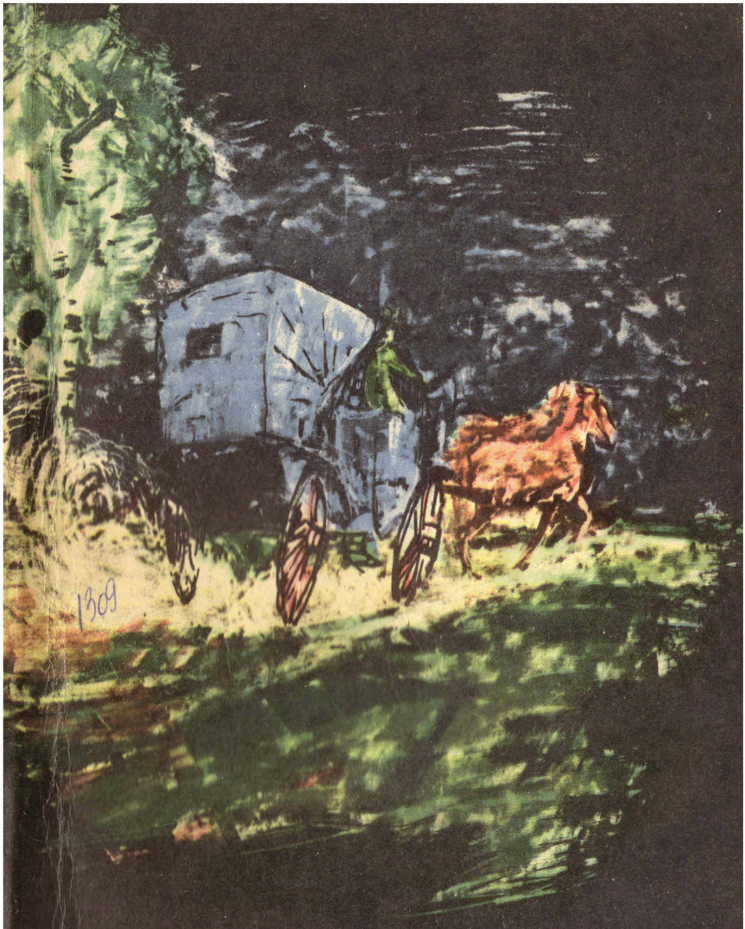

1309

K. PAUSTOVSKI

Anî îndepărtați

K. PAUSTOVSKI

ANI ÎNDEPĂRTAȚI

În romîneşte de
I. PELTZ şi NATALIA STROE

EDITURA TINERETULUI

CÎTEVA CUVINTE DESPRE AUTOR

KONSTANTIN GHEORGHEVICI PAUSTOVSKI s-a născut în anul 1892 la Moscova. Tatăl său era funcționar la căile ferate. Copilăria și adolescența și le-a petrecut în Ucraina, studiind mai întîi la un liceu din Kiev, apoi la universitate.

Datorită situației precare a familiei, viitorul scriitor este nevoit să-și cîștige singur existența de la vîrsta de 15 ani, dînd meditații. Paralel cu studiile îmbrățișează apoi pe rînd mai multe meserii. Astfel a fost muncitor la tramvaie, marinar, muncitor la diferite fabrici, sanitar, profesor de literatură rusă, ziarist.

În anii războiului civil, Paustovski se înregimentează în rîndurile Armatei Roșii și participă la luptele împotriva bandelor alb-gardiste.

În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei a fost corespondent militar pe Frontul de Sud.

Călător neobosit și povestitor minunat, scriitorul înfățișează în povestirile sale munca creatoare a oamenilor, romantismul construcției socialiste, frumusețile patriei sale. Scrierile lui Paustovski sînt cunoscute mai ales prin măiestritele descrieri de natură. Dar natura în paginile cărților sale trăiește alături de om, este tovarășul și sfătuitorul lui. Omul simplu, obișnuit, pe care l-a cunoscut atît de bine în peregrinările sale prin întreaga țară, este eroul scrierilor sale și de aceea ele trezesc un puternic ecou în sufletele cititorilor.

Prima nuvelă a lui Konstantin Paustovski a apărut în anul 1911, într-o revistă din Kiev. În continuare, are o activitate literară bogată, publicînd zeci de cărți și numeroase povestiri. Dintre lucrările sale cele mai însemnate menționăm: „Kara-Bugaz", „Kolhida", „Levitan", „Marea Neagră", „Taras Șevcenko", „Povestire nordică", „Meleagurile Mescerei", „Povestea pădurii", „Nașterea mării" și „Trandafirul negru", în care vorbește despre munca scriitoricească. A scris și cîteva piese.

Povestirea „Ani îndepărtați" este prima parte a trilogiei autobiografice intitulată „Povestea unei vieți" și cuprinde amintirile din copilărie și din primii ani ai tinereții scriitorului.

Datorită puterii de pătrundere a sufletului omenesc și înaltelor calități artistice ale scrierilor sale, K. Paustovski este foarte apreciat atît în patria sa, cît și peste hotare.

Partea întîi

ANI ÎNDEPĂRTAŢI

MOARTEA TATII

Eram elev într-a şaptea la un liceu din Kiev cînd am primit telegrama că tata, aflat la conacul Gorodişce, lîngă Belaia Ţerkov, trage să moară.

A doua zi am şi sosit la Belaia Ţerkov. M-a găzduit un vechi prieten al tatii, dirigintele poştei, un anume Feoktistov. Era bătrîn, cu o barbă lungă, şi tare miop. Avea ochelari cu sticle groase şi purta uniforma departamentului poştelor, ornamentată cu petliţe pe care se aflau aplicate goarne de alamă şi fulgere încrucişate.

Martie era pe sfîrşite. Cernea o ploaie măruntă. Plopii desfrunziţi înotau în ceaţă.

Feoktistov îmi povesti că în noaptea aceea porniseră sloiurile pe vijeliosul rîu Ros. Conacul unde îşi dădea sfîrşitul tatăl meu se afla pe-o insulă în mijlocul acestui rîu, la vreo douăzeci de poşte de Belaia Ţerkov. Singurul drum spre insulă trecea pe un stăvilar de piatră.

Viitura năvălea acum pe stăvilar puhoaie după puhoaie şi bineînţeles că nimeni, nici cel mai îndrăzneţ vizitiu nu va consimţi să mă treacă pe insulă.

Feoktistov a chibzuit îndelung care dintre birjarii din Belaia Ţerkov e cel mai curajos. Alături, în semiîntunericul salonului, exersa sîrguincios la pian Zina, fata lui Feoktistov, elevă de liceu. Frunzele ficuşilor tremurau de vibraţiile pianului. Priveam felioara palidă de lămîie stoarsă de pe farfurioara din faţa mea şi tăceam.

— Ce să-i facem, să-l chemăm pe Bregman — spuse în cele din urmă Feoktistov. E un bătrîn dat naibii. Nu se teme de nimic.

Peste puţin timp, în cabinetul lui Feoktistov, plin de tomuri de „Neva" legate în scoarţe gravate cu litere de aur, se înfăţişă birjarul Bregman, „cel mai îndrăcit moşneag din Belaia Ţerkov". Era un evreu mic de statură, dar îndesat, cu o bărbuţă rară şi cu ochi verzui, ca de pisică. Obrajii lui arşi de vînt erau roşii ca merele. Îl ascultă pe Feoktistov zîmbind a batjocură şi răsucind într-una între degete o biciuşcă mică.

— Vai, ce nenorocire ! rosti el în cele din urmă cu glas piţigăiat. Vai de mine, pane Feoktistov ! Trăsura mea e uşoară, iar caii îi suflă vîntul. Ia, nişte mîrţoage ţigăneşti ! Nu ne trec ele peste stăvilar... Se-neacă şi caii, şi călătorul, şi bătrînul vizitiu ! Şi nu va scrie nimeni nici măcar un rînd în „Kievskaia Mîsl" despre moartea lor. Mai ales asta mă mîhneşte pe mine, pane Feoktistov. Da' de mers tot o să mergem. De ce să nu mergem ? Ştiţi şi dumneavoastră cît preţuieşte o viaţă de birjar... Trei carboave, adică nu jur că n-ar fi cinci sau, hai să-i zicem, zece.

— Mulţumesc, Bregman — spuse Feoktistov. Ştiam că dumneata te vei învoi să mergi. Doar eşti cel mai curajos om din Belaia Ţerkov. Drept răsplată, am să-ţi fac un abonament la „Neva" pe un an întreg.

— Păi dacă sînt cu adevărat atît de curajos — spuse zîmbitor Bregman, cu glasu-i subţirel — de ce să nu mă abonaţi la „Russki invalid" ? Acolo, cel puţin, voi citi despre cantonişti [1] şi despre cavalerii Crucii Sfîntului Gheorghe. Peste o oră trag trăsura la scară, pane.

Şi Bregman plecă.

---

[1] Cantonişti — nume dat, în Rusia ţaristă, fiilor de ostaşi, care erau crescuţi în şcoli militare, unde erau pregătiţi pentru a deveni soldaţi. Aceştia erau obligaţi să presteze serviciul militar timp de douăzeci de ani. (n.r.)

În telegrama primită de mine la Kiev era o frază stranie : „Adu din Belaia Țerkov un preot **sau un** ksiondz [1] — pe oricine, numai să vrea să vină."

Îmi cunoșteam bine părintele și de aceea o asemenea frază mă îngrijora și în același timp mă nedumerea. Tata era ateu. Din pricina necontenitelor ironii pe care le făcea la adresa preoților și a ksiondzilor se aflase tot timpul în conflict cu bunica mea din partea mamei, poloneză de fel și cam fanatică.

Bănuiam că pentru aducerea preotului stăruise sora tatii, tușa Fedosia Maksimovna sau — cum îi spuneam noi, copiii — tușa Dozia.

Ea nega valabilitatea tuturor tainelor și tipicurilor bisericești, afară de iertarea păcatelor. Înlocuise biblia cu „Cobzarul" lui Sevcenko ; cartea era îngălbenită și pătată cu ceară, aidoma unei biblii. O ținea sub cheie, într-un cufăr ferecat. Cînd și cînd, tușa Dozia o scotea noaptea și citea la lumina unei lumînări poemul „Katerina", ștergîndu-și într-una lacrimile cu o batistă neagră.

Ea deplîngea soarta sărmanei Katerina, atît de asemănătoare cu a ei. Într-o livadă, deasă și umedă ca o pădurice, dormea într-un mormînt acoperit de ierburi fiul ei, „puiul ei mititel", mort cu mulți ani în urmă, cînd tușa Dozia era încă tînără de tot. Micuțul acesta fusese, cum se spunea pe atunci, un „copil din flori".

Omul pe care-l iubise o înșelase pe tușa Dozia. O părăsise, dar ea i-a rămas credincioasă pînă la moarte și-l tot aștepta să se-ntoarcă ; și să se-ntoarcă neapărat bolnav, sărac, înșelat de viață. După ce l-ar fi certat cum se cuvine, l-ar fi adăpostit aici, în casa ei, și i-ar fi oferit în cele din urmă o viață fericită.

Nici unul dintre ceilalți preoți n-a vrut să meargă la Gorodișce, pretextînd fie o boală oare-

[1] Ksiondz — în Polonia, preot catolic. (n.t.)

care, fie treburi multe. Numai un ksiondz tînăr a consimțit să vină cu noi. M-a prevenit însă că va trebui să ne abatem pe la kostiol [1] ca să ia cu sine sfintele daruri pentru împărtășirea muribundului și că nu e îngăduit să se stea de vorbă cu purtătorul lor.

Era îmbrăcat într-un palton lung, negru, cu guler de catifea și purta o pălărie ciudată, rotundă, tot neagră.

Biserica era întunecoasă și rece. Niște trandafiri de hîrtie de un roșu aprins atîrnau la temelia crucifixului. Așa cum se înfățișa acum, văduvită de lumînări, lipsită de clinchetul clopoțeilor și de răsunătoarele acorduri ale orgii, biserica îmi amintea de culisele unui teatru văzute în lumina acelei zile mohorîte.

La începutul drumului tăceam cu toții. Numai Bregman plescăia din buze, îndemnîndu-și gloabele murge. Striga la ele așa cum strigă orice birjar de prin părțile astea: nu „hii!", ci „vieo!". Ploaia vuia prin livezile cu pomi scunzi. Ksiondzul ținea sfintele daruri învelite în serj negru. Mantaua mea de licean se udase toată și din cenușie devenise neagră.

Prin perdeaua de ploaie, vestitele grădini ale contesei Braniţkaia păreau că se înalță pînă la cer. Erau niște grădini întinse, după cum îmi spunea Feoktistov tot atît de mari ca și acelea de la Versailles. Acum în ele se topea zăpada, învăluind pomii cu aburul ei rece. Bregman se întoarse spre mine și-mi spuse că în aceste grădini hălăduiau și cerbi sălbatici.

— Mickiewicz îndrăgea foarte mult aceste grădini — mă adresai deodată ksiondzului, uitînd că el e obligat să tacă tot drumul.

Doream să-i spun ceva plăcut drept mulțumire pentru că a primit să facă această călătorie primejdioasă și obositoare. Ksiondzul mi-a răspuns cu un zîmbet.

---

[1] Kostiol — (în limba polonă) biserică catolică. (n.t.)

Pe cîmpiile gloduroase stăruiau băltoace de apă de ploaie. În ele se oglindeau stăncuțele, care zburau cîrîind. Mi-am ridicat gulerul mantalei. Mă gîndeam la tata, mă gîndeam cît de puțin l-am cunoscut.

Fusese statistician și aproape toată viața și-o petrecuse colindînd diferitele regiuni ale căilor ferate : Moscova-Brest, Petersburg-Varșovia, Harkov-Sevastopol și pe cea de sud-vest.

Familia noastră se muta deseori din oraș în oraș — din Moscova la Pskov, apoi la Vilno și de acolo la Kiev. Tatăl meu nu se împăca nicăieri cu șefii săi. Era foarte mîndru, iute la mînie, dar bun la suflet.

Anul trecut plecase din Kiev, intrase ca statistician la uzina din Breansk, în județul Oriol, dar după scurt timp părăsise pe neașteptate slujba și se reîntorsese la vechiul conac strămoșesc Gorodișce. Acolo locuiau fratele său Ilko, învățător, și tușa Dozia.

Această ispravă de neînțeles a tatii a tulburat adînc toată familia și mai ales pe mama, care pe atunci locuia la Moscova, împreună cu fratele ei cel mare.

La o lună după sosirea sa la Gorodișce, tata s-a îmbolnăvit și iată că acum murea.

Treceam în clipele acelea prin fundul unei rîpe. La capătul ei se auzea zgomotul obsedant, neîntrerupt al apelor. Bregman începu să se foiască neliniștit pe capră.

— Stăvilarul ! rosti el cu voce dintr-o dată slăbită de frică. Acum rugați-vă lui Dumnezeu !

Stăvilarul se ivi fără veste de după cotitură. Ksiondzul se săltă puțin și-l apucă pe Bregman de brîul său roșu, ieșit de soare.

Apele se rostogoleau năvalnic, strînse între malurile de granit. În locul acesta, rîul Ros străpunge, clocotind nebunește, porțile Avratînskie, pe care puțini le cunosc. Apele răzbeau peste stăvilar ca un val străveziu și se rostogoleau mai departe vuind, împroșcînd totul cu o pulbere rece.

Dincolo de stăvilar, pe celălalt mal, se înălțau niște plopi uriași și printre ei se zăreau zidurile albe ale unei căsuțe. Am recunoscut deodată conacul unde locuisem odinioară, cînd eram mic de tot, livezile cu garduri împletite, cumpenele fîntînilor și, lîngă mal, stîncile care spintecau apele rîului, despărțindu-le în cîteva șuvoaie năvalnice. De pe stîncile acestea pescuiam cîndva cu tata niște porcușori mustăcioși.

Bregman opri caii lîngă stăvilar, coborî de pe capră, potrivi cu biciușca hamurile și își cercetă cu o privire îngrijorată trăsura, clătinînd din cap. Atunci, pentru prima dată, ksiondzul își călcă făgăduiala.

— Iesus-Maria ! rosti el încet. Cum o să trecem ?

— Eh ! răspunse Bregman. Știu și eu cum ? Stați liniștit. Caii au și început să tremure.

Murgii intrară în apa năvalnică sforăind și ridicîndu-și capetele. Apele vuiau și trăgeau trăsurica noastră ușoară către marginea neîngrădită a stăvilarului. Vehiculul aluneca acum într-o rînă, pieziș, scrîșnind din roțile ferecate. Caii tremurau, se opinteau, ba uneori aproape că se culcau pe apă ca să nu se răstoarne. Bregman își rotea biciușca pe deasupra capului lor.

La mijlocul stăvilarului, unde apele băteau în plin, cu un vuiet deosebit, caii stătură locului. Șuvoaiele înspumate se spărgeau de picioarele lor subțiri. Bregman, cu o voce plîngăreață, țipa la cai și-i lovea fără milă cu biciușca. Caii se dădură înapoi, împingînd trăsura pînă la marginea stăvilarului.

În clipa aceasta îl zării pe nenea Ilko. Gonea dinspre conac, călare pe un cal sur, îndreptîndu-se spre stăvilar. Striga ceva cît îl ținea gura, rotind pe deasupra capului o legătură de funii. Acum, ajuns la stăvilar, îi aruncă lui Bregman funia, pe care acesta o prinse și o legă undeva sub capră. Din cîteva smucituri, cei trei cai — doi murgi și surul — scoaseră trăsura la mal, pe ostrov.

Ksiondzul se semnă cu o cruce largă, catolică. Birjarul îi făcu semn cu ochiul lui nenea Ilko, spunînd că oamenii or să-şi amintească mult timp de bătrînul Bregman. Iar eu îl întrebai pe nenea ce face tata.

— Încă mai trăieşte — răspunse Ilko şi mă sărută pe obraz, înţepîndu-mă cu barba. Vă aşteaptă. Dar unde-i maică-ta ? Unde-i Maria Grigorievna ?

— I-am telegrafiat la Moscova. Probabil că va sosi mîine.

Nenea Ilko privi spre rîu.

— Apele cresc — observă el. E de rău, dragă Kostik ! Totuşi poate scăpăm şi de astă dată. Hai să mergem !

Tuşa Dozia ne întîmpină la scară. Era toată în negru, cu ochii uscaţi, storşi de lacrimi.

În odăi stăruia un aer greu şi mirosul izmei te înăbuşea. N-a fost chip să-mi recunosc din capul locului tatăl în acest moşneag cu obrajii gălbejiţi, cu barba sură, nerasă, pe care îl priveam descumpănit. Tata n-avea decît cincizeci de ani. Mi-l aminteam întotdeauna zvelt, deşi puţin adus de spate, elegant, cu părul castaniu închis, cu zîmbetul lui caracteristic, puţin trist, şi cu ochii-i cenuşii, ageri.

Acum şedea într-un fotoliu, suflînd din greu, şi mă privea fără răgaz. Pe obrazul său uscăţiv se prelinse o lacrimă, care se pierdu undeva în barbă. Mătuşa Dozia i-o şterse cu o batistă curată. Tata nu mai putea să vorbească. Se stingea în urma unui cancer al laringelui.

Am stat de veghe toată noaptea lîngă muribund. În casă, lumea dormea. Ploaia stătuse. Stelele licăreau posomorîte de după ferestre. Rîul vuia din ce în ce mai tare. Apele creşteau cu repeziciune, aşa că Bregman cu ksiondzul au rămas şi ei peste noapte pe ostrov.

Pe la miezul nopţii îl văzui pe tata mişcînd în fotoliu. Stătea cu ochii deschişi. Mă aplecai spre el. Încercă să mă cuprindă pe după gît, dar nu izbuti şi spuse cu o şoaptă şuierătoare :

— Mă tem... să nu te piardă... lipsa ta de voință.

— Nu — răspunsei tot în șoaptă — asta nu se va întîmpla.

— O vei vedea pe mama... mai șopti tata. Sînt vinovat față de ea... Să mă ierte...

Tăcu și-mi strînse slab mîna.

În clipa aceea nu-i înțelesei cuvintele. Abia tîrziu, după ani de zile, am pătruns amărnicul lor tîlc. Și tot tîrziu, mult timp după moartea lui, am înțeles că, de fapt, tatăl meu nu fusese statistician, ci poet.

Tata muri în zori, dar eu nu mi-am dat seama. Credeam că a aţipit și doarme liniștit.

Pe ostrov trăia moș Necipor, un bătrîn pe care ai mei îl chemară să-i citească tatii din psaltire. Acesta se oprea din cînd în cînd din citit ca să iasă în tindă să-și fumeze mahorca. Acolo îmi povestea în șoaptă întîmplări simple care-l impresionaseră cîndva: cum luase o sticlă de bere vara trecută la Belaia Țerkov, sau cum îl văzuse el la Plevna pe Skobelev [1] în persoană, atît de aproape „cît pînă-n gardul cela", sau despre o treierătoare americană care „lucra de la un paratrăsnet". Cei de pe ostrov vorbeau de moș Necipor ca despre un „om ușuratic", mincinos și palavragiu.

Moș Necipor a citit din psaltire toată ziua și toată noaptea următoare, curățînd cu unghiile-i negre fitilul lumînării. Adormea de-a-n picioarele, începea să sforăie și, trezindu-se, mormăia din nou cuvinte neînțelese din rugăciuni.

De pe malul celălalt, în puterea nopții, cineva ne tot făcea semne mișcînd un felinar aprins și strigînd ceva nedesluşit. Am ieșit pe mal împreună cu nenea Ilko.

Rîul huia. Apele își rostogoleau peste stăvilar puhoaiele înghețate. Noaptea era întunecoasă, fără

[1] Skobelev M. D. (1843—1882) — general, unul din comandanții armatei ruse în timpul războiului ruso-turc din (1877—1878). (n.r.)

nici o stea. Bătea un vînt care aducea dinspre larg răceala sălbatică a viiturii și mirosul proaspăt al pămîntului reavăn, dezgheţat. Iar dincolo, pe malul celălalt, cineva vîntura necontenit un felinar aprins și striga — ce anume, nu se putea auzi, prea tare lărmuiau apele.

— Cred că a venit mama — îi spusei lui nenea Ilko.

El însă nu-mi răspunse nimic.

— Să mergem — hotărî într-un tîrziu. E frig aici, pe mal. Să nu răcești.

Eu însă n-am vrut să intru în casă. Nenea Ilko mai rămase un răstimp tăcut lîngă mine, apoi plecă. Iar eu stam așa și priveam în depărtare, la felinarul de peste apă. Vîntul se încrîncena tot mai mult, legăna plopii și aducea de undeva un miros dulceag de paie arse.

A doua zi de dimineaţă avu loc înmormîntarea. Necipor și nenea Ilko săpară o groapă într-un crîng, la marginea rîpei. De acolo se vedeau pînă hăt departe pădurile de peste rîul Ros și cerul alburiu de martie.

Sicriul îl scoaseră din casă pe niște prosoape late, înflorate cu cusături. Ksiondzul mergea în frunte. Privea drept înainte, cu ochii lui cenușii, liniștiți și rostea cu jumătate glas rugăciuni în latinește.

După ce au scos sicriul afară, dădui cu ochii, pe malul dimpotrivă, de o trăsurică veche de tot și de niște cai deshămaţi și legaţi de vehicul. Alături, o femeie mărunţică, toată în negru: era mama. Stătea nemișcată pe mal. Vedea de acolo cum îl scoseseră pe tata din casă. Pe urmă căzu în genunchi, cu capul în nisip. Un birjar înalt și slab se plecă și-i spuse ceva, dar ea rămase nemișcată.

Pe urmă sări în picioare și fugi de-a lungul malului spre stăvilar. Birjarul o ajunse din urmă și o prinse. Atunci mama se lăsă istovită la pămînt și-și acoperi faţa cu palmele.

Pe tata l-au dus pe drumul care dă în crîng. La cotitură am întors capul. Mama, cu fața acoperită, ședea tot pe nisip. Toți tăceau. Numai Bregman își lovea carîmbul cizmei cu biciușca.

Ajuns la groapă, ksiondzul ridică spre cerul rece ochii săi cenușii și rosti răspicat și tare în latinește :

— Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis !

„Pace veșnică și lumină veșnică dă-i, Doamne !"

Ksiondzul tăcu. Asculta. Rîul vuia, iar deasupra capului nostru, în crengile bătrînilor ulmi, fluierau de zor pițigoii. Ksiondzul scoase un oftat și prinse din nou a vorbi de eterna aspirație la fericire și despre valea plîngerii. Cuvintele lui se potriveau cum nu se poate mai bine cu viața tatii. Ascultîndu-le, simțeam cum mi se strînge inima. Mai tîrziu am încercat nu numai o dată aceeași strîngere de inimă : am simțit-o ori de cîte ori m-am întîlnit cu dorința de fericire și cu imperfecțiunea relațiilor dintre oameni.

Rîul vuia, păsăruicile cîntau cu ardoare, iar coșciugul, hîrșîind și rostogolind bulgării umezi de pămînt, cobora domol pe prosoape în mormînt.

Pe atunci aveam șaptesprezece ani.

BUNICUL MEU, MAKSIM GRIGORIEVICI

După înmormîntarea tatii, am mai rămas cîteva zile la Gorodișce.

Abia a treia zi, cînd apele au mai scăzut, a putut și mama să treacă pe stăvilar.

O văzui slăbită, cu fața trasă și înnegrită de suferință. Dar nu mai plîngea. Doar că stătea ceasuri întregi la mormîntul tatii.

Nu răsăriseră încă florile, așa că mormîntul fu împodobit cu bujori de hîrtie. Îi făceau fetele din

satul vecin, cărora le plăcea să-şi împletească în cozi bujori, laolaltă cu panglici de mătase colorată.

Tuşa Dozia se străduia să mă mîngîie şi să mă distreze. Astfel, într-o bună zi scoase din cămară un cufăr plin de vechituri. Capacul se deschidea cu un scrîşnet puternic.

În el găsii un hrisov străvechi — aşa-zisul „universal" dat de un hatman. Era scris în latineşte. Apoi o pecete de aramă şi medalia „Sfîntul Gheorghe" din campania contra turcilor. Mai erau acolo o „Carte de vise", cîteva lulele afumate şi horbote negre de o mare finețe.

„Universalul" şi pecetea proveneau de la hatmanul Sagaidacinîi, un strămoş de-al nostru. Tata cam făcea haz pe seama obîrşiei sale „hătmăneşti" şi-i plăcea să spună că noi, din moşi strămoşi, am muncit pămîntul şi-am fost țărani de rînd, care-au răbdat de toate, deşi coboram din cazacii zaporojeni.

Cînd sub domnia Ecaterinei a II-a cazacii din Zaporojskaia Seci [1] au fost împrăştiaţi, parte din ei se aciuaseră pe malurile rîului Ros, lîngă Belaia Țerkov. Cazacii se împămînteneau greu şi în silă. Multă vreme le mai clocoti în sînge trecutul furtunos. Pînă şi eu, care m-am născut spre sfîrşitul secolului al nouăsprezecelea, am mai auzit pe bătrîni povestind despre luptele sîngeroase cu leşii, despre campaniile în „Turchia", despre măcelul de la Uman şi despre hatmanii din Cighirin.

Şi tot ascultînd astfel de poveşti, m-am jucat şi eu cu fraţii mei de-a „lupte zaporojene". Ne jucam de obicei într-o rîpă, dincolo de conac, lîngă un

[1] Zaporojskaia Seci — organizaţia cazacilor din Ucraina, existentă în secolele XVI-XVIII, formată în cea mai mare parte din țărani iobagi ucraineni şi sărăcimea satelor, care fugeau de jugul greu al iobăgiei. Cazacii din Zaporojskaia Seci au luat parte la răscoalele populare antifeudale, sub conducerea lui Stepan Razin (1667—1671), K. Bulavin (1707—1708) etc. Organizaţia cazacilor zaporojeni a fost desfiinţată în 1709 de Petru I. (n.r.)

gard împletit unde creşteau desişuri de scaieţi. Florile lor de un roşu aprins şi frunza ţepoasă răspîndeau pe arşiţă un miros dulceag. Pe cer, deasupra rîpei, se opreau nori leneşi şi înfoiaţi, adevăraţi nori ucraineni. Şi atît de puternice şi de vii sînt impresiile copilăriei, încît de atunci toate luptele cu polonezii şi cu turcii au rămas legate în imaginaţia mea de un cîmp sălbatic, năpădit de scaieţi înfloriţi, cu miresmele lor ameţitoare, amestecate cu miros de praf. Iar florile roşii ale scaieţilor stîrnesc în mine imaginea cheagurilor de sînge căzăcesc.

Cu timpul, se potolise şi duhul acela de vitejie năvalnică zaporojeană. În copilăria mea, această vitejie se făcea simţită îndeosebi în procesele aducătoare de ruină pe care familia le avea cu contesa Braniţkaia pentru fiecare petic de pămînt, judecăţi ce se prelungeau cu anii, în braconajul cutezător şi în cîntecele străvechi, căzăceşti. Ni le cînta nouă, nepoţilor, bunicul meu, Maksim Grigorievici.

Mic de statură, cu părul coliliu şi cu nişte ochi blînzi, spălăciţi, bunicul meu, cît era vara de lungă, şedea la prisaca din dosul livezii, scăpînd în acest chip de metehnele năbădăioasei firi a bunicii, care era turcoaică de obîrşie.

Pe vremuri, bunicul meu fusese ciumak [1]. Umblase cu carul cu boi şi pe la Perekop, şi pe la Armeansk, după sare şi peşte uscat. De la el am auzit eu pentru întîia oară că undeva, dincolo de stepele albastre-aurii ale „Katerinoslavscinei" şi ale „Kersonşcinei" se află raiul pămîntesc — Crimeea.

Înainte de a se apuca de această cărăuşie, bunicul, care pe atunci era soldat în armata ţarului Nicolae I, făcuse războiul împotriva turcilor, fusese luat prizonier şi se înapoiase, după eliberare, în ţară, aducîndu-şi o nevastă din oraşul Kazanlîk din Tracia — o turcoaică de o rară frumuseţe. O chema Fatma. Căsătorindu-se cu bunicul, ea s-a botezat, primind numele de Honorata.

[1] Ciumak — cărăuş. (n.t.)

Noi, copiii, ne temeam de această bunică la fel ca și bunicul nostru și, pe cît puteam, ne feream din calea ei.

Bunicul ședea de obicei pe lîngă casă, printre florile galbene de dovleac, și ne cînta cu glasu-i tremurat de tenor cîntecele de pe vremuri ale cazacilor și ale ciumacilor sau ne povestea fel de fel de întîmplări din trecut.

Îmi plăceau cîntecele ciumacilor pentru tristețea adîncă pe care o răspîndeau. Le puteai cînta ore în șir, în isonul scîrțîitului de roți, stînd întins în car, cu privirile pierdute în adîncul cerului. Cîntecele căzăcești îmi provocau întotdeauna o tristețe neînțeleasă. Ele îmi aminteau cînd de plînsetul robilor ferecați în lanțurile turcești, cînd de o melodie războinică, intonată în cadența tropotului cailor.

Și cîte, cîte cîntece știa bunicul!

Dar cîntecul nostru preferat și pe care el ni-l cînta de cele mai dese ori era acesta:

S-aude șuieratul căzăcesc,
În noaptea asta șoimii o pornesc.
Marusenka le-aține calea,
Mare și adîncă-i este jalea-a-a...

Iar dintre povestirile bătrînului, cel mai mult ne plăcea povestea lirnikului [1] Ostap.

Ați văzut vreodată lira ucraineană? Astăzi, cred că așa ceva se mai poate vedea doar prin muzee. Pe timpul meu însă întîlneam lirnici orbi nu numai prin piețele tîrgurilor, ci și pe străzile Kievului.

Mergeau sprijinindu-se cu mîna de umărul unui mic însoțitor desculț, îmbrăcat într-o cămășuță de pînză țesută în casă. Duceau în spate o tolbă cu merinde — pîine, ceapă și, într-un peticuț curat, puțină sare — iar pe piept le atîrna lira. Instrumen-

[1] Lirnik — muzicant cîntînd din lira ucraineană. (n.t.)

tul aducea oarecum cu vioara, numai că avea în plus o manivelă și un ax de lemn cu o rotiță.

Lirnikul învîrtea manivela, rotița atingea strunele, și ele scoteau un fel de zumzet sonor, de părea că în jurul lirnikului zbîrnîie un roi de bondari îmblînziți, ținîndu-i isonul.

Lirnicii nu cîntau aproape niciodată — ei își declamau cîntările și imnurile într-un recitativ și, sfîrșind, tăceau dintr-o dată, ascultînd îndelung cum zumzăie lira și cum se domolește încetul cu încetul. Apoi cereau de pomană, cătînd înaintea lor cu ochii albi, lipsiți de vedere.

Ei cereau de pomană cu totul în alt chip decît cerșetorii obișnuiți. Țin minte că în orașul Cerkassî se afla un lîrnik înalt. „Aruncați-ne și nouă un bănuț — zicea el — mie, orbului, și flăcăiașului ăsta. Că fără ăst flăcăiaș, orbul nu nimerește după moarte în raiul domnului... rătăcește drumul."

Nu-mi amintesc nici un tîrg, nici o piață fără un asemenea lirnik. Ședea la umbră, rezemat de trunchiul unui plop prăfuit, iar în jurul lui se-mbulzeau, oftînd, femeile miloase și-i aruncau în strachina de lemn pitacii înverziți de aramă.

Imaginea lirnicilor a rămas pentru mine pururea legată de amintirea iarmaroacelor ucrainene, care se umpleau cu oameni de cu noapte, cînd roua mai strălucește încă în iarbă, cînd umbrele reci taie de-a curmezișul drumurile prăfuite, iar fumul siniliu se cerne deasupra pămîntului luminat de cele dintîi raze ale soarelui.

Ulcioare aburite, cu lapte rece ca gheața, buchete de vîzdoage stropite mereu cu apă din găleți, miere din floare de hrișcă în oale adînci de pămînt, brînzoaice fierbinți cu stafide, site cu vișine, miros de pește sărat, dangătul leneș al clopotelor, certurile trecătoare, izbucnite din te miri ce, ale femeilor guralive, umbrelușele de dantelă ale cochetelor tîrgului și tunetul neașteptat al cazanului de aramă, pe care-l ducea pe umeri un țigan cu ochi arzători. Fiecare bătrîn socotea de datoria lui

să-l ciocănească, lovindu-l cu codirişca biciului, ca să vadă dacă-i bună arama.

Povestea lui Ostap, pe care ne-o spunea bunicul, o ştiam aproape pe de rost.

— Tărăşenia asta s-a întîmplat în satul Zamoşie, de lîngă tîrgul Vasilkov — povestea bunicul. Ostap era pe atunci fierar în acest sat şi fierăria lui era aşezată la marginea satului, pe malul rîului, sub nişte sălcii negre, negre. Şi-i mergea bine lui Ostap — potcovea cai, făcea cuie şi osii pentru carele ciumacilor.

Odată, într-o vară, spre seară, Ostap sufla cu foalele în foc în covălia lui, iar afară tocmai se stîrnise o furtună grozavă, de umpluse bălţile cu frunzele smulse şi doborîse o salcie găunoasă. Suflînd Ostap aşa cu foalele în foc, deodată aude tropotul unor cai aprigi care se opresc în dreptul fierăriei şi un glas tînăr de femeie chemîndu-l.

Iese Ostap afară şi rămîne înmărmurit: chiar lîngă pragul covăliei juca în frîu un cal corb, iar pe el o femeie nespus de frumoasă, într-o rochie lungă de catifea, cu o biciuşcă în mînă şi cu voaletă! De sub voaletă, ochii îi rîdeau, dinţii îi rîdeau de asemenea, iar pe catifeaua rochiei, de un albastru închis, străluceau, ca nişte diamante, picăturile de ploaie ce cădeau de pe sălciile negre. Alături de ea, călare pe un alt cal, stătea un tînăr ofiţer. Pe atunci, în tîrguşorul Vasilkov se afla cantonat un regiment de ulani.

„Meştere dragă — grăi femeia — potcoveşte-mi calul. A pierdut o potcoavă, iar drumul e atît de alunecos după furtuna asta!"

Coboară femeia de pe cal şi se aşază pe un butuc. Iar Ostap se apucă de potcoveşte calul. Lucrează şi se tot uită la femeie, iar femeia, tulburată şi ea deodată, îşi ridică voaleta peste pălărie şi nu-şi mai ia ochii de la Ostap.

„Nu v-am mai văzut niciodată pînă acum. Nu sînteţi de prin părţile noastre?" o întrebă Ostap.

„Sînt din Petersburg — răspunse femeia. Ce frumos lucrezi!"

„La ce vă gîndiți ? La potcoavele astea ? îi răspunse cu glasul scăzut Ostap. Astea-s fleacuri ! Pentru domnia-ta aș fi în stare să făuresc, din fier, o podoabă cum nici o țarină de pe întreg întinsul pămîntului n-are."

„Și ce anume ?" se miră femeia.

„Tot ce vă poftește inima ! Așa, de pildă, vă pot lucra cel mai fin trandafir din lume, cu frunze și cu țepi."

„Bine — consimți cu vocea tot atît de scăzută femeia. Mulțumesc, fierarule. Vin peste o săptămînă să-mi iau trandafirul."

Ostap a ajutat-o să se salte în șa. Ea i-a întins mînuța înmănușată, ca să se rezeme. Iar el nu și-a ținut firea, s-a aplecat și și-a lipit buzele fierbinți de mîna ei. Ea n-apucă să-și tragă mîna, cînd ofițerul care o însoțea îl și croi pe Ostap cu biciul peste obraz, strigîndu-i :

„Să-ți cunoști lungul nasului, mîrlane !"

Caii se avîntară și zburară înainte. Ostap apucă barosul, gata să-l arunce după ofițer. N-a mai izbutit să facă însă nici o mișcare, căci sîngele i-a năpădit obrazul : ofițerul îi scosese un ochi.

Dar Ostap s-a ținut tare, a muncit șase zile și a lucrat femeii trandafirul făgăduit. L-au văzut fel de fel de oameni. Spuneau că așa podoabă fină nu se află nici chiar pe pămîntul Italiei.

Iar a șaptea noapte, cineva a venit încet, călare, spre fierăria lui, a descălecat și și-a legat calul la stănoagă.

Ostap nu îndrăznea să iasă, să-și arate fața. Își acoperi ochii cu mîinile și așteptă.

Deodată aude pași ușori și o răsuflare grăbită, două mîini calde îl cuprind, iar pe umărul lui cade o lacrimă, una singură.

„Știu, știu tot — vorbi femeia. Mi s-a rupt inima zilele acestea. Iartă, Ostap ! Din cauza mea ai pătimit atît de greu. L-am alungat pe logodnicul meu și plec la Petersburg."

„De ce ?" o întrebă Ostap încet.

„Scumpul meu, sufletul meu — spuse femeia — orice am face, tot n-or să ne lase oamenii să fim fericiți."

„Cum voiți — răspunse Ostap. Sînt un om simplu, un fierar. Numai gîndind la dumneavoastră și mă voi simți fericit."

A luat femeia trandafirul acela, l-a sărutat pe Ostap și a plecat de acolo cu pași domoli. Iar Ostap a ieșit în prag. Stă, privește în urma ei și ascultă. De două ori oprise femeia calul, de două ori voise să se-ntoarcă. Stelele scînteiau deasupra malurilor înalte ale rîului și săgetau peste stepă, de parcă și cerul plîngea iubirea lor. Iac-așa a fost, flăcăule!

Aici, bunicul făcea întotdeauna o pauză. Eu ședeam și nici nu îndrăzneam să mă mișc. Dar nu trecea mult și, nemaiputînd îndura tăcerea bunicului, îl întrebam:

— Și nici nu s-au mai văzut de atunci?

— Nu — spunea bunelul. Nu s-au mai văzut niciciînd. Ostap a început să orbească. Și atunci, ce s-a gîndit: să meargă pînă la Petersburg, s-o mai vadă o dată pe femeia aceea, pînă n-o orbi de tot. Și-a ajuns pînă în orașul de scaun al țarului și-a aflat... că ea a murit. N-a putut pesemne îndura despărțirea... A găsit Ostap în cimitir mormîntul ei din marmură albă și, privind, simți că i s-a oprit inima în loc: pe mormîntul ei zăcea trandafirul lui de fier. Femeia a lăsat cu limbă de moarte să i se pună trandafirul pe mormînt. Pe vecie... Iar Ostap s-a făcut lirnik și poate că s-a prăpădit și el undeva, pe drum, sau în vreo piață, sub un car. Amin!

Reabcik, dulăul lățos al bunicului, cu blana din jurul botului plină de scaieți, căsca de zor ascultînd povestirea. Îl înghionteam indignat; dar Reabcik nu se supăra de fel și se înghesuia în mine, căutînd mîngîiere și scoțînd de-un cot limba-i fierbinte. În felul acesta, botul lui Reabcik descoperea niște cioturi de colți.

Ce se întîmplase?

Toamna trecută, pe cînd păräseam conacul de la Gorodişce, cîinele ţinuse cu tot dinadinsul să mă oprească.

Apucase, sărmanul, roata trăsurii cu dinţii — ca s-o ţină în loc — şi şi-i rupsese.

Ah, bunicule, Maksim Grigorievici! Ţie îţi datorez în parte sensibilitatea exagerată şi romantismul care mi-au prefăcut anii tinereţii într-un şir de ciocniri dureroase cu realitatea. Sufeream din pricina acestei firi şi totuşi ştiam că bunicul avea dreptate şi că o viaţă calculată, trăită cu picioarele pe pămînt, e frumoasă într-adevăr, dar pentru mine ar fi stearpă şi apăsătoare.

Poate că din această pricină nu se avea bine bunicul cu bunica sau, mai bine zis, fugea mereu de ea. Nu fusese înzestrată cu nici o trăsătură atrăgătoare, în afară de frumuseţe, dar şi aceea cumplită.

Bunica mea era despotică şi cicălitoare. Fuma, pe zi, cel puţin un funt din cel mai tare tutun negru şi îl fuma în lulele scurte, încinse. Ea vedea de gospodărie şi ochiul ei smolit descoperea pînă şi cel mai neînsemnat neajuns din casă.

În zile de sărbătoare se gătea cu o rochie de atlaz, împodobită cu dantele negre, ieşea din casă, se aşeza pe prispă şi, pufăind din lulea, privea apele iuţi ale rîului Ros. Uneori o vedeam rîzînd unui gînd tainic de-al ei, dar nimeni n-ar fi îndrăznit vreodată s-o întrebe de ce.

Era totuşi şi ceva care ne atrăgea spre ea. Bunica, turcoaică, avea un calup roz care semăna cu o bucată de săpun. Îl ţinea închis în scrinul ei. Cîteodată, foarte rar, îl scotea de acolo şi, mîndră, ne dădea voie să-l mirosim. Răspîndea un miros suav de trandafir.

Tata mi-a spus că valea din jurul Kazanlîcului, oraşul de baştină al bunicii, se numeşte Valea Trandafirilor, că acolo se face uleiul de trandafir şi că acel calup minunat este o compoziţie oarecare îmbibată cu acest ulei.

Valea Trandafirilor ! Cuvintele acestea mă răscoleau. Nu puteam să înțeleg cum de în locurile acelea atît de poetice se născuse un suflet de om atît de împietrit ca sufletul bunicii mele.

CARAȘII

Acum, rămas la Gorodișce după moartea tatii, îmi reaminteam toată copilăria și timpurile acele cînd, veseli și fericiți, veneam aici cu toții din Kiev. Pe atunci, tata și mama erau încă oameni tineri, iar bunicul și bunica — turcoaica — mai trăiau. Eu nu eram decît un băiețel mic de tot, care scornea mereu fel de fel de jocuri.

Trenul din Kiev sosea la Belaia Țerkov seara. Odată ajunși, tata tocmea chiar din piața gării birjari guralivi. La Gorodișce ajungeam în toiul nopții. Auzeam prin somn scîrțîitul nesuferit al arcurilor, apoi zgomotul apei la scocul morii și lătratul cîinilor. Caii fornăiau, gardurile scîrțîiau. Noaptea era luminată de nenumărate stele. Din întuneric venea miros de buruieni.

Tușa Dozia mă lua în brațe, adormit cum eram, și mă ducea în casa călduroasă, plină cu lăicere înflorate. În casă mirosea a lapte. Eu deschideam puțin ochii și vedeam lîngă obrazul meu cusăturile bogate de pe mînecile albe ca zăpada ale tușii Dozia.

Dimineața mă trezeau razele fierbinți ale soarelui, care se reflectau pe pereții albi ai încăperii. Nalbele, roșii și galbene, se legănau sub fereastra deschisă. Alături de ele privea în odaie condurul-doamnei ; în potirul lui se vîra cîte o albină pufoasă. O observam, ținîndu-mi răsuflarea, cum se retrage de-a-ndaratelea ca să iasă din corola strîmtă a florii. Pe tavan jucau neîncetat ușoare

unde și valuri — răsfrîngeri ale apelor rîului Ros care vuia alături de casă.

Pe urmă auzeam glasul zeflemitor al lui nenea Ilko, care spunea nu știu cui :

— Bineînțeles, nici n-apucă soarele să încălzească pămîntul, că iată o întreagă procesiune ! Dozia, ia pune repede pe masă vișinată și plăcinte.

Săream din așternut și mă repezeam la fereastră în picioarele goale, să văd „procesiunea". De la celălalt mal, prin mijlocul stăvilarului, izbind pămîntul cu toiegele lor noduroase, pășeau încet spre conac niște bătrîni cu pălării largi de paie. Pe sumanele lor cafenii luceau și zornăiau medalii.

Erau gospodarii bătrîni din satul vecin, Pilipci, care veneau să ne salute și să ne ureze bun sosit. În capul tuturor pășea primarul Trofim, cu fața ciupită de vărsat și cu o placă de aramă atîrnată de gît.

În casă începea forfota. Tușa Dozia așternea o față de masă albă și curată cu o mișcare atît de energică, încît stîrnea vîntul prin odaie. Mama umplea farfuriile cu plăcinte și tăia cîrnați, tata destupa sticle cu vișinată de casă, iar nenea Ilko rînduia pe masă păhărușe șlefuite în muchii.

După aceea, tușa Dozia și mama dădeau fuga să se gătească, iar tata și nenea Ilko ieșeau în cerdac să-i întîmpine pe bătrînii satului, care se apropiau tot mai mult, pășind solemni. În cele din urmă, bătrînii ajungeau la casa noastră, se îmbrățișau cu tata și cu unchiul și se așezau pe prispă, oftînd cu toții deodată, parcă la comandă ; apoi primarul Trofim tușea să-și dreagă glasul și rostea faimoasa-i urare de bun sosit :

— Am onoarea să vă felicit preaplecat, Gheorghi Maksimovici, cu prilejul sosirii la noi, în pașnica noastră localitate !

— Mulțumesc ! spunea tata.

— Da-a ! răspundeau toți bătrînii într-un glas și oftau ușurați parcă. Așa este, se-nțelege...

— Da-a ! făcea şi Trofim, trăgînd cu ochiul pe fereastră la masa pe care sticleau ademenitor clondirele.

— Iată, aşadar, cum se înnoadă toate în lumea asta — spunea un bătrîn cu nasul ca un burete, soldat de pe timpul lui Nicolae I.

— E şi lesne de înţeles ! se amesteca în vorbă bătrînul Nedolea, un moşneag pricăjit şi foarte dornic să ştie totul, care avea douăsprezece fete. De bătrîn ce era, le uita mereu numele şi nu ştia să numere pe degete decît cinci din ele : Ganna, Parasia, Gorpîna, Olesia, Frosia... Pe urmă se încurca şi începea din nou numărătoarea.

— Aşa ! spuneau din nou toţi moşnegii, şi pe urmă se aşternea o îndelungată tăcere.

Între timp ieşea şi bunicul meu, Maksim Grigorievici. Bătrînii se sculau în picioare şi făceau o plecăciune pînă la pămînt în faţa lui. Bunicul le răspundea şi el printr-o plecăciune adîncă, şi pe urmă bătrînii se aşezau din nou pe prispă, oftau din greu, icneau înfundat şi tăceau, privind în pămînt. În sfîrşit, după nişte semne imperceptibile, nenea Ilko ghicea că în casă totul este gata pregătit pentru cinstirea musafirilor şi, sculîndu-se în picioare, le spunea :

— Mulţumim pentru urările dumneavoastră de bine, oameni buni. Poftiţi, mă rog, să luăm o gustare, cu ce ne-a dat bunul Dumnezeu.

În casă îi întîmpina mama, îmbrăcată într-o frumoasă rochie de vară. Bătrînii îi sărutau mîna, iar ea, la rîndu-i, le săruta mîinile înnegrite de soare — aşa era datina. Tuşa Dozia, frumoasă şi îmbujorată, prea de timpuriu încărunţită, purtînd o rochie albastră şi un şal cu trandafiri roşu-aprins pe umeri, le făcea o plecăciune adîncă bătrînilor.

După primul păhăruţ de vişinată, Nedolea, chinuit de curiozitate, începea să întrebe. Toate obiectele aduse de noi din Kiev provocau nedumerirea lui şi, arătîndu-le pe rînd, moşneguţul întreba :

— Ce e asta, pentru ce şi ce numire are ?

Tata îl lămurea că, uite, ăsta este un fier de călcat, iar asta — mașină de făcut înghețată, iar acolo, pe comodă — o oglindă pliantă. Nedolea clătina încîntat din cap.

— Ehei, pentru orice se găsește un leac potrivit!

— Apoi asta așa-i! întăreau bătrînii, gustînd tacticos vișinata.

Vara se înstăpînea în Gorodișce dintr-o dată — o vară călduroasă, cu furtuni cumplite, cu foșnet de frunziș, cu răcoarea apelor rîului, cu pescuitul, cu tufișurile de mure coapte, cu dorul dulce al zilelor ei atît de bogate în fel și fel de întîmplări și atît de lipsite de griji.

Ostrovul pe care era așezat conacul nostru strămoșesc era, fără doar și poate, locul cel mai misterios de pe lume.

În spatele casei se aflau două iazuri mari și adînci. Acolo domnea întotdeauna întunericul, din pricina sălciilor bătrîne și a apelor întunecoase.

Dincolo de iazuri, pe povîrniș, se cățăra crîngul, cu alunișu-i des, de netrecut, iar după el se deschidea drumul poienilor, cu flori pînă la brîu, atît de înmiresmate, încît dacă umblai printre ele într-o zi mai călduroasă, te apuca durerea de cap.

În marginea poienilor, la prisacă, se înălța un firicel de fum din coliba bunicului. Iar mai departe, dincolo de colibă, se aflau pămînturi neumblate — stînci roșii de granit, acoperite de tufe tîrîtoare și de fragi pricăjiți.

În văgăunile acestor stînci se strîngea apa ploilor. Acolo veneau codobaturile să bea apă, așa încălzită de soare cum era, tremurîndu-și cozile pestrițe, iar bondarii, greoi și obraznici, căzînd din zbor în aceste băltoace, se roteau înotînd pe spate și zumzăiau cu desperare, implorînd în zadar ajutor.

Stîncile acestea se prăvăleau în povîrniș prăpăstios spre rîul Ros. Nu ni se îngăduia să mergem acolo. Dar noi tot ne tîram pe burtă pînă la marginea hăului și priveam în jos. Acolo în vale se

rostogolea ameţitor sprintenul şuvoi al rîului Ros. Vedeai cum înotau încet, pe sub apă, unduindu-se împotriva curentului, peşti lungi şi subţiri.

Pe malul celălalt, pe povîrniş, se înălţa codrul, aparţinînd contesei Braniţkaia. Prin verdeaţa bogată a acestui codru, nici soarele nu răzbătea. Ici-colo doar, cîte o rază singuratică străpungea curmezişurile şi vădea în faţa noastră uluitoarea putere a vegetaţiei. Sclipind ca nişte firicele de praf, păsărelele săgetau în zbor prin această rază. Se alungau una pe alta piuind şi se scufundau în frunziş ca într-o apă verde.

Locurile mele preferate erau însă iazurile.

În fiecare dimineaţă, tata pleca la pescuit şi mă lua cu el.

Părăseam casa de cu noapte şi păşeam cu băgare de seamă prin iarba udă, grea de rouă. Prin frunzişul întunecat al sălciilor străluceau ca nişte pete aurii ramurile poleite de primele raze ale soarelui. Pe întinderea pustie a iazurilor săreau zburdînd caraşii. Insule întregi de nuferi, de paşă [1], de săgeata-apei şi de broscăriţă atîrnau parcă deasupra unui hău negru.

Lumea misterioasă a apei şi a plantelor se deschidea deodată în faţa mea. Farmecul acestei lumi era atît de puternic, încît eram gata să stau aci, pe malul iazului, din zori şi pînă-n seară.

După ce-şi arunca fără zgomot undiţele în apă, tata aprindea o ţigară. Fumul ei plutea peste apă şi rămînea agăţat printre ramurile ce se plecau peste oglinda iazului.

Eu umpleam găleata cu apă din iaz, aruncam în ea iarba smulsă şi aşteptam. Plutele roşii ale undiţelor stăteau neclintite pe faţa apei. Pe urmă, una din ele prindea să tremure, stîrnind în apă cercuri uşoare, şi deodată se scufunda sau pornea grăbită într-o parte. Tata smucea undiţa, coarda se întindea, băţul de alun se încovoia, se arcuia tot, şi în pîcla uşoară ce stăruia pe oglinda iazului se stîrnea

[1] Paşă — rogoz. (n.r.)

un plescăit, o gîlgîială și o zarvă înfundată. Apa se unduia, legănînd nuferii, păianjenii de apă fugeau în toate părțile și, în cele din urmă, din adîncul misterios se ivea, zbătîndu-se, peștele, asemenea unei sclipiri de aur. Nu puteai să ghicești ce soi de pește este, pînă ce tata arunca pe iarba călcată un caras dolofan. Stătea trîntit pe o parte și sufla greu, mișcînd din aripioare. Solzii lui împrăștiau un miros minunat, mirosul împărăției apelor.

Puneam carasul în căldare. Peștele se învîrtea acolo printre ierburi, apoi deodată izbea cu coada, împroșcîndu-mă cu stropi de apă. Eu lingeam acești stropi de pe buze și îmi tot venea să mă aplec și să beau din căldare, dar tata nu-mi dădea voie.

Mi se părea că apa din căldare, unde stătea carasul, trebuie să fie tot atît de bună și de înmiresmată ca și apa ploilor cu trăsnete. Noi, băieții, o beam cu nesaț și credeam că omul care bea această apă va trăi pînă la o sută douăzeci de ani. Așa, cel puțin, ne încredința moș Necipor.

O CĂLĂTORIE LA CENSTOHOV

Pe malul Niprului, în orașul Cerkassî, trăia cea de-a doua bunică a mea, Vikentia Ivanovna, o bătrînă înaltă, o poloneză.

Avea multe fiice ; erau mătușile mele. Una din ele, Evfrosinia Grigorievna, era directoarea liceului de fete din Cerkassî. Bunica stătea la această mătușă, într-o casă mare de lemn.

Vikentia Ivanovna umbla totdeauna în doliu, cu o horbotă neagră pe cap. Își impusese acest doliu în 1863, după zdrobirea insurecției din Polonia, și de atunci nu-l mai lepădase niciodată.

Noi eram încredințați că în timpul acestei insurecții i-a fost omorît logodnicul, un mîndru insurgent polonez, care nu semăna de loc cu ursuzul soț

de azi al bunicii — bunicul meu, fostul notar al orașului Cerkassî.

De acest bunic îmi aduc foarte greu aminte. Locuia sus, la mezanin, și cobora destul de rar. Bunica mea îl instalase acolo din cauza insuportabilei lui patimi pentru tutun.

Cîteodată ne strecuram la el, în odaia cu aer stătut și amar, îmbîcsit de fum. Pe masă stăteau grămezi de tutun scos din cutii. Bunicul ședea în fotoliu și, cu mîinile-i tremurînde, își umplea cu tutun țigară după țigară.

Cu noi nu vorbea niciodată, doar ne răsfira părul cu mîna-i greoaie și ne dăruia hîrtie liliachie, lucitoare, în care era împachetat tutunul.

Veneam adesea din Kiev în vizită la Vikentia Ivanovna. Trăia după un program neschimbat și în fiecare primăvară mergea în pelerinaj prin locurile sfinte ale catolicilor, la Varșovia, Vilno sau Censtohov.

Cea mai grozavă ciocnire dintre părintele meu și bunica s-a întîmplat atunci cînd, profitînd de plecarea tatii la Viena, la un congres al statisticienilor, bunica m-a luat și pe mine într-un pelerinaj religios. Eu însă am fost foarte mulțumit și nu înțelegeam indignarea tatii. Pe atunci aveam vreo opt ani.

Țin minte primăvara senină din Vilno și bisericuța Ostraia Brama unde bunica obișnuia să se împărtășească.

Tot orașul era îmbrăcat în strălucirea verde daurită a primelor frunze. La amiază, pe muntele Zamkovaia se auzea bubuitul unui tun de pe timpul lui Napoleon.

Bunica mea era o femeie foarte citită. Îmi lămurea rostul nenumăratelor lucruri pe care le vedeam. La ea, credința se îmbina, te miri cum, cu idei foarte progresiste. Se pasiona în același timp pentru Herzen și pentru Henryk Sinkiewicz. Portretele lui Pușkin și Mickiewicz atîrnau pe pereții odăii ei, alături de icoana Maicii Domnului din Censtohov. În timpul revoluției din 1905, ascunsese

la ea în casă studenţi revoluţionari, iar în timpul pogromurilor adăpostise nişte evrei.

Am plecat din Vilno la Varşovia. Îmi aduc aminte numai de monumentul lui Copernic şi de cafeneaua în care bunica m-a tratat cu „przevrucona kawa" — „cafea răsturnată" — în care era mai mult lapte decît cafea. M-a tratat şi cu nişte prăjituri — merenguri — care se topeau în gură, lăsîndu-mi o răcoare plăcută şi dulce. Ne serveau nişte chelneriţe sprintene, cu şorţuri plisate.

Din Varşovia am plecat cu bunica la Censtohov, la vestita mănăstire catolică „Sventa gura", unde se păstra icoana „făcătoare de minuni" a Maicii Domnului.

Atunci am întîlnit, pentru întîia oară în viaţa mea, fanatismul religios. Am fost adînc zguduit şi totodată speriat. De atunci, frica şi dezgustul faţă de fanatismul religios s-au înrădăcinat adînc în conştiinţa mea şi a trecut multă vreme pînă ce am scăpat de aceste temeri şi obsesii.

Trenul sosea la Censtohov dis-de-dimineaţă. De la gară pînă la mănăstire, care se afla pe un deal înalt, verde, era o distanţă de doi kilometri.

Din vagon au ieşit pelerinii polonezi — ţărani şi ţărănci. Printre ei erau şi orăşeni cu pălării tari, prăfuite. Un ksiondz bătrîn şi gras şi nişte copii de cor în îmbrăcăminte de horbotă îi aşteptau pe pelerini la gară.

Procesiunea se formă chiar aici, în gară, înşirîndu-se apoi pe drumul prăfuit. Ksiondzul o binecuvîntă, mormăind pe nas o scurtă rugăciune. Mulţimea îngenunche şi începu să se tîrască în genunchi spre mănăstire, cîntînd psalmi.

Pelerinii se tîrau în genunchi pînă la catedrala mănăstirii. În fruntea tuturor venea tîrîş o femeie căruntă, cu o faţă albă, în extaz. Ţinea în mînă o cruce neagră de lemn.

Ksiondzul mergea nepăsător în fruntea acestei mulţimi. Era cald şi drumul prăfuit. Sudoarea curgea pe feţele oamenilor. Pelerinii suflau greu,

horcăind parcă, şi aruncau priviri mînioase celor care rămîneau în urmă.

O apucai de mînă pe bunica.

— De ce fac asta ? o întrebai în şoaptă.

— Nu te teme — răspunse bunica în limba polonă. Sînt nişte păcătoşi şi vor să capete iertare de la bunul Dumnezeu.

— Hai să plecăm de-aici !

Dar bunica nu-mi mai răspunse, prefăcîndu-se că nu mă auzise.

Mănăstirea Censtohov fusese cîndva un castel medieval. În zidurile ei se vedeau şi acum înfipte printre pietre ghiulele suedeze, pline de rugină. În şanţul cetăţii putrezea apă verzuie, iar pe malul lui ridicat foşneau copaci înalţi şi deşi.

Podurile cu lanţuri erau coborîte şi am intrat cu trăsura pe un astfel de pod în dedalul curţilor mănăstireşti, cu nenumărate trecători, hudicioare şi arcade.

Un frate-călugăr, încins cu o funie, ne-a petrecut la arhondaric. Ni s-a dat o cameră rece, cu tavanul boltit. O cruce mare sta în cui pe zid. Peste picioarele unui Crist de alamă, cineva pusese o coroană de flori de hîrtie.

Călugărul o întrebă pe bunică dacă nu suferă de vreo boală pentru care doreşte vindecarea. Bunica, fiind de felul ei foarte ipohondră, a început pe dată să se vaiete de dureri la inimă. Călugărul vîrî mîna în buzunar şi scoase de acolo un pumn de mici inimi, capete, mîini şi chiar prunci de argint şi le puse grămadă pe masă.

— Uite, sînt inimi de cinci, zece şi douăzeci de ruble. Sînt gata sfinţite. Doar să le puneţi, o dată cu rugăciunea, la icoana Maicii Domnului.

Bunica cumpără o inimă mică, bombată, de zece ruble.

Mi-a spus apoi că noaptea vom asista la o slujbă solemnă, care se ţine la biserică, după care mi-a dat să beau ceai cu pîiniţe uscate, cumpărate la Varşovia. Se duse, în cele din urmă, la culcare. Stam singur şi priveam pe fereastra joasă. Trecu

un călugăr, într-o rasă care prinsese luciu, decolorată, pe urmă doi țărani polonezi se așezară la umbra unui zid, scoaseră dintr-o legăturică pîine cenușie și usturoi și începură să îmbuce. Aveau ochi albaștri și dinți puternici.

Îmi era urît. Ieșii tiptil pe stradă. Bunica-mi interzisese să vorbesc rusește aici, la mănăstire, iar eu nu știam decît cîteva cuvinte poloneze. Din această cauză mă plictiseam.

Rătăcii și nimerii într-o trecătoare îngustă între ziduri. Era toată pavată cu lespezi crăpate. În crăpături și printre lespezi creștea pătlagină înfloritâ. În zid erau înșurubate felinare de fontă. Se vede că nu le mai aprindea nimeni de multă vreme, căci într-unul din ele zării cuibul unei păsări.

O portiță îngustă era întredeschisă în zid. Îmi băgai capul prin ea. O livadă de meri, plină de pete de soare, cobora pe povîrnișul dealului. Mă furișai în livadă. Florile pomilor se treceau. Petalele lor veștede cerneau necontenit. Din turla bisericii se auzea un dangăt rar, dar melodios.

Sub un măr bătrîn, pe iarbă, ședea o țărancă poloneză, tînără de tot, care își alăpta copilul. Pruncul se strîmba și horcăia într-una. Alături de ea stătea un flăcău în haine țărănești, cu o pălărie nou-nouță, de pîslă, în cap. Era palid și umflat la față, iar la pălărie avea o panglică de atlaz albastru-închis și o pană de păun vîrîtă după ea. Flăcăul privea în pămînt cu ochii larg deschiși și nu se mișca din loc.

Un călugăr scund și pleșuv, cu niște foarfeci de grădinar în mînă, ședea pe o buturugă în fața tinerei femei. Se uită atent la mine și spuse :

— Fie lăudat domnul Isus Cristos !

— În vecii vecilor ! răspunsei eu în polonă, după cum mă învățase bunica.

Călugărul întoarse capul și ascultă atent spusele femeii. Șuvițele părului ei blond îi alunecau mereu pe obraz, iar femeia și le dădea în lături cu mîna-i gingașă.

Mie, de frică, mai că încetase să-mi bată inima. Ea urmă cu o voce plină de jale :

— Cînd micuțul meu a împlinit patru luni, Mihas a împușcat o barză. A adus-o în coliba noastră. Iar eu am început să plîng și i-am spus : „Ce-ai făcut, prostule ! Doar știi prea bine că pentru fiecare barză omorîtă, Dumnezeu le ia oamenilor cîte un copil. De ce ai împușcat-o, Mihas ?"

Flăcăul cu pălăria de pîslă continua să-și ție, cu nepăsare, ochii în pămînt.

— Și din ziua aceea, feciorașu' nostru s-a îmbolnăvit tot — urmă țăranca. Îl strînge boala de gît. Se va milostivi oare de el Maica Domnului ?

Călugărul se uita într-o parte, ferindu-și ochii de privirea ei, și tăcea.

— Of, ce năpastă ! gemu femeia și prinse să-și zgîrie gîtul cu unghiile. Of, ce năpastă ! se văietă ea, strîngîndu-și copilul la sîn.

Iar pruncul holba ochii în juru-i și horcăia.

Mi-am amintit de pruncii de argint pe care îi arătase bunicii în arhondaric fratele-călugăr. Mi-era milă de femeie. Aș fi vrut s-o învăț să cumpere un astfel de prunc cu douăzeci de ruble și să-l pună la icoana Maicii Domnului de la Censtohov. Dar nu cunoșteam destule cuvinte poloneze ca să-i dau o povață atît de complicată. Și, în afară de asta, mă cam temeam și de călugărul-grădinar. Plecai din grădină. Cînd m-am întors la arhondaric, bunica tot mai dormea. Mă culcai pe patul tare și adormii și eu îndată.

Bunica m-a trezit la miezul nopții. M-am spălat pe față cu apă rece, într-un lighean mare de porțelan. Tremuram de emoție. Prin fața ferestrelor treceau oameni cu felinare în mînă și se auzea tîrșîit de picioare și dangătul clopotelor.

— Astă-noapte slujește chiar cardinalul, nunțiul papal — îmi spuse bunica.

Am răzbătut cu greu prin întuneric pînă la biserică.

— Țin-te bine de mine ! îmi spuse bunica atunci cînd ajunserăm în pridvorul întunecat.

Am intrat pe pipăite. Nu vedeam nimic. Nu se zărea nici o lumînare, nici un licăr de lumină în bezna aceea înăbușitoare, ferecată de zidurile înalte ale bisericii, umplută de răsuflarea a sute de oameni. În întunericul de nepătruns stăruia un miros dulceag de flori.

Am simțit sub picior lespezi de tuci, roase de vreme, am mai făcut un pas și m-am poticnit de ceva.

— Fii cuminte ! îmi spuse bunica în șoaptă. Oamenii stau prosternați cu fața la pămînt, iar tu îi calci în picioare.

A început și ea să se roage, iar eu am așteptat, ținîndu-mă de cotul ei. Mulțimea prosternată suspina încet și un murmur de jale plutea prin întuneric.

Deodată, în întunecimea aceasta apăsătoare răsună, cutremurînd zidurile, cîntecul tunător al orgii. Și în aceeași clipă se aprinseră sute de lumînări. Orbit de lumină și speriat, am scos un strigăt sfîșietor.

După mesa nocturnă am mers cu bunica într-un coridor lung, boltit. Se lumina de ziuă. Lîngă ziduri stau oameni în genunchi, închinîndu-se. Bunica îngenunche și ea și mă obligă și pe mine să îngenunchez. Mă temeam s-o întreb ce așteaptă toți oamenii aceștia în ochii cărora sclipea nebunia.

Dar iată că la capătul celălalt al coridorului apăru cardinalul. Călca ușor și avîntat. Sutana lui purpurie flutura atingînd capetele celor îngenuncheați, iar oamenii prindeau pulpanele ei și le sărutau cu evlavie.

— Sărută-i sutana ! îmi șopti zorit bunica.

Dar n-o ascultai. Mă făcusem palid din pricina jignirii și-l privii drept în față pe cardinal. Se prea poate ca în clipa aceea ochii să-mi fi fost plini de lacrimi. Cardinalul se opri din mers, își puse o clipă mîna lui mică și uscată pe capul meu și spuse în limba polonă :

— Lacrimile unui copil sînt cea mai bună rugăciune în fața Domnului.

Eu îl priveam drept în față. Obrazul lui avea o piele pămîntie, întinsă. Ochii săi negri, mijiți, se uitau la mine, așteptînd parcă ceva.

Dar eu tăceam cu încăpățînare.

Cardinalul se întoarse deodată și o porni tot atît de repede înainte, stîrnind în urma lui o adiere de vînt.

Bunica mă strînse atît de tare de mînă, încît eram cît pe-aci să țip de durere, și mă scoase afară din coridor.

— Leit taică-tău! spuse ea cînd ieșirăm în sfîrșit în curte. Leit! Maică Precistă din Censtohov! Ce-o să iasă din tine cînd ai să fii mare?!

LEANDRII TRANDAFIRII

În pridvorul casei bunicii mele, la Cerkassî, stăteau leandrii, în hîrdaie verzi de lemn. Florile lor roze, grupate, formau un fel de umbreluțe. Îmi plăcea grozav frunzișul verde-cenușiu al leandrilor și florile lor palide. Nu știu de ce, dar de acești leandri era legată o altă imagine, imaginea mării, a unei mări depărtate și calde, ale cărei ape spălau țărmurile țărilor pline de leandrii înfloriți.

Bunica mea se pricepea să îngrijească florile, așa că le mergea de minune. Iarna, la ea în odaie înfloreau întotdeauna cercelușii, iar vara, în grădina unde pe la garduri năpădiseră brusturii, răsăreau atîtea flori, încît grădina întreagă părea un uriaș buchet. Mirosul florilor pătrundea pînă și în mezaninul bunicului, izgonind de acolo duhoarea rece a fumului de tutun. Bunicul închidea mînios ferestrele: spunea că parfumul lor stîrnește vechiul său astm.

Pe atunci priveam toate florile ca pe niște ființe vii. Rezeda era o fată săracă, într-o rochiță cenușie, peticită. Numai mireasma ei dulce trăda pe

„cenușăreasa" din basm. Trandafirii galbeni erau niște tinere frumoase care și-au stricat tenul bînd prea mult ceai.

Stratul cu pansele semăna cu un bal mascat. Nu erau flori, ci niște țigăncuțe vesele, șugubețe, în măști de catifea neagră, dansatoare cu rochii multicolore, unele albastre, altele liliachii, iar altele galbene.

Nu-mi plăceau părăluțele. Rochițele lor roze, plictisitoare, îmi aminteau de fetițele profesorului Țimmer, vecinul bunicii. Erau toate bălane, fără sprîncene și ori de cîte ori întîlneau pe cineva, făceau reverențe, prinzîndu-și cu vîrful degetelor fustițele de muselină.

Cele mai interesante flori erau fără doar și poate agurijoarele, plantă tîrîtoare, cu flori viu colorate. În loc de frunze avea niște ace moi, pline de sevă. Dacă le strîngeai puțin, îți stropeau obrazul cu o zeamă verzuie.

Grădina bunicii, cu toate florile ei, avea o puternică influență asupra imaginației mele. De bună seamă că în acel loc a luat naștere și pasiunea mea pentru călătorii. Încă de copil îmi închipuiam că o să plec neapărat cîndva într-o țară depărtată, a cărei întindere era aidoma unei cîmpii pline pînă hăt, în zări, cu ierburi înalte și cu flori. Sate și orașe întregi se ascundeau printre ele. Iar cînd rapidul trecea prin țara asta, pe pereții vagoanelor se așeza un strat gros de polen.

Despre această țară am povestit fraților mei, surorii și mamei. Dar nici frații, nici sora, nici mama — nimeni nu voia să dea crezare spuselor mele. Ca urmare, am auzit, pentru întîia dată de la fratele meu cel mare, că spuneau despre mine, în chip disprețuitor, că umblu cu capul prin nori.

Singura care mă înțelegea, poate, era mătușa Nadia, cea mai mică dintre toate fiicele bunicii.

Avea pe atunci douăzeci și trei de ani și învăța canto la Conservatorul din Moscova. Avea o voce minunată, de contralto.

Mătușa Nadia venea la mama sa, la Cerkassî, de sărbătorile Paștelui și vara. La venirea ei, casa aceea mare și liniștită devenea deodată zgomotoasă și neîncăpătoare. Se juca cu noi și alerga, izbucnind în hohote de rîs, pe parchetele ceruite, subțirică, zveltă, cu părul blond vaporos și cu buzele-i proaspete, întotdeauna întredeschise.

În ochii ei cenușii scînteia parcă o pulbere de aur. Ochii aceștia rîdeau, răspunzînd unei glume sau unui cuvînt de haz, sau chiar privind la mutra dezgustată a lui Anton, motanul, pe care-l indispunea larma noastră.

— Pentru Nadia, totu-i floare la ureche — spunea mama, cu o ușoară dojană în glas.

Veșnic distrată, Nadia devenise proverbială în familia noastră. Mereu pierdea ceva, ba mănușile, ba pudriera și chiar banii, dar niciodată nu se supăra din această pricină.

În ziua sosirii sale ridicam capacul pianului și nu-l mai închideam pînă cînd Nadia nu se înapoia iarăși la Moscova cea veselă și primitoare.

Grămezi de partituri se lăfăiau pe toate fotoliile. Lumînările fumegau. Pianul vuia, iar cîteodată, noaptea, mă trezea vocea ei dulce și profundă, cîntînd o barcarolă :

Plutește-a mea gondolă
De lună luminată,
Răsună o barcarolă
În noaptea fermecată.

Iar dimineața mă scula un cîntec, ba mai curînd o șoaptă alintătoare la urechea mea, pe cînd părul mătăsos și cald al Nadiei îmi gîdila obrajii. „Deschide ochii, e rușinos — cînta Nadia — să dormi în visuri cufundat ! N-auzi al pitulicii glas ? Nu simți zefiru-nmiresmat ?"

Deschideam ochii, ea mă săruta și dispărea îndată, iar peste o clipă o auzeam cum se învîrtește într-un vals furtunos cu unchiul Kolea, fratele ei, elev la școala de ofițeri. Venea și el uneori de la

Petersburg ca să petreacă Paştele în familie, la bunica mea.

Săream din pat presimţind o zi veselă, plină de surprize.

Cînd mătuşa Nadia cînta, pînă şi bunicul deschidea larg uşile mezaninului şi-i spunea pe urmă bunicii :

— De unde, oare, o fi moştenit Nadia sîngele ăsta de ţigancă ?

Dar bunica îl încredinţa că Nadia avea sînge pur polonez, nicidecum de ţigan, şi aducea în sprijin exemple din literatură şi din istorie, demonstrînd că printre femeile poloneze se întîlnesc adesea firi vesele, nepăsătoare şi zănatice.

— Chiar aşa ! răspundea sarcastic bunicul, închizînd cu grijă uşa. Chiar aşa ! repeta el cu glas tare de după uşa închisă, aşezîndu-se să-şi umple cu tutun ţigările.

Ţin minte că odată, Paştele căzu tîrziu. La Cerkassî, toate livezile erau în floare. Am venit din Kiev cu vaporul. Pe urmă sosi din Moscova şi mătuşa Nadia.

Îmi era drag Paştele, dar mă temeam de zilele din preajma lui, pentru că pe mine mă puneau să pisez ore întregi migdalele sau să bat albuşurile cu lingura. Aceste munci mă oboseau şi uneori plîngeam chiar pe ascuns.

Pe lîngă acestea, la bunica acasă, în preajma Paştelui, se isca o zăpăceală groaznică. Femei cu fustele suflecate spălau ficuşii, rododendronii, ferestrele şi uşile casei, scuturau de zor covoarele şi mobila, frecau clanţele de alamă ale uşilor şi ale ferestrelor, iar pe noi ne alungau mereu din odaie în odaie.

După curăţenie începea marea solemnitate : bunica se apuca de cozonaci sau, cum le ziceau la noi în familie, de „pasce de atlaz".

Hîrdăul cel mare, plin de un aluat galben băşicat, era cu grijă învelit cu plăpumi vătuite şi atîta timp cît aluatul nu crescuse, nu era îngăduit să alergi prin odăi, să trîntești uşile sau să vorbeşti

cu glas tare. Ori de cîte ori pe strada noastră trecea vreo trăsură, bunica se speria — la cea mai mică zdruncinătură aluatul putea să cadă, și atunci s-a zis cu cozonacii înalți și pufoși, cu miros de șofran și pojghiță de glazură.

Pe lîngă cozonaci, bunica mai făcea fel de fel de „mazurci" : prăjituri uscate, umplute cu stafide și migdale. Cînd începeau să scoată din cuptor tăvile cu mazurci fierbinți, toată casa se umplea de atîtea mirosuri, încît pînă și bunicul începea să aibă nervi : deschidea mereu ușa și se tot uita prin salon, unde sta gata așternută, cu fețe de mese grele, masa cea mare de marmură.

În cele din urmă, în sîmbăta mare, în casă se înscăuna în fine liniște, curățenie și răcoare. Dimineața primeam cu toții cîte un pahar de ceai abia colorat și pesmeți, ca apoi toată ziua pînă la luatul paștelui, după întoarcerea de la utrenie, să nu mai mîncăm nimic. Această senzație de ușoară foame era plăcută. Ziua părea lungă, nesfîrșit de lungă, în cap simțeai parcă un vuiet ușor, iar faptul că bunica nu ne îngăduia să vorbim prea mult crea o atmosferă de solemnitate.

La miezul nopții plecam cu toții la biserică. Pe mine mă îmbrăcau într-un costum marinar, cu pantaloni lungi și nasturi auriți, și-mi netezeau atît de tare părul cu o perie, încît mă durea capul. Mă priveam în oglindă, vedeam în apele ei un băiat drăguț, roșu la față de emoție, și rămîneam foarte mulțumit.

Mătușa Evfrosinia Grigorievna apărea din odăile sale. Numai ea singură nu lua parte la pregătirile și la zarva sărbătorească. Era veșnic suferindă, vorbea foarte rar, ne zîmbea doar cu blîndețe, ascultînd sporovăiala noastră veselă.

Ieșea îmbrăcată cu o rochie albastră, încheiată la gît, cu un lanț de aur pe piept și cu un nod frumos de panglică prins pe umăr.

M-a lămurit mama că acestui nod i se zice „șifru" și că este o înaltă răsplată acordată mătușii

Eufrosina Grigorievna pentru că a absolvit în chip strălucit un institut de studii.

Mama își punea și ea frumoasa ei rochie cenușie, iar tata — un costum negru cu vestă albă.

Pe urmă apărea și bunica — solemnă și frumoasă, îmbrăcată în mătase neagră, cu o floare artificială, de heliotrop, prinsă în corsaj. Părul ei alb, pieptănat lins, se zărea de sub horbota neagră ; rochia foșnea, iar ea se mișca surprinzător de ușor ; în noaptea aceasta, bunica întinerea.

Trecea, aprinzînd candelele, apoi își punea mănuși negre de dantelă, iar tata îi ținea mantila cu legătoare de panglici negre, late.

— Bineînțeles, dumneata nu mergi la denii ? îl întreba bunica, în chip amabil, dar cu răceală.

— Nu, Vikentia Ivanovna — răspundea tata zîmbind. Mă duc să mă culc puțin. Am lăsat vorbă să mă scoale cînd vă întoarceți de la biserică.

— O ! răspundea bunica, potrivind cu o mișcare de umeri mantila. Atîta speranță am și eu : poate că l-ai plictisit pe Dumnezeu cu glumele dumitale și nu te bagă-n seamă.

— Pe așa ceva mă bizui și eu — îi răspundea politicos tata.

Bunica se urca o clipă pînă la mezanin, să-și ia rămas bun de la bunicul. Și tocmai în clipa cînd cobora de acolo în sală, intra mătușa Nadia. Era veșnic în întîrziere.

Nu, nu intra, zbura ca o pasăre gingașă, sclipitoare, în rochia ei de mătase albă, vaporoasă, cu trenă și cu mînecile bufante. Răsuflarea-i era grăbită și un trandafir galben tresălta pe pieptul ei.

Părea că toată lumina, toată bucuria vieții străluceа în ochii ei, dintr-o dată mai închiși la culoare.

Bunica se oprea pe scară și își ducea batista la ochi. Nu putea să-și stăpînească lacrimile de emoție, privind cît de frumoasă e mezina ei. Se vede că de fiecare dată se gîndea la soarta mătușii Nadia. Se frămînta gîndindu-se ce-o să se întîmple

cu o asemenea fată în viața asta aspră, și preocupările acestea o făceau să lăcrimeze fără voie.

De astă dată, cînd ne-am întors de la biserică, tata nu dormea. Deschisese larg ferestrele sălii care da în grădină. Era foarte cald.

Ne-am așezat la masă să luăm paștele. Noaptea pătrunsese parcă în odaie, alături de noi. Stelele sclipeau chiar în dreptul ochilor. Din grădină se auzea ciripitul unei păsăruici neadormite. Eram tăcuți și ascultam clopotele, al căror sunet cînd părea că se stinge, cînd se întețea.

Mătușa Nadia ședea palidă de oboseală. Am băgat de seamă cum tata, ajutînd-o să-și scoată pelerina, îi strecurase în antreu o telegramă albastră, închisă.

Mătușa Nadia se aprinsese la față și mototolise telegrama în pumn.

După ce-am luat cu toții paștele, pe mine m-au trimis la culcare. A doua zi m-am trezit tîrziu. Din sufragerie răzbătea pînă la mine zăngănitul cești-lor : cei mari beau cafea.

La prînz, mătușa Nadia spuse că a primit o telegramă din orașul vecin, Smelî, de la prietena ei, Liza Iavorskaia. Liza o invita pe mătușa Nadia pentru o zi la ea, la conacul familiei de lîngă Smelî.

— Vreau să plec mîine — spuse mătușa Nadia și, uitîndu-se la bunica, adăugă — și-l iau și pe Kostik cu mine.

Mă înroșii tot de fericire.

— Mergi cu Dumnezeu — răspunse bunica. Numai vezi să nu răcești.

— O să trimită caii după noi — răspunse mătușa Nadia.

De la Cerkassî la Smelî faci o oră cu trenul. În gara Smelî ne întîmpină Liza Iavorskaia, o fată grasă și mereu gata să rîdă de orice. Am străbătut, într-o trăsură cu doi cai, acest frumos și curat orășel. Sub malurile verzi, povîrnite, se adunase în bulboane tainice rîul Teasmin. Numai prin mijlocul albiei, între vîltori, treceau ca o fîșie argintie apele line. Era cald. Deasupra rîului zburau libelule.

Cînd trăsura a intrat în parcul pustiu, dincolo de bariera orașului, Liza Iavorskaia spuse că aici îi plăcea să se plimbe și lui Pușkin. Dar mie nu-mi venea să cred că Pușkin fusese cîndva și el în aceste locuri și că eu pot să mă aflu acolo unde a fost el. Pe atunci, Pușkin era pentru mine un personaj legendar. Strălucita lui viață trebuia, bineînțeles, să se fi consumat departe de aceste pustietăți ucrainene.

— Aproape de aci este Kamenka, moșia Raiski — spunea Liza. El a petrecut multă vreme aici, ca oaspete, și a scris niște poezii minunate.

— Care ? întrebă mătușa Nadia.

Te joacă, Adel,
Mereu sprințară,
Harite[1]*, Lel*[2]

Te-ncununară,
Pruncia, ei
Ți-o legănară.[3]

Nu știam ce înseamnă „Harite" și „Lel", dar armonia cîntătoare a versurilor, parcul cu arbori înalți și tei seculari, cerul pe care pluteau norii — totul mă făcea să mă simt ca într-un basm, și această zi mi-a rămas întipărită în minte ca o sărbătoare a unei primăveri tăcute și unice.

Liza Iavorskaia opri trăsura într-o alee largă. Am coborît și am pornit spre casă pe o cărare laterală, printre tufe dese de măceși.

Deodată, de după un colț al cărării apăru un om bărbos și ars de soare. O pușcă cu două țevi îi atîrna pe umăr. Ducea în mînă două rațe împușcate. Scurta lui, descheiată la piept, îi lăsa descoperit

[1] Harite — în mitologia greacă, trei zeițe ale frumuseții și grației. (n.r.)

[2] Lel — la vechii slavi, zeul amorului și al căsătoriei. (n.r)

[3] Pușkin A. S., „În anii depărtați". (n.r.)

gîtul puternic şi bronzat. Mătuşa Nadia s-a oprit şi am observat cît de palidă se făcuse.

Omul ars de soare rupse o crăcă mare de măceş îmbobocit, deşi îşi zgîrie pînă la sînge mîinile, şi i-o oferi Nadiei. Ea luă cu băgare de seamă măceşul plin de ghimpi, întinse mîna bărbosului, iar el i-o sărută.

— Părul dumitale miroase a praf de puşcă — observă mătuşa Nadia. Iar mîinile îţi sînt zgîriate. Trebuie scoşi ghimpii.

— Fleacuri — spuse bărbosul şi zîmbi.

Avea dinţi frumoşi şi albi, iar acum, că eram aproape de el, am băgat de seamă că nu era de loc bătrîn.

Am mérs spre casă. Bărbosul avea un fel ciudat de a vorbi dintr-o dată despre toate ; că a venit abia acum două zile de la Moscova, că aici e minunat, că poimîine trebuie să plece la Veneţia, că l-a fermecat o ţigancă — un model al pictorului Vrubel [1] — şi că, luat în totul, el este un om pierdut şi numai glasul Nadiei îl mai poate mîntui.

Mătuşa Nadia zîmbea. Eu îl priveam pe bărbos şi omul îmi plăcea din ce în ce mai mult. Adevărat că mirosea a praf de puşcă. Mîinile lui erau tare mînjite cu răşină lipicioasă de brad. Din ciocurile negre ale raţelor picura cînd şi cînd, pe cărare, un sînge roşu-aprins.

În părul des al omului bărbos se încurcaseră fire de păianjen, ace de brad şi chiar o crăcuţă uscată. Mătuşa Nadia îl luă de braţ şi, oprindu-se puţin, îi scoase din păr crăcuţa uscată.

— Incorigibil ! spuse ea. Un băieţandru — mai adăugă ea cu un zîmbet trist.

— Trebuie să-nţelegi — murmură bărbosul cu o voce rugătoare. E-atît de minunat ! Am străbătut un brădet tînăr, m-am julit, sînt numai zdrenţe, dar, în schimb, ce miros, ce garoafe albe uscate, ce mai cetină roşie, ce păienjeniş ! O minune !

[1] Vrubel M. A. (1856—1910) — cunoscut pictor rus. (n.r.)

— Tocmai de asta îmi eşti drag — spuse încet mătuşa Nadia.

Pictorul îşi smulse deodată arma de pe umăr şi trase, din amîndouă ţevile deodată, în aer. Fumul siniliu de praf de puşcă ţîşni şuvoi. Cîinii casei s-au pornit pe lătrat şi s-au năpustit spre noi. Undeva cotcodăci speriată o găină.

— Salut, o, viaţă! rosti omul bărbos. Ce minunat, al dracului de minunat e să trăieşti!

Ne-am apropiat de casă, înconjuraţi de cîinii întărîtaţi, care lătrau într-una.

Era o casă vopsită în alb, cu coloane şi cu nişte storuri vărgate la ferestre. Ne-a întîmpinat o femeie în vîrstă, măruntă, într-o rochie de culoare liliachie-ştearsă, cu un lornion în mînă şi tot capul în bucliţe cărunte. Era mama Lizei Iavorskaia. Îşi mijea ochii şi, strîngîndu-i îndelung mîinile Nadiei, se tot minuna de frumuseţea ei.

În camerele răcoroase pătrundea nestăvilit vîntul, care umfla tare storurile şi mătura de pe mese ziarele „Russkoe slovo" şi „Kievskaia Mîsl". Peste tot rătăceau amuşinînd cîinii, care îndată ce auzeau vreun zgomot suspect în parc se porneau pe lătrat, ca apoi, lovindu-se unul de altul, s-o zbughească afară din casă.

Din cauza vîntului, soarele alerga pete-pete pe podele, atingînd una după alta toate lucrurile: vazele, rotiţele de alamă de la picioarele pianului, ramele aurite, pălăria de paie a Nadiei, aruncată pe-o măsuţă, şi ţevile vineţii ale puştii, pe care bărbosul o lăsase pe pervazul ferestrei.

Am băut, în sufragerie, o cafea groasă. Bărbosul povestea cum pescuise la Paris peşte de pe cheiul din faţa catedralei Maicii Domnului. Mătuşa Nadia îl privea şi zîmbea blînd. Iar mama Lizei tot repeta:

— Oh, Saşa! Cînd ai să te faci şi dumneata om în toată firea! Zău că ar fi timpul!

După cafea, bărbosul ne-a luat pe mine şi pe mătuşa Nadia de mînă şi ne-a dus în odaia lui. Acolo zăceau aruncate peste tot pensule, tuburi

cu vopsea strivite — într-un cuvînt, o adevărată dezordine. Bărbosul începu să strîngă grăbit cămăşile, ghetele, bucăţile de pînză risipite, le vîrî toate sub un divan, pe urmă umplu o pipă cu un tutun gras dintr-o cutie de tinichea albastru-închis, îşi aprinse luleaua şi ne porunci, mie şi mătuşii Nadia, să stăm pe pervazul ferestrei. Ne-am aşezat. Soarele ne dogorea tare în spate. Bărbosul se apropie de un tablou, atîrnat pe perete şi acoperit cu o pînză, şi-l dezveli.

— Iată ! murmură el descumpănit. N-a ieşit nici pe dracu' !

Pînza o închipuia pe mătuşa Nadia. Pe atunci nu mă pricepeam de loc la pictură. Îl auzeam pe tata discutînd cu nenea Kolea despre Vereşceaghin [1] — tata nu-l putea suferi — şi despre Vrubel, dar nu văzusem încă nici o pictură de bună calitate. Tablourile pe care le vedeam la bunica înfăţişau peisaje posomorîte, cu nişte copaci trişti şi cerbi la izvor, sau nişte raţe atîrnînd cu capul în jos.

Cînd pictorul îşi dezveli tabloul, am rîs, fără să vreau, de bucurie. Portretul era una cu frumuseţea radioasă şi primăvăratică a Nadiei, cu lumina soarelui care se revărsa năvalnic, în cascade de aur, prin parcul cel bătrîn, cu vîntul care alerga prin camere, cu reflexul verzui al frunzelor.

Mătuşa Nadia îşi privi îndelung portretul, pe urmă răscoli uşor cu mîna părul bărbosului şi ieşi repede din cameră, fără nici un cuvînt.

— Slavă Domnului ! oftă bărbosul. Înseamnă că pot duce această pînză la expoziţia de la Veneţia.

În ziua aceea ne-am plimbat şi cu barca pe Teasmin. Umbrele parcului se întindeau peste rîu, aidoma unui zid verde zimţat. În apă se zăreau frunzuliţele rotunde ale nuferilor care nu ajunseseră încă la suprafaţă.

---

[1] Vereşceaghin V. V. (1842—1904) — pictor rus, renumit prin tablourile sale în care zugrăveşte scene de război. (n.r.)

Seara, înainte de plecare, mătușa Nadia cîntă într-o sală joasă. Bărbosul o acompanie, greșind mereu, fiindcă degetele lui, pline de rășină, se lipeau de clape.

Prima-ntîlnire și cea de pe urmă,
Sunetul drag al scumpului glas...

Apoi am plecat din nou cu trăsura cu doi cai, la Smelî. Bărbosul și cu Liza au mers să ne conducă. Copitele cailor țăcăneau pe drumul bătătorit. Dinspre rîu veneau spre noi adieri de răcoare și se auzea orăcăitul broaștelor. Sus pe cer sclipea o stea.

Odată ajunși la gară, Liza mă duse la bufet să luăm o înghețată, iar mătușa Nadia și bărbosul rămaseră pe o bancă în grădina gării. Bineînțeles, la bufet nu se servea nici un fel de înghețată. Cînd ne-am înapoiat, mătușa Nadia și bărbosul continuau să stea, îngînduraţi, pe bancă.

Curînd după această călătorie, mătușa Nadia plecă la Moscova și nu am mai revăzut-o niciodată. În anul următor, de lăsata-secului, plimbîndu-se cu troica în parcul Petrovski, cîntase pe ger și făcuse o congestie pulmonară. Muri în ajunul Paștelui. Bunica, mama și chiar tata au mers la înmormîntarea ei.

Am fost foarte îndurerat. Nici pînă azi nu o pot uita pe mătușa Nadia. Pentru mine, ea va rămîne de-a pururea o întrupare a farmecului feciorelnic, a bunătății și a fericirii.

COCOLOAȘE DE SOC

În cutie se rostogolesc niște cocoloașe moi, albe. Arunci un astfel de cocoloș într-un lighean cu apă. Cocolosul începe a se umfla, pe urmă se

deschide și se transformă ba într-un elefant negru, cu ochi roșii, ba într-un dragon portocaliu, ba într-un trandafir aprins, cu frunze verzi.

Aceste cocoloașe fermecate de soc mi le adusese din Pekin unchiul și nașul meu Iosif Grigorievici sau, mai pe scurt, nenea Iuzea.

— Aventurier sadea! spunea tata despre el, dar nu ca să-l ponegrească, ci mai curînd cu invidie.

Îl invidia pe nenea Iuzea pentru că acesta colindase toată Africa, Asia și Europa, și nu în chip de turist cuminte, ci ca un învingător, stîrnind peste tot larmă și săvîrșind isprăvi îndrăznețe, incorigibil și mereu gata de a pune la cale fel de fel de combinații, care de care mai imposibile, în orice colț al lumii — la Șanhai și Addis Abeba, la Harbin și Meshed.

Și toate inițiativele se soldau cu cîte un dezastru.

— Să ajung eu la Klondike și o să le arăt americanilor! spunea el.

Ce anume voia el „să le arate" căutătorilor de aur din Klondike rămînea un mister. Dar era limpede că le-ar „arăta" acel ceva în așa fel, că faima lui s-ar răspîndi de-a lungul fluviului Yukon și prin întreaga Alaskă.

Bunica mea, Vikentia Ivanovna, îl socotea pe nenea Iuzea ca o „pedeapsă a lui Dumnezeu" — oaia rătăcită a familiei — și de cîteva ori, din pricina poznelor pe care le săvîrșeam sau datorită faptului că nu-i ascultam poveștele, am auzit-o spunîndu-mi:

— Bagă de seamă să n-ajungi și tu un al doilea nenea Iuzea.

Sărmana mea bunică! Ea nici nu bănuia cît de ademenitoare mi se părea mie viața acestui unchi. Visul meu era într-adevăr să devin „un al doilea nenea Iuzea".

Nenea Iuzea se ivea întotdeauna pe neașteptate, atît la noi, la Kiev, cît și la bunica, la Cerkassî, și dispărea tot fără de veste, ca peste un an,

un an și jumătate, să sune asurzitor la ușa noastră și să umple toată casa cu glasu-i răgușit, cu tusea și cu rîsul său contagios.

Și de fiecare dată, în urma lui nenea Iuzea, birjarul tîra niște geamantane grele, pline cu fel de fel de minunății.

Nenea Iuzea era înalt, purta barbă, avea nasul strîmb și niște degete ca de fier — îndoia între ele rubla de argint. Ochii lui erau ciudat de liniștiți, dar în adîncul lor juca întotdeauna o flacără poznașă.

Cum spunea tata, „el nu se teme nici de Dumnezeu, nici de dracu'", dar se zăpăcea, se înmuia cu totul la vederea lacrimilor unei femei sau a toanelor unui copil.

L-am văzut întîia oară după războiul anglo-bur. Nenea Iuzea plecase voluntar la buri. Această faptă — eroică și dezinteresată — l-a ridicat mult în ochii rubedeniilor.

Pe noi, copiii, războiul acesta ne impresiona în chip zguduitor. Deplîngeam pe burii care-și apărau independența, și-i uram pe englezi. Eram la curent cu toate fazele fiecărei bătălii care se desfășura la celălalt capăt al pămîntului: asediul Ladysmithului, luptele de la Bloemfontein și atacul de la muntele Maiub. Cei mai populari oameni pentru noi erau generalii buri Dewete, Joubert și Botha. Disprețuiam pe îngîmfatul lord Kitchener și ne băteam joc de soldații englezi, care luptau în tunică roșie. Citeam cu nesaț cartea: „Peter Maritz, tînărul bur din Transvaal".

Dar nu numai noi, copiii, ci întreaga lume civilizată urmărea cu strîngere de inimă tragedia din stepele aflate între Vaal și fluviul Orange, asistînd la lupta inegală a unui popor mic cu unul din cele mai puternice state ale lumii. Chiar și flașnetarii din Kiev, care pînă atunci nu cîntau decît „Despărțirea", învățară un cîntec nou: „O, Transvaal, țara mea dragă, cuprinsă ești de foc". Cînd îl auzeam, noi, băieții, le dădeam flașnetarilor monedele de cinci copeici păstrate pentru înghețată.

Pentru băieți ca mine, războiul anglo-bur a însemnat naufragiul ideii de exotism așa cum ni-l imaginasem noi, copiii. Africa se dovedea a fi cu totul alta decît ni-o închipuiam noi după romanele apărute în revista „În jurul lumii" sau după înfățișarea casei inginerului Gorodețki de pe strada Bankovskaia, de la noi, din Kiev.

De-a lungul zidurilor acestei case cenușii și stupide, care semăna cu un castel, se înșirau niște sculpturi monstruoase, înfățișînd rinoceri, girafe, lei, crocodili, antilope și tot felul de animale din fauna Africii. Trompele de beton ale elefanților atîrnau pînă deasupra trotuarelor, înlocuind burlanele de apă. Din gurile rinocerilor picura apa. Niște șerpi boa din piatră cenușie își scoteau capul din nișe întunecoase.

Proprietarul acestei case, inginerul Gorodețki, era un vînător pasionat. Pleca pînă și în Africa să vîneze, și în amintirea acestor vînători își împodobise casa cu figurile de piatră ale animalelor. Cei mari spuneau că Gorodețki este un original, dar noi, băieții, țineam mult la ciudata lui casă. Ea ne ajuta să făurim visuri cu privire la ținuturile africane.

Dar acum, deși nu eram încă decît niște băiețandri, înțelegeam că suferințele și lupta pentru drepturile omului cuprinseseră imensul continent negru, unde pînă deunăzi, după părerile noastre, se plimbau doar elefanții cei înțelepți, exalau miazme omorîtoare pădurile tropicale, iar hipopotamii sforăiau în mîlul gros al marilor fluvii necercetate încă de nimeni. Pînă atunci, Africa exista pentru noi numai ca un pămînt al făgăduinței, sortit să fie cutreierat de călători ca Stanley și Livingstone.

Mie, ca și tuturor celorlalți băieți, îmi părea rău că ne despărțeam de acea Africă prin întinsurile căreia rătăceam în visurile noastre, de vînătorile de lei, de răsăriturile de soare din nisipurile Saharei, de plutele de pe Niger, de șuieratul săgeților, de larma frenetică a maimuțelor și de bezna

pădurilor de nestrăbătut. Acolo, la fiecare pas ne pîndeau noi primejdii. De cîte ori n-am murit noi acolo în gînd, de friguri ori de răni, după zidurile de bîrne ale forturilor singuratice, ascultînd șuierătura unui glonte rătăcit, aspirînd mirosul otrăvitor al ierburilor umede și privind cu ochii arși de friguri spre cerul negru, catifelat, al nopții, în care se stingea Crucea Sudului !

De cîte ori n-am murit și eu așa, plîngînd tînăra și scurta mea viață, cu regretul zadarnic că Africa cea misterioasă rămîne nestrăbătută de mine, din Alger pînă la Capul Bunei Speranțe și din Congo pînă în Zanzibar ! Și totuși, această imagine a Africii nu putea să fie alungată pe de-a-ntregul din mintea mea. Era mult prea vie. De aceea este greu să redau acea uluire, acea încîntare mută pe care am trăit-o cînd pe banala noastră stradă din Kiev apăru deodată omul acela bărbos, ars de soarele Africii, cu pălăria lui cu boruri largi, cu cămașa desfăcută la gît și cu o cartușieră la brîu — nenea Iuzea.

Umblam codiță după el și mă uitam ca fermecat în ochii lui. Nu-mi venea să cred că ochii aceștia au văzut fluviul Orange, craalurile zulușilor, pe cavaleriștii englezi și furtunile Oceanului Pacific.

Pe atunci, bătrînul președinte al Transvaalului, Krueger, venise pînă în Rusia să ceară ajutor pentru burii săi. Nenea Iuzea îl însoțise. N-a rămas decît o zi la noi, în Kiev, și a plecat la Petersburg, după Krueger.

Nenea Iuzea era încredințat că Rusia îi va ajuta pe buri. Dar după ce a ajuns la Petersburg, i-a scris tatii : „Considerentele superioare de stat silesc guvernul rus să comită o lașitate ; nu-i vom ajuta pe buri. Înseamnă că totul s-a sfîrșit. Eu plec din nou la mine, în Orientul Îndepărtat."

Bunicul, tatăl mamei mele, fusese un om nevoiaș. El n-ar fi putut, cu puținele sale mijloace materiale, să-și dea toți copiii la învățătură. Avea cinci

fete şi trei băieţi. De aceea şi-a plasat toţi băieţii la Liceul militar din Kiev.

Nenea Iuzea învăţase la acest liceu împreună cu cei doi fraţi ai săi. Patru ani, totul a mers bine, dar în al cincilea, nenea Iuzea fusese mutat la Şcoala militară „disciplinară" din oraşul Volsk de pe Volga. Elevii şcolilor militare erau trimişi la Volsk numai pentru „abateri grave". Nenea Iuzea se făcuse vinovat de o astfel de abatere.

Bucătăria Liceului militar din Kiev se afla la subsol. În ajunul unei sărbători, s-au copt la bucătărie multe pîinişoare din aluat de cozonac. Erau rînduite pe o masă mare, ca să se răcească. Nenea Iuzea găsi o nuia lungă, legă de ea un cui şi, prin fereastra deschisă a bucătăriei, înfigînd cuiul în pîinişoare, scoase cîteva zeci de bucăţi rumene şi făcu masă mare cu colegii de clasă.

Nenea Iuzea a rămas doi ani la Volsk, dar în al treilea fu dat afară şi degradat pentru că a lovit un ofiţer, care l-a oprit pe stradă şi l-a înjurat grosolan din pricina unei neînsemnate neglijenţe observate la mantaua sa.

Îmbrăcat în uniforma de soldat, primi o armă şi apoi fu trimis pe jos din Volsk în oraşul Kutno, lîngă Varşovia, la o unitate de artilerie.

Cutreieră ţara de la răsărit la apus, prezentîndu-se la toţi comandanţii garnizoanelor, cerşind pîine prin sate şi dormind pe unde se nimerea.

Cînd a plecat din Volsk era un tînăr arţăgos, iar cînd a sosit la Kutno, era un soldat înrăit.

La Kutno căpătă primul grad de ofiţer. Îl făcuseră praporşcik [1].

În armată i-a fost dat să aibă parte numai de ghinioane. De la artilerie a fost mutat la infanterie.

Pe cînd se pregătea încoronarea lui Nicolae al II-lea, regimentul lui nenea Iuzea fusese trimis la Moscova, iar compania unchiului meu primise

[1] Praporşcik — primul grad de ofiţer, mai mic ca sublocotenentul,în armata ţaristă. (n.t.)

însărcinarea să păzească malul apei și strada pe care se afla Kremlinul.

În ziua încoronării, cînd zorile abia se iviseră, nenea Iuzea își văzu oamenii fugind spre malul rîului, unde se încinsese o bătaie în lege. Ținîndu-și cu o mînă sabia, unchiul alergă după soldați.

Aici văzu zbătîndu-se în mîlul de lîngă mal o făptură înspăimîntătoare, cu capul de aramă, încurcată în niște sîrme. Soldații răsturnaseră monstrul și se grămădiseră peste el, iar arătarea îi lovea îndîrjită cu niște bocanci enormi de fier. Unul din soldați strînse din răsputeri un tub de gumă nervurată care ieșea din capul de aramă al ciudatei făpturi. Ea horcăi și încetă de a se mai împotrivi. Nenea Iuzea ghici că avea de-a face cu un scafandru, strigă la soldați să înceteze bătaia, deșurubă grăbit casca omului, dar scafandrul era mort.

Nici unchiul, nici soldații nu fuseseră preveniți că în dimineața aceea scafandrii trebuiau să inspecteze fundul rîului Moscova, căutînd să detecteze niscai mașini infernale.

După această întîmplare, nenea Iuzea a fost dat definitiv afară din armată și a plecat în Asia centrală.

Acolo s-a îndeletnicit cîtva timp, în calitate de conducător, cu însoțirea caravanelor de cămile care porneau din Uralsk spre Hiva și Buhara.

Pe vremea aceea, în Asia centrală nu exista încă o cale ferată care s-o lege de Rusia, așa că, de la Uralsk, mărfurile erau transportate mai departe cu ajutorul cămilelor.

Cu prilejul acestor călătorii, unchiul meu legase prietenie cu frații Grum-Grjimailo, exploratori ai Asiei centrale și, în tovărășia lor, luase parte la vînători de tigri.

Chiar și bunicii îi trimisese în dar o blană de tigru, al cărui bot avea o expresie atît de fioroasă, încît bătrîna o ascunsese imediat undeva în pivniță, după ce mai întîi o presărase cu naftalină.

Nenea Iuzea se amuza povestindu-ne cum omora șacalii dintr-o dată, cu un singur strănut.

La popasurile din pustiu, unchiul se culca cu capul pe desaga cu alimente și se prefăcea că doarme. Șacalii se tîrau pe burtă spre el, cu coada între picioare. Cînd cel mai îndrăzneț începea să tragă cu dinții de desaga de sub capul unchiului, nenea Iuzea strănuta asurzitor și șacalul, fricos din fire, cum sînt toți șacalii, murea pe loc de un atac de inimă, fără să scoată măcar un scheunat.

Îl credeam pe cuvînt, fiindcă l-am auzit și noi pe nenea Iuzea cum strănuta dimineața, pregătindu-se pentru o nouă zi. Strănutul lui făcea să tremure geamurile în rama ferestrei, iar pisica, înnebunită de frică, își căuta un adăpost, alergînd de colo pînă colo prin odaie.

Povestirile lui nenea Iuzea erau pentru noi mult mai interesante decît aventurile faimosului baron Münchhausen. Pe Münchhausen trebuia să ți-l închipui, pe cînd nenea Iuzea era aici, alături de noi, în carne și oase, cufundat în nori de fum de tutun, rîzînd de se cutremura divanul sub el.

Mai tîrziu, nenea Iuzea rătăcise prin toată Europa, se spunea că jucase la ruletă la Monte-Carlo, pe urmă a nimerit, nu se știe cum, în Abisinia și s-a întors de-acolo cu o imensă decorație de aur, pe care i-o conferise Negusul pentru nu știu ce ispravă. Ordinul semăna cu plăcile de alamă pe care la noi le purtau la gît portarii.

Nenea Iuzea nu s-a putut statornici nicăieri, pînă cînd privirile lui s-au îndreptat spre nebulosul Orient Îndepărtat — Manciuria și ținutul Ussuri. Acolo putea duce o viață liberă, plină de agitație, fără să țină seama de nici un fel de legi, acolo putea să trăiască cu tot avîntul temperamentului său neînfrînat și al firii sale întreprinzătoare.

Ținuturile acestea constituiau Alaska rusă — pe-atunci necunoscută încă — bogată și primejdioasă. Nici că se putea găsi un loc mai potrivit pentru nenea Iuzea. Amur, taiga, aur, Oceanul Pacific, Coreea, iar mai departe, Kamceatka, Japonia, Polinezia. O lume vastă, necunoscută și care

vuia ca valurile de pe ţărmurile Orientului Îndepărtat, aţiţînd imaginaţia...

Luîndu-şi o soţie tînără — o eroină, pentru că nimeni alta decît o eroină putea, după părerea mamei, să fie soţia unui om ca nenea Iuzea — unchiul meu plecă în Extremul Orient.

Acolo a luat parte la construirea căii ferate din China de est. Părăsi apoi această ultimă îndeletnicire, ca să plece în Transvaal.

După războiul anglo-bur se înapoie în Orientul Îndepărtat, dar de astă dată în Manciuria, la Port-Arthur. Acolo a lucrat ca agent al Flotei Voluntare [1]. Nenea Iuzea ne scria că a îndrăgit marea şi că regretă că nu s-a făcut marinar încă de pe cînd era tînăr.

Cam pe atunci a murit şi soţia lui, iar nenea Iuzea a rămas cu două feţite mici. Duios şi nepriceput, îşi creştea fetele împreună cu un bătrîn servitor chinez, căruia obişnuia să-i spună Sam Piu-ceai [2]. Ţinea mult la acest chinez devotat, poate tot atît ca la fetiţele lui. În general îi iubea pe chinezi şi spunea despre ei că sînt un popor minunat, bun şi înţelept.

În timpul războiului ruso-japonez, nenea Iuzea fusese mobilizat în calitatea lui de vechi ofiţer. Pe fiicele sale, împreună cu Sam Piu-ceai, le-a trimis la Harbin.

După război a mai venit o dată la Kiev, să-şi vadă rudele. Atunci l-am văzut pentru ultima oară.

Încărunţise. Era liniştit, dar în ochii lui tot mai jucau, deşi mai rar, luminiţele acelea poznaşe. Ne-a povestit despre Pekin şi despre grădinile împăraţilor chinezi, despre Şanhai şi despre Fluviul Galben.

---

[1] Flota Voluntară a fost creată în 1878, prin contribuţia benevolă a cetăţenilor, cu scopul de a ajuta dezvoltarea comerţului şi a flotei naţionale. (n.r.)

[2] Joc de cuvinte, în lb. rusă, sugerînd prin rezonanţă un nume chinezesc. (n.r.)

Ascultînd povestirile lui, ne imaginam China ca o țară unde domnește veșnic o seară caldă și senină. Poate că impresia aceasta se datora faptului că acum nenea Iuzea nu mai născocea nimic, nu-și mai rotea ochii și nu mai rîdea, ci vorbea cu glas obosit, scuturîndu-și într-una scrumul de țigară.

Era în 1905. Nenea Iuzea nu prea se descurca în ale politicii. Se socotea soldat bătrîn, cinstit, credincios jurămîntului, cum și era de fapt. Cînd tata începea discursurile sale pornite și primejdioase, el ori tăcea, ori pleca în grădină, unde se așeza pe o bancă și fuma dus pe gînduri. Pe tatăl meu îl socotea „cel mai de stînga dintre cei de stînga".

În 1905, la Kiev se răsculă batalionul de pionieri. O baterie de artilerie trecu de partea răsculaților. Pionierii străbătură, luptînd, tot orașul, apărîndu-se de unitățile de cazaci care nu-i slăbeau, și se opriră la bariera Demievskaia.

De acolo, bateria răsculaților deschise focul asupra palatului guvernatorului general și asupra cazărmilor cazace. Dar bateria trăgea prost și rar și nici un obuz nu atinse nici palatul, nici cazărmile.

Toată ziua aceea, nenea Iuzea fu foarte nervos ; fuma într-una, plimbîndu-se prin grădină și înjurînd printre dinți.

— Mucoșii dracului ! bombănea el. Găinari sînteți, nu artileriști ! Ce rușine !

Pe urmă, în timpul zilei, plecă pe neașteptate din casă, iar pe seară, bateria răsculaților deschise tragere directă asupra cazacilor care înaintau, apoi începu să țintească fără greș cazărmile, forturile cetății și palatul guvernatorului general.

Autoritățile militare ale orașului fură cuprinse de panică. Acoperiți de focul artileriei, pionierii, a căror cauză a fost iremediabil pierdută, se risipiră prin păduri și mlaștini, mai spre apus de Kiev.

Nenea Iuzea nu se mai întoarse nici în seara aceea, nici noaptea, nici a doua zi. Nu se mai în-

toarse niciodată. Abia după o jumătate de an, fiica lui din Harbin trimise o scrisoare. Ea scria că nenea Iuzea s-a stabilit în Japonia și că roagă să-l iertăm pentru subita lui dispariție.

Mult mai tîrziu am aflat că inima lui de bătrîn artilerist nu l-a lăsat să asiste nepăsător la tragerea neîndemînatică a răsculaților. Plecă de acasă, se strecură pînă la ei și, luînd comanda bateriei, i-a arătat „pe dracu'" armatei guvernamentale.

Se înțelege că fusese nevoit să fugă. Plecă în Japonia, unde muri în curînd de anghină pectorală și de necruțătoarea boală a nostalgiei, a dorului de țară.

Înainte de a muri, omul acesta uriaș și neastîmpărat plîngea ori de cîte ori își amintea de Rusia. Și în ultima lui misivă, scrisă parcă pe un ton glumeț, ne cerea să-i trimitem în plic cel mai de preț cadou pentru el — o frunză de castan din Kiev, presată.

STRADA SVEATOSLAVSKAIA

În copilărie, călătoriile la Cerkassî și Gorodișce erau pentru mine adevărate sărbători, iar viața plicticoasă de toate zilele începea la Kiev, în strada Sveatoslavskaia, unde zilele lungi de toamnă și de iarnă se scurgeau cenușii, în locuința noastră posomorîtă și neprietenoasă.

Toată strada Sveatoslavskaia era doar o înșiruire de case de raport, clădite din cărămidă galbenă de Kiev, cu trotuare din aceeași cărămidă. Strada se înfunda într-un imens maidan, tăiat de rîpe. Asemenea maidane se găseau uneori în mijlocul orașului și se numeau „iaruri".

Toată ziua treceau pe lîngă casa noastră, spre „iarul" Sveatoslavski, convoaie de „kalamășci" cu

lut. „Kalamăşci" se numeau căruţele mici cu care se căra pămîntul. Căruţaşii umpleau gropile „iarului" — îl nivelau în vederea construirii noilor case.

Pămîntul se scurgea din kalamăşci şi caldarîmul nostru era veşnic murdar, de aceea nu puteam să sufăr strada Sveatoslavskaia.

Noi, copiii, nu aveam voie să mergem în „iar". Era un loc deocheat, adăpost pentru hoţi şi cerşetori. Cu toate acestea, noi, băieţii, ne adunam cîteodată în cîrduri şi mergeam în „iar". Pentru a preîntîmpina cine ştie ce întîmplare neplăcută, luam cu noi un fluier de poliţist. Ni se părea că e o armă tot atît de sigură ca şi un revolver.

La început ne aplecam de pe margine şi priveam de sus în groapă. Acolo străluceau geamuri sparte şi zăceau aruncate lighene prăpădite şi ruginite. Nişte cîini răscoleau în linişte gunoaiele, fără să le pese de noi.

Pe urmă am mai prins curaj şi am început să coborîm în rîpe, pe unde urca un fum galben, greţos. Fumul acesta venea de la cocioabele şi bordeiele de jos. Cocioabele erau înjghebate din te miri ce : bucăţi de placaj rupt, tablă veche, lăzi sparte, funduri de scaune vieneze, somiere desfundate, cu arcurile ieşite. În locul uşilor erau puşi nişte saci murdari, care atîrnau la intrare.

Lîngă colibe fumegau vetre de lut, cu burlane de samovar sparte.

Cel mai mult îmi plăcea coliba flaşnetarului. Ziua, flaşnetarul nu era niciodată acasă ; umbla prin oraş, din curte în curte. Lîngă coliba lui şedea jos o fată cu faţa pămîntie şi cu nişte ochi frumoşi, înnegurаţi. Curăţa cartofi. Avea un picior legat în cîrpe.

Era fata flaşnetarului, acrobată, „femeia fără oase". Cu ani în urmă, umblase şi ea cu tatăl ei prin curţi ; îşi întindea covoraşul şi — slăbuţă, îmbrăcată numai cu un maiou albastru — executa tot felul de numere acrobatice. Acum însă nu mai putea „lucra", îşi vătămase piciorul.

Uneori o vedeam citind una și aceeași carte cu scoarțe rupte. După poze am ghicit că era „Cei trei mușchetari" a lui Dumas.

Fata ne striga, cu năduf :

— Ce tot umblați pe aici ? N-ați mai văzut cum trăiesc oamenii ?

Dar mai tîrziu se obișnuise și ea cu noi și încetase să ne mai certe. Tatăl ei, flașnetar cărunt și mic de statură, găsindu-ne odată în „iar", spuse :

— Las' să vadă și ei cum se chinuiesc oamenii noștri. Poate că o să le prindă bine cînd or ajunge și ei studenți.

Întîi veneam la „iar" cu o droaie întreagă de băieți. Pe urmă m-am obișnuit cu locuitorii „iarului" și am început să mă abat pe-acolo și singur.

Mult timp am ascuns acest lucru mamei, dar m-a dat de gol fata flașnetarului. Îi dusesem să citească „Coliba unchiului Tom", dar între timp mă îmbolnăvisem și nu m-am mai putut duce după carte. Fata se neliniști și-mi aduse ea cartea acasă. Îi deschise mama și adevărul ieși la iveală. Am înțeles îndată, văzînd buzele strînse ale mamei și tăcerea ei glacială.

Seara, între mama și tata s-a iscat o discuție cu privire la purtarea mea. Am auzit totul de după ușă. Mama era foarte tulburată și supărată, dar tata i-a spus că nu e nimic, că e greu ca cineva să mă strice și că el preferă să am prieteni printre acești dezmoșteniți ai soartei, decît să am legături cu fiii de negustori și de funcționari din Kiev. Mama îl contrazise, spunînd că la vîrsta mea trebuie să fiu ferit de aspectele penibile ale vieții.

— Înțelege o dată — spunea tata — că oamenii aceștia știu să prețuiască o purtare bună, nu ca cei din tagma noastră. Ce-i tot dai zor cu „aspectele penibile ale vieții" ?

Mama tăcu cîteva clipe și pe urmă spuse :

— Da... Poate că ai dreptate...

Cînd m-am însănătoșit, mama îmi aduse într-o zi „Prinț și cerșetor" a lui Mark Twain și-mi spuse :

— Uite... Du cartea asta... fetei flașnetarului... Nu știu cum o cheamă.

— Liza — spusei eu sfios.

— Ei bine, du-i Lizei cartea asta... Dă-i-o de tot.

De atunci, nimeni în casa noastră nu se mai scandaliza de vizitele mele în „iarul" Sveatoslavski. Acum nu mai trebuia să fur din bufet zahăr pentru noii mei prieteni sau alune americane pentru papagalul chior, Mitko. Îi ceream mamei și ea nu-mi refuza bunătățile astea niciodată. Încercam față de dînsa, din această pricină, un sentiment de recunoștință, și sufletul mi-era atît de ușor, cum poate fi numai al unui copil cu conștiința curată.

Odată, toamna, flașnetarul a venit la noi în curte fără papagal. Învîrtea nepăsător mînerul flașnetei, iar ea cînta polca „Hai să mergem, dragul meu, polca asta s-o jucăm". Flașnetarul își plimba privirea pe balcoanele și ferestrele deschise, așteptînd să-i arunce cineva vreo monedă de aramă, învelită în hîrtie.

Am ieșit fuga la flașnetar... Tot învîrtind la flașnetă, îmi spuse :

— Mitka e bolnav. Șade umflat ca un arici. Nici alunele tale nu le mai mănîncă. Se vede că o să crape.

Și flașnetarul își scoase pălăria neagră, plină de praf, și-și șterse cu ea fața nădușită.

— Acu' s-a sfîrșit ! spuse el. Numai cu flașneta, fără Mitka, nu cîștig nici de-un rachiu, darămite de-o pîine. Cine să tragă acum „planeta" ?

Pentru cinci copeici, papagalul scotea biletele verzi, albastre sau roșii, cu preziceri tipărite pe ele. Biletelele acestea se numeau, nu știu de ce, „planete". Erau făcute sul și așezate într-o cutie întocmai ca țigările. Înainte de-a trage un bilețel, Mitka se foia îndelung pe băț și striga ceva nemulțumit.

A doua zi, Mitka muri. L-am înmormîntat în „iar", într-o cutie de ghete. Flașnetarul s-a îmbătat și a plecat de-acasă.

I-am povestit mamei despre moartea papagalului. Buzele îmi tremurau a plîns, dar mă stăpîneam.

— Îmbracă-te ! spuse mama scurt. Mergem la Burmistrov.

Burmistrov era un bătrînel cu barba înverzită de ani. Avea pe Bessarabka un magazin întunecos și neîncăpător. Acest om, cam fudul de ureche, vindea acolo fel de fel de obiecte minunate — undițe, plute multicolore, acvarii, pești de aur, păsări, ouă de furnici și chiar abțibilduri.

Mama cumpără de la Burmistrov un papagal mai bătrîn, verde, cu un inel de cositor la picior. Am împrumutat de la Burmistrov o colivie. Duceam în ea papagalul. Pe drum, acesta făcu ce făcu și mă mușcă de deget pînă la os. Am intrat într-o farmacie. Acolo mi-au pansat degetul rănit, dar eram atît de tulburat, încît aproape că nu simțeam durerea.

Voiam să-i duc cît mai repede papagalul flașnetarului, dar mama mi-a spus :

— Merg și eu cu tine. Trebuie să văd și eu.

Și plecă la ea în odaie, să se schimbe. Mie mi-a fost rușine că mama își schimbă rochia pentru a merge la acești oameni în zdrențe și săraci, dar n-am îndrăznit să-i spun ce gîndeam.

Peste cîteva minute, ieși din odaie. Îmbrăcase o rochie veche, cîrpită la coate. Pe cap avea un șal. De data aceasta nu-și pusese mănușile ei elegante de piele, iar pantofii pe care i-a încălțat aveau tocurile scîlciate.

Am privit-o plin de recunoștință și am pornit.

Mama coborî vitejește cărarea în rîpă, trecu pe lîngă niște femei ciufulite, mute de mirare, și nu-și feri nici măcar fusta ca să nu și-o murdărească de grămezile de gunoaie și de cenușă.

Cînd Liza ne văzu venind cu papagalul, se aprinse toată ; fața ei pămîntie se acoperi de o roșeață fierbinte și deodată îi făcu mamei o reverență. Flașnetarul nu era acasă — căuta să-și înece necazul bînd cu niște prieteni pe strada Demievka.

Liza luă în primire papagalul și, înroșindu-se și mai tare, repeta într-una :

— Nu, zău, nu trebuia !

— Poate oare învăța și el să scoată „planeta" ? o întrebă mama.

— Sigur ! În două zile ! exclamă Liza bucuroasă. Dar nu trebuia ! De ce v-ați deranjat ? Costă o groază de parale !

Acasă, aflînd despre întîmplare, tata zîmbi și spuse :

— Filantropie de cucoane ! Educație sentimentală !

— Ah, Dumnezeule ! exclamă mama cu necaz. Nu știu de ce ții neapărat să te contrazici. Ce caracter ciudat ! În locul meu, ai fi făcut și tu același lucru...

— Nu ! răspunse tata. Făceam mai mult.

— Mai mult ? repetă mama, și glasul ei răsună ca o amenințare. Prea bine ! O să vedem.

— O să vedem !

Nu-mi dădeam seama că tata vorbește anume așa, ca s-o necăjească pe mama.

A doua zi după această discuție, mama îi trimise Lizei în „iarul" Sveatoslavski rochia neagră a surorii mele și ghetele ei cafenii.

Dar nici tata nu se lăsă mai prejos. Aștepta pînă cînd flașnetarul apăru la noi în curte, cu papagalul cel nou.

Flașnetarul avea un șal roșu legat la gît, iar votca dăduse nasului său o strălucire victorioasă. Cîntă în cinstea mamei tot repertoriul flașnetei sale : marșul „Nostalgie", valsul „Valurile Dunării", polca „Despărțire" și cîntecul „Corobcarii".

Papagalul scotea iar „planete". Banii de aramă cădeau iarăși cu dărnicie din ferestre. Pe unii, flașnetarul îi prindea de-a dreptul în pălărie.

Pe urmă își săltă flașneta în spate și, gîrbovit ca întotdeauna sub greutatea ei, plecă, dar de astă dată nu în stradă, ci sus pe scară, la intrarea din față, și sună la ușa noastră.

Aci își scoase pălăria și, ținînd-o în mîna întinsă, în așa fel ca ea să atingă podeaua, îi sărută

mamei mîna şi-i mulţumi. Tata a ieşit şi el şi l-a poftit pe flaşnetar la dînsul în birou. Flaşnetarul îşi rezemă instrumentul de peretele antreului şi, păşind cu băgare de seamă, îl urmă pe tata.

Tata îl trată cu coniac, îi spuse că ştie cît de grea şi de nesigură este viaţa lui şi-i propuse un loc de cantonier la calea ferată de sud-est. Ar avea şi casă, şi o grădiniţă cu flori, şi o grădină de zarzavat.

— Să nu vă supăraţi, Gheorghi Maksimovici — răspunse abia auzit flaşnetarul, înroşindu-se la faţă. Aş duce dorul vieţii ăsteia de flaşnetar. Se vede că aşa mi-e scris, să umblu toată viaţa cu flaşneta.

Flaşnetarul plecă. Mama tăcea, dar nu izbutea să-şi ascundă satisfacţia.

Peste cîteva zile, poliţia evacuă pe neaşteptate pe toţi locuitorii din „iarul" Sveatoslavski. Flaşnetarul şi Liza dispărură şi ei — probabil că se mutară în alt oraş.

Dar înainte de asta, găsisem o clipă prielnică spre a-i vizita pe cei din „iar". Flaşnetarul m-a invitat să iau cu ei masa de seară. Pe o lădiţă întoarsă cu fundul în sus era aşezată o farfurie cu roşii prăjite şi pîine neagră, o sticlă de vişinată şi nişte bomboane murdare, groase, în dungi albe şi roz.

Liza îşi pusese rochia cea nouă şi-şi împletise strîns de tot codiţele. Nu mă slăbea din ochi, îndemnîndu-mă grijuliu să mănînc „ca la mama acasă". Papagalul dormea cu ochii acoperiţi de nişte pieliţe subţiri. Flaşneta, neatinsă de nimeni, scotea cînd şi cînd cîte un oftat sonor. Flaşnetarul mă lămuri că acesta este aerul rămas pe ţevi, care iese uneori afară.

Era în septembrie. Cine n-a trăit niciodată toamna la Kiev, nu va putea înţelege farmecul suav al acestor ore.

Cea dintîi stea se aprinse în înaltul cerului. Grădinile încărcate cu toate bogăţiile toamnei aşteptau noaptea, ştiind că stelele vor cădea negreşit jos, pe pămînt, şi că ele le vor prinde în frunzişul

lor des ca-ntr-un hamac şi le vor da apoi drumul atît de lin, încît nimeni din oraş nici nu se va trezi, nici nu va bănui nimic.

Liza m-a condus pînă acasă şi, în semn de rămas bun, mi-a mai vîrît în gură o bomboană roză lipicioasă, apoi a fugit grăbită jos pe scară, bocănind din tocurile pantofilor. Iar eu am stat mult timp în faţa uşii, neîndrăznind să sun, de teamă să nu fiu certat pentru această întoarcere tîrzie.

PRIVELIŞTI DE IARNĂ

De Crăciun, tata mi-a dăruit nişte patine „Halifax".

Băieţii din zilele noastre ar fi rîs grozav privind aceste patine. Dar pe atunci nu existau pe lume patine mai bune ca acestea din oraşul Halifax.

Unde oare se află acest oraş ? întrebam eu pe toată lumea. Unde se află străvechiul Halifax, plin de zăpadă ? Acolo, toţi băieţii se dau pe gheaţă cu astfel de patine. Unde este oare această ţară a iernii, locuită de marinari în retragere şi de şcolari sprinteni ? Dar nimeni nu ştia să-mi răspundă.

Fratele meu cel mare, Boris, mi-a spus că Halifax nu este nicidecum un oraş, ci numele inventatorului acestor patine. Dar tata şi-a dat cu părerea că există parcă un orăşel Halifax pe insula Newfoundland, lîngă ţărmul nordic al Americii, care este renumit nu numai prin patine, ci mai ales prin cîinii lui.

Patinele se aflau la mine pe masă. Le priveam şi mă gîndeam la oraşul Halifax. De cum am primit patinele, mi-am şi imaginat cum arată acest oraş şi-l vedeam atît de limpede, încît puteam să-i fac un plan amănunţit, cu toate străzile şi pieţele lui.

Puteam să stau mult şi bine la masa de lucru, cu cartea de probleme a lui Malinin şi Burenin în

față — în iarnă trebuia să mă pregătesc pentru examenul de admitere la liceu — că eu mă gîndeam la Halifax

Această pornire a mea de a imagina, de a născoci o sperie pe mama. Se temea de „fanteziile" mele și spunea că pe cei ca mine îi așteaptă sărăcia și moartea undeva sub un gard.

Această prezicere sumbră „vei muri undeva sub un gard" se rostea foarte des pe vremea aceea.

Nu știu de ce, dar a muri sub un gard era considerat un fapt foarte rușinos.

Am auzit adesea rostindu-se această prevestire. Dar și mai des mama susținea că am o fire sucită, că nu fac nimic „ca oamenii" și că ea se teme să nu ajung un ratat.

Tata se supăra foc cînd o auzea vorbind așa și-i explica :

— Lasă-l să fie un ratat, un cerșetor, o haimana, orice, numai nu un burtăverde din Kiev !

În cele din urmă am început și eu să mă tem și să mă rușinez de imaginația mea. Am ajuns să cred că nu fac decît prostii, pe cînd toți cei din jurul meu sînt ocupați cu lucruri serioase : frații și sora merg la liceu, își tocesc lecțiile, tata lucrează la Direcția căilor ferate din sud-est, iar mama coase și vede de gospodărie. Numai eu singur trăiesc într-o lume ruptă de preocupările tuturora, îmi irosesc în zadar timpul.

— Decît să stai și să clocești cine știe ce năzbîtie, mai bine te-ai duce la patinaj — zicea mama. Ce băiat, doamne ! Uită-te la tine cum arăți !

Plecam la patinaj. Ziua de iarnă e scurtă. Amurgul mă găsea tot la patinaj. Sosea fanfara militară, se aprindeau lampioanele. Elevele de liceu, în hăinuțele lor de blană, alunecau pe gheață, legănîndu-se cînd în stînga, cînd în dreapta și ascunzîndu-și mîinile în manșoane mici. Liceenii patinau cu spatele, lăsîndu-se pe un picior și întinzînd cît puteau de mult pe celălalt. Această ispravă era socotită „valabilă". Îi invidiam.

Veneam acasă obosit și cu obrajii roșii de frig. Dar neliniștea nu mă părăsea, pentru că, și după exercițiile de patinaj, simțeam aceeași înclinație primejdioasă spre visare.

Iarna mă duceam la teatru.

Prima piesă pe care am văzut-o a fost „Cucerirea cetății Ismail". Nu mi-a plăcut pentru că am zărit în culise un om cu pantalonii uzați care ședea alături de Suvorov. La un moment dat l-a îmbrîncit din spate pe Suvorov, așa încît acesta intră pe scenă sărind într-un picior și țipînd ca un cocoș.

În schimb, a doua piesă, „Prințesa din vis" a lui Edmond Rostand, m-a impresionat nespus de mult. Cuprindea tot ce trebuie ca să mă tulbure, și pînze de corabie — niște pînze enorme — și trubaduri, și cavaleri, și prințese.

Am îndrăgit sala teatrului dramatic al lui Solovțov, lojile sale mici, căptușite cu catifea albastră. După spectacol, nu mă lăsam dus de-acolo nici în ruptul capului pînă nu se stingea lumina. Întunericul din sala de spectacole, mirosul de parfum și de coji de portocale — toate îmi păreau atît de minunate, încît visam să mă ascund sub un fotoliu și să rămîn peste noapte în teatrul pustiu.

În copilărie nu reușeam să deosebesc spectacolul de teatru de realitate și mă chinuiam cu adevărat, mai să mă îmbolnăvesc după fiecare reprezentație.

Pasiunea mea pentru carte se născu după ce am cunoscut teatrul. A fost deajuns să văd, de pildă, pe scenă „Madame Sans-Gêne", ca să încep să citesc cu nesaț toate cărțile despre Napoleon. Epocile și personajele, odată văzute la teatru, înviau în mintea mea în chip miraculos și căpătau un farmec și un interes extraordinar.

Am îndrăgit nu numai spectacolele, ci și clădirea teatrului, cu coridoarele ei, cu oglinzile în rame aurite, purtînd patina vremii, cu vestiarele întunecoase, mirosind a blănuri și a paltoane — îmi

plăceau binoclurile de sidef, tropotul cailor care băteau nerăbdători din picior în fața teatrului.

În pauză fugeam la capătul culoarului și priveam pe fereastră. Afară era întuneric beznă. Numai zăpada sclipea albă în copaci. Întorceam repede capul și dam de lumina sărbătorească a sălii elegante, de policandre, de strălucirea părului, brățărilor, cerceilor doamnelor, de cortina de catifea de pe scenă. Curentul de aer călduț o făcea să se miște. Repetam aceeași manevră de cîteva ori — ba mă uitam pe geam afară, ba priveam sala de spectacole. Acest contrast de priveliști îmi făcea o deosebită plăcere.

Opera însă n-o puteam înghiți de fel. Faptul se datora poate celui dintîi spectacol la care m-am dus: „Demonul" lui Rubinstein. Un cîntăreț gras și buzat, cu o figură agresivă, interpreta, mișcîndu-și alene șoldurile, personajul „Demonului". Juca aproape negrimat. Și era caraghios să-l vezi pe omul acesta vîrstnic, cu burtă, într-o cămașă lungă de muselină neagră, acoperită toată cu paiete și avînd niște aripi prinse de spate. Actorul graseia puternic, și cînd, interpretîndu-și rolul, a cîntat: „O, univers de mine urgisit, o, univers disprețuit!"... nu mi-am putut stăpîni rîsul. Mama a fost revoltată și de atunci nu m-a mai dus la operă.

În fiecare iarnă sosea la noi, din Gorodișce, tușa Dozia. Mamei îi plăcea s-o ducă la teatru.

În noaptea din ajunul spectacolului, Dozia aproape că nu dormea. Cu cîteva ceasuri înainte de a pleca la teatru, își punea rochia largă, foșnitoare, de atlaz cafeniu, țesut cu flori și frunze galbene, își înfășura umerii cu un șal de aceeași culoare și, strîngînd în mînă o batistă dantelată, se urca, puțin speriată și întinerită cu vreo zece ani, într-o trăsură și pleca împreună cu mama la spectacol. Ca toate femeile ucrainene, se lega la cap cu o basma neagră, brodată cu trandafiri mici.

La teatru, toată lumea se uita la tușa Dozia, dar ea era atît de absorbită de spectacol, încît nu băga pe nimeni în seamă.

O duceau mai ales la spectacole ucrainene: „Natalka Poltavka", „Zaporojeanul de dincolo de Dunăre" și „Șelemenko ordonanța". Odată, în plină reprezentație, tușa Dozia sări în picioare, strigînd în ucraineană tîlharului de pe scenă:

— Nemernicule, nerușinatule! Ce faci?!

Spectatorii s-au tăvălit de rîs. Cortina a fost trasă, iar tușa Dozia a plîns după aceea o zi întreagă de rușine, de nu mai știam cum s-o potolim.

Am mers cu tușa Dozia pentru prima oară la cinematograf. Pe atunci, cinematograful se numea la noi „illusion" sau „cinematograful lui Lumière".

Primele reprezentații au avut loc la Teatrul de Operă. Tata era încîntat și saluta cinematograful ca pe una din cele mai splendide invenții ale secolului al douăzecilea.

O pînză udă a fost întinsă pe peretele sceneí. Pe urmă au fost stinse policandrele. Pe pînză sclipea o lumină verzuie, sinistră, și niște pete negre se fugăreau pe întinsul ei. Drept deasupra capetelor noastre țîșnea o rază de lumină ce părea că fumegă. Sfîrîia înspăimîntător, de parcă în spatele nostru se frigea un coșcogea porc întreg, iar tușa Dozia o întrebă pe mama:

— De ce sfîrîie oare illusionul ăsta al vostru? N-o să ardem cumva din cauza lui ca niște găini închise în coteț?

După ce lumina clipi așa mult timp, pe pînză apăru deodată un titlu: „Erupție pe insula Martinica. Film de peisaje." Ecranul se cutremură, iar pe el se ivi, ca printr-o aversă de praf, un vulcan. Din adîncul lui izbucnea lava încinsă. Prin sala plină de spectatori trecu un vuiet surd. Toți erau zguduiți de această priveliște.

După filmul cu vederi a rulat o comedie din viața cazărmilor franceze. Gornistul bătea toba, soldații se trezeau, săreau în picioare și-și trăgeau pantalonii. Din cracul pantalonului unui soldat sărea un șobolan mare. Șobolanul alerga prin cazarmă, iar soldații, îngroziți, holbîndu-se într-un

chip cu totul nefiresc, săreau pe paturi, pe ferestre, se cățărau pe uși. Așa se sfîrșea filmul.

— Adevărat bîlci ! spuse mama. Singura deosebire e că la iarmarocul Kontraktovaia e mai frumos.

Tata obiectă că oamenii lipsiți de pătrundere rîdeau la fel și de locomotiva lui Stephenson [1], iar tușa Dozia, căutînd să-i împace, spuse :

— Dați-l în plata Domnului de illusion ! Nu-i pentru mintea noastră de muiere.

Barăcile din iarmarocul Kontraktovaia erau cu adevărat interesante. Îmi plăcea tare mult bîlciul acesta și așteptam cu nerăbdare toată iarna deschiderea lui.

Începea de obicei în martie, în vechea clădire denumită Kontraktovaia și în niște barăci de scînduri din jurul ei.

Cam la sorocul deschiderii bîlciului se pornea dezghețul și drumurile se desfundau. Mirosul iute al mărfurilor se simțea pînă la mare distanță. Mirosea a butoaie noi, a piele, a turtă dulce și a pînzeturi.

Cel mai mult îmi plăceau călușeii, jucăriile și panopticumul bîlciului.

Blocuri untoase de halva albă și de ciocolată scîrțîiau sub cuțitul vînzătorilor. Rahatul străveziu de trandafir și de lămîie îți încleia gura. Pe imense tăvi de pămînt se îngrămădeau mormane de prune, pere și vișine zaharisite — fabricate de vestitul cofetar kievlean Balabuka.

Pe rogojinile întinse de-a dreptul pe pămîntul noroios stăteau rînduri-rînduri soldați grosolan ciopliți din lemn, colorați cu vopsele lipicioase, cazaci cu căciuli mițoase în cap și cu șalvari cu vipușca zmeurie, toboșari cu ochi nefirești și trîmbițași cu ciucuri mulți la trîmbițe. Vedeai zăcînd pe jos grămezi întregi de fluiere de lut.

[1] Stephenson George (1781—1848) — inginer englez, care a construit prima locomotivă cu aburi, în 1814. (n.r.)

Niște moșneguți ghiduși își făceau cu coatele drum prin mulțime și-și lăudau în gura mare marfa — „limba soacrei" și „drăcușori de mare". Aceasta din urmă era o jucărie cu adevărat ademenitoare : într-un tub îngust de sticlă se da la fund și făcea tumbe în apă un drăcușor de sticlă.

Te asurzeau o sumedenie de zgomote : strigătele vînzătorilor, zdrăngănitul roților ferecate, clopotele din postul Paștelui, trase la mănăstirea Bratski, piuitul drăcușorilor de cauciuc, sunetul ascuțit al fluierelor și chiotele băieților care se dădeau în călușei.

Pentru un ban în plus, călușeii se învîrteau atît de repede, încît totul se contopea într-un amestec pestriț de boturi de cai rînjite, de cravate, cizme, fuste umflate, jartiere multicolore, dantele și basmale. Uneori, în obrazul privitorilor zburau, șuierînd ca niște gloanțe, mărgelele rupte de rotirea nebunească a călușeilor.

ASPIRANT DE MARINĂ

Primăvara la Kiev începea prin revărsarea Niprului. Era destul să ieși din oraș pe Colina lui Vladimir și îndată înaintea ochilor tăi se desfășura spectacolul apei revărsate, care aducea cu o mare albăstruie.

Dar în afară de revărsarea Niprului, la Kiev mai pornea și un alt potop — potopul de soare, de prospețime și de adiere caldă, înmiresmată.

Pe bulevardul Bibikov se desfăceau mugurii lipicioși ai plopilor uriași. Umpleau toate străzile din jur cu mireasma lor de tămîie. Castanii își scoteau primele frunze mototolite, aproape străvezii, acoperite cu un puf roșcat.

Iar cînd înfloreau lumînările galbene și trandafirii ale castanilor, primăvara era în toi. Din gră-

dinile seculare se revărsau asupra străzilor valuri de răcoare ; se simţea mirosul umed al ierbii tinere şi se auzea foşnetul frunzelor abia ieşite.

Omizile se tîrau pe trotuare chiar pe Kreşceatik [1]. Vîntul aduna petalele veştede grămezi-grămezi. Cărăbuşii şi fluturii intrau pe fereastra tramvaiului. Noaptea, în grădiniţele de lîngă case cîntau privighetorile. Puful plopilor se rostogolea pe trotuar, ca spuma pe valurile Mării Negre. Pe marginea caldarîmului înflorea, galbenă, păpădia.

Ferestrele larg deschise ale cofetăriilor şi ale cafenelelor se apărau de razele soarelui cu ajutorul unor umbrare de pînză vărgată. Pe măsuţele restaurantelor se afla liliac proaspăt, stropit cu apă. Tinerele kievlene căutau în buchetele de liliac flori cu cinci petale. Obrazul lor, umbrit de pălăriile de pai, căpăta o paloare aurie.

La Kiev începea sezonul grădinilor. Primăvara dispăream zile întregi de acasă şi rătăceam prin grădini. Acolo mă jucam, acolo îmi făceam lecţiile, acolo citeam. Veneam acasă numai ca să mănînc şi să dorm.

Cunoşteam fiecare colţişor al imensei grădini botanice, cu rîpele şi heleşteul ei din umbra aleilor de tei seculari.

Dar mai drag ca orice îmi era parcul Mariinski, la Lipki, lîngă palat. Sta spînzurat parcă deasupra Niprului. Ziduri de liliac alb şi vioriu, de trei ori mai înalte decît omul, zumzăiau şi se legănau sub povara nenumăratelor albine. Fîntîni arteziene ţîşneau prin luminişuri.

Brîul larg al grădinilor se întindea deasupra malurilor povîrnite, de lut roşcat, ale Niprului — parcurile Mariinski şi Dvorţovîi şi grădinile Ţarski şi Kupeceski. Din Kupeceski se deschidea vestita privelişte a Podolului. Locuitorii Kievului se mîndreau cu ea. În grădina Kupeceski cînta toată vara orchestra simfonică. Nimic nu te împiedica să as-

[1] Kreşceatik — una din străzile principale ale Kievului. (n.t)

culţi muzica, în afară de sirenele vapoarelor, al căror sunet prelung răzbătea de pe Nipru.

Cea mai depărtată grădină de pe malul Niprului era Colina lui Vladimir. Acolo se află monumentul cneazului Vladimir, care ţine în mînă o cruce mare de bronz. În crucea aceea sînt montate becuri electrice. Seara se aprindeau, şi crucea de lumină atîrna parcă sus, în văzduh, deasupra zidurilor Kievului.

Oraşul era atît de frumos în timpul primăverii, încît nu puteam înţelege slăbiciunea mamei, mania plimbărilor ei duminicale obligatorii în localităţile de odihnă Boiarka, Puşcia-Vodiţa sau Darniţa. Mă plictiseam printre parcelele monotone ale vilelor de vară din Puşcia-Vodiţa, priveam cu indiferenţă în pădurea boierească aşa-zisa alee a poetului Nadson [1], cu copăceii ei lîncezi, şi nu puteam suferi Darniţa din cauza pămîntului ei bătătorit de picioarele vizitatorilor şi a nisipului amestecat cu mucuri de ţigară.

Odată, într-o primăvară, stam în parcul Mariinski şi citeam „Comoara din insulă" de Stevenson. Sora mea, Galia, şedea alături de mine şi citea şi ea. Pălăria-i de vară, cu panglici verzi, se afla pe bancă, şi vîntul se juca cu panglicile ei.

Galia era puţin mioapă, foarte credulă şi aproape cu neputinţă s-o scoţi din obişnuita-i stare de blîndă moliciune.

Dimineaţa plouase, dar acum deasupra noastră strălucea cerul senin de primăvară. Numai de pe tufele de liliac mai picurau stropi de ploaie întîrziaţi.

O fetiţă cu funde mari prinse în păr se opri în faţa noastră şi începu să sară coarda. Nu mă lăsa să citesc. Am scuturat liliacul. Un simulacru de ploaie căzu, zgomotoasă, peste fetiţă şi peste Galia. Fetiţa scoase limba la mine şi fugi, iar Galia

[1] Nadson S. I. (1862—1887) — poet rus. Cele mai bune versuri ale sale exprimă dragostea pentru patrie, credinţa într-un viitor mai bun şi în triumful dreptăţii. (n.r.)

scutură de pe carte stropii de ploaie și continuă să citească.

În aceeași clipă văzui venind spre noi un om care mi-a otrăvit pentru mult timp viața cu visări despre un viitor nerealizabil.

Pe alee pășea, călcînd ușor, un aspirant de marină, înalt, cu fața arsă de soare. O sabie scurtă, neagră și dreaptă atîrna de centura lui de lac. Panglicuțele negre pe care erau imprimate ancore de bronz fluturau în bătaia vîntului domol. Era de sus pînă jos îmbrăcat în negru. Numai aurul strălucitor al galoanelor împodobea puțin sobra lui uniformă.

La Kiev, oraș de șes, unde nu zăreai picior de marinar, acesta era un sol venit din lumea aceea legendară a corăbiilor înaripate, a fregatei „Pallada" [1], din lumea tuturor oceanelor și mărilor, din lumea tuturor orașelor portuare, a tuturor vînturilor de care este legată truda pitorească a celor ce cutreieră. Vechea sabie cu mînerul ei negru ivită în parcul Mariinski părea că a picat direct din paginile lui Stevenson.

Aspirantul de marină trecu prin fața noastră. Nisipul scîrțîi sub pașii lui. M-am sculat de pe bancă și m-am luat după el. Galia, mioapă cum era, nici nu băgă de seamă dispariția mea.

Toată nostalgia mea, tot dorul meu după apele mării îmi fură stîrnite de acest om. Visam adesea și vedeam cu ochii minții, în liniștea serii, mările fosforescente, de culoarea aurului. Visam călătorii pe meleaguri depărtate, cînd, dincolo de geam, priveliștele se succed și se schimbă cu o iuțeală caleidoscopică. Doamne Dumnezeule, cum de nu-i trece nimănui prin cap gîndul să-mi dăruiască măcar o bucată ruginită dintr-o ancoră veche! Aș păstra-o ca pe o relicvă.

[1] Fregata „Pallada" — vas militar rusesc, cu pînze, care a făcut mai multe călătorii în jurul lumii. Una din ele este descrisă de I. A. Goncearov în cartea cu același nume. (n.r.)

Aspirantul de marină întoarse capul. Pe panglica neagră a beretei sale citii cuvîntul misterios „Azimut". Mai tîrziu am aflat că așa se numea vasul-școală din Flota Baltică.

M-am ținut după el pe strada Elisavetinskaia, pe urmă pe Institutskaia și pe Nikolaevskaia. Aspirantul de marină saluta, elegant și nepăsător, pe ofițerii infanteriști. Mi-era rușine față de el de ostașii noștri kievleni.

De cîteva ori, aspirantul întoarse capul, iar cînd ajunse în colțul străzii Meringovskaia se opri și mă chemă.

— Măi puștiule — mă întrebă el, luîndu-mă peste picior — de ce te ții după mine la remorcă?

M-am înroșit pînă-n vîrful urechilor și nu-i i-am răspuns nimic.

— E limpede! Visează să devină marinar — se dumeri aspirantul de marină, vorbind, nu știu de ce, despre mine la persoana a treia.

— Sînt miop — spusei cu tristețe în glas.

Aspirantul mi-a pus pe umăr mîna sa delicată:

— Hai cu mine pînă la Kreșceatik.

Am pornit alături de el. Mă temeam să ridic ochii și nu-i vedeam decît ghetele solide, lustruite atît de strălucitor, cum nu mai văzusem altă încălțăminte.

La Kreșceatik, aspirantul de marină intră cu mine la cafeneaua Semadeni, comandă două porții de înghețată de fistic și două pahare cu apă. Ni se servi înghețata la o măsuță mică de marmură cu trei picioare. Marmura era foarte rece și acoperită toată cu cifre — la Semadeni veneau oameni de afaceri, agenți de bursă, care-și socoteau pe măsuță cîștigurile și pierderile.

Am mîncat înghețata în tăcere. Aspirantul de marină scoase din portofel fotografia unei splendide corvete cu pînze și cu un coș lat și mi-o întinse:

— Poftim o amintire. E vasul meu. Am fost cu el la Liverpool.

Îmi strînse tare mîna și plecă. Am mai stat puțin, pînă cînd au început să mă privească vecinii de masă, niște bărbați cu pălării de paie, de pe obrajii cărora curgea sudoarea. Stingherit, am ieșit din cafenea și am fugit în parcul Mariinski. Banca era goală. Galia plecase. Era cît pe-aci să plîng. Mi-am dat seama că aspirantului i se făcuse milă de mine ; pentru prima oară aflam acum ce este mila și că îți lasă în inimă o amărăciune.

După această întîlnire, dorința de a mă vedea marinar m-a torturat mulți ani de-a rîndul. Mă atrăgea marea. Întîia oară am zărit-o în treacăt la Novorossiisk, unde am stat cîteva zile cu tata. Dar asta nu mi-a fost de ajuns.

Ședeam ore întregi aplecat peste atlas, cercetînd oceanele, căutînd orașele de pe țărmurile necunoscute, insulele și deltele fluviilor mari și mici.

Am inventat un joc destul de complicat. Alcătuisem o listă întreagă de vapoare cu nume răsunătoare : „Steaua polară", „Walter Scott", „Hingan", „Sirius" și lista creștea cu fiecare zi. Eram proprietarul acestei flote — cea mai mare din lume.

Bineînțeles că ședeam în biroul agenției mele de navigație, îmbîcsit de fumul țigărilor scumpe, printre afișe pestrițe și tabele cu mersul vapoarelor. Ferestre lungi dădeau, firește, spre chei. Catargele galbene ale vaselor își înălțau siluetele în dreptul ferestrei, iar afară, lîngă zidurile agenției, foșneau prietenos ulmii. Fumul vapoarelor intra nestingherit pe fereastră, amestecat cu mirosul de saramură putredă și de rogojini noi, în culori vesele.

Întocmisem vaselor mele un program cu cele mai minunate curse. Nu era nici un colțișor de pămînt unde ele să nu acosteze. Mergeau chiar pînă în insulele Tristan da Cunha.

Scoteam vapoarele dintr-o cursă și le trimiteam într-alta. Le urmăream pas cu pas și știam pe de rost unde este astăzi „Amiralul Istomin" și unde „Olandezul zburător" : „Istomin" încarcă banane la

Singapore, iar „Olandezul zburător" descarcă făină în insulele Faeroerne.

Ca să conduc o agenție de navigație atît de mare trebuia să știu multe. Cercetam fel de fel de ghiduri și indicatoare de navigație, citeam tot ce avea cît de cît legătură cu marea.

Atunci am auzit pentru întîia oară cuvîntul „meningită" din gura mamei.

— Cine știe unde o să ajungă cu jocurile lui! spuse o dată mama. Mă tem că într-o bună zi o să se termine totul cu o meningită.

Eu auzisem că meningita este boala băieților care au învățat prea devreme să citească. De aceea am zîmbit auzind temerile mamei.

Totul se termină prin hotărîrea părinților mei de a pleca vara cu întreaga familie la mare.

Acum îmi dau seama că prin această călătorie în chip de vilegiatură, mama își pusese speranța să mă vindece de pasiunea exagerată ce-o simțeam pentru mare. Ea credea că, după cum se întîmplă mai totdeauna, mă va dezamăgi contactul cu realitatea, cu ceea ce-mi doream atît de fierbinte în visurile mele. Avea dreptate, dar numai în parte.

CUM ARATĂ RAIUL

Într-o zi, mama ne anunță solemn că peste cîteva zile plecăm pe toată vara la Marea Neagră, la Ghelengik — un mic orășel de lîngă Novorossiisk.

Nu se putea alege un loc mai bun pentru vindecarea cuiva de pasiunea mării și a sudului.

Ghelengikul era pe atunci un orășel încins de soare, plin de praf și cu totul lipsit de vegetație. Toată verdeața, pe mulți kilometri în jur, era distrusă de crivăț, vîntul cel aspru ce bate în regiunea Novorossiiskului. Numai tufe țepoase de spinul-

cerbului și niște salcîmi prăpădiți, cu florile galbene, uscate creșteau prin grădinițe. Dinspre munții înalți răzbătea un suflu dogoritor. În fundul golfului fumega o fabrică de ciment.

Golful Ghelengikului însă era o frumusețe. În apa lui călduță și limpede înotau meduzele mari ca niște flori albastre sau trandafirii. Pe fundul nisipos stăteau tolăniți calcanii pestriți și guvizii. Valurile aruncau pe mal alge roșii, plute putrede de pe la năvodurile pescarilor și bucăți de sticlă de culoare verde-închis, roase și șlefuite de valuri.

Mie însă nici după șederea la Ghelengik nu mi-a pierit dragostea de mare, care nu-și pierduse nici o singură clipă farmecul. Deveni doar mai simplă, și din această cauză și mai ispititoare ca în visurile mele frumoase.

La Ghelengik mă împrietenisem cu un barcagiu vîrstnic, un anume Anastas. Era grec, de fel din orașul Volo. Avea o barcă cu pînză nouă, albă, cu chila roșie, pardosită cu un grătar de lemn, albit de atîta frecătură.

Anastas îi plimba pe vilegiaturiști cu barca. Era renumit pentru îndemînarea și sîngele lui rece și, uneori, mama mă lăsa să plec singur cu el.

Odată, Anastas ieși cu mine din golf în largul mării. N-am să uit niciodată acea groază și totodată acea încîntare pe care le-am încercat cînd pînza, umflîndu-se, a aplecat barca noastră atît de mult, încît apa a ajuns la nivelul bordului. Valuri zgomotoase alergau spre noi vuind, cu strălucinări verzi, împroșcîndu-ne cu stropi sărați.

M-am apucat de sarturi. Aș fi vrut să fiu iar înapoi pe mal, dar Anastas mormăia un cîntec strîngînd în dinți luleaua, și deodată mă întrebă :

— Cît a plătit mama ta acești ciuveaci ? Vai ce ciuveaci frumoși !

Și arătă din cap spre papucii mei moi, caucazieni — „ciuveacii". Mie îmi tremurau picioarele. Nu i-am răspuns nimic. Anastas căscă și reluă vorba :

— Nu-i nimic ! Un duș cald, un fleac de duș ! Ai să mănînci cu mai multă poftă la prînz. Nu va fi nevoie să te mai roage nimeni : „Mai ia o înghițitură pentru tata, și alta pentru mama !"

Își întoarse, nepăsător și sigur de sine, barca. Pe parcurs, barca luă apă și am gonit spre golf cînd afundîndu-ne ca într-o prăpastie, cînd ridicîndu-ne pe creasta valurilor, care fugeau de sub pupa cu un vuiet amenințător. Inima mi se oprise în loc ; eram aproape mort de frică.

Și deodată Anastas începu să cînte. Am încetat să mai tremur și ascultam cîntecul, plin de nedumerire.

Spre Batumi, de la Suhumi,
Ai-vai-vai !
Spre Suhumi de la Batumi,
Ai-vai-vai !
Fugea puștiul, ducea nu-ș-ce,
Ai-vai-vai !
Căzu puștiul, sparse nu-ș-ce,
Ai-vai-vai !

În sunetele acestui cîntec coborîrăm pînza și ajunserăm în goana mare la debarcader, unde mă aștepta mama, palidă de emoție. Anastas mă ridică în brațe și, depunîndu-mă pe scîndurile debarcaderului, spuse :

— Acum, doamnă, vi-l aduc gata sărat. S-a deprins cu marea.

Odată, tata închirie un brec[1] și pornirăm de la Ghelengik spre trecătoarea Mihailovski.

La început, drumul, presărat cu pietriș, urca panta unui munte pleșuv, plin de praf. Trecurăm peste poduri aruncate pe deasupra rîpelor, în care nu se vedea nici pic de apă. Peste munți, agățați de

[1] Brec — trăsurică lunguiață, cu două bănci așezate față în față, avînd în partea dinainte o capră mult mai ridicată. (n.r.)

culmile lor, stăruiau mereu aceiași nori cenușii, ca de vată.

Mi-era sete. Vizitiul — un cazac roșcovan — își întorcea mereu capul spre mine, rugîndu-mă să mai am răbdare pînă la trecătoare — acolo voi găsi apă rece și gustoasă. Dar nu-l credeam. Goliciunea munților și lipsa de apă mă înspăimîntau. Priveam, cuprins de dor, spre fîșia întunecată și răcoroasă a mării. E drept — nu puteai bea dintr-însa, dar cel puțin puteai face baie în apele-i reci.

Drumul urca, urca mereu. Și deodată o adiere răcoroasă ne mîngîie plăcut fețele.

— Iată și trecătoarea! spuse vizitiul și, oprind caii, se dădu jos și puse în dreptul roților niște piedici de fier.

De pe greabănul muntelui vedeam păduri uriașe și dese, care se întindeau pe munți, învolburate ca niște valuri, cît vedeai cu ochii. Pe alocuri, din verdeața lor răsărea cîte o stîncă roșiatică de granit, iar în zare, departe-departe, văzui strălucind o culme de gheață și zăpadă.

— Vezi că aici nu mai ajunge crivățul — ne lămuri birjarul. Aici e raiul pe pămînt.

Brecul începu să coboare și îndată umbra verde a pădurii ne acoperi cu totul. În desișul ei, cu neputință de străbătut, am auzit clipocitul izvoarelor, cîntecul păsărelelor și foșnetul frunzișului răscolit de vîntul de amiază.

Și pe măsură ce coboram, tot mai deasă se făcea pădurea, tot mai umbrit devenea drumul nostru. Un pîrîu limpede curgea acum pe una din marginile drumului, spălînd cu apele lui pietricelele multicolore și atingînd clopoței liliachii, pe care îi făcea să se plece și să tremure, dar nu-i putea smulge din pămîntul stîncos și nici duce cu el la vale.

Mama umplu o cană cu apă din pîrîu și-mi dădu să beau. Apa era atît de rece, încît cana se aburi toată.

— Miroase a ozon — spuse tata.

Am tras adînc în piept aerul. Nu știam a ce miroase, dar mi se părea că am fost acoperit cu un vraf de ramuri verzi, umezite de o ploaie parfumată.

Lianele se agățau de capul nostru. Ba ici, ba colo, pe povîrnișurile drumului se arăta, de după pietre, cîte o floare lățoasă. Privea curioasă la brecul nostru și la caii suri, care pășeau solemn, cu capul înălțat ca la paradă, ținuți așa ca să nu o pornească la goană și să nu ne răstoarne.

— Uite o șopîrlă ! spuse mama.

— Unde ?

— Uite colo ! Vezi alunul în floare ? Și la stînga, în iarbă, o piatră roșie ? Uită-te acum mai sus. Vezi o floare galbenă ? E o azalee. Ceva mai spre dreapta de azalee, pe fagul prăbușit, lîngă rădăcina lui. Vezi rădăcina aceea roșcată și lînoasă, cu pămînt uscat, și florile mititele, colorate în albastru-închis ? Atunci privește ce-i lîngă ele !

Zării, în sfîrșit, șopîrla, dar pînă s-o găsesc făcusem o călătorie minunată prin aluniș, pe piatra roșie, pe floarea de azalee și pe fagul cel prăbușit.

„Așadar, acesta e Caucazul !" gîndii eu.

— Aici e raiul ! repetă vizitiul, cotind de pe șosea pe un drum îngust de pădure. Acum deshămăm caii și facem baie.

Chiar atunci am intrat într-un desiș sălbatic, unde ramurile ne izbeau atît de tare peste obraz, încît am fost nevoiți să oprim caii, să coborîm din brec și s-o pornim mai departe pe jos. Brecul ne urma la pas.

Într-o trecătoare plină de verdeață am dat de o poiană. Pîlcuri de păpădii stăruiau în iarba mustoasă, ca niște insule albe. Sub fagii umbroși am zărit o magazie veche, părăsită, pe malul unui pîrîu zgomotos de munte. Pîrîul își revărsa năvalnic apele limpezi peste pietre, lărmuia și ducea o dată cu apa o mulțime de bășici de aer.

În timpul cît vizitiul deshămă caii și se duse cu tata după găteje, noi ne spălarăm fețele și mîi-

nile în rîu. Acum, după spălat, obrajii ne ardeau ca focul.

Am fi vrut să pornim de îndată pe rîu în sus, dar mama aşternu pe iarbă o faţă de masă, scoase d-ale gurii şi hotărî să nu ne îngăduie a pleca nicăieri înainte de a mînca.

Înghiţeam cu noduri tartine cu şuncă, orez cu lapte şi stafide, dar mai apoi se dovedi că m-am grăbit cu totul în zadar, fiindcă încăpăţînatul de ceainic de aramă nu voia să fiarbă de loc. Probabil că apa din rîuleţul acesta era cu adevărat de gheaţă.

După cîtva timp, ceainicul clocoti atît de neaşteptat şi de puternic, că stinse focul. Am băut cîte un ceai tare şi am început să-l zorim pe tata ca s-o pornim în pădure. Vizitiul ne-a spus că trebuie să fim cu ochii în patru, fiindcă pădurea era plină de mistreţi. El ne lămuri că, de-om da de nişte gropi mici, săpate în pămînt, să ştim că sînt culcuşurile mistreţilor, în care aceştia dorm noaptea.

Mama s-a speriat. Ea nu putea să meargă cu noi — suferea de astm — dar vizitiul o linişti, spunîndu-i că trebuie să-l înfurii cu tot dinadinsul pe mistreţ ca să se dea la om.

Pornirăm în susul rîului. Strecurîndu-ne cu greutate printre desişuri, făceam la fiece clipă cîte un popas, spre a ne chema şi a ne arăta unul altuia fie bazine de granit săpate de rîu, prin care, ca nişte scîntei azurii, treceau păstrăvii, fie nişte gîndaci enormi, verzi, cu mustaţa lungă, fie cascade spumoase şi zgomotoase, fie cîte o barba-ursului mai înaltă decît noi, fie tufe imense de anemone de pădure şi poieniţe pline de bujori.

Borea dădu peste o groapă mică, plină de praf, care semăna cu o băiţă de copil. Am ocolit-o cu băgare de seamă. Părea a fi într-adevăr culcuşul de noapte al unui porc mistreţ.

Tata păşea înaintea noastră. Deodată l-am auzit chemîndu-ne. Am răzbătut pînă la el prin-

tre tufe de crușin, ocolind niște bolovani enormi, acoperiți de mușchi.

Tata stătea lîngă o construcție ciudată, aproape acoperită de tufele de rug. Pe patru pietre uriașe, cioplite și retezate, se afla alta, a cincea, alcătuind un fel de acoperiș. Era o casă de piatră. Într-una din pietrele laterale se afla o deschizătură, dar atît de mică, încît nici eu nu mă puteam strecura prin ea. În jur mai erau cîteva construcții de același fel.

— Sînt dolmene — spuse tata. Morminte ale vechilor sciți. Sau poate altceva, nu morminte. Nici pînă acum învățații n-au reușit să afle cine, de ce și cum le-a clădit.

Eu eram convins că dolmenele sînt casele unor pitici, morți de mult. Dar nu-i spusei nimic tatii. Borea era cu noi și ar fi rîs de mine.

Ne-am întors la Ghelengik arși de soare, beți de oboseală și de aerul pădurii. Eu am adormit pe drum și am simțit prin somn adierea fierbinte și vuietul depărtat al mării.

De atunci am devenit, în imaginația mea, stăpînul a încă unei țări minunate — Caucazul. De aici începu pasiunea mea pentru Lermontov, pentru abreci [1], pentru Șamil [2] — prilej de noi neliniști pentru mama.

Acum, om în toată firea, îmi aduc aminte cu recunoștință de pasiunile mele copilărești. Ele m-au învățat multe.

Dar nu semănam de fel cu băieții aceia zgomotoși și nestăpîniți, care vorbesc mereu, înecîndu-se cu vorbele, și-i plictisesc pe toți din jur.

Dimpotrivă, eram foarte sfios și nu supăram pe nimeni.

---

[1] Abreci — partizani din munții Caucazului, care s-au opus instaurării dominației țariste în Caucazul de nord. (n.r.)

[2] Șamil (1798—1871) — conducătorul mișcării de eliberare a muntenilor din Caucaz, îndreptată împotriva asupririi țariste. (n.r.)

PĂDURILE DIN BREANSK

În toamna anului 1902 trebuia să intru în clasa pregătitoare a Liceului Nr. 1 de băieți din Kiev. Cel de-al doilea frate al meu, Vadim, învăța la aceeași școală. Ascultîndu-i poveștile, prinsesem frică de liceu, uneori plîngeam chiar și o rugam pe mama să mă lase acasă.

— Se poate oare să vrei să înveți acasă, să fii particular? întreba mama speriată.

Particularii erau băieții care învățau acasă și se prezentau în fiecare an la examene.

Din povestirile fraților cunoșteam bine cruda soartă a acestor particulari. Li se cereau mult mai multe cunoștințe decît elevilor din școlile statului. Profesorii îi făceau într-adins să cadă la examene și-și băteau joc de ei în fel și chip. Pe particulari nu-i ajuta nimeni. Nici măcar băieții din bănci nu le suflau.

Mi-i închipuiam pe acești nenorociți, năuciți de atîta tocit, roși de emoție, cu urechile clăpăuge. Arătau jalnic. Mă lăsam convins și spuneam:

— Ei bine, n-o să fiu particular.

— Domnișorică! striga din odaia sa Borea. Bîzîilă!

— Lasă-l în pace! se aprindea deodată mama.

Îl credea pe Borea lipsit de inimă și se tot mira de unde are el o fire așa de aspră. Probabil că a moștenit-o de la bunicul său, notarul, sau de la bunică-sa, turcoaica. Familia noastră se distingea prin deosebita ei capacitate de a lua parte la durerea altuia și prin dragostea ei față de oameni, precum și printr-o totală lipsă de spirit practic.

Cunoscînd temerile, lacrimile și emoțiile mele, tata, ca totdeauna, a găsit un leac neașteptat împotriva acestor suferințe. După o scurtă discuție cu mama, a hotărît să mă trimită la unul din unchii mei, Nikolai Grigorievici, fratele mamei.

Era veselul elev de școală militară care venea din Petersburg la bunica, la Cerkassî, și căruia îi

plăcea să valseze cu Nadia. Devenise inginer militar, se însurase și lucra acum la o veche uzină de armament din Breansk, oraș aflat în județul Oriol. Acestei uzine i se spunea Arsenal.

Nenea Kolea închiriase pe timpul verii o casă lîngă Breansk, la Riovnî — o moșie bătrînească, lăsată în paragină, situată în mijlocul pădurilor de la Breansk — și ne invită pe toți să venim la el în ospeție.

Părinții au primit invitația, dar nu puteau pleca decît după ce sora și frații mei își vor fi dat examenele. Mă trimiseră deci singur.

— Lasă-l să se deprindă — spuse tata. E foarte bine pentru băieți timizi ca el să se descurce singur.

Tata îi trimise lui nenea Kolea o scrisoare. Ce cuprindea epistola nu știam.

Ștergîndu-și pe furiș ochii, mama îmi pregăti un geamantanaș cu de toate și puse pe deasupra obiectelor și un bilețel cu sfaturi.

Mi-au luat un bilet de clasa a doua pînă la stația Sineziorki. Casa lui nenea Kolea se afla la zece kilometri de gară.

La plecare, m-au condus cu toții — pînă și Borea. Tata vorbi ceva cu însoțitorul vagonului, un om cu mustața căruntă, și-i strecură și niște bani în mînă.

— Vi-l duc la destinație ca pe-o floare. Să nu vă faceți nici o grijă, doamnă !

Mama se mai rugă și de vecinele mele de compartiment să se mai uite din cînd în cînd la mine și să nu mă lase să cobor în stații.

După al doilea semnal, mă îmbrățișară cu toții, chiar și Borea, deși izbuti, fără să bage nimeni de seamă, să-mi tragă o „castană", lovindu-mă tare cu degetul mare în creștetul capului.

Toți coborîră pe peron. Doar mama nu se îndura să plece. Îmi ținea mîinile într-ale ei și-mi tot spunea :

— Vezi, să fii băiat bun ! Auzi ? Să fii cuminte... Să fii cu băgare de seamă !

Și mă privea cercetător. Răsună cel de-al treilea semnal. Mama mă îmbrățișă și se îndreptă repede spre ușa vagonului, foșnindu-și rochia. Sări aproape din mers. Tata o prinse în brațe și clătină din cap a imputare.

Stăteam la fereastra închisă și priveam cum pășea mama pe peron înaintea tuturora. Abia acum băgam de seamă cît e de frumoasă, de mică și dulce. Lacrimile îmi picurau pe rama prăfuită a ferestrei.

Am privit mult timp pe geam, deși nu se mai vedea nici mama, nici peronul. Dincolo de fereastră fugeau mărfarele, zgomotoasele locomotive de manevre și plutea, rotindu-se parcă, noul kostiol gotic din Vasilievskaia. Mă temeam să întorc capul ca nu cumva vecinele mele de compartiment să-mi vadă ochii plînși. Pe urmă îmi amintii deodată că s-a expediat o telegramă lui nenea Kolea, prin care i se vestea sosirea mea. O ușoară mîndrie — mîndria de a ști că s-a trimis o adevărată telegramă pentru mine — mă liniști puțin și întorsei capul.

Compartimentul era îmbrăcat în pluș roșu. Era cam mic, dar plăcut. Razele de soare, pline de praf, se mutau toate deodată dintr-un colț într-altul și apoi, cu aceeași iuțeală, înapoi. Trenul ieșise în cele din urmă din învălmășeala suburbiilor Kievului și gonea acum pe o linie curbă.

Fusesem instalat într-un compartiment de doamne. Așa a vrut mama. Cercetam cu băgare de seamă vecinele. Una din ele, o franțuzoaică uscățivă și negricioasă, îmi făcu un semn din cap, apoi zîmbi, arătîndu-și dinții de cal, și-mi întinse o cutie cu jeleuri. Nu știam ce trebuie să fac, dar i-am mulțumit, am luat o bucată și m-am murdărit pe mîini.

— Pune-o repede în gură ! îmi suflă cea de-a doua vecină a mea, o elevă de liceu de vreo șaisprezece ani, îmbrăcată cu o rochie cafenie de uniformă. Fata avea ochii puțin sașii, veseli. Ci mestecă, nu mai sta pe gînduri ! stărui ea.

Franţuzoaica, guvernanta ei, de bună seamă, îi vorbi ceva aspru în franţuzeşte. Eleva făcu o strîmbătură şi atunci franţuzoaica îi spuse din nou ceva, repede-repede, tot pe franţuzeşte, foarte supărată, iar fata, fără s-o mai asculte, se sculă şi ieşi pe coridor.

— O-of, tineretul ăsta! oftă a treia vecină din compartiment, o bătrînică mică, grasă, cu gura aidoma unui covrigel. În spatele ei, într-o plasă, se vedeau într-adevăr nişte covrigi cu mac. Of, ce ţi-e şi cu tineretul ăsta!

— O-o-o! întări franţuzoaica, dînd din cap.

— Nu ascultă de loc! Fieffé [1]! Toane!

Nu ştiam ce va să zică cuvîntul „fieffé", dar mi-am dat seama că e ceva de rău, pentru că bătrînica a ridicat ochii în tavan şi a suspinat atît de greu, încît pînă şi franţuzoaica o privi mirată.

Voiam să mă uit pe geam şi am ieşit pe coridor. Eleva de liceu stătea şi ea acolo la geamul deschis.

— A, Vitea — îmi spuse — vino aici, lîngă mine, să privim.

— Nu mă cheamă Vitea — răspunsei eu, înroşindu-mă.

— N-are a face, vino!

M-am urcat pe radiatorul caloriferului şi m-am aplecat peste geam afară. Trenul traversa podul de peste Nipru. Zării Lavra, Kievul depărtat şi Niprul, cu apele sale puţine, care adună lîngă piloanele podului insule întregi de nisip.

— Cloanţa-cotoroanţa! exclamă eleva... Madame Demifemme! Dar nu face să te temi de ea! E o bătrînă cumsecade...

Eram foarte obosit de prima mea călătorie, pentru că stătusem mai tot drumul, cu excepţia nopţilor, în picioare, la geamul deschis. Dar mă simţeam fericit. Încercasem pentru prima oară simţămîntul acela al lipsei grijilor pe care îl încerci în timpul unei călătorii de lungă durată, cînd nu trebuie să te gîndeşti la nimic, cînd nu faci nimic, ci doar

[1] Fieffé — rău de tot. (n.r.)

privești pe geam lanurile de secară, păduricile, gările mititele, unde niște femei desculțe vin să vîndă lapte, rîurile mici, frînarii, șefii de gară, cu chipiu roșu, plin de praf, gîștele și băiețandrii care aleargă pe sub ferestrele vagoanelor cerșind: „Nene, aruncă un bănuț!"

Pe atunci, drumul spre Breansk era lung, trenul ocolea mult prin Ligov și Navlea. Abia a treia zi ajunserăm la Sineziorki.

Trenul nostru mergea fără grabă, se oprea mult prin gări, pufăind pe lîngă turnurile de apă. În primele clipe, pasagerii săreau din tren afară, fugeau după apă fiartă pentru ceai și la bufet, se tocmeau cu femeile cumpărînd fragi și pui fripți. Pe urmă toți se linișteau. Ar fi fost de mult timpul să plecăm, peste gară se lăsa o liniște adormitoare, soarele dogorea, norii treceau pe sus, tîrînd pe pămînt o umbră sinilie, pasagerii ațipeau, dar trenul nu se urnea din loc. Numai locomotiva suspina asurzitor și picura peste nisipul dintre șine apă fierbinte și uleioasă.

În cele din urmă, din clădirea gării apărea un impiegat-șef mătăhălos, în haină de pînză, își ștergea mustața, ducea fluierul la gură și șuiera prelung, cu triluri. Dar locomotiva parcă nici nu auzea și continua să gîfîie. Atunci impiegatul-șef se îndrepta domol spre ea și mai fluiera o dată. Locomotiva tăcea. Numai la al treilea sau al patrulea fluierat răspundea răstit și plictisit, șuiera și pornea încet înainte.

Scoteam afară capul, pentru că știam că îndată după semafor vor începe povîrnișuri pline de trifoi și de clopoței vinețiu, iar după ele — pădurea de pini. Cînd trenul intra în pădure, țăcănitul roților răsuna cu mult mai tare și ecoul îl mărea și mai mult, așa că părea că în toată pădurea bat cu baroasele niște fierari zurlii.

Vedeam pentru întîia dată Rusia centrală. Și-mi plăcea mai mult decît Ucraina. Era mai pustie, mai

întinsă, mai sălbatică. Mi-erau dragi pădurile ei, drumurile ei năpădite de iarbă și vorba țăranilor ei.

Bătrînica, vecina mea de compartiment, dormea mai tot timpul. Franțuzoaica se domolise și lucra de zor la o dantelă, iar eleva de liceu cînta, aplecîndu-se pe fereastră afară și rupînd cu îndemînare frunzele de pe copacii care zburau pe lîngă tren.

La fiecare două ore scotea un coșuleț cu de-ale gurii, mînca mult și mă obliga și pe mine să mă îndop. Înghițeam de zor ouă răscoapte, friptură de găină, pirogte cu orez și beam ceai.

Pe urmă ne atîrnam din nou de fereastră și stam așa, amețiți de mireasma hriștei în floare și de aerul serii, pe cînd umbra trenului fugea țăcănind peste cîmpii, iar vagonul era inundat de razele atît de violent portocalii ale soarelui care sta să apună, încît în compartimentul nostru, ca într-o pălălaie de foc, nu mai distingeai nimic.

Trenul sosi la Sineziorki în amurg. Însoțitorul îmi scoase geamantanul afară pe peron. Mă așteptam să mă întîmpine nenea Kolea sau nevasta sa, mătușa Marusia, însă pe peronul gării nu se vedea nimeni. Vecinele mele de compartiment s-au alarmat.

Trenul a stat la Sineziorki un minut. Pe urmă și-a văzut de drum, iar eu am rămas lîngă geamantanul meu. Eram convins că nenea Kolea a întîrziat și trebuia să vină din clipă în clipă.

Mergînd de-a lungul peronului, se îndreptă spre mine, șchiopătînd ușor, un țăran cu barbă, cu o șapcă neagră în cap și cu un veston. Avea o biciușcă vîrîtă în carîmbul cizmei. Mirosea a sudoare de cal și a fîn.

— Tu ești Kostik ? mă întrebă el. Eu sînt cel care te așteptă ! Nenea căpitanul mi-a poruncit să te întîmpin și să te duc la noi sănătos-tun. Ia adăncoa' lădița și să mergem !

Era ultima încercare pe care mi-o pregătise tata : îi scrisese lui nenea Kolea să nu vină nimeni să mă întîmpine la Sineziorki.

Căruțașului îi zicea Nikita. Tot mormăind ceva despre unchiul meu căpitanul, mă așează într-o căruță plină cu fîn moale, acoperit cu o scoarță de casă, dezlegă torbița cu ovăz de la gîtul calului, se urcă pe capră și pornirăm.

Întîi am mers peste cîmpul năpădit de umbrele amurgului. Apoi drumul începu să urce prin pădure. Uneori căruța trecea peste un pod de bîrne sub care lucea apa neagră a unei bălți. Mirosea a umezeală, a rogoz. Din spatele pădurilor și al tufărișurilor se ridică o lună palidă, parcă moartă, iar de undeva, din baltă, hui buhaiul. Nikita zise :

— Locușorul nostru este tot o pădure, o pustietate. Aici îs copaci mulți și apă. Cea mai înmiresmată localitate din tot ținutul Oriol.

Am intrat într-o pădure de pini și am început să coborîm pe un povîrniș lung și dulce spre un rîu. Pomii ne-au ascuns cu totul luna. Mergeam în întuneric. Înaintea noastră, pe drum, se auziră niște glasuri. Mi-era frică.

— Tu ești, Nikita ? întrebă din beznă un glas cunoscut.

— Prr-r ! strigă Nikita din răsputeri, trăgînd de hățuri. Se-nțelege că noi ! Prr, lua-te-ar dracu' !

Cineva m-a prins în brațe și m-a dat jos din căruță. Zării prin întuneric ochii visători ai lui nenea Kolea și dinții lui albi. Mă sărută și mă trecu mătușii Marusia.

Ea mă scutura, mă strîngea în brațe și rîdea cu rîsul ei adînc, din piept. Mirosea a vanilie — probabil că pregătise de curînd la bucătărie ceva din aluat dulce.

Ne-am urcat în căruță, iar Nikita păși alături.

Am trecut pe un pod vechi, negru, peste un rîu adînc și curat, care se pierdea în verdeață. Apoi peste altul. În rîul acesta se zbătea greu peștele. În cele din urmă, căruța intră, lovindu-se cu osia de un stîlp de piatră, pe poarta unui parc atît de întunecos și de mare, încît părea că arborii și-au încurcat crengile acolo sus, printre stele.

Căruța se opri în desișul parcului, sub streașina de nepătruns a unor tei bătrîni, lîngă o căsuță mică de lemn, cu ferestrele luminate. Doi cîini, unul alb și celălalt negru — Mordan și Cetvertak — începură să latre la mine și să sară într-una, căutînd să-mi lingă obrajii.

Am petrecut toată vara aici, la Riovnî — fosta moșie a lui Potiomkin — prin pădurile de netrecut ale Breanskului, printre rîuri și țărani blînzi, cum sînt cei din Oriol, într-un parc atît de vechi și atît de mare, că nimeni nu știa unde se sfîrșește și unde începe pădurea.

A fost ultima vară a adevăratei mele copilării. Pe urmă am început liceul. Familia noastră se risipise. Am rămas de tînăr stingher și încă din ultimele clase de liceu îmi agoniseam singur traiul și mă simțeam cu totul independent.

Din vara aceea am rămas legat pentru totdeauna și cu toată inima de Rusia centrală. Nu cunosc o altă țară care să posede o asemenea forță lirică și să fie atît de impresionantă în tristețea, liniștea și vastitatea ei, ca zona medie a Rusiei. E greu să-ți dai seama de puterea acestei iubiri. Fiecare o cunoaște în felul său. Ți-e drag fiecare firicel de iarbă aplecat sub greutatea picăturilor de rouă sau unduind în soare, fiecare cană de apă din fîntîna din pădure, fiecare pomișor ce se oglindește în lac, tremurîndu-și frunza fără o adiere de vînt, fiecare cîntat de cocoș, fiecare nor ce trece prin înaltul pal al cerului.

Și dacă uneori aș fi vrut să trăiesc pînă la o sută douăzeci de ani, după cum mi-a prezis moș Necipor, e numai pentru că o singură viață nu-ți ajunge ca să cunoști tot farmecul, toată puterea tămăduitoare a naturii noastre rusești.

S-a sfîrșit copilăria... Păcat că înțelegem farmecul ei abia după ce devenim maturi. În copilărie, totul arată altfel. Cînd priveam lumea cu ochi limpezi și curați de copil, toate îmi păreau mai frumoase, mai strălucitoare.

Mai strălucitor era soarele, mai tare miroseau cîmpiile, mai răsunător era tunetul, mai repezi ploile, mai înaltă iarba. Mai largă era și inima omenească, mai ascuțită orice durere și de o mie de ori mai misterioasă lumea, pămîntul pe care ne-am născut, care este cel mai minunat dar ce ne-a fost hărăzit în viață. Noi trebuie să-l lucrăm, să-l păzim și să-l apărăm cu toate puterile ființei noastre.

Partea a doua

LICEUL CLASIC

BOBOCII

N-am invidiat niciodată, ca alți băieți, pe cadeții din Kiev, care purtau epoleți albi cu inițiale galbene și care îi salutau în poziție de drepți pe generali. Nu i-am invidiat nici pe liceeni, deși mantalele lor de postav cenușiu ofițeresc, cu nasturi de argint, treceau drept foarte frumoase. Am fost din copilărie indiferent față de orice uniformă, în afară de cea de marinar.

Cînd în toamna anului 1902 am îmbrăcat pentru prima oară pantalonii lungi și tunica de elev de liceu, mă simțeam prost, stingherit și un timp parcă nici nu mai eram eu însumi. Devenisem deodată altul, un băiat străin, cu un chipiu greu pe cap. Am urît chipiele acestea albastre, cu insignă mare, pentru că tuturor colegilor mei — elevi ai clasei preparatoare — le ieșeau de sub chipiu urechile. Cînd și-l scoteau, urechile redeveneau dintr-o dată normale, dar era de ajuns să și-l puie, ca urechile să se mărească din nou, parcă dezlipite de cap.

În acest fel îi venea întotdeauna la-ndemînă subdirectorului Bodeanski să-l tragă pe bietul băiat de ureche, țipînd cu glasul său înspăimîntător :

— Iar ai întîrziat, mizerabile ! Marș la colț și reflectează la amarnica ta soartă !

De aceea, de îndată ce mama mi-a cumpărat chipiul, eu, imitîndu-i pe frații mei mai mari, am scos din el micul cerc de sîrmă și căptușeala de atlaz. Așa era tradiția — cu cît părea mai tăvălit chipiul,

cu atît era mai mîndru liceanul. „Numai tocilarii și periuțele umblă cu chipie noi!" spuneau frații mei.

Trebuia să te așezi pe el, să-l porți în buzunar, să dobori cu el castanele coapte și abia după toate aceste operații chipiul căpăta acea înfățișare agresivă care constituia mîndria unui adevărat licean.

Mi-au cumpărat și un ghiozdan din pielicică mătăsoasă de vițel, un penar, caiete în pătrățele și manuale subțiri, ca pentru clasa preparatoare, și mama m-a dus la liceu.

Bunica, Vikentia Ivanovna, era pe atunci în ospeție la noi, la Kiev. Ea mă binecuvîntă, făcînd asupră-mi semnul crucii, și-mi atîrnă de gît o cruciuliță cu un lănțug rece. Apoi îmi desfăcu gulerul cămășii și, cu mîinile tremurînde, îmi vîrî cruciulița pe sub cămașă. După care întoarse capul și își duse batista la ochi.

— Ei, acum du-te! rosti ea cu glas surd și mă împinse ușurel spre ușă. Să fii cuminte. Și să muncești!

Plecai cu mama, întorcînd mereu capul să privesc casa noastră, ca și cînd m-aș fi despărțit pentru totdeauna de căminul părintesc.

Pe atunci locuiam pe o stradă umbroasă și liniștită — Nikolsko Botaniceskaia. Casa noastră era înconjurată de castani uriași, care păreau veșnic îngînduraţi. Frunzele lor, cu cinci loburi, începuseră să cadă, veștejite. Era o zi plină de soare, cu cerul foarte albastru, dar cu umbră răcoroasă — o zi obișnuită de toamnă kievleană. Bunica stătea la fereastră și tot timpul îmi făcea semne din cap, pînă ce trecui colțul pe Tarasovskaia. Mama pășea tăcută alături de mine.

Cînd am ajuns la scuarul Nikolaevski și cînd am zărit, prin frunzișul care o înconjura, clădirea galbenă a liceului, m-a podidit plînsul. Se vede că simțeam și eu că aici sfîrșește copilăria mea, că de acum înainte va trebui să muncesc și că munca pentru mine va fi amarnic de grea și de lungă și nu va semăna de fel cu zilele tihnite și senine petrecute pînă atunci în sînul familiei...

M-am oprit și mi-am lipit capul de mama. Plîngeam atît de tare, că penarul din ghiozdanul pe care îl purtam la spate începu să sară, de părea că întreabă ce s-a întîmplat cu micul său stăpîn? Mama îmi scoase chipiul și, ștergîndu-mi lacrimile cu batista ei parfumată, spuse:

— Încetează! Crezi că mie îmi vine mai ușor? Dar așa trebuie să fie.

Așa trebuie să fie! Nici un fel de cuvinte nu pătrunseseră pînă acum în conștiința mea cu o forță asemănătoare acestora rostite de mama: „Așa trebuie să fie".

Cu cît creșteam, cu atît auzeam mai des de la cei mari: „Să trăiești așa cum trebuie, nu cum vrei sau cum îți place".

Multă vreme n-a fost chip să mă împac cu o asemenea părere și-i tot sîcîiam pe cei mari cu întrebarea: de ce n-ar avea oare fiecare dreptul să trăiască după capul lui și de ce e silit să trăiască așa cum vor alții? Dar la această întrebare mi se răspundea că nu se cuvine să vorbesc despre ceea ce încă nu pot pricepe. Iar odată mama i-a spus tatii: „Poftim, educația ta anarhică!" Iar tata mă trase spre el, îmi lipi capul de jiletca sa albă și-mi spuse glumind:

— Nu ne înțelege nimeni în casa asta, Kostik...

Cînd m-am liniștit puțin, începînd să plîng, am intrat cu mama în clădirea liceului. O scară largă de fontă, atît de tocită de pașii celor care o călcaseră încît căpătase culoarea plumbului, ducea sus, de unde răzbătea un vuiet înfricoșător, asemenea zumzetului pe care-l face roiul de albine.

— Nu te speria — mă liniști îndată mama — e recreația cea mare.

Am urcat scara. Era prima oară cînd mama nu mă ducea de mînă. De sus veneau repede în jos, spre noi, doi elevi din clasele superioare. Ne făcură loc, iar unul din ei observă în spatele nostru:

— Uite, au mai adus un nefericit de boboc!

Așa am intrat în rîndurile neliniștitei și neajutoratei obști de elevi din clasa preparatoare.

Am trecut cu mama prin sala cea mare de festivităţi cu portretele împăraţilor. M-a mirat mai ales figura lui Alexandru I. Ţinea strîns la şold un tricorn verde. Favoriţi roşcaţi încadrau faţa lui de pisică. Nu-mi plăcea, deşi la spatele lui, pe dealuri, călăreau nişte cavalerişti cu pene la coif.

Am străbătut sala şi am intrat la subdirectorul Bodeanski, un om greoi şi gros, într-un surtuc de uniformă larg, ca un capot de damă.

Bodeanski mi-a pus mîna sa dolofană pe cap, a rămas o clipă pe gînduri şi apoi mi-a spus :

— Să-nveţi bine, c-altfel te mănînc de viu !

Mama zîmbi în silă. Bodeanski chemă pe paznicul Kazimir şi-i porunci să mă conducă în clasa preparatoare.

Mama îmi făcu un semn de încurajare din cap, iar Kazimir mă luă de umăr şi mă duse prin nişte coridoare fără sfîrşit. Mă ţinea atît de strîns, de parcă s-ar fi temut să nu-i scap şi să n-o iau la fugă.

Toate clasele intraseră la ore. Coridoarele erau pustii şi tăcute, iar liniştea aceasta părea nefirească după larma recreaţiei mari. Din toată recreaţia nu mai rămăsese decît praful stîrnit de elevi. Acum praful plutea în razele soarelui, care bătea prin ferestre dinspre grădină : era vestitul parc secular al Liceului Nr. 1 din Kiev, care se întinde pe un cvartal întreg, în mijlocul oraşului.

Am aruncat o privire pe fereastră şi mi-a venit din nou să plîng. În grădină, castanii cerneau lumina. Frunzuliţele plopilor, pe jumătate veştede, liliachii, tremurau în bătaia vîntului.

Încă de pe atunci, de copil, îndrăgeam grădinile, copacii şi iarba. Nu rupeam crengi, nu călcam în picioare iarba şi nu stricam cuiburile păsărilor. Aceasta se datora poate faptului că bunica mea, Vikentia Ivanovna, îmi repeta într-una că „lumea e minunat de frumoasă şi că omul trebuie să trăiască şi să muncească în ea ca şi cînd s-ar afla într-o mare grădină".

Kazimir observă, pesemne, că sînt gata să plîng, scoase din buzunarul din dos al surtucului său

vechi, dar foarte curat, o bomboană lipicioasă, o „zubrovka", și, vorbind cu un accent polonez, mă îndemnă :

— Să mănînci acadeaua în recreație.

I-am mulțumit cu glas șoptit și am primit bomboana.

Primele zile în liceu n-am cutezat să vorbesc decît în șoaptă. Pînă și capul mă temeam să-l ridic. Totul mă înfricoșa : și profesorii bărboși, cu surtucuri albastre, și bolțile străvechi ale clădirii, și ecoul din coridoarele nesfîrșite, și directorul nostru, Bessmertnîi — un om chipeș, în vîrstă, cu bărbuța-i aurie și cu fracu-i nou de uniformă.

Era un om blînd și învățat, dar, nu știu de ce, toată lumea se temea de el. Poate că din pricina obiceiului ce-l avea de a sta multă vreme în cabinetul său directorial, al cărui tavan era sculptat și unde pășeai pe un imens covor de culoare roșie. În perete se afla portretul chirurgului Pirogov. Directorul își părăsea rar cancelaria. Îl salutam după toate regulile, oprindu-ne cîteva clipe, pe cînd pe profesori îi salutam doar din mers.

Kazimir mă conduse prin coridoarele sonore. Pe aceste coridoare patrulau pedagogii Pepenele, Țepușă, Tutun-de-prizat, care, în chip de iscoade, inspectau clasele privind prin geamul de sus al ușii, să vadă ce se petrece înăuntru. Pe coridor se mai plimba și singurul pedagog care se bucura de dragostea și considerația elevilor — Platon Fedorovici. Coridorul în care se afla clasa preparatoare cădea în seama lui. Această împrejurare m-a scăpat primele zile de multe neplăceri.

Pedagogii trebuiau să supravegheze purtarea elevilor și să-i comunice subdirectorului orice abatere. După care urmau pedepse : reținerea în clasă o oră-două în plus, „pierderea prînzului" (adică o ședere chinuitoare în încăperea pustie, după terminarea orelor), patru la purtare și, în sfîrșit, convocarea părinților de către director. De această ultimă pe deapsă ne temeam cel mai mult.

În clasele mari mai existau și alte pedepse : eliminarea temporară din liceu, eliminarea cu dreptul de a continua studiile și, cea mai cumplită pedeapsă, exmatricularea — fără drept de-a mai urma la vreun alt liceu.

Am avut prilejul să întîlnesc numai un singur elev din clasele superioare care fusese exmatriculat. Trăsese o palmă profesorului de limba germană, Iagorski, un om grosolan, cu fața galbenă-verzuie. Iagorski îl numise „bou" în auzul întregii clase. Elevul a stăruit ca profesorul să-i ceară scuze. Iagorski a refuzat, și atunci elevul l-a pălmuit. Pentru această ispravă, liceanul a fost exmatriculat.

A doua zi după exmatriculare, elevul veni totuși la liceu. Nimeni din pedagogi nu îndrăzni să-l oprească. Deschise ușa clasei, scoase din buzunar un browning și-l îndreptă spre Iagorski.

Acesta sări de pe catedră și, punîndu-și drept pavăză catalogul, fugi printre bănci, căutînd să se ascundă în spatele elevilor. „Lașule !" îi strigă liceanul. Apoi îi întoarse spatele, ieși pe palierul scării și-și trase un glonte drept în inimă.

Ușa clasei noastre dădea pe același palier. Am auzit un pocnet sec și zăngănitul geamului spart. Ceva a căzut și s-a rostogolit pe scări în jos. Dirigintele alergă spre ușă. Am fugit cu toții după el.

Pe scară zăcea un elev cu fața pistruiată. Ridică mîna și se apucă de balustradă. Apoi mîna îi căzu și rămase nemișcat. Ochii lui ne priveau cu un zîmbet mirat.

În jurul elevului forfoteau pedagogii. Pe urmă a venit grăbit directorul Bessmertnîi. Îngenunche lîngă elev, îi deschise vestonul și atunci îi văzurăm cămașa însîngerată. Pe scară urcau sanitarii de la „Urgență", în uniforma lor cafenie și cu chipie franțuzești pe cap. Îl întinseră pe elev pe targă.

— Să plece copiii de-aici ! porunci directorul dirigintelui nostru.

Dar acesta probabil că n-a auzit și noi am rămas acolo.

Din clasă ieşi Iagorski, cu spinarea încovoiată, şi se îndreptă spre cancelaria profesorilor.

— Afară !... îi strigă deodată directorul, care se afla în spatele profesorului.

Iagorski se-ntoarse.

— Afară din liceul meu ! repetă directorul porunca, fără să ridice glasul.

Şi atunci Iagorski o luă la goană pe coridor, încovoindu-se din ce în ce mai mult.

Dintru-ntîi, mama n-a vrut să mă lase să mai merg la şcoală a doua zi, dar pe urmă s-a răzgîndit, aşa că m-am dus. La liceu ne-au lăsat liberi după ora a doua şi ni s-a spus că oricine vrea poate să meargă la înmormîntarea elevului.

Ne-am dus cu toţii — mici şi speriaţi, în mantalele noastre prea lungi şi cu ghiozdanele tari în spinare.

Era o zi rece şi neguroasă. Întregul liceu îşi petrecea mortul. Sicriul era acoperit cu flori. Directorul păşea ţinînd de braţ o femeie căruntă, sărăcăcios îmbrăcată — mama elevului mort.

Pe atunci mă descurcam anevoie în astfel de împrejurări ale vieţii. Cu toate acestea mi-am dat seama că directorul ne-a dat o pildă de bună prietenie. Ne-am apropiat pe rînd de mormînt şi am aruncat fiecare cîte un pumn de ţărînă, jurînd parcă să ne purtăm întotdeauna colegial unul faţă de altul.

Dar asta s-a întîmplat mult mai tîrziu... Deocamdată, Kazimir m-a introdus în clasa preparatoare.

Pe catedră şedea dirigintele clasei, Nazarenko, un ins cu glasul tunător şi cu barba vînătă ca a unui ţar asirian. Elevii din clasele superioare îl porecliseră „Nabucodonosor". Ei afirmau de asemenea că era agent al Ohranei [1]. Tot anul, pînă la trecerea noastră într-a-ntîia de liceu, Nazarenko ne-a torturat cu vocea-i răsunătoare, cu zefle-

[1] Ohrana — poliţia secretă de stat, în Rusia ţaristă. (n. t.)

melele, cu doiurile și cu povestirile lui despre chipul în care i s-a făcut operația unghiilor încarnate de la picior. Mă temeam de el și totodată îl uram ; și-l uram mai ales pentru că ne povestea mereu despre această operație.

M-am așezat la un pupitru scrijelit cu briceagul. Simțeam că mi-e greu să respir. Cerneala răspîndea un miros acru. Nazarenko dicta : „Odată, racul, lebăda și știuca"... Dincolo de fereastra deschisă stătea o vrabie care ținea în cioc o frunză uscată de arțar. Aș fi vrut să-mi schimb soarta cu aceea a vrăbiuței. Vrabia se uită pe fereastră în clasă, piui jalnic și scăpă din cioc frunza.

— Bobocule ! tună dirigintele către mine. Scoate-ți caietul din ghiozdan, scrie și nu te uita în toate părțile, dacă nu vrei să rămîi fără masă !

Am scos un caiet și-am început să scriu. O lacrimă mi-a picat pe sugativă. Atunci vecinul meu, Emma Șmukler, un băiat cu fața smolită și cu niște ochi vioi, îmi șopti :

— Înghite-ți saliva, are să-ți treacă.

Am înghițit saliva, dar nu mi-a trecut. Mult timp încă n-am putut să respir cum se cuvine.

Așa a început primul an din viața mea de licean. Praf, zbenguială în timpul recreațiilor, veșnica teamă că vei fi chemat la tablă, degetele pline de cerneală, ghiozdanul greu și, în chip de evocări ale vieții pierdute, clopotele tramvaielor kievlene sunînd melodios și trecînd pe stradă, cîntecul depărtat al flașnetei și șuieratul locomotivelor, care răzbătea dinspre gară. De acolo porneau garniturile grele, zburînd și scoțînd aburi prin crînguri și prin cîmpiile cosite, în timp ce noi, gîrboviți în bănci, ne înecam cu praful de cretă ștearsă de pe tablă cu un burete uscat.

* * *

Vizavi de clasa preparatoare se afla laboratorul de fizică. În laborator intrai pe o ușă îngustă.

În recreație ne abăteam adesea pe-acolo. Băncile urcau spre plafon, exact ca într-un amfiteatru.

În acest laborator veneau să învețe elevii claselor superioare. Bineînțeles, noi ne foiam pe coridor, încurcîndu-ne printre picioarele lor, și de bună seamă că asta îi plictisea. Odată, unul din elevii cei mari, un licean înalt și palid, fluieră prelung. Atunci toți elevii din clasele superioare au purces goana după noi, bobocii, și ne-au îmbrîncit în laboratorul de fizică. S-au urcat pe bănci, ținîndu-ne strînși între genunchii lor.

În primul moment, jocul ne plăcu. Priveam cu curiozitate la aparatele misterioase de pe rafturi — discuri negre, baloane de sticlă și sfere de aramă. Dar iată că pe coridor se auzi primul sunet de clopoțel ce vestea sfîrșitul recreației. Am încercat să ne eliberăm din strînsoare, dar cei mari nu ne lăsau. Ne țineau ca în chingi, iar cei mai agitați primiră și cîte o „castană", ceea ce însemna că băieții din clasele superioare îți învîrteau o dată cu putere degetul mare, aidoma unui șurub, în creștetul capului. Te durea grozav!

Clopoțelul suna lugubru pentru a doua oară. Ne străduiam să ne smulgem din strînsoare, îi implorăm pe băieți, plîngeam. Dar elevii cei mari rămîneau neînduplecați. Liceanul palid se postă lîngă ușă.

— Vezi să calculezi exact! îi strigau elevii mari. Nu înțelegeam nimic. Urlam și ne zbăteam orbi de groază. Iată, acu-acu o să sune pentru a treia oară. Nazarenko va năvăli în clasa preparatoare și o va găsi goală. Furia lui va fi cumplită. Lacrimile noastre, care curgeau șiroaie, nu vor putea potoli urgia lui. Urlam pe toate tonurile.

Clopoțelul sună pentru a treia oară. Liceanul cel palid ridică mîna — era semnalul că profesorul de fizică a apărut la capătul celălalt al coridorului. Profesorul mergea fără grabă, ascultînd nedumerit și înfricoșat parcă urletele care răzbăteau din laboratorul de fizică.

Profesorul de fizică era foarte gras. Intra totdeauna anevoie și din profil pe ușa îngustă a laboratorului. Pe această dificultate a profesorului se și baza calculul elevilor mari. Cînd fizicianul se înțepeni bine în ușă, liceanul cel palid făcu un semn cu mîna. Ceilalți ne dădură drumul și noi, înnebuniți, nevăzînd și neînțelegînd nimic, umplînd cu sughițurile și hohotele noastre de plîns laboratorul de fizică, ne repezirăm în goană spre clasă și ne lovirăm de profesorul speriat. O clipă, mulțimea capetelor tunse ale copiilor s-a învîrtejit la ușă. Apoi l-am împins pe fizician afară ca pe un dop, ne-am deschis cale printre picioarele lui și am năvălit spre clasa noastră. Din fericire, Nazarenko întîrziase în cancelaria profesorilor și nu află niciodată nimic.

Această glumă perfidă nu le-a reușit elevilor mari decît o singură dată. De atunci, ori de cîte ori apăreau pe coridor, noi ne ascundeam în clasă, închideam ușile și le baricadam cu bănci.

APA DIN RÎUL LIMPOPO

Pe masă, în clasa noastră, stau pecetluite cu ceară roșie sticle cu apă gălbuie. Fiecare poartă o etichetă, iar pe ea scrie cu un scris bătrînesc, strîmb : „Apă din fluviul Nil", „Apă din rîul Limpopo", „Apă din Marea Mediterană".

Sînt multe sticle. Unele cu apă din Volga, altele cu apă din Rin, din Tamisa, din lacul Michigan, din Marea Moartă sau din Amazoane. Dar oricît ne-am uita la toate sticlele acestea, apa din ele pare la fel de gălbuie și de neinteresantă.

Îl necăjeam pe profesorul de geografie, Cerpunov, rugîndu-l să ne dea voie să gustăm din apa Mării Moarte. Voiam să știm dacă e într-adevăr

atît de sărată cum se zicea. Dar Cerpunov nu ne îngăduia s-o gustăm.

Mic de statură, cu o barbă colilie, lungă pînă aproape de genunchi, şi cu ochi înguşti, Cerpunov semăna cu un vrăjitor. Nu degeaba purta porecla de Cernomor [1].

Cerpunov venea la lecţii cu fel de fel de raritaţi. Dar mai presus de toate îi plăcea să aducă sticle cu apă. Ne povestea cum îşi umpluse sticla cu apă de Nil, în apropiere de Cairo.

— Priviţi ! şi scutura sticla pînă ce apa se tulbura. Ce de mîl are ! Mîlul Nilului are mai mare valoare decît diamantele. Pe el a înflorit întreaga cultură a Egiptului. Markovski, explică tu clasei ce-nseamnă cultură.

Markovski se scula în picioare şi ne lămurea că prin cultură se înţelege creşterea grînelor, a stafidelor şi a orezului.

— Ai spus o prostie, care seamănă însă a adevăr ! observa Cerpunov şi începea să ne arate alte sticle.

Se mîndrea mult îndeosebi cu apa din rîul Limpopo. I-o trimisese în dar un fost elev de-al lui.

Ca să memorăm mai uşor diferite date din geografie, Cerpunov născocea metode demonstrative. Aşa, de pildă, desena pe tablă un „A" mare. În colţul drept al literei făcea un al doilea „A", mai mic, în acest „A", un al treilea, şi în cel de-al treilea — un al patrulea, spunîndu-ne :

— Ţineţi minte : asta-i Asia, în Asia se află Arabia, în Arabia, oraşul Aden, iar Adenul e în stăpînirea Angliei.

Am reţinut imediat aceste lucruri şi mi-au rămas în minte toată viaţa.

Elevii claselor superioare povesteau că profesorul Cerpunov şi-a instalat acasă un mic muzeu geografic, dar că bătrînul nu primeşte pe nimeni. Se spunea că are şi colibri împăiaţi, şi colecţii de flu-

[1] Cernomor — vrăjitor-pitic cu barba lungă — personaj din basmele ruseşti. (n.t.)

turi, și un telescop, chiar și un lingou de aur adevărat.

Tot auzind vorbindu-se despre acest muzeu, am început și eu să-mi alcătuiesc unul. Bineînțeles, nu era un muzeu bogat ; dimpotrivă, era jalnic de sărăcăcios, dar în imaginația mea el lua proporțiile unei împărății pline cu cele mai minunate lucruri. De fiecare obiect erau legate fel de fel de istorii — fie că era vorba de un nasture de pe uniforma unui soldat, fie că era vorba de un gîndac uscat.

Odată m-am întîlnit cu Cerpunov în grădina botanică. Ședea pe o bancă udă de ploaie și scormonea pămîntul cu un baston. Am scos chipiul din cap și l-am salutat.

— Vino-ncoace ! mă chemă Cerpunov și-mi întinse mîna sa grasă. Stai jos ! Ia spune, am auzit că ți-ai alcătuit un mic muzeu. Ia zi : ce ai acolo ?

Timid, i-am enumerat umilele mele odoare.

— Bravo ! spuse el. Vino la mine duminică dimineață, să vezi muzeul meu. Socotesc că, de vreme ce te-ai pasionat pentru asemenea îndeletniciri, poate să iasă din tine un geograf sau un explorator.

— Să vin cu mama ?

— Ce cu mama ?

— Să vin la dumneavoastră cu mama ?

— Nu ! De ce ? Să vii singur. Mamele nu se pricep în de-ale geografiei.

Duminică am îmbrăcat uniforma cea nouă și am pornit spre Cerpunov. Stătea pe strada Pecersk, într-o căsuță joasă, singur în curte. Căsuța era împrejmuită cu numeroase tufe de liliac, încît în odăi stăruia semiîntunericul. Era toamnă tîrzie, dar liliacul încă nu îngălbenise. De pe frunze picura ceața. Jos, pe Nipru, șuierau vapoare. Plecau la iernat în golfuri și-și luau în felul lor rămas bun de la Kiev.

Urcai cîteva trepte și văzui în zid o ceșcuță de aramă cu un mîner rotund, de care trăgeai ca să suni la ușă. Am tras de mîner ; în casă răsună soneria.

Mi-a deschis chiar Cerpunov în persoană. Purta pe spate o scurtă caldă și în picioare pîslari. Minunile începură să se vadă chiar de-aici, din antreu. În

oglinda ovală se zărea un mic licean, roșu de emoție, care se căznea în zadar să-și descheie mantaua cu degetele-i înghețate. La început, nu-mi dădui seama că liceanul eram eu. Mult timp nu reușii să-mi desfac nasturii și, descheindu-i, priveam într-una la rama oglinzii.

De fapt nici nu era o ramă, ci o coroană alcătuită din niște frunze de sticlă de un colorit gingaș și din ciorchini de struguri.

— E sticlă venețiană — mă lămuri gazda. După care mă ajută să-mi deschei mantaua, mi-o scoase și o puse în cui. Privește-o de aproape. Poți s-o și pipăi.

Atinsei ușor un trandafir de sticlă. Sticla era mată, parcă pudrată, dar în fîșia de lumină care răzbătea din camera de alături avea licăriri roșii ca focul.

— Parc-ar fi o bucată de zahăr.

— E, asta-i ! Ai spus o prostie, care seamănă însă a adevăr — mormăi Cerpunov.

Mă înroșii atît de tare, că-mi ardeau și ochii. Cerpunov mă bătu ușurel cu mîna pe umăr :

— Nu te supăra ! Am eu o vorbă așa. Și acum, hai să bei cu noi un ceai.

Am început prin a refuza, dar Cerpunov mă luă de braț și mă conduse în sufragerie. Am intrat într-o cameră care semăna cu o grădină. Trebuia să dai cu băgare de seamă la o parte frunzele de filodendron și niște cucuruzi roșii aromați, ca să ajungi la locul tău, la masă. Un palmier își aplecase peste fața albă de masă evantaiul frunzelor. Pe pervazurile ferestrelor se îmbulzeau ghivece cu flori albe, trandafirii și galbene.

N-apucai să mă așez bine la masă, că și sării din nou în picioare. În sufragerie intră grăbită, foșnindu-și rochia, o tînără femeie micuță, cu niște ochi cenușii, strălucitori.

— Iată, Mașa — mă arătă cu capul Cerpunov — e liceanul acela despre care ți-am vorbit. Fiul lui Gheorghi Maksimovici. Acum se simte stingherit, bineînțeles.

Femeia îmi întinse mîna și brățara care o împodobea zornăi.

— Nu cumva vreți să-i explicați dintr-o dată totul, Piotr Petrovici ? întrebă ea, examinîndu-mă zîmbitoare.

— Da, după ceai.

— Atunci ies puțin în oraș. Mă duc la cofetărie. La Kirchheim. Trebuie să cumpăr ceva.

— Cum dorești.

Femeia îmi turnă ceai cu lămîie și mută mai aproape de mine un vas cu pîinițe vieneze.

— Să prinzi putere înaintea lecției !

După ceai, Cerpunov își aprinse o țigară. Scutură scrumul într-o scoică acoperită toată de o spumă trandafirie de cea mai gingașă culoare. Pe masă se mai afla încă o scoică de același fel.

— E o scoică din Noua Guinee — se găsi obligat să mă inițieze Cerpunov.

— Atunci, la revedere ! spuse tînăra femeie cu un glas răsunător. Apoi se sculă și ieși.

— Așadar... rosti Cerpunov petrecînd-o cu privirea — ia privește ! Și-mi arătă un portret care atîrna în perete. Înfățișa un om bărbos, cu fața istovită. Știi cine este ? Mikluho-Maklai... Un călător-explorator... A fost un mare umanist. Tu probabil că nu înțelegi cuvîntul acesta. N-are importanță. Ai să-l înțelegi mai tîrziu. Era un mare învățat. A trăit singur printre canibalii din Noua Guinee. N-avea arme, era bolnav de friguri, dar a știut să facă atîta bine sălbaticilor, să dea dovadă de atîta răbdare, încît atunci cînd corveta noastră „Izumrud" a venit după el ca să-l readucă în Rusia, o mulțime de sălbatici plîngeau pe mal, întinzînd brațele spre navă și strigînd : „Maklai, Maklai".

Femeia intră din nou în sufragerie și se opri lîngă ușă. Purta o pălărioară mică. Își trăgea mănușa pe mîna stîngă.

— Ia stai, știi ce va să zică „poezie" ? mă întrebă cu totul pe neașteptate Cerpunov. Te rog, nu încerca să-mi răspunzi. La o asemenea întrebare nu se poate da un răspuns precis. Iată o scoică de pe

insula în care a trăit cîndva Maklai. Dacă o vei privi mult timp, îţi va veni deodată în minte gîndul că într-o dimineaţă purpuriul zorilor a căzut pe scoica asta şi a rămas pe veci într-însa.

Femeia se aşează pe scaun şi începu să-şi scoată mănuşa.

Priveam neclintit scoica. O clipă mi se păru că am adormit şi că văd soarele răsărind încet deasupra întinderilor nesfîrşite ale oceanului şi strălucirile trandafirii ale zorilor.

— Dacă îţi lipeşti urechea de scoică — se deslu-şea de undeva, de departe, glasul lui Cerpunov — ai să auzi parcă un vuiet. Nu-ţi pot explica de unde vine. Şi nimeni nu ţi-o va putea explica. E o taină. Tot ceea ce omul nu poate înţelege se numeşte taină.

Femeia îşi scoase pălărioara şi şi-o puse pe genunchi.

— Ia şi ascultă ! propuse Cerpunov.

Îmi lipii urechea de scoică şi auzii un murmur somnoros, care venea parcă de undeva de departe, unde se rostogoleau domol pe mal nişte valuri liniştite şi blînde.

Femeia întinse şi ea mîna :

— Daţi-mi-o şi mie ! N-am mai ascultat scoica de nu ştiu cînd...

Îi trecui scoica. O lipi de ureche, zîmbi şi îşi întredeschise gura mică în aşa fel, încît i se zăreau dinţii egali, foarte albi în umeda lor strălucire.

— Nu te mai duci la Kirchheim, Maşa ? întrebă deodată Cerpunov.

Femeia se sculă.

— M-am răzgîndit. Mi-e urît să mă duc aşa, singură, acolo. Scuzaţi-mă, vă rog, dacă v-am supărat.

Şi ieşi din sufragerie.

— Aşadar, tinere — spuse Cerpunov — vom continua convorbirea noastră. Uite acolo, în colţ, sînt nişte lădiţe negre. Adu-ncoace lada de deasupra. Numai vezi, umblă cu băgare de seamă.

Am luat lădiţa şi-am pus-o pe masă, în faţa lui Cerpunov. Era uşoară de tot. Cerpunov îi ridică fără

grabă capacul. Privii peste umărul său și, fără să vreau, scosei un țipăt de uimire. Un fluture enorm, mai mare decît o frunză de arțar, stătea pe fundul de mătase neagră al lădiței și strălucea ca un curcubeu.

— Nu știi să privești ! se supără Cerpunov. Uite-așa !

Îmi luă capul și începu să mi-l sucească mereu, cînd la dreapta, cînd la stînga. Și de fiecare dată fluturele strălucea în alte culori, cînd alb, cînd auriu, cînd purpuriu, cînd albastru-închis. Părea că aripile lui erau cuprinse de un foc minunat, dar care nu-l consuma.

— Cel mai rar fluture din insula Borneo ! se mîndri Cerpunov și închise capacul lăzii.

Pe urmă îmi arătă un glob stelar, hărți vechi cu „roza vînturilor" și colibri împăiați, cu ciocuri lungi și ascuțite ca niște ace mici.

— Ei bine, ajunge pentru astăzi ! spuse Cerpunov. Ai obosit. Poți să vii la mine în fiece duminică.

— Sînteți întotdeauna acasă ?

— Da. Acum sînt prea bătrîn, prietene, ca să mai pribegesc sau să mai călătoresc. De aceea, azi cutreier pe pereți și pe mese — spuse el, arătîndu-mi rafturile pline de cărți și de colibri împăiați.

— Altădată ați călătorit mult ? îl întrebai sfios.

— Nu mai puțin ca Mikluho-Maklai.

Pe cînd mă îmbrăcam grăbit în antreu și tot nu puteam nimeri mînecile mantalei, intră femeia cea tînără. Era într-o jachetă scurtă, strînsă pe corp, cu o pălărioară în cap și cu mănuși. Își trăsese o mică voaletă de culoare închisă peste ochi și de aceea păreau albaștri de tot.

— Unde stai ? mă întrebă ea.

I-am dat adresa.

— Va să zică pînă la Kreșceatik avem același drum. Hai să mergem împreună.

Am ieșit. Cerpunov stătea în cadrul ușii și ne privea. Pe urmă, adresîndu-se femeii, îi spuse deodată cu glas tare :

— Mașa, te rog să fii cu băgare de seamă. Și întoarce-te curînd !

— Bine — rosti femeia, fără să-l privească.

Am trecut de portul Nikolaevski, acolo unde sînt ornamente cu capete de lei de bronz pe porţile cetăţii, am traversat parcul Mariinski, unde am întîlnit cîndva pe acel tînăr aspirant de marină, şi am apucat-o pe Instituskaia. Femeia tăcea, tăceam şi eu. Mă temeam să nu-mi vorbească şi să nu trebuiască să-i răspund.

Cînd am ajuns pe Instituskaia, mă întrebă deodată :

— Ce ţi-a plăcut cel mai mult în muzeul nostru ?

— Fluturele — răspunsei şi, după o clipă de gîndire, adăugai — numai că-mi pare rău de el.

— Da ? se miră femeia. Şi de ce anume îţi pare rău dumitale ?

Pe atunci nu-mi vorbea nimeni cu „dumneata" şi de aceea mă fîstîcii şi mai mult.

— E foarte frumos — răspunsei — dar nu-l vede aproape nimeni.

— Şi altceva ce ţi-a mai plăcut ?

Ajunşi pe Kreşceatik, ne oprirăm lîngă cofetăria Kirchheim. Femeia mă întrebă :

— Dumitale ce-i de-acasă îţi dau voie să bei cacao la cofetărie şi să mănînci prăjituri ?

Nu ştiam dacă am voie sau nu, dar îmi adusei aminte că odată am fost cu mama şi cu sora mea, Galia, la cofetăria Kirchheim şi că atunci într-adevăr am băut cacao. De aceea i-am răspuns că, desigur, am voie să intru la Kirchheim.

— Foarte bine ! Atunci să intrăm.

Am ocupat o măsuţă în fundul cofetăriei. Femeia împinse la o parte un ghiveci cu hortensii şi comandă două cești de cacao şi un tort mic.

— În ce clasă eşti dumneata ? mă întrebă ea după ce ni se aduse consumaţia.

— Într-a doua.

— Şi cîţi ani ai ?

— Doisprezece.

— Iar eu douăzeci şi opt. La doisprezece ani, bineînţeles, le crezi pe toate.

— Ce să cred ? întrebai eu.

— Născocești cîte-n lună și-n soare și ai, desigur, jocuri preferate!

— Da, am.

— Și Piotr Petrovici le are pe-ale lui. Eu însă n-am. Ar fi bine să mă primiți în jocurile voastre. Ne-am juca cu toții tare frumos.

— La ce joc? o întrebai.

Convorbirea începea să mă intereseze.

— La ce joc? Să zicem la „Cenușăreasa" sau la „De-a fuga de la regele cel rău". Sau am născoci un joc nou: de-a „Fluturele de pe insula Borneo".

— Da! exclamai, aprinzîndu-mă deodată. Am căuta o fîntînă cu apă vie în pădurea fermecată...

— Bineînțeles, cu riscul vieții?

— Se-nțelege! Desigur, cu riscul vieții.

— Și-am aduce apa asta — aici femeia își ridică voaleta — în căușul palmelor. Și dacă unul din noi ar obosi aducînd-o, ar vărsa-o încet-încet în palmele altuia...

— Și trecînd-o dintr-o mînă în alta, una sau două picături de apă vie ar cădea pe pămînt și pe locul acela...

— Pe locul acela — mă-ntrerupse ea — ar crește niște tufe cu flori albe. Și ce se va întîmpla pe urmă, știi?

— O să-l stropim pe fluture cu apa vie și o să învie...

— Da, și fluturele o să se preschimbe într-o fată frumoasă-frumoasă? mă întrebă femeia și rîse... Ei, acum e timpul să mergem și noi. Desigur, ești și dumneata așteptat acasă.

Am ieșit. M-a însoțit pînă în colțul străzii Fundukleievskaia, și pe urmă a luat-o înapoi. Am întors capul și am privit-o. Femeia traversă Kreșceatikul, întoarse, la rîndul ei, capul și flutură spre mine mîna-i mică, vîrîtă în mănușa neagră.

N-am spus acasă nimănui, nici mamei, că am fost la cofetăria Kirchheim. Mama se tot mira la masă de ce nu mănînc nimic. Dar eu tăceam cu încăpățînare. Mă gîndeam la femeia aceea, dar nu înțelegeam nimic.

A doua zi îl întrebai pe unul din clasele superioare cine este această femeie ?

— Păi ai fost tu la Cerpunov acasă ? mă descusu, la rîndu-i, elevul, foarte mirat.

— Am fost...

— Și-ai văzut muzeul ?

— L-am văzut.

— Ești norocos — constată elevul. Femeia aceea e soția lui. Cerpunov e cu treizeci și cinci de ani mai mare ca ea.

Duminica următoare nu m-am mai dus la Cerpunov, fiindcă se îmbolnăvise în săptămîna aceea și nu venise pe la liceu. Iar cîteva zile mai tîrziu, mama m-a întrebat, seara la ceai, dacă atunci, la Cerpunov, n-am văzut vreo femeie tînără.

— Am văzut — mărturisii eu, roșindu-mă.

— Atunci e adevărat — îi spuse ea tatii. Și lumea spune că se purta atît de bine cu ea ! Trăia ca o prințesă într-un turn de aur...

Tata nu-i răspunse nimic.

— Kostik — vorbi mama — ți-ai băut ceaiul. Du-te și te culcă. E tîrziu.

Mă trimitea intenționat la culcare, ca să poată vorbi în voie cu tata despre Cerpunov. N-am stat să ascult la ușă, cu toate că ardeam de dorința de a ști ce i s-a întîmplat femeii. Dar în curînd aflai toată povestea, la liceu. Soția îl părăsise pe Cerpunov și plecase la Petersburg. Bătrînul, de supărare, căzuse la pat și nu mai voia să vadă pe nimeni.

— Așa i se cuvine lui Cernomor ! trase concluzia elevul Littauer. De ce să se-nsoare cu fete tinere ?

Cuvintele elevului ne-au revoltat. Țineam mult la bătrînul Cerpunov. De aceea, la ora următoare, cînd francezul Sairmou dădu buzna în clasă, ne răzbunarăm crunt pe Littauer.

— Littauer ! strigă deodată în chip asurzitor întreaga clasă. Ittauer ! Tauer ! Auer ! Er-r-r !

După care urmă o liniște mormîntală.

Sairmou se supără foc și, ca întotdeauna, fără să cerceteze cazul, strigă :

— Littauer, ieși afară din clasă !

Și-i puse nota patru la purtare.

Nu l-am mai văzut mult timp pe profesor. Nici la catedră n-a mai revenit.

Peste un an l-am întîlnit întîmplător pe stradă. Abia se mai tîra — galben ca ceara, buhăit la față, rezemîndu-se într-un baston gros. Se opri, mă întrebă cum mai învăț și în cele din urmă îmi spuse:

— Ții minte fluturele ? Fluturele din insula Borneo ? Să știi că nu-l mai am.

Tăceam. Cerpunov mă privi atent.

— L-am dăruit universității. Și pe el, și întreaga mea colecție de fluturi. Ei, acu' rămîi cu bine. Sînt bucuros că te-am revăzut...

Curînd după aceea, Cerpunov muri. Ani de zile mi-am reamintit de el, ca și de tînăra sa soție.

Un dor neînțeles mă cuprindea ori de cîte ori îmi aminteam de voaleta ei și-mi reîmprospătam scena aceea cînd, traversînd Kreșceatikul, își întorsese capul, îmi zîmbise și-și fluturase către mine mîna-i mică.

Cînd ajunserăm într-una din clasele superioare, profesorul de psihologie, vorbindu-ne despre puterea creatoare a imaginației, ne întrebă pe neașteptate :

—Vă mai amintiți de Cerpunov, cu apa lui culeasă, chipurile, din diferite mări și rîuri ?

— Cum să nu ! exclamarăm cu toții. Ne amintim foarte bine.

— Atunci pot să vă spun că în sticlele acelea era cea mai obișnuită apă de cișmea. Mă veți întreba atunci ce-l făcea să vă înșele ? Domnia-sa presupunea, în chip foarte logic de altfel, că în acest fel ajută la dezvoltarea imaginației dumneavoastră. Și Cerpunov punea foarte mult preț pe imaginație. De cîteva ori s-a exprimat față de mine că omul diferă de animal prin capacitatea sa de a imagina. Imaginația a creat arta. Imaginația a lărgit granițele lumii și ale conștiinței, a oferit vieții ceea ce noi numim poezie.

PORUNCA ÎNTÎI

Profesorul nostru de religie, Tregubov, protoiereul catedralei, purta, în fiecare zi a săptămînii, altă sutană : cenușie, albastru-închis, neagră, cafenie și, în sfîrșit, una de șantung. După culoarea sutanei puteai să-ți dai seama în ce zi te afli : marți sau sîmbătă.

De îndată ce Tregubov își făcuse apariția la noi în clasa a treia, pusese capăt tradițiilor seculare de predare a religiei. De obicei, la acest obiect, toți liceenii, în toate liceele, aveau nota cea mai mare — cinci. Faptul își avea explicația în obligația profesorilor de religie de a fi iubitori de oameni și deci căutau să nu-i mîhnească pe elevi. Sau poate și datorită faptului că nici profesorii de religie, nici elevii lor nu luau în serios acest obiect.

Tregubov însă dărîmă dintr-o singură lovitură atitudinea noastră nepăsătoare față de religie.

— Altuhov — îl auzeai — ia repetă-mi porunca întîi !

— „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău și să nu ai alți zei în afară de mine" — rosti Altuhov dintr-o suflare.

Nu era cu putință să obiectezi ceva la un astfel de răspuns.

— Stai jos ! tună Tregubov și-i puse lui Altuhov un „unu". Borimovici, acum spune tu porunca întîi !

Borimovici, palid, repetă tot atît de corect ca și Altuhov porunca întîi și încasă și el un „unu".

Tregubov ascultă pe rînd pe toți, după alfabet. Toți au repetat porunca întîi bine și tuturor Tregubov, zîmbind răutăcios, le-a trîntit cîte un „unu". Nu mai înțelegeam nimic. Tot catalogul s-a împodobit de sus pînă jos cu cîte un „unu", iar asta ne promitea complicații serioase.

Terminînd de a pune „unu", Tregubov își netezi barba cu mîinile-i parfumate și rosti tacticos :

— Mda... Sînteţi cu toţii nepăsători la punctuaţie. Iată de ce aţi primit nota „unu". Nu daţi cuvenita atenţie textelor religioase şi vă dovediţi uşuratici, aidoma mieilor. După ce rostiţi : „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău" urmează o virgulă. Ce rost are această virgulă ? Rostul ei e că în locul acesta trebuie să te opreşti puţin, cu alte cuvinte să faci o pauză, ca să subliniezi însemnătatea afirmaţiei ce urmează. Iar voi turuiţi pe nerăsuflate cuvintele sfinte ! Ruşine vouă !

Vorbea rar, privindu-ne dispreţuitor. Pe sutana sa de mătase sclipea aurul crucii de academician.

Înainte de Tregubov ne predase religia protoiereul Zlatoverhovnikov, un tip ramolit, peltic şi surd. Cu acesta, toate se petreceau mult mai uşor. Puteai să-i îndrugi verzi şi uscate, numai să vorbeşti repede şi monoton. După două-trei minute de asemenea răspunsuri, începea să moţăie, iar după un răstimp adormea de-a binelea. Atunci puteam să ne ocupăm cu orice, numai să nu-l trezim pe bătrîn.

Cei din băncile din fund jucau „chemin de fer"[1] şi prăjeau la flacăra chibritului mici peştişori afumaţi. Iar cei din rîndurile din faţă citeau cu nesaţ „Aventurile vestitului detectiv american Nick Carter".

Profesorul dormea, suflînd zgomotos pe nas, iar clasa îşi vedea de treabă, petrecînd liniştită, pînă ne dădeam seama că se apropie recreaţia şi trebuie să-l trezim pe bătrîn. Ca să-l trezim, puneam pe cîte unul din elevi să-şi trîntească jos, cu zgomot, cărţile sau porneam cu toţii în acelaşi timp, ca la comandă, să strănutăm.

După Zlatoverhovnikov, Tregubov s-a ivit la noi asemenea lui Savaot, pedepsitorul. Şi semăna într-adevăr cu Savaot, cel de pe cupola bisericii — uriaş, cu o barbă mare şi lată şi cu sprîncenele încruntate a mînie.

[1] Chemin de fer — joc de noroc. (n.t.)

De Tregubov ne temeam nu numai noi, liceenii, ci și profesorii. Era monarhist, membru al Consiliului de Stat și prigonitor al gîndirii libere. Vorbea de la egal la egal cu mitropolitul din Kiev și-i reducea la tăcere deplină pe bieții preoți de țară, atunci cînd aceștia i se înfățișau spre a primi o admonestare pentru cine știe ce fapte „nedemne".

Lui Tregubov îi plăcea să ia parte la disputele religioase și filozofice, ca și la cele pe teme la modă în vremea aceea. Vorbea curgător și dulceag, împrăștiind un miros puternic de apă de colonie.

Îl uram cu o ură rece, după cum ne ura și el, dar textele bisericești le învățam în așa fel, încît ne-au rămas în minte toată viața.

Ne foloseam de orice pretext ca s-o chiulim de la orele de religie. Un adăpost de nădejde ne ofereau, în astfel de cazuri, lecțiile de religie catolică. Orele se țineau paralel cu cele ortodoxe, dar în clase diferite. Ne strecuram acolo și numaidecît ne simțeam în siguranță. Era oarecum teritoriul supus autorității bisericii apostolice și papii Leon al XIII-lea. Aici, peste pragul acestei banale clase, pline de praf, Tregubov pierdea orice putere. În ea domnea kziondzul, canonicul Olendski.

Înalt și greoi în mișcări, cu capul cărunt și cu un șir de mătănii negre petrecute pe după mînă, el nu se mira niciodată cînd în ușa clasei lui răsărea, cu o mutră smerită, cîte un elev „rus".

— Chiulești ? îl întreba sever Olendski.

— Nu, pane canonic ! Am vrut numai să asist la ora dumneavoastră.

— Să asiști la oră ? Ah, chiulangiule, chiulangiule ! Apoi Olendski se pornea să rîdă de se zguduia din creștet pînă-n tălpi. Ia vino-ncoace !

Elevul se apropia de canonic și ksiondzul îl pocnea sonor pe cap cu tabachera. Acest gest însemna că l-a absolvit de păcate.

— Șezi acolo ! spunea după aceea Olendski. Acolo, acolo ! În colț, în spatele lui Horjevski (Horjevski era un polonez, un elev foarte înalt), ca

să nu te vadă nimeni din coridor și să nu te tîrască în gheena cea de foc. Stai acolo și citește ziarul. Na !

Olendski scotea din buzunarul sutanei „Kievskaia Mîsl", strîns în patru, și i-l dădea transfugului.

— Mulțumesc, pane canonic ! spunea transfugul.

— Să-i mulțumești lui Dumnezeu, nu mie — răspundea Olendski. Nu sînt decît o unealtă imperfectă în mîinile lui. El te-a scăpat.

Bineînțeles, Tregubov știa că Olendski ne adăpostește la ora lui. Dar față de Olendski, chiar Tregubov se pierdea cu firea. Om blînd, cînd se întîlnea cu Tregubov ksiondzul devenea extrem de politicos, deși sarcastic. Demnitatea lui de ierarh al bisericii ortodoxe nu-i îngăduia să se angajeze în discuții cu Olendski. Ne foloseam de această împrejurare pînă la abuz și în cele din urmă învățarăm atîtea din religia catolică, încît știam la acest obiect mai multe decît mulți elevi polonezi.

— Stanișevski Tadeus — spunea canonicul — recită-mi „Magnificatul".

Stanișevski Tadeus se scula în picioare, își îndrepta cureaua, își dregea glasul, înghițea zgomotos în sec, se uita mai întîi pe fereastră, apoi la plafon și, în cele din urmă, mărturisea :

— Am uitat, pan canonic.

— Ai uitat ? Cu toate acestea nu uiți niciodată să vii la kostiol cînd vine și pani Gjibovaskaia... Stai jos ! Care știe „Magnificatul" ? Haide, haide ! Care ? O, sfîntă fecioară a tuturor fecioarelor ! O, regină apostolică ! Ce-nseamnă asta ? Toată lumea tace ! Să ridice mîna cine știe „Magnificatul" !...

Polonezii nu ridicau mîna. Dar se întîmpla uneori ca mîna s-o ridice unul din elevii ortodocși, un biet transfug de la Tregubov.

— Ia spune măcar tu „Magnificatul" — ofta Olendski, copleșit de mîhnire. Și dacă, după aceasta, Dumnezeu n-o să-i pedepsească pe ăștia —

ksiondzul îi arăta pe polonezi — va fi numai datorită milei sale nemărginite.

Atunci transfugul se scula și recita, fără nici o greșeală, „Magnificatul".

— Apropie-te ! spunea Olendski.

Transfugul se apropia. Olendski scotea din buzunarul sutanei un pumn de bomboane care semănau cu niște boabe de cafea și le vărsa darnic în palma transfugului. Pe urmă lua o priză de tabac, după care se liniștea imediat și începea să povestească istoria sa preferată — cum slujise la Varșovia parastasul inimii lui Chopin, închisă într-o urnă de argint.

Terminîndu-și orele, Olendski se îndrepta spre casa lui de lîngă kostiol. Oprea în treacăt pe stradă copiii și le dădea cîte un bobîrnac în frunte. Toată lumea din Kiev cunoștea pe acest ksiondz trupeș, cu ochii zîmbitori.

Orele de religie și îndeplinirea canoanelor bisericești au fost pentru noi izvor de veșnice chinuri. Singurul lucru care ne plăcea era vacanța din postul mare. Ne lăsau liberi cîte o săptămînă, ca să ne putem spovedi și împărtăși.

Alegeam în acest scop bisericile periferice — preoții de acolo nu se prea interesau dacă licenii care se pregăteau pentru împărtășanie luau parte în mod regulat la toate slujbele din postul mare.

Aproape întotdeauna vacanța din postul mare cădea în martie, cînd timpul e și umed, și cețos.

Zăpada se făcea din ce în ce mai neagră, tot mai des se zărea, printre fîșiile norilor, cerul albastru al primăverii.

În plopii dezgoliți de frunze cîrîiau stăncuțele. Pe întinsul Niprului, încă înghețat, se iveau pete vinete de apă, și în piață se vindeau ramuri de sălcii cu „mîțișori" pufoși.

Proiectam cu toții să-i jucăm o festă lui Tregubov. Dar profesorul nostru părea de neînvins.

Odată însă am izbutit să-i plătim pentru toate chinurile la care ne supusese, pentru toate terorile și suferințele pe care ni le pricinuise.

Și atunci ne-am răzbunat fără cruțare.

Eram într-a patra, cînd am aflat de la elevii claselor superioare că Tregubov se teme de șobolani. Am adus, la ora lui, un șobolan mare, roșcat și i-am dat drumul de sub bancă, în timp ce Tregubov ne povestea nu știu ce istorie din Noul Testament.

Deodată, elevul Jdanovici țipă și sări cu picioarele pe bancă.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă cu glas amenințător Tregubov.

— Un șobolan, părinte ! răspunse Jdanovici tremurînd ca varga.

Am sărit de pe băncile noastre. Șobolanul, speriat, se repezi sub picioarele lui Tregubov. Atunci, părintele Tregubov sări cu o sprinteneală neașteptată pe un scaun, suflecîndu-și poalele sutanei pînă la genunchi. Dedesubtul ei se vedeau niște pantaloni dungați și ghete de piele moale, cu trăgători.

Am început să zvîrlim cu cărțile în șobolan. Șobolanul chițăia și alerga desperat în jurul tablei. Părintele Tregubov se mută grăbit de pe scaun pe catedră.

— Deschideți ușa ! urlă el de acolo cu o voce de bas ca de protodiacon. Deschideți ușa să iasă pe coridor !

Noi ne prefăceam că ne e frică de șobolan și nu ne hotăram să deschidem ușa. Atunci părintele răcni atît de tare, încît zăngăniră și geamurile în ferestre :

— Aici, Platon Fedorovici !

Și azvîrli cu catalogul după șobolan.

Platon Fedorovici, pedagogul, deschise speriat ușa, trîntind-o de perete. De după umărul său se zări capul paznicului Kazimir. Pe urmă răsări și subdirectorul Bodeanski, care, încruntîndu-și sprîncenele, abia se ținea să nu rîdă. Subdirectorul

luă comanda operațiunilor pentru alungarea șobolanului.

Părintele Tregubov nu se urni de pe masă. Își lăsă doar sutana în jos și acum împietrise înaintea noastră, asemenea propriului său monument de două staturi de om.

Cînd, în cele din urmă, șobolanul fu alungat, Tregubov coborî de pe masă cu ajutorul lui Bodeanski. Îndatoritor, elevul de serviciu îi prezentă catalogul și, reluîndu-și obișnuitu-i aer maiestuos, părintele Tregubov părăsi clasa.

Mai tîrziu, sfinția sa se dumeri că șobolanul nu se ivise la noi în clasă așa, netam-nesam. Pretinse, așadar, să se facă o anchetă. Dar ancheta n-a dat nici un rezultat. Întregul liceu jubila, doar subdirectorul Bodeanski ne spuse :

— Să nu rîdeți de slăbiciunile omenești ! Mai bine uitați-vă la voi. Că iarăși încep să găsesc la unii „domni elevi" insigne cu inițialele liceului lipsă. Pentru așa ispravă am să fiu fără milă, am să vă las „fără masă" !

Aici va trebui să încalc mersul firesc al evenimentelor și să anticipez pentru a vă povesti cum am izbutit să scăpăm de Tregubov.

Eram într-a opta de liceu. Pe atunci locuiam singur, fără familie, așa că închiriasem o cameră în stradela Diki, la un locotenent de infanterie, Romuald Kozlovski. Laolaltă cu el locuia maică-sa, pani Kozlovskaia, o bătrînică bună la suflet și tăcută.

Era în toamna anului 1910 — o toamnă umedă și posomorîtă, cu pomi plini de chiciură și cer de plumb, cu foșnet de frunze înghețate înainte de a fi apucat să cadă. În astfel de zile sufeream adesea de dureri de cap și atunci lipseam de la liceu. Rămas în cămăruța mea din stradela Diki, zăceam în pat, cu capul vîrît sub plapumă, căutînd să nu gem, ca să n-o neliniștesc pe pani Kozlovskaia.

Pe măsură ce mă încălzeam, durerea se potolea. Atunci mă apucam să citesc în pat cărțuliile galbene din colecția „Biblioteca universală". Lem-

nele trosneau în sobă. În mica locuință era liniște Uneori, dincolo de geam prindeau să zboare fulg ușori de zăpadă. Odată curmată durerea, capul îm era proaspăt și limpede și totul în jur mi se părea frumos — și lumina cerului vînăt, și lemnele fu megînde, și zăpada lipită de geam.

Și tocmai într-o astfel de zi, pani Kozlovskaia deschise poștașului care sunase atunci la ușă, luă ziarul, oftă și, cu pași mărunți, se repezi la mine în odaie.

— Kostik — spuse ea — i s-a întîmplat o nenorocire lui Tolstoi !

Sării din pat și, smulgîndu-i din mînă ziarul cu miros de gaz, am citit primele telegrame cu privire la dispariția lui Tolstoi.

Pani Kozlovskaia se uita speriată la mine și repeta într-una :

— Doamne, scapă-l ! Doamne, scapă-l !

M-am îmbrăcat de îndată, mi-am pus mantaua de licean și am ieșit în stradă. Mi se părea că totul în oraș trebuie să se fi schimbat din clipa în care sosise această uluitoare știre. Dar totul rămăsese ca și pînă atunci. Camioane de lemne treceau încoace și-n colo, un vechi tramvai cu cai zdrăngănea pe stradă, copiii se hîrjoneau.

N-am mai putut răbda și m-am dus la liceu. Pe toate pupitrele stăteau întinse ziarele din acea zi. Dirigintele clasei noastre, profesorul de latină Suboci, întîrziase la oră. Asta nu i se mai întîmplase niciodată. Suboci intră în clasă, căzu pe scaun, își scoase ochelarii și stătu așa, gîrbovit, privind undeva în gol, dincolo de fereastră, cu ochiii lui miopi, parc-ar fi așteptat ceva. Deodată mi se adresă :

— Du-te, dragă, pînă la redacția lui „Kievskaia Mîsl". Acolo se afișează ultimele telegrame. Vezi ce mai este. Te așteptăm.

A trimite, în orele de latină, un elev în oraș era un eveniment ce nu se mai întîmplase în istoria clasei noastre, dar acum faptul părea tuturor cît se poate de firesc. M-am ridicat de la locul meu și am

ieşit din clasă. În coridor dădui peste Platon Fedorovici.

— Încotro ? mă întrebă el ameninţător, punîndu-mi-se de-a curmezişul.

L-am lămurit. Platon Fedorovici îşi lăsă capul în piept şi se dădu repede la o parte, ca să mă lase să trec.

Cînd m-am întors, înainte de-a intra în clasă, privii prin geamul de sus al uşii. Suboci citea cu glas tare. Toţi şedeau nemişcaţi, ca împietriţi. Deschisei încet uşa şi auzii cuvintele cunoscute :

— „Se-nsera. Venera cea argintie şi limpede se şi ivise strălucind senină jos, spre apus, de după mestecenii tineri, iar sus, sus de tot, spre răsărit sclipea cu luminile lui roşietice mohorîtul Artur. Levin ba izbutea să prindă cu privirea, ba pierdea din ochi stelele Carului mare ce strălucea în înalturi, deasupra capului său... Sitarii îşi încetaseră zborul..."

Două-trei zile, treburile au mers cum au mers. Apoi, într-o dimineaţă la fel de umedă ca şi atunci, am văzut ediţiile speciale ale ziarelor cu chenar negru de doliu, oamenii de pe stradă parcă năuciţi, studenţi adunaţi pîlcuri-pîlcuri pe lîngă universitate. Stăteau tăcuţi, posomorîţi. Purtau toţi pe mîneca mantalelor lor studenţeşti cîte o fîşie de crep negru. Un student pe care nu-l cunoşteam îmi prinse şi mie doliul la mîneca mantalei mele cenuşii de elev.

Am plecat spre liceu. Patrule de cazaci treceau la pas de-a lungul trotuarelor. Prin curţi se zăreau grupuri de sergenţi de stradă. Pe drum ajunsei din urmă pe cîţiva din tovarăşii mei de clasă. Ca şi mine, purtau toţi doliu la mînecă. În vestiar am desprins acest doliu de pe manta şi ni l-am prins de mîneca uniformei. În liceu erau o linişte neobişnuită. Pînă şi cei mici umblau tăcuţi.

Tocmai în ziua aceea se nimerise ca prima lecţie să fie ora de religie. Tregubov intră în clasă, nefiresc de repede, închinîndu-se ca de obicei la icoană, şi se aşeză la catedră.

Elevul de serviciu, Matușevici, se ridică din bancă și veni lîngă Tregubov. Profesorul își aținti asupra lui privirea-i posomorîtă și nu articulă un cuvînt.

— Ieri, la ora șase după-amiază, a murit în gara Astapovo cel mai mare scriitor al țării noastre și poate și al întregii lumi, Lev Nikolaevici Tolstoi — spuse Matușevici, căutînd să pară liniștit și să vorbească în chip solemn.

Capacele pupitrelor căzură cu zgomot ca la comandă. Întreaga clasă se sculă în picioare. În tăcerea adîncă se auzea deslușit un țăcănit de copite — pe stradă trecea o patrulă.

Tregubov se aplecă spre tăblia mesei, își încleștă de marginea ei degetele groase și rămase nemișcat.

— Sculați-vă în picioare, părinte ! spuse cu glas înfundat Matușevici.

Tregubov se ridică încet și anevoie. Ceafa i se congestionă. Stătea cu ochii pironiți în jos. Au trecut cîteva minute. Nouă, minutele acestea ne-au părut ore întregi. Pe urmă ne reașezarăm cu toții într-o liniște deplină.

Tregubov își luă catalogul și porni spre ușă. În prag se opri și spuse :

— Astăzi m-ați silit să cinstesc prin cîteva minute de reculegere memoria unui eretic excomunicat de biserica noastră. Să nu vorbim despre faptul că a fost un mare scriitor. Am comis o crimă împotriva demnității mele de preot și trebuie să răspund pentru aceasta înaintea lui Dumnezeu și a forurilor bisericești. De azi înainte, eu nu voi mai preda în clasa voastră. Rămîneți cu bine și Domnul să vă lumineze !

Tăceam cu toții. Tregubov ieși, închizînd ușa.

La următoarea oră de religie, în locul lui Tregubov apăru în clasa noastră un preot tînăr, care semăna grozav cu poetul Nadson ; era mare iubitor de literatură și filozofie. Noi l-am îndrăgit pe dată pentru delicatețea și tinerețea lui și această simpatie nu s-a destrămat pînă la absolvirea liceului.

FLOAREA DE TEI

Niciciînd în viața mea n-am avut prilejul să văd tei atît de bătrîni. Noaptea, vîrfurile lor se pierdeau sus, în înaltul cerului. Cînd se pornea să sufle vîntul, stelele păreau că zboară printre ramuri, aidoma unor licurici. În timpul zilei era atîta umbră sub tei, încît aveai impresia că s-a înserat; în frunzișul proaspăt făcea larmă, se bătea, ciripea și zbura din ram în ram o lume pestriță de păsări.

— Așteaptă pînă ce vor înflori toți teii — spunea unchiul Kolea — toți acești tei, atunci...

Niciodată nu termina de spus ce se va-ntîmpla cînd vor înflori teii. Noi știam însă că atunci bătrînul parc din Riovnî se va preface într-o lume minunată, ca de basm.

Era al doilea an cînd, după terminarea cursurilor, veneam pe toată vara în pădurile Breanskului, la Riovnî. Tot aici își petrecea concediul și tata.

Stăpînul moșiei, care se ruinase, închiria pe timpul verii cele două-trei căsuțe de lemn din parc. Moșia se afla departe de oraș și de calea ferată. În afară de unchiul Kolea și de noi, nu mai venea nimeni să-și petreacă vara aici.

Ca să-ți poți închipui farmecul acestor locuri trebuie să le descrii cu meticulozitatea unui topograf.

Parcul de tei se sălbăticise și era plin de desișuri de netrecut de aluniș și crușin. Băncile, acoperite de mușchi verde, stăteau pitite printre tufele de liliac. Aleile erau năpădite de buruieni. Fiecare din ele își avea numele ei: „Templul Dianei", „Aleea suspinelor", „Rîpa privighetorilor".

Din poienile însorite, străjuite de pini singuratici și pline de flori de cîmp, treceai pe sub frunzișul giganticilor tei care, după părerea noastră, numărau milenii întregi.

Parcul cobora spre rîul Riovna. Dincolo de rîu urcau pe povîrniș păduri cu neputință de trecut.

Într-acolo ducea singurul drum nisipos. Pe acest drum puteai ajunge pînă la o străveche bisericuță, unde se afla icoana sfîntului Tihon Zadonski. Mai încolo, drumul se pierdea în ierburile uscate.

Nimeni nu cuteza să treacă mergînd de unul singur, dincolo de bisericuță. Lucrul acesta nu se încumetă să-l facă nici cel mai îndrăzneț dintre locuitorii moșiei, studentul Volodea Rumeanțev, de la Institutul silvic din Petersburg.

Un brîu de pădure deasă înconjura strîns bisericuța. Din hățișul ei străbătea un iz de putregai și de ferigă. Cînd se lăsa amurgul, din pădure își făceau apariția bufnițe.

Odată, într-o noapte, am auzit un strigăt îndepărtat ce venea din mijlocul pădurii. Era strigătul unui negustor ambulant — un coropcar — care se rătăcise. Venea pe jos de la mănăstirea Svenski la iarmarocul din Trubcevski. L-a găsit un brigadier silvic și l-a adus la Riovnî. Slăbuț, cu ochii de un albastru închis, coropcarul plîngea și se tot închina.

Într-o bună zi, noi, băieții, împreună cu Volodea Rumeanțev, luarăm cu noi o busolă și o pornirăm în pădure.

Am dat de niște rîpe cărora nu li se vedea fundul, fiind acoperite pînă sus de tufișuri de rug și de hamei. În adîncul lor se auzea bolborosind apa, dar n-am putut ajunge pînă la ea. Am descoperit în buget un rîu necunoscut, cu o apă atît de limpede, că părea de sticlă. De pe malul abrupt se vedeau pîlcuri de plevuște, care foiau pe fund.

În cele din urmă descoperirăm lîngă un izvor o cruce de lemn putrezită. Pe stinghia ei atîrna o cană de tinichea. O volbură se-ncolăcise în jurul ei și-o ținea strîns. Am smuls-o și-am luat cu cana apă din izvor. Apa avea gust de rugină.

În jur cloncăneau cocostîrcii, fluierau grangurii, iar în slăvi se roteau ereții. Nori vineți treceau pe deasupra noastră. Priveam la ei. De aici, de sus, se vedea bine toată această regiune împădurită. Ciocănitoarele scormoneau grăbite trunchiurile uscate

și, ba ici, ba colo, ne cădeau în cap conuri de brad.

Volodea Rumeanțev ne asigura că în aceste păduri se află un schit părăsit. În acest schit părăsit se aflau, după spusele lui, albine sălbatice și se putea strînge miere.

De schit însă n-am dat. Ne urcam în vîrful pinilor ca să cercetăm și să descoperim, în mijlocul acestei revărsări de verdeață, acoperișul de șindrilă al schitului cu crucea lui strîmbă cu opt capete. Sus, în vîrful pinilor, adia o boare călduță și mîinile ți se lipeau de ramurile rășinoase. Din loc în loc săreau veverițe cu ochișori negri. Conurile verzi ale pinilor răspîndeau un miros de terebentină. Dar oricît am privit din vîrful pinilor ca dintr-un far, ținînd mîna streașină la ochi din pricina soarelui, n-am văzut decît pădurea și norii ce pluteau lin, amețindu-ne.

Din vîrful pinilor înalți, norii păreau mult mai aproape decît văzuți de jos, de pe pămînt. Îți venea să întinzi mîna și să atingi uriașele grămezi albe ca zăpada.

Mai sus, deasupra îngrămădirilor de nori, cerul era tăiat de tremurul unor văluri străvezii.

Volodea Rumeanțev spunea că și ăștia-s nori, dar că sînt atît de sus, încît ei nu se mai formează din vaporii de apă, ci din cristale de gheață. Fulgii înghețați stăteau acolo încremeniți în înălțimile reci, de neatins.

La Riovnî, pe lîngă pădurile de care am pomenit, am întîlnit și alt element al naturii plin de mistere : rîul.

Curgea pe sub sălciile plecate și se desfăcea în două brațe, alcătuind în acest fel o insulă ; în alte locuri era plin de nuferi și de flori plutitoare de la un mal la altul.

În dreptul insulei, rîul era tăiat de stăvilare de lemn, iar pe insulă se afla un joagăr părăsit. Lîngă magaziile goale zăceau munți de rumeguș. În zilele de arșiță te amețea aici mirosul de strujitură.

Odinioară, joagărul era pus în funcțiune de o roată de moară. Acum totul se prăbușise și fusese

acoperit cu un strat gros și pufos de păienjeniș — atît roata morii, cît și roțile dințate de lemn care făceau transmisia și pe care creșteau acum ciuperci galbene ca pucioasa.

Dincolo de stăvilare, în apă, erau niște gropi, cărora li se spunea bulboane. În dreptul lor, apa era neagră și se rotea.

În aceste gropi am pus cu nenea Kolea o mulțime de cîrlige cu momeli. În afară de știuci, aici își aveau sălașul niște bibani mari, aproape vineți. Îi pescuiam de pe bîrnele ude ale stăvilarului. Uneori, acești bibani ne smulgeau undița din mînă și o trăgeau în apă. Trestia undiței aluneca în adînc asemenea unei săgeți aurii, apoi mai totdeauna se ivea deasupra apei dincolo de scoc și, din barcă, o scoteam împreună cu peștele.

Ce se mai afla la Riovnî ? O casă străveche cu coloane, pe care se spunea că o construise Rastrelli [1]. Pe frontispiciul ei își făceau cuiburi rîndunelele. Sălile pustii, scările și culoarele erau scăldate într-o lumină irizată. Această lumină pătrundea prin geamurile bombate. Cînd trecea cineva prin aceste săli, mobila începea să trosnească, iar policandrele scoteau un clinchet pițigăiat.

Casa era nelocuită. Numai cînd se sărbătorea vreun eveniment în familie, de sfînta Maria, de pildă (în familie erau două Marii : mama și mătușa Marusia, soția lui nenea Kolea), se descuia sala cu galerii pentru muzicanți, se aeriseau încăperile și se dădea un bal.

Noi împodobeam terasa cu lanterne rotunde, iar seara, tîrziu, făceam în parc focuri de artificii. Acestea țîșneau prin frunzișul des al copacilor și răspîndeau în înălțime globuri de foc în toate culorile. Globurile cădeau apoi lin spre pămînt și scăldau bătrîna casă într-o lumină roșiatică. Iar cînd se stingeau artificiile, în parc se reîntorcea noap-

[1] Rastrelli V.V. (1700—1771) — mare arhitect, reprezentant de frunte al barocului rusesc. (n.r.)

tea de vară, cu orăcăitul îndepărtat al broaștelor, cu licărul stelelor și cu mireasma teiului în floare.

La această onomastică soseau din Breansk tovarăși de-ai lui nenea Kolea, ofițeri de artilerie. O dată a venit chiar un cîntăreț de la Moscova, tenorul Askocenski, care a dat un concert în străvechea sală.

O, dacă ai reveni din nou la mine
Unde fericiți cîndva ne-am iubit,
Prin dese crengi vei auzi suspine —
E sufletu-mi ce plînge crunt rănit !...

cînta Askocenski.

Mi se părea că în acest cîntec era vorba de parcul nostru... El auzise atîtea mărturisiri de dragoste, de atîtea ori văzuse fețele palide ale îndrăgostiților și lacrimile lor de despărțire...

Cînd jalnic vaier din somn te-a deșteptat
Sau cînd asculți furtuni, în greu tumult,
Să știi că-i plînsul meu nemîngîiat...

cînta Askocenski sprijinit de pian, iar mătușa Marusia îl acompania, potrivindu-și cînd și cînd, grăbită, cîte o șuviță de păr.

După bal, nenea Kolea oferea oaspeților o masă. Lumînările, în abajururi rotunde, pîrîiau din pricina fluturilor de noapte care se ardeau, atrași de lumină.

Nouă, elevilor de liceu, ne turnau vin ca și celor mari. Începeam să prindem curaj. Odată, după ce am băut vin, am hotărît ca fiecare din noi, de unul singur, să înconjoare în fugă, noaptea, parcul. Ca să nu se poată trișa, fiecare trebuia să lase ceva pe banca din Rîpa privighetorilor. Nenea Kolea ne făgăduise că va controla a doua zi dimineață, dacă am îndeplinit această condiție.

Primul a alergat Pavel Tennov, student la Academia medico-chirurgicală, frate cu mătușa Marusia. Toată lumea îi spunea Pavlea. Era un lungan

cîrn, care purta o barbă mică, creaţă, şi aducea la înfăţişare cu Cehov. Pavel era lesne încrezător şi din fire foarte bun. Din pricina asta i se făceau fel de fel de farse.

Pavlea trebuia să lase pe banca din Rîpa privighetorilor o sticlă goală de vin.

După el venea rîndul meu. Am luat-o la fugă spre fundul aleii. Ramurile înrourate îmi biciuiau faţa. Mi se părea că cineva goneşte în salturi pe urma mea.

M-am oprit şi am ascultat. Cineva se strecura parcă prin tufişuri. Am pornit în goană mai departe şi am ieşit în luminiş. În fundul poienii se înălţa luna. În faţă era Rîpa privighetorilor. O beznă de nepătruns dăinuia acolo. M-am azvîrlit în ea dintr-o dată, ca şi cum m-aş fi cufundat într-o apă neagră. În faţa mea prinse să sclipească rîul. Pe celălalt mal se căina un buhai de baltă.

M-am oprit lîngă bancă. Mirosea a tei în floare. Întreaga noapte, pînă sus, la stele, era plină de această mireasmă. Era atîta linişte de parcă nu-ţi venea să crezi că la o zvîrlitură de băţ de-aici, pe veranda sclădată în lumină, lărmuiesc oaspeţii.

Noi ne vorbiserăm de cu vreme să i-o facem lui Pavel. Am înhăţat deci sticla lăsată de el la locul convenit şi am azvîrlit-o în rîu. Sticla s-a răsucit în apă, lucind o clipă în bătaia lunii. Unde argintate de lună au pornit în rotocoale către maluri.

Am gonit apoi mai departe, pe marginea rîpei, din care răzbătea în sus un miros puternic de umezeală şi de anghelică. Abia trăgîndu-mi sufletul, am ieşit în aleea cea mare de tei. În faţa mea prinsese să licărească luminile.

— Kostik ! ajunse pînă la mine vocea speriată a mătuşii Marusia.

— Da ! răspunsei, apropiindu-mă în fugă.

— Ce de prostii vă mai trec şi vouă prin cap ! spuse ea. Stătea în mijlocul aleii, tremurînd sub şalul ei uşor de lînă. Mama e foarte neliniştită... Cine a născocit asta ? Gleb, desigur ! adăugă ea.

— Nu, nu-i de vină Gleb... Noi toţi...

Mătușa Marusia ghicise. Cursa de noapte prin parc o născocise Gleb Afanasiev, elev la liceul din Breansk, un băiat ciufulit, nesecat izvor de farse și de nebunii, pe care îl creștea nenea Kolea. În ochii lui cenușii sclipeau necontenit două flăcărui poznașe. Nu trecea o zi fără ca Gleb să scornească vreo năzbîtie. Din care pricină, orice s-ar fi întîmplat, năpasta cădea totdeauna asupra lui.

Dimineața, nenea Kolea a controlat obiectele lăsate pe banca de lîngă rîpă. Lipsea sticla lui Pavlea. Toată lumea începu să rîdă de el, spunînd că o băgase pe mînecă. Nu ajunsese pînă la rîpă și se înapoiase, iar de sticlă se descotorosise pe drum. Pavlea își dădu însă repede seama ce se petrecuse și amenință :

— Stai tu, Gleb, c-am să-ți fac eu una de-ai să plîngi !

Gleb tăcu, fără să mă dea de gol.

În aceeași zi, Pavlea îl prinse pe Gleb la rîu, îl vîrî de cîteva ori la fund, apoi îi înnodă strîns pantalonii, după care îi udă în rîu. Multă vreme s-a căznit Gleb, și cu dinții, și cu unghiile, să-și deznoade pantalonii. Și ce jalnic arăta în pantalonii mototoliți ca vai de ei ! Era cu atît mai necăjit cu cît la Riovnî, într-o vilă, își petrecuseră vara, împreună cu mama lor, două eleve de liceu, surorile Karelin, venite din Oriol. Liuba, cea mai mare, citea tot timpul, ascunzîndu-se în cele mai singuratice locuri din parc. Stătea pe bancă, ținîndu-și picioarele adunate sub ea. Obrajii îi ardeau întotdeauna, iar părul ei blond era mereu ciufulit.

Mai în fiecare zi găseam lîngă băncile unde citise Liuba panglici negre căzute din codițele ei.

Sora ei mai mică, Sașa, capricioasă și ironică, îi plăcea lui Gleb. Acum îi era cu neputință să se arate în fața ei cu pantalonii atît de mototoliți. Mă simțeam vinovat față de Gleb și am înduioșat-o pe mama, convingînd-o să-i calce pantalonii. Cu pantalonii călcați, Gleb și-a recăpătat de îndată aerul lui obișnuit.

Faptul că alergam noaptea prin parc nu avea în sine nimic neobișnuit. Eu însă mi-am amintit de acele zburdălnicii multă vreme. Țineam minte valurile de miros de tei care mă loveau în obraz, țipătul buhaiului de baltă, îmi aminteam de întreaga ambianță a nopții, cu roiul ei de stele și larma plină de veselie.

În vara aceea mi se părea că nu rămăsese în toată lumea vreun loc în care să dăinuie amarul.

Curînd însă, după onomastică, această părere prinse să se clatine. Am văzut o dată, lîngă vila noastră, un băietan desculț, într-o haină zdrențuită. Venise să vîndă niște fragi — el însuși mirosea a fragi și a fum. Pe o cofă de fragi cerea 10 copeici; mama însă îi dădu 20 și o bucată de plăcintă.

Băiatul stătea cu ochii în pămînt, frecîndu-și picioarele desculțe unul de altul. Vîrîse în sîn bucata de plăcintă și nu scotea un cuvînt.

— Al cui ești? îl întrebă mama.

— A' lui Anisia — răspunse el șovăind.

— De ce nu-ți mănînci plăcinta?

— O duc maică-mi — lămuri el cu glasul răgușit, fără să-și înalțe privirea. Zace. A cărat lemne și s-a vătămat la pîntec.

— Dar taică-tău unde e?

— A murit.

Băiatul smiorcăi din nas, făcu un pas în lături și o zbughi. Din fugă se întorcea să privească speriat îndărăt și-și apăsa sînul cu mîna, de teamă să nu piardă plăcinta.

Multă vreme nu l-am putut uita pe băiatul acesta cu părul bălai și-o osîndeam în taină pe mama. Ea își răscumpărase mustrările de conștiință cu o bucată de plăcintă și cu 20 de copeici. Înțelegeam prea bine acest lucru. Îmi dădeam seama că pentru a curma amara nedreptate se cer alte fapte, nu o biată pomană. Dar cum să nimicești această nedreptate, pe care o întîlneam tot mai des în viață, nu știam încă.

Deseori auzeam la ceai discuții între tata și nenea Kolea. Vorbeau despre viitorul poporului rus.

Nenea Kolea susținea că fericirea poporului depinde de știința de carte. Tata socotea că fericirea o va aduce revoluția. În discuție se amesteca și Pavlea. El spunea că e narodnic. Odată era cît pe ce să fie eliminat de la Academie, fiindcă luase cuvîntul la o adunare studențească. Volodea Rumeanțev tăcea, dar pe urmă ne spunea nouă, băieților, că nici tata, nici nenea Kolea și nici Pavlea nu înțeleg absolut nimic din toate acestea.

— Dar dumneata înțelegi ? îl întrebam noi.

— Pe dracu ! răspundea satisfăcut Volodea. Și nici nu vreau să înțeleg. Iubesc Rusia și basta !

Volodea Rumeanțev, era fratele căpitanului Rumeanțev, cel mai drag din colegii pe care îi avea nenea Kolea la Arsenalul din Breansk.

Volodea era cam fudul de ureche. În bărbuța lui roșcată stăteau veșnic aninate fire de fîn ; dormea în podul cu fîn. El disprețuia tot ce era confort. În loc de pernă, Volodea își punea sub cap tunica de student făcută sul. Mergea tîrșîind picioarele și vorbea nedeslușit. Pe sub tunică purta o cămașă rusească albastră, decolorată, peste care se încingea cu un șnur negru de mătase, cu ciucuri la capete.

Mîinile lui Volodea erau mereu arse de reactivi și fixatori — îl pasiona fotografiatul. Era un om întreprinzător. Încheiase un contract cu litografia Scherer și Nablontz din Moscova, călătorea vara prin orașele uitate, fotografia ceea ce merita să fie luat în seamă, iar litografia edita după fotografiile făcute de Volodea ilustrate cu vederi din diferite orașe. Aceste ilustrate se vindeau la chioșcurile cu cărți de prin gări.

Ne plăcea această îndeletnicire a lui Volodea. Dispărea adesea pentru cîteva zile din Riovnî, iar pe urmă, la înapoiere, ne povestea că a fost ba la Efremov, ba la Elțî, ba la Lipețk.

— Asta zic și eu viață, domnilor liceeni ! spunea el stînd în apă și săpunindu-și capul roșcovan. Acum două zile am trecut Oka, ieri Mokșa, iar astăzi Riovna.

El ne-a transmis dragostea sa pentru Rusia provincială. O cunoștea perfect, știa toate iarmaroacele, mănăstirile, locurile istorice, cunoștea datinile. Se ducea la Tarhanî, locul de baștină al lui Lermontov, la iarmarocul de cai de la Lebedean, pe insula Valaam și pe cîmpia unde a avut loc bătălia de la Kulikovo.

Pretutindeni avea niște băbuțe prietene, foste învățătoare sau funcționare. Trăgea la ele. Acestea îl ospătau cu ciorbă și cu pateuri cu pește, iar Volodea, drept mulțumire, le învăța canarii să cînte polca sau le dăruia superfosfat, pe care acestea îl presărau în ghivecele cu mușcate, făcînd, spre mirarea pizmașă a vecinelor, să crească niște flori uriașe.

El nu lua parte la disputele cu privire la soarta Rusiei, dar se amesteca atunci cînd venea vorba despre șunca de Tambov, despre merele glasate de la Reazan sau despre cega din Volga. În aceste domenii, nimeni nu se putea măsura cu Volodea. Nenea Kolea spunea în bătaie de joc că Volodea știe cu cît se vînd opincile la Kineșma și cît costă un kilogram de fulgi de găină la Kaleazin.

Odată, Volodea a fost la Oriol, de unde ne-a adus o veste tristă.

Ne aflam tocmai pe terenul din apropierea vilei, unde jucam crocket. Eram cu toții pasionați de acest joc. Deseori ne prindea noaptea jucînd, și atunci terenul era luminat cu lămpi aduse de acasă.

Nicăieri nu se isca atîta ceartă ca la jocul de crocket. Cel mai certăreț se dovedea fratele meu mai mare, Borea. El juca bine și devenea iute „brigand". Atunci ne carambola bilele și le trimitea atît de departe, că uneori nu le mai găseam. Ne înfuriam, iar cînd ochea Borea, boscorodeam: „Drace, ia-l de mînă și ține-i ghină!"

Și cu Gleb ne certam. Cînd era adversarul Sașei, Gleb greșea mereu înadins și pierdea numai ca să-i facă plăcere acestei fetișcane. Iar cînd juca

în echipă cu ea, împotriva noastră, făcea minuni de îndemînare și îndrăzneală și cîștiga întotdeauna.

La crocket se adunau de obicei toți vilegiaturiștii. Pînă și cei doi cîini ai lui nenea Kolea, Mordan și Cetvertak, veneau fuga să asiste și ei la desfășurarea jocului dar, prudenți, se culcau la adăpost, pe după pini, ca nu cumva să-i lovească vreo bilă.

În această dimineață, pe terenul de crocket domnea, ca de obicei, multă larmă. După care răsună zgomotul unor roți. În fața vilei lui nenea Kolea se opri o trăsură. Cineva strigă : „A venit Volodea Rumeanțev !" Nimeni însă nu acordă nici o atenție acestui fapt : ne obișnuiserăm toți cu desele plecări și reîntoarceri ale lui Volodea.

Peste o clipă apăru și Volodea. Venea spre noi într-un halat de călătorie prăfuit și încălțat în niște cizme. Fața îi era toată numai încrețituri, de parcă sta gata să plîngă. În mînă ținea un ziar.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă, speriat, nenea Kolea.

— A murit Cehov.

Volodea se întoarse apoi brusc și o porni înapoi spre vilă.

Am alergat cu toții după el. Nenea Kolea îi luă ziarul, îl citi, apoi îl zvîrli pe masă și se duse la el în odaie. Alarmată, mătușa Marusia plecă după dînsul. Pavlea își scoase pince-nez-ul și îi șterse îndelung lentilele cu batista.

— Kostik — zise mama — du-te la rîu de-l cheamă pe tata. Măcar acum să renunțe la pescuit.

Mama rostise aceste cuvinte de parcă tata ar fi știut că a murit Cehov, dar, nepăsător, nu ar fi dat atenția cuvenită acestui fapt și nu s-ar fi mîhnit de fel.

M-am simțit jignit pentru tata, totuși m-am dus după el la rîu. Gleb Afanasiev a venit și el cu mine. Devenise dintr-o dată foarte serios.

— Da, Kostik !... îmi spuse el pe drum și oftă din adînc.

Î-am spus tatii că a murit Cehov. Pe dată s-a schimbat la față și s-a gheboșit.

— Ia te uită — grăi dînsul uluit — cum se poate ?... Nu credeam să-mi fie dat să trăiesc mai mult decît Cehov...

La înapoiere am trecut pe lîngă terenul de crocket. Pe pămînt zăceau părăsite ciocanele și bilele. Prin frunzișul teilor lărmuiau păsările și lunecau raze de soare, care cădeau în pete verzi pe iarbă.

Îl citisem pe Cehov și îmi era foarte drag. Mergeam gîndindu-mă că oamenii de felul lui n-ar trebui să moară niciodată.

Peste două zile, Volodea Rumeanțev plecă la Moscova ca să asiste la funeraliile lui Cehov. L-am condus cu toții pînă la gara Sineziorki. Volodea ducea cu el un coș cu flori, pe care voia să le pună pe mormîntul scriitorului. Erau flori simple de cîmp, adunate de noi din luncă și din pădure. Mama le împachetase punînd între ele straturi de mușchi umed și le acoperi cu o pînză groasă de cînepă, udă. Ne-am străduit să culegem cît mai multe flori de cîmp, fiindcă eram încredințați că Cehov le îndrăgise. Am cules multe lăcrămioare, fiereapămîntului, garofițe de cîmp, margarete și cuscrișoare.

Numai mătușa Marusia tăiase din parc cîteva crăci de iasomie.

Trenul a plecat seara. De la Sineziorki ne-am înapoiat pe jos la Riovnî și am ajuns acasă abia în zori. Craiul mare străjuia jos deasupra pădurii, și lumina lui diafană sclipea în bălțoacele rămase după ploaie. Ploaia abia contenise. Mirosea a iarbă jilavă. În parc, un cuc întîrziat își striga numele. Apoi luna a apus, s-au aprins stelele, pe care le-a acoperit însă curînd pîcla dimineții. Multă vreme se cernură picurii, prelingîndu-se de pe tufișuri, pînă cînd soarele, cu calmul lui maiestuos, s-a înălțat și a prins să încălzească meleagurile noastre.

ERAM, DESIGUR, UN BĂIEȚANDRU

Subdirectorul Bodeanski intră grăbit la noi, în clasa a treia. Purta un veston nou de uniformă. Ochii lui aveau o sclipire vicleană. Ne-am ridicat în picioare.

— Cu prilejul emiterii înaltului decret cu privire la acordarea drepturilor civile poporului nostru — rosti Bodeanski — cursurile liceului se suspendă timp de trei zile. Vă felicit! Strîngeți-vă cărțile și plecați acasă. Vă sfătuiesc însă ca în aceste zile să nu vă încurcați printre picioarele celor mari.

Am ieșit în fugă din liceu. În anul acela era o toamnă neobișnuită. În octombrie, soarele încă dogorea. Grădinilor, împodobite cu aurul frunzelor uscate, aproape că nu le venea să le presare pe cărări și ardeau în nuanțe de toată splendoarea. Noi purtam încă mantalele de vară.

Am ieșit în fugă pe stradă și am văzut, lîngă clădirea cea lungă a universității, grupuri mari de oameni care purtau steaguri roșii. Pe sub coloanele universității se rosteau cuvîntări. Se striga „ura". Oamenii își azvîrleau în aer pălăriile și șepcile.

Ne-am cocoțat pe grilajul grădinii Nikolaevski și-am strigat și noi „ura", azvîrlindu-ne în aer chipiele. În cădere, rămîneau agățate în crăcile castanilor. Scuturam castanii și peste noi se cernea o ploaie foșnitoare de frunze. Rîdeam și eram încîntați. Pe mantalele noastre de vară stăteau prinse funde roșii. Nicolae I, negru, turnat din bronz, stătea pe soclu, în mijlocul grădinii, cu un picior adus înainte și privea disprețuitor dezordinea din juru-i.

Larma mulțimii se domoli, steagurile se plecară și auzirăm răsunînd solemn cîntecul:

„Jertfă ați căzut dealului sfînt"... Toată lumea se lăsă în genunchi. Ne-am scos și noi chipiele și am cîntat marșul funebru, deși nu-i cunoșteam toate cuvintele. Apoi mulțimea se ridică și începu să se scurgă pe lîngă grilajul grădinii. În mulțime îl văzui pe fratele meu cel mare, Borea, și pe Markovici,

un student muntenegrean care stătea la noi în gazdă.

— Șterge-o îndată acasă și să nu care cumva să ieși singur pe stradă ! îmi spuse Borea.

— Vreau să vin cu tine — răspunsei eu sfios.

— Au să te strivească. Du-te acasă, ai să vezi mîine totul.

Tare aș fi vrut să merg și eu cu mulțimea asta fericită și solemnă. Borea însă dispăruse.

Undeva departe, în față, răsuna o fanfară și recunoscui acordurile înaripate, răsunătoare, ale „Marsiliezei" :

Renunța-vom la lumea cea veche,
Praful ei de pe noi scuturînd !...

Am sărit grilajul și m-am amestecat în mulțime. O fată cu o căciuliță de astrahan, probabil o studentă, îmi dădu mîna și am plecat cu ea. Nu vedeam decît spinările celor din față. Pe acoperișuri stăteau grupuri de oameni ce-și fluturau spre noi pălăriile.

Cînd treceam prin fața Teatrului de Operă, am auzit tropot de copite. M-am urcat pe o bancă și am văzut un cordon de polițiști călări care se trăgeau de-a-ndaratelea, făcînd loc mulțimii. O dată cu polițiștii se retrăgea și un polițai gras. El saluta cu mîna la chipiu și zîmbea îngăduitor.

Am coborît de pe bancă și iarăși n-am mai văzut nimic. Numai orientîndu-mă după firmele prăvăliilor știam pe unde merg. Iată, coborîm acum pe strada Fundukleievskaia, pe lîngă teatrul Bergognier, cotim apoi pe Kreșceatik și trecem pe lîngă cofetăria lui Kirchheim. Am depășit strada Luterană și librăria lui Idzikovski.

— Unde mergem ? am întrebat-o pe fata cu căciuliță de astrahan.

— La duma orășenească. Acolo o să se țină un miting. Înțelegi ?

— Înțeleg — răspunsei eu.

— Unde locuiești ? mă întrebă ea pe neașteptate.

— Pe Nikolsko-Botaniceskaia.

— Părinții tăi știu că ești la manifestație ?

— Toată lumea este acum la manifestație — spusei eu, căutînd să ocolesc răspunsul.

Am trecut de prăvălia de fructe uscate a lui Balabuha și de strada Nikolaevskaia și ne-am oprit. Nu se mai putea înainta. Pînă la dumă era o mulțime imensă, prin care nu era chip să răzbați. Pe acoperișul dumei strălucea stema orașului Kiev, cu cerescul arhistrateg Mihail. Se vedea balconul cel larg al dumei, unde se aflau niște oameni cu capetele descoperite. Unul din ei începu să vorbească, dar nu se auzea nimic. Vedeam numai cum îi răvășea vîntul părul cărunt.

Cineva mă prinse de umăr. Am întors capul. În spatele meu stătea profesorul de latină, Suboci.

— Paustovski Konstantin — rosti el sever, ochii însă îi rîdeau — și tu ești aici ? Să te duci imediat acasă !

— Nu vă temeți, e cu mine — spuse fata.

— Iertați-mă, domnișoară, n-am știut — răspunse politicos Suboci.

Mulțimea se tălăzui înapoi și ne despărți de profesor. Fata mă luă de mînă și ne strecurarăm spre trotuar.

— Liniște, cetățeni ! răcni alături de noi o voce răgușită.

Se făcu liniște deplină. Fata răzbi cu mine pînă pe trotuar. Mă trăgea spre zidul unei case galbene, cu o poartă boltită. Am recunoscut clădirea poștei.

Nu înțelegeam de ce mă ține atît de strîns și mă trage după ea spre poarta clădirii. Nu vedeam decît spinările oamenilor și porumbeii care se roteau pe deasupra mulțimii, lucind în bătaia soarelui asemenea unor coli de hîrtie. Undeva departe răsună o trompetă : ti-ti-ta-ta ! ti-ti-ta-ta ! Apoi se făcu din nou liniște.

— Tovarăși soldați ! strigă din nou vocea dogită, și îndată răsună o pîrîitură, de parcă cineva ar fi sfîșiat o bucată de doc, și peste noi prinseră să curgă bucăți de tencuială.

Porumbeii țîșniră într-o parte și cerul rămase cu desăvîrșire pustiu. Răsună o a doua pîrîitură și mulțimea se repezi spre zidurile clădirilor.

Fata mă trase în curte și ultima imagine pe care am văzut-o pe Kreșceatik a fost aceea a unui student scund, într-o manta descheiată. El sări pe pervazul unei ferestre de la prăvălia lui Balabuha și în mîna ridicată ținea un browning negru.

— Ce-i asta ? o întrebai eu pe fată.

— Împușcături ! Trage armata...

— De ce ?

Ea nu-mi răspunse. Am fugit împreună prin niște curți înguste și întortocheate. În spatele nostru se auzeau strigăte, împușcături, tropăit de picioare. Ziua se posomorî deodată, învăluindu-se într-un fum gălbui. Îmi venea greu să alerg din pricina ghiozdanului, în care se bălăbăneau cărțile.

Străbătînd în fugă niște curți, am ieșit în strada Proreznaia și am urcat spre Zolotîe Vorota. Pe lîngă noi trecură în goană două din trăsurile lăcuite ale salvării. Ne depășeau, gîfîind, oameni cu fețele albe ca varul. Pe Proreznaia trecu în galop un detașament de cazaci. În fruntea lor călărea un ofițer ținînd în mînă sabia scoasă din teacă. Cineva șuieră strident în urma cazacilor, dar ei nu se opriră.

— Doamne, ce mîrșăvie ! repeta într-una fata. Ce capcană ! Cu o mînă să acorzi libertate oamenilor și cu alta să-i omori !

Am făcut un ocol mare și, trecînd pe lîngă catedrala sfîntul Vladimir, am ieșit la scuarul Nikolaevski, exact în locul unde, cu puțin mai înainte, mă aninasem de grilaj, strigasem „ura" și fluturasem chipiul.

— Mulțumesc — i-am spus fetei. De aici nu mai am mult. Mă descurc și singur.

Fata plecă. M-am rezemat de grilaj și mi-am scos chipiul — îmi apăsa fruntea. Capul mă durea cumplit. Mă copleși frica. Lîngă mine se opri un bătrîn cu un melon pe cap, care mă întrebă ce mi s-a întîmplat. N-am fost în stare să-i răspund. Bătrînul clătină din cap și plecă.

Mi-am pus chipiul și am pornit către casă, spre Nikolsko-Botaniceskaia. Se lăsa amurgul. Apusul purpuriu se răsfrîngea în ferestre. La ora asta de obicei se aprindeau felinarele. Acum însă, nu știu de ce, nu le aprindea nimeni.

În colțul străzii noastre am dat cu ochii de mama. Venea grăbită spre mine. M-a prins de umeri, apoi deodată strigă :

— Unde e Borea ? Nu l-ai văzut pe Borea ?

— Acolo ! arătai eu spre Kreșceatik.

— Du-te acasă ! spuse mama și o luă la fugă în sus pe stradă.

Am stat cîtva timp pe loc și am privit în urma ei, apoi am pornit spre casă. Strada noastră era pustie. Pe la ferestre se aprinseseră luminile.

Am văzut lampa cu abajur verde care ardea pe masa de lucru din biroul tatii. În portița deschisă stătea Liza, fata din casă. Ea îmi luă ghiozdanul, îmi șterse fața cu batista ei și-mi spuse :

— Haimana ! Poți să-ți pierzi mințile din pricina voastră ! Hai să te speli !

Acasă n-am găsit decît pe Galia și pe Dima. Galia umbla prin încăperi, izbindu-se de scaune și repetînd : „Dar unde sînt toți ? Unde sînt toți ?" Dima, așezat pe pervazul ferestrei, asculta. Nu apucase să se ducă la manifestație și tare ar fi vrut să audă focurile de armă. Nădăjduia să le audă de pe pervazul ferestrei.

M-am spălat, iar Liza mi-a dat niște lapte cald... Plîngeam tot timpul.

— Ai văzut și morți ? mă întrebă Dima.

— Îhî ! bîiguii eu, fără să-i fi înțeles întrebarea.

— Lasă-l în pace ! îl dojeni supărată Galia. Nu vezi în ce hal e ?

În cele din urmă veniră și mama cu Borea. Borea era plin de praf și fără chipiu. Zîmbea straniu, de parc-ar fi fost năuc. Curînd, după ei se înapoie studentul Markovici, care ne spuse că a văzut mulți morți și răniți.

Mama trase storurile la ferestre și-i porunci Lizei să nu deschidă nimănui înainte de a ști cine sună.

Apoi mă trimise la culcare. Am ridicat storul şi-am privit de-a lungul străzii. Felinarele nu ardeau nici acum. O lumină cenuşie, de neînţeles, se revărsa pe acoperişuri. Domnea o tăcere atît de adîncă, de parcă tot oraşul ar fi murit. Pe o stradă vecină trecu în goană un călăreţ. Apoi se lăsă din nou liniştea. Am coborît storul, m-am dezbrăcat şi m-am culcat. Priveam zidurile groase ale casei noastre şi mă gîndeam că ele seamănă cu o cetate. Nici un glonte nu le-ar fi putut străpunge. Luminiţa verzuie a candelei pîrîia. Am început să aţipesc. Auzii ca prin vis cum suna cineva la uşă, apoi nişte paşi grăbiţi şi glasul tatii. Umbla prin sufragerie de la un capăt la celălalt şi vorbea, vorbea mereu.

Dimineaţa, mama îmi spuse să nu ies din curte. M-am amărît şi m-am hotărît să nu părăsesc casa. Mi-am pus mantaua pe umeri şi m-am aşezat în balcon, să învăţ nişte versuri de Nekrasov, lecţia pentru acasă. Dar n-am apucat să învăţ decît două versuri : „E toamnă tîrzie. Zburat-au cocorii. Neagră-i pădurea, cîmpia-i pustie"... Nu mă puteam concentra. Au trecut pompierii. Pe urmă, din pavilionul din fundul curţii a ieşit căpitanul Zadorojnîi — făcea parte din sutele negre [1], o brută. Purta o manta cenuşie de postav, cu centiron de care într-o parte, în afară de sabie, mai atîrna şi tocul unui revolver. După el ieşi în pridvor nevastă-sa, o femeie slabă ca o scîndură de călcat, cu părul răvăşit şi cu vînătăi pe sub ochi. Pe ea flutura un halat japonez negru, brodat cu păuni.

Zadorojnîi se întorsese de curînd din războiul japonez, cu două lăzi cît toate zilele. În lăzi erau bucăţi de mătase, halate, evantaie şi chiar o sabie strîmbă, chinezească... „Eroul de la Mukden" — aşa îl numea, în bătaie de joc, tata.

— Jorj — chiţcăi izmenindu-se Zadorojnaia — nu uiţi că sînt îngrijorată !

[1] Sutele negre — bande înarmate, create în 1905 de către regimul ţarist pentru reprimarea mişcării revoluţionare şi asasinarea conducătorilor acesteia. (n.r.)

— Fleacuri, draga mea ! răspunse el curajos și-i sărută mîna. Îi punem noi la punct pe revoluționarii ăștia în doi timpi și trei mișcări.

Plecă apoi fără să se mai uite înapoi.

Abia se terminase războiul japonez și noi, copiii, ca și cei mai mari, eram mîhniți și totodată indignați.

Auzeam mereu discuțiile celor mari despre incapacitatea comandamentului, despre „molîul" Kuropatkin [1], despre trădarea lui Stessel [2] și predarea Port-Arthurului, despre intendenții hoți. Rusia autocrată se destrăma bucăți-bucăți, ca o pînză putredă.

Dar o dată cu acestea mai auzeam și despre eroismul și legendara putere de rezistență a soldaților ruși, auzeam spunîndu-se că așa nu mai poate merge, că a ajuns la capăt și marea răbdare a poporului.

Cea mai grea lovitură pentru noi fusese nimicirea flotei ruse la Tsushima [3]. Într-o zi, Borea mi-a arătat o foaie de hîrtie. Pe ea se aflau imprimate la heliograf rînduri liliachii, spălăcite. Abia dacă puteai să deslușești ce scrie.

— Ce este, un manifest ? întrebai eu.

Mai avusesem prilejul să citesc manifestele lipite pe zidurile liceului nostru.

— Nu — răspunse Borea — niște versuri.

Am descifrat primele rînduri :

Ajunge, ajunge, eroi ai Tsushimei !
Ca ultimă jertfă-ați căzut.
Cu noi este libertatea dorită,
Aproape-i, la geam ne-a bătut !...

---

[1] Kuropatkin A. N. (1848—1925) — ministru de război al Rusiei între anii 1898—1904. (n.r.)

[2] Stessel A. M. (1848—1915) — general în armata țaristă. (n.r.)

[3] Tsushima — grup de insule din strîmtoarea Coreei. În timpul războiului ruso-japonez a avut loc aici o bătălie navală care s-a încheiat cu înfrîngerea escadrei ruse. (n.r.)

Libertatea ! Pe atunci îmi închipuiam încă foarte vag ce este libertatea. Mi-o imaginam așa cum o vedeam în tabloul alegoric de pe peretele din biroul tatii — o femeie tînără care stă pe baricade, strălucind de frumusețe, cu chipul plin de mînie. Într-o mînă ținea un steag roșu, iar cu altă mînă aprindea fitilul unui tun. Această femeie întruchipa Libertatea, iar în spatele ei se înghesuiau oameni, muncitori în haine de un albastru-închis, cu arma în mînă, femei cu fețe supte, dar pline de voie bună, niște copii și chiar un poet tînăr, cu un joben spart în cap. Și toți acești oameni cîntau, înflăcărați, probabil „Marsilieza".

La arme, cetățeni ! Ziua gloriei a venit !

Băteau tobele, cîntau goarnele, iar Libertatea trecea învingătoare prin țară, în ovațiile furtunoase ale mulțimii care saluta venirea ei.

În urma Libertății venea un tînăr care semăna grozav cu studentul Markovici — era la fel de brunet, cu ochii plini de văpăi și ținea în mînă un pistol.

Într-o zi m-am uitat în camera lui Markovici pe fereastra care dădea în balconul nostru și am văzut cum își curăța un browning de oțel negru, îngînînd o melodie. Pe tratatul de medicină care stătea deschis pe masă zăceau cartușe mici de aramă.

Markovici m-a văzut și și-a acoperit îndată browningul cu un ziar.

A doua zi, Liza scoase icoanele noastre de pe pereți și le puse în geamuri. Pe poarta casei noastre, portarul Ignati făcu cu creta o cruce mare, albă. Pe urmă zăvorî poarta și portița și ne-am pomenit ca într-o cetate.

Mama a spus că în oraș a început pogromul „conform ordinului din Petersburg", adăugă ea. Iar Liza ne comunică în șoaptă că au și început

să se spargă casele în strada Vasilievskaia și că pogromul se apropie de noi.

Markovici a plecat undeva, împreună cu Borea. Markovici își pusese cizme și se încinsese, peste tunica lui studențească, cu o curea. Mama nu voia să-l lase pe Borea, dar tata s-a răstit la ea. Atunci mama l-a îmbrățișat pe fratele meu, l-a binecuvîntat și l-a lăsat să plece. Tot timpul cît coborau pe scară Borea și Markovici, ea îl ruga pe student să aibă grijă de fratele meu.

— Unde s-au dus ? îl întrebai pe tata.

— La un detașament de studenți... Să-i apere pe evrei.

Curînd după ei plecă și tata. Eu și cu Dima am rătăcit toată ziua prin curte. Spre amiază s-au auzit primele împușcături, care pe fiece clipă deveneau tot mai dese. Pe strada Vasilievskaia a izbucnit focul. Bucăți de hîrtie arsă cădeau la noi în curte ca niște fulgi negri.

Peste zi, tata aduse la noi o bătrînică, evreică, speriată. Basmaua îi alunecase de pe cap. Bătrînica ducea de mînă un băiețaș mut de spaimă. Era mama unui medic cunoscut.

Mama l-a chemat pe Ignati la noi, în bucătărie, a ieșit să vorbească cu el și i-a întins 10 ruble. Dar Ignati i le-a dat mamei înapoi, spunînd :

— Lăsați. Și la mine în gheretă șade croitorul Mendel, cu toată familia. Vedeți mai bine să nu simtă ceva Zadorojnaia.

Mai pe seară a venit la poarta noastră un flăcău mic și îndesat, cu o șapcă neagră în cap. Un ciuf ud de nădușeală îi ieșea de sub cozorocul șepcii. Bărbia toată îi era plină de coji de semințe.

În urma flăcăului venea un bătrîn înalt, cu obrajii rași, înțolit în niște pantaloni prea scurți pentru făptura sa și cu o pălărie de paie în cap, iar după el un om neastîmpărat, în capul gol și cu niște ochi umflați, și-o bătrînă grasă, cu un șal de lînă pe umeri. O mai văzusem cîndva în piața Galițkaia. Precupeața ducea cu ea un sac gol, nou-nouț.

— Deschide ! strigă flăcăul cu șapca neagră, izbind cu o rangă de fier în portiță.

Ignati ieși să-i întîmpine din căsuța portarului.

— Aveți ceva jidani pe-aici ? întrebă flăcăul.

— Avem jidani ca tine — răspunse domol Ignati.

— Îi ascundeți pe jidani ! strigă flăcăul, zguduind portița. Sîntem bine informați. Deschide !

— Stai că acu-l chem pe colonelul Zadorojnîi ! îl amenință Ignati. Și-o vorbi el altfel cu tine !

— Uite că-i scuipi pe toți coloneii tăi din Ierusalim ! Praful se va alege și de colonelul tău !

Atunci madam Zadorojnaia, care, din pavilionul ei, ascultase toată convorbirea, nu și-a mai putut ține cumpătul. Aidoma unei găini furioase străbătu grăbită curtea. Mînecile halatului ei negru fluturau și pocneau în vînt.

— Mîrlane ! strigă ea și printre gratiile portiței îl scuipă pe flăcău drept în față. Cum de cutezi să jignești un ofițer din armata imperială ? Golane !

— Vasili ! chițcăii eu. Vino-ncoace !

Ordonanța, năucită, ieși buzna din casă. Apucă toporul de lîngă magazie și se repezi la portiță. Flăcăul se trase înapoi și fugi de-a lungul străzii, uitîndu-se mereu la ordonanță. Tovarășii săi o luară și ei la goană. Ordonanța îl mai amenință pe flăcău cu toporul.

— Poftim ! spuse madam Zadorojnaia, petrecîndu-și mai strîns una peste alta poalele halatului și retrăgîndu-se grăbită spre casă. Orice mîrlan caută acum să se dea drept un adevărat patriot rus ! S-avem iertare ! Aveți în vedere că asta n-o să-i meargă nimănui !

Așa s-a întîmplat ca nevasta unuia din sutele negre să ia la goană niște derbedei. Cei mari au rîs multă vreme amintindu-și de această întîmplare.

Flăcăul se opri lîngă casa vecină și se porni să bată și acolo în poartă. Atunci Dima m-a tras în podul casei. Acolo se afla din timpuri uitate o praștie imensă. Noi îi ziceam „catapultă". O fîșie groasă de cauciuc era fixată în cuie de rama unei lucarne cu geamul spart. Această praștie ne-a rămas moște-

nire de la un puști care a locuit înaintea noastră în această casă.

Am găsit în pod o bucată de cărămidă galbenă, tare. Dima a pus-o pe cauciucul prăștiei, strîngînd-o bine. Apoi am tras amîndoi din răsputeri, l-am țintit pe flăcău și-am dat drumul cărămizii.

Cărămida vîjîi prin toată curtea, se izbi zgomotos de pămînt, lîngă picioarele bătrînului înalt care tocmai trecea pe trotuar, și se sparse în mii de bucăți. Am dat greș.

De spaimă, bătrînul se lăsă pe vine, pe urmă sări în picioare și-o luă la sănătoasa. După el, bocănind cu cizmele lui grele, o luă la fugă și flăcăul.

— Mai dă-mi o cărămidă ! răcni Dima către mine.

Dar am întîrziat — flăcăul tocmai se făcea nevăzut după clădirea din colț.

— N-ai tras bine ! mă dojeni Dima. De aceea am dat greș. Ai tras într-o parte.

Lui Dima îi plăcea întotdeauna să dea vina pe altul și să se certe îndelung din pricina asta.

Dar, deși am tras aiurea, ne simțeam grozav de mîndri de această lovitură de „catapultă".

Seara, Liza a dus în căsuța lui Ignati niște terci de mei pentru familia croitorului Mendel. M-am luat după ea.

Ferestrele căsuței erau camuflate. Ignati ședea pe un scăunaș, cînta la armonică și fredona încet valsul „Pe dealurile Manciuriei" — amintire din recentul război cu japonezii :

E noapte în jur, numai vîntul pe dealuri suspină...

Familia lui Mendel dormea, numai croitorul ședea la lumina unei lămpi de petrol și însăila cu ață albă o haină nouă.

— Lumea te vînează ca să te ucidă, iar tu tot coși și coși. Altfel din ce să trăiești ?

Liza stătea la ușă îngîndurată și tristă, ascultînd cum cîntă Ignati :

Parcă plînge și luna stingheră în cer,
Pe morminte-așternînd a ei rază...

LANTERNA ROȘIE

Am aprins o lanternă cu geam roșu. Înăuntru se afla o lampă mică cu gaz.

Lanterna răspîndea o lumină sinistră în cămara strîmtă, peste vechiturile pline de praf de pe rafturi.

Am început să developez filmele făcute de tata. Avea un mic „Kodak" și îi plăcea să fotografieze, dar nu ducea lucrul pînă la capăt, așa că prin sertarele biroului său zăceau cu lunile rolfilme nedevelopate. În ajunul sărbătorilor începea curățenia. Atunci mama scotea rolfilmele și mi le dădea mie, iar eu le developam.

Era o ocupație care mă pasiona, pentru că niciodată nu reușeam să ghicesc ce va apare pe filmul developat. În afară de asta, îmi plăcea că atîta timp cît le developam, toată lumea, chiar și mama, n-avea voie să intre în cămară.

Eram izolat de restul lumii. Zgomotele zilei, zăngănitul vaselor, bătăile pendulei, vocea stridentă a Lizei — aproape nimic nu pătrundea acolo.

Pe peretele din fața mea atîrna o mască de carton. Era o mască de clovn cîrn, cu obrajii bucălați ca niște mere. De sub un mic joben alb, tras pe-o ureche, îi ieșea un smoc roșcat de cîlți de cînepă.

În lumina lanternei roșii, masca prindea viață. Clovnul se uita în băița neagră, unde sta cufundat filmul pe care-l developam. Uneori îmi făcea chiar cu ochiul. Mirosea a pap. Cîteodată, în casă era liniște. Asta se întîmplă chiar și în cele mai zgomotoase familii. Atunci începea să-mi fie parcă teamă că stau singur cu clovnul.

Treptat-treptat, ajunsei să-i cunosc caracterul. Știam că e zeflemitor din fire, că pentru el nu există nimic sfînt pe lume și, în sfîrșit, că se va răzbuna pe noi fiindcă îl țineam mereu închis în cămară. Mi se năzărea chiar că, plictisit de atîta tăcere,

clovnul începea uneori să mormăie sau să cînte în surdină :

Sus, pe gard, o arătare
Își prăjea grăsimile.
Pe cocoș, azi, sărbătoare,
L-au mîncat găinile.

Dar era de ajuns să deschid ușa cămării și să las să pătrundă lumina albăstruie a zilei, că clovnul murea acoperit de praf.

De astă dată, chiar tata singur mi-a adus cîteva rolfilme și m-a rugat să i le developez. Se întorsese de curînd de la Moscova. Era la începutul lui ianuarie 1906. Tata s-a nimerit să fie la Moscova în primele zile ale răscoalei din decembrie. Povestea despre baricadele de la Presnea, despre detașamentele de rezistență, despre focul de artilerie. Cu toată nereușita răscoalei, tata se întorcea înflăcărat, pătruns de gerul Moscovei. Era adînc convins că revoluția generală, care va izbucni în întreaga Rusie, se apropie și că, o dată cu ea, va veni și libertatea mult dorită.

— Să le developezi cît poți mai bine — spuse tata. Sînt acolo niște fotografii luate la Moscova care au o mare valoare istorică. Numai că nu țin minte care sînt filmele cu pricina.

Toate filmele semănau între ele. Tata nu le însemnase. Trebuia să le developez pe ghicite.

În primul film, nici o fotografie din Moscova. Erau numai cîteva poze cu un om mic, slăbuț, cu haina scurtă și cu o cravată legată fundă. Omul acesta stătea lîngă un perete pe care se vedea un tablou lung și îngust.

Mult timp n-am putut să deslușesc nimic din acest tablou. Pe urmă am văzut un chip slab, semănînd cu studentul Markovici, care răsărea dintr-o grămadă de pene.

Tata s-a apropiat de cămară și m-a întrebat :

— Ei, ai dat cumva de fotografiile din Moscova ?

— Deocamdată nu. Am dat de un bătrînel lîngă un tablou atîrnat în perete.

— Păi ăsta este Vrubel ! Nu-l mai ţii minte ? Vezi să nu ţii filmul prea mult în solvent.

Pe tablou nu se deslușea nimic. Numai un chip și niște pene.

— Așa și trebuie — îmi spuse tata. E „Demonul".

Tata a plecat. Atunci mi-am amintit cum odată, dimineața, la ceai, tata i-a spus mamei că la Kiev a sosit pentru cîteva zile Mihail Aleksandrovici Vrubel. Tata fusese rugat să treacă pe la el, pe la hotel.

— Nu înțeleg pasiunea ta pentru Vrubel — a răspuns mama nemulțumită. O artă decadentă ! Mă tem de pictorii ăștia posedați.

Dar tata s-a dus totuși la Vrubel și m-a luat și pe mine. Am intrat într-un hotel lîngă Zolotîe Vorota și am urcat la etajul cinci. Coridorul era plin de mirosurile obișnuite dintr-un hotel : de cafea, apă de colonie. Tata bătu la o ușă masivă. Ne deschise un omuleț slăbuț, într-o jachetă uzată. Fața, părul și ochii erau de aceeași culoare cu haina — cenușii, cu pete gălbui. Era pictorul Vrubel.

— Cine este junele ăsta? întrebă el, apucîndu-mă strîns de bărbie. Băiatul dumneavoastră ? Un adevărat copil de acuarelă.

Și luîndu-l de braț pe tata, îl conduse la masă.

Cercetam sfios camera. Era o mansardă. Cîteva acuarele se aflau prinse în ace de tapetul închis al pereților.

Vrubel îi turnă un coniac tatii și-și umplu și el paharul, după care îl bău repede și începu să umble prin cameră bocănind cu tocurile ghetelor. Atunci observai că poartă niște ghete cu tocuri foarte înalte.

Tata a lăudat acuarelele prinse de tapet.

— A, fleacuri ! spuse Vrubel. Pictura trebuie să fie inspirată, ca... cerul. Cine dintre pictori poate să redea lumina unei stele ? Dar poate că eu voi izbuti !

Încetă să alerge prin cameră și se așeză la masă.

— Mă tot învîrtesc ca o pisică după coada ei — spuse. M-am plictisit să fiu mereu singur. Ce-ar fi să mergem la Lukeanovka, Gheorghi Maksimovici ?

— La biserica Kirilovskaia ?

— Da. Vreau să-mi revăd opera. Am uitat-o cu totul.

Tata se învoi și merserăm toți trei într-o trăsură la Lukeanovka. Birjarul ne-a purtat de-a lungul nesfîrșitei străzi Lvovskaia, pe urmă pe tot atît de nesfîrșita Dorogojițkaia.

Vrubel și tata fumau.

Mă uitam la pictor și fui cuprins de un simțămînt de milă. Vrubel, din pricina unor ticuri nervoase, era cutremurat de fiori, ochii îi rătăceau necontenit de colo-colo, cînd vorbea nu se înțelegea ce anume spune, aprindea țigară după țigară, trăgea un fum-două și o zvîrlea imediat.

Tata îi vorbea cu blîndețe, așa cum vorbești unui copil.

Am lăsat birjarul lîngă biserica Feodorovskaia și am continuat drumul pe jos, pe străzile suburbiei Lukeanovka, printre grădini, pînă cînd am ajuns la o rîpă. Aici, drumul șerpuia la vale. Jos se zărea cupola mică a bisericii Kirilovskaia.

— Să ne odihnim puțin — propuse Vrubel.

Ne-am așezat jos, la marginea drumului. Iarba din jur era plină de praf. Deasupra Niprului strălucea un cer albastru, senin.

— E rău, Gheorghi Maksimovici — spuse Vrubel, lovindu-și cu mîna obrazul veșted, și rîse. M-am plictisit să tot car după mine povara trupului ăstuia scîrnav.

Nu prea înțelegeam desigur ceea ce spunea Vrubel și de bună seamă nici n-aș fi reținut în întregime această convorbire dacă seara tata nu i-ar fi povestit-o mamei, iar mai tîrziu și unchiului Kolea, precum și unor cunoscuți ai noștri și dacă toți aceștia nu și-ar fi exprimat simpatia și compătimirea față de pictor.

Odată intrați în biserica Kirilovskaia, Vrubel își examină tăcut frescele. Păreau modelate din argilă roșie, galbenă și albastră. Nu-mi venea să cred că omul acela pirpiriu de lîngă mine a putut să picteze asemenea tablouri uriașe.

— Asta da pictură ! exclamă el cînd am ieșit din biserică.

M-a mirat liniștea cu care l-a ascultat tata și cum de i-a dat dreptate, tocmai el, care mie și fraților mei nu ne îngăduia să ne lăudăm cît de cît. De aceea, după ce ne-am despărțit de pictor în strada Reitarskaia, i-am spus tatii că nu mi-a plăcut de loc Vrubel.

— De ce ? se miră tata.

— E un lăudăros.

— Prostuțule ! mă bătu tata pe spinare. Ia, stai drept !

— De ce sînt prostuț ? am întrebat eu jignit.

— Înainte de toate trebuie să știi că Vrubel este un pictor remarcabil — spuse tata. Odată și odată îți vei da seama de asta tu însuți. Pe urmă trebuie să știi că el este un om bolnav. E dezechilibrat sufletește. Și mai trebuie să ții minte o regulă de aur : să nu judeci prea ușor pe cineva. C-altminteri riști să te trezești într-o situație neplăcută. Și sus fruntea ! N-am vrut să te jignesc de fel.

Era greu să-ți dai seama, privind fotografia, ce anume reprezintă tabloul din spatele pictorului, măcar că developasem filmul. Știam doar că este intitulat „Demonul".

Mult mai tîrziu, în iarna lui 1911, am văzut această pînză expusă la Galeriile Tretiakov.

Moscova fumega de ger. Aburul scăpa pe ușile umflate de umezeală ale birturilor. În Moscova prietenoasă, cu troienile ei, cu bulevardele pline de promoroacă, cu geamurile acoperite de gheață și cu lumina verzuie a felinarelor cu gaz, tabloul lui Vrubel scînteia ca un diamant albastru, ca o nestemată găsită între culmile strălucitoare ale

Caucazului. Această pînză răspîndea în sala galeriei măreția vie a frumosului și a dorului omenesc.

Am stat și am privit mult timp „Demonul". Atunci am înțeles pentru întîia oară că prin contemplarea unei astfel de pînze oferi nu numai o încîntare ochilor, ci măiestria artei trezește în adîncul conștiinței tale gînduri pînă atunci nebănuite.

Mi-am adus aminte de Lermontov. Mi l-am închipuit cum intră în Galeriile Tretiakov, domolindu-și zăngănitul pintenilor, cum își leapădă, cu o mișcare ageră, mantaua cenușie în brațele portarului cu mustață căruntă și cum stă apoi îndelung în fața „Demonului", privind tabloul cu ochii înnegurați.

El era autorul acelei reflecții pline de amărăciune: „Ca săgetarea stelei căzătoare, nu-s de folos pe lume nimănui." Dar, doamne, cît de mult se înșela! Și cît de necesară îi este lumii această săgetare de o clipă a stelelor căzătoare, fiindcă omul nu trăiește numai cu mîncare.

El se credea prizonierul pămîntului. Își irosise flacăra sufletului în pustiu. Dar pustiul a înflorit în urma lui și s-a umplut de avîntul lui poetic, de mînia și dorul lui, de concepția lui despre fericire. El a fost acela care mărturisise timid: „Și de sub tufă-mi face semn cu capul gingașa lăcrămioară argintie." Și, cine știe, poate că aerul rece, tăios al piscurilor stropite cu sîngele demonului era plin de aroma suavă, foarte slabă și depărtată a acestei gingașe flori de pădure. Iar el, Lermontov, ca și demonul acesta prăbușit, nu era decît un copil care nu obținuse de la viață ceea ce dorise cu atîta ardoare: libertate, dreptate și iubire.

— Ei, acum ai dat de fotografiile de la Moscova? întrebă din nou tata de după ușă.

Glasul lui m-a scos din visare. Am început să developez filmul următor și am uitat de Vrubel.

Pe peliculă se iviră străzile Moscovei, pline de zăpadă, cu casele lor joase. De-a curmezișul străzilor se înălțau baricade nu prea înalte, din butoaie, scînduri, bolovani și firme. Lîngă baricade stăteau niște oameni în civil, dar cu puști și pistoale în mîini.

Pe urmă apărură case înalte, străpunse de obuze, podul Gorbatîi, Grădina zoologică învăluită în fumul incendiilor, firmele birturilor ciuruite de gloanțe, tramvaie răsturnate.

Și toate acestea erau estompate de aburul iernii — aici chiar că nu puteam să fac nimic. Nici un lichid developant nu putea limpezi această voalare și nu-i putea reda fotografiei claritatea.

Totuși, această valoare se potrivea de minune cu însăși atmosfera răscoalei. Părea că fotografiile răspîndesc miros de praf de pușcă.

Răscoală ! Cuvîntul suna neobișnuit și straniu în Rusia de atunci, patriarhală în aparență. Am citit despre răscoalele hindușilor, despre răscoala comunarzilor din Paris, cunoșteam în amănunt răscoala decembriștilor, dar răscoala de la Moscova mi se părea cea mai măreață și cea mai romantică.

Mi-am procurat planul Moscovei. Tata mi-a arătat toate locurile unde au avut loc lupte și s-au ridicat baricade. Cistîe Prudî, Samoteka, piața Kudrinskaia, Gruzinî, Presnea și podul Gorbatîi. De atunci, denumirile acestea sînt pentru mine pline de un farmec deosebit, farmecul locurilor devenite istorice.

Tot ce se lega de această răscoală căpătase pentru mine o deosebită însemnătate : iarna cu fulgi mari a Moscovei, birturile unde se adunau membrii detașamentelor revoluționare, amestecul acela caracteristic al Moscovei străvechi cu Moscova epocii noi, legată de răscoală.

Birjarii cu sumane rupte, covrigii care atîrnau în loc de firme deasupra birturilor, precupețele cu piroști fierbinți, iar alături șuierul gloanțelor, fuga

sub grindina lor, oțelul negru al revolverelor, steagurile roșii și cîntecul „Varșovianka" : „Viscole crunte bat azi peste noi, negre puteri ne apasă..."

În toate acestea era poezia luptei, adierea libertății apropiate, încă nebuloase, ca zorii tremurători ai iernii. Erau în ele forța, credința și nădejdea.

Toate plaiurile uriașei Rusii urmăreau cu privirea văpaia incendiilor de pe Presnea, așteptau victoria răsculaților. Această răscoală era asemenea furtunilor de iarnă : prevestitoare a unor noi furtuni și a unor noi zguduiri, dătătoare de viață.

Acum pot să vorbesc despre acea stare de avînt și energie care mă cuprinsese pe atunci. În vremea aceea simțeam toate acestea, dar nu mi le puteam lămuri.

A doua zi am copiat filmele developate și le-am dus tatii. Se întunecase. Pe birou, lampa aprinsă lumina lucrările cunoscute : un model de locomotivă din oțel, bustul lui Pușkin cu favoriții săi creți și vrafuri de reviste satirice revoluționare, care apăreau pe atunci în număr mare... La loc de onoare se afla o carte poștală care-l înfățișa pe locotenentul Schmidt [1] într-o pelerină neagră, cu paftale pe care era gravat un cap de leu.

Tata stătea întins pe divan și citea un ziar. Se uită la fotografii și spuse :

— O țară de necrezut ! Vrubel și răscoală ! Și toate se împacă laolaltă, și toate duc către un singur țel !

— Care ?

— Toate duc spre mai bine. Vei vedea încă multe lucruri interesante, Kostea... Bineînțeles, dacă și tu vei fi un om interesant.

[1] Schmidt P.R. (1867—1906) — locotenent în flota din Marea Neagră, unul din conducătorii răscoalei din 1905 a matrozilor din Sevastopol. A fost executat în 1906 de autoritățile țariste. (n.r.)

TAURIDA CEA PUSTIE

Trecură de-atunci doi ani. Aveam acum paisprezece ani, iar mama a stăruit să plecăm de astă dată pe timpul verii în Crimeea, dar nu la Riovnî. Alesese cel mai liniştit dintre oraşele Crimeei — Aluşta.

Am mers prin Odesa. Aici, toate hotelurile erau arhipline. A trebuit să tragem la hanul mănăstirii Afonski, lîngă gară. Fraţii călugări — tineri şi palizi, în rase încinse cu curele de lac negru — ne-au tratat cu ciorbă de urzici şi hamsi uscaţi.

Mă încînta totul — şi această ciorbă, şi oraşul frumos, alb, şi sifonul spumos, şi portul. Deasupra portului zburau ca nişte nori vineţi porumbeii, amestecîndu-se cu norii albi de pescăruşi.

Aşadar m-am întîlnit din nou cu marea. Aici, lîngă aceste ţărmuri de stepă, marea era mai blîndă, mai primitoare decît pe malurile Caucazului.

Bătrînul vapor „Puşkin" ne duse pînă la Yalta. Marea era liniştită. Lemnăria vasului se încingea atît de tare, că nu te puteai atinge de ea. În saloane, totul vibra sonor din pricina rotaţiilor elicei vaporului. Soarele pătrundea prin tambuchiu, prin hublouri şi prin uşile deschise. Mă uimea belşugul de lumină care domnea aici, în sud. Tot ce putea să scînteieze scînteia în razele lui. Chiar şi perdelele groase de doc păreau că se aprind cuprinse de flăcări.

Crimeea se ridica din albastrul mării întocmai ca Insula Comorilor. Norii se odihneau pe culmile munţilor ei liliachii. Sevastapolul, alb ca zăpada, se apropia încet de noi şi întîmpină vechiul nostru vapor cu salutul de amiază al tunurilor şi cu crucile albastre ale steagurilor sfîntului Andrei.

Mult timp, apa clocoti sub elicea lui „Puşkin", care manevra în golf. De pe fund ţîşneau în sus şuvoaie de băşici. Apa fierbea. Ne repezeam de la un bord la altul, ca să nu pierdem nimic din privelişte. Iată Movila Malahov şi Cimitirul Fră-

țesc, iată debarcaderul Grafskaia, fortul Konstantinovski — care înainta pînă departe în mare, peste stîncile submarine de care se zdrobeau valurile — și crucișătorul răsculat „Oceakov" [1], împrejmuit de pontoane. Vedetele vaselor de război zburau pe lîngă noi, împroșcînd cu pupa apa de culoarea malahitului.

Priveam vrăjit la toate din jur. Exista, prin urmare, cu adevărat și nu numai în cărți acest oraș în care a murit Nahimov, unde explodau pe bastioane ghiulele rotunde, unde a luptat artileristul Lev Tolstoi, unde jurase credință poporului locotenentul Schmidt. Iată aici, în fața mea, acest oraș, în dogoarea zilei, în umbra rotată a salcîmilor.

„Pușkin" a ajuns la Yalta pe înserat. Intră încet în port, ca într-un foișor pavoazat cu lumini multicolore.

Am debarcat pe digul portului și primul obiect de care am dat cu ochii a fost căruciorul unui tuciuriu negustor ambulant. Deasupra căruciorului atîrna, pe o prăjină, un felinar. Felinarul lumina niște piersici pufoase și niște prune mari, brumării.

Am cumpărat piersici și ne-am îndreptat apoi spre hotelul „Djalita". Hamalii ne duceau bagajele.

Eram atît de obosit că, abia ajuns la hotel, am și adormit. Am apucat să mai zăresc un miriapod pitit într-un colț și niște chiparoși întunecoși dincolo de geam. Cîteva clipe mai auzii glasul subțire al havuzului din curte. Pe urmă m-a furat somnul și m-a dus pe aripile lui, legănîndu-mă ca în cabina vaporului, undeva departe-departe, într-o țară minunată — soră a misterioasei Crimee.

După Yalta și portul ei minunat, Alușta mi se păru plictisitoare. Ne-am instalat la periferia orașului, dincolo de splaiul Staheevski.

[1] Echipajul lui a participat la revoluția din 1905. (n.r.)

Pămînt pietros, desișuri aromate de tuie[1], o mare pustie și în depărtare munții Sudakskie — iată decorul înconjurător al Aluștei. Și încolo nimic ! Dar și atît mi-era de ajuns ca să mă deprind cu Alușta, s-o îndrăgesc chiar.

Mergeam adesea cu Galia la o vie vecină, de unde cumpăram ceaslaua dulce ca mierea, „napoleonul" mare și rece și tămîioasa trandafirie. În vie țîrîiau cicorile[2]. Jos, pe pămînt, înfloreau niște flori galbene, mici cît o gămălie de ac.

O femeie vîrstnică ieșea dintr-o casă joasă, albă. Fața ei era atît de arsă de soare, încît ochii-i cenușii păreau albi. Ne tăia struguri. Uneori o trimitea cu noi pe Lena, fiica ei, o fată de șaptesprezece ani, desculță, cu cozile bălaie, decolorate de soare, prinse ca o coroană pe creștet și cu ochii tot atît de cenușii ca și ai mamei sale. Cei mari o porecliseră „rusalka". Deseori în amurg, Lena trecea pe lîngă vila noastră, cobora spre mare, se scălda, înota îndelung și apoi se înapoia cu prosopul pe umăr, cîntînd :

Acolo-n depărtare,
În azuriul larg,
Uita-vom de durere,
De doruri care ard.

Galia s-a împrietenit cu Lena și a descusut-o despre toate.

Galia ținea să știe totul, să afle de la om toate amănuntele despre viața sa și întreba cu o stăruință caracteristică persoanelor curioase din fire și mioape.

Așa am aflat că Ana Petrovna era văduvă, că a fost bibliotecară la Cernigov, că Lena îmbolnă-

[1] Tuie — numit și „arborele vieții" ; este un arbore cu tulpina piramidală, care se cultivă mai ales prin parcuri. (n.r.)

[2] Cicoare — insectă de culoare galbenă-castanie, cu spinarea neagră, care țîrîie asemănător cu greierul, dar mai tare și mai prelung. (n.r.)

vindu-se de tuberculoză, medicii au sfătuit-o să-şi ducă fata în Crimeea. Aşa se făcu că Ana Petrovna a ajuns la Aluşta. Aici s-a căsătorit cu un ucrainean bătrîn, care avea o vie. Bătrînul a murit curînd după căsătorie şi acum Ana Petrovna şi Lena au rămas stăpînele viei. Iarna, Lena învăţa la liceul din Yalta şi locuia acolo ; duminicile însă le petrecea la Aluşta, la mama ei. Se vindecase cu totul de boală.

Lena năzuia să devină, după terminarea liceului, cîntăreaţă. Galia însă o sfătuia să renunţe. După părerea ei, singura profesie demnă de o femeie era învăţămîntul. Galia însăşi se pregătea să fie învăţătoare. Pe mine, ideile astea ale ei mă plictisiseră de mult şi cu atît mai cumplit cu cît vorbea într-una, fără s-o contrazică nimeni, despre această vocaţie şi căuta să demonstreze tuturor că nimic pe lume nu este mai presus de munca pedagogului.

Nu ştiu de ce, dar mă supăra faptul că Galia căuta s-o convingă pe Lena să renunţe la cariera de cîntăreaţă. Îmi plăcea teatrul şi, în ciuda Galiei, îi povesteam cu entuziasm Lenei despre toate piesele pe care le văzusem : „Pasărea albastră", „Un cuib de nobili" „Madame Sans-Gêne" şi „Prea multă minte strică".

Exageram mult, intenţionat. Îi preziceam Lenei un viitor ispititor. Îmi plăcea să mi-o închipui pe această fată subţirică şi arsă de soare, care înota mai bine ca un marinar, ieşind cîndva pe scenă, într-o rochie subţire, cu trenă. Zăream parcă tremurînd pe pieptul ei, în ritmul respiraţiei, o floare întunecată şi culoarea arămie, caldă a feţei — urma soarelui de pe litoralul mării — ieşind la iveală, în ciuda fardului.

Am prins-o pe Lena în mrejele fanteziei mele năvalnice. Mă asculta cu capul puţin dat pe spate, sub povara parcă grea a cozilor, roşind abia văzut. Uneori mă întreba :

— Spune-mi, nu-i așa că toate astea sînt scorneli de-ale dumitale? Așa e? Spune! Eu nu mă supăr.

Îmi spunea „dumneata", deși era cu trei ani mai mare ca mine. Pe vremea aceea se tutuiau cei ce erau foarte, foarte apropiați.

Dar nu-i puteam răspunde nimic precis, pentru că eu însumi credeam în chip foarte sincer în ceea ce născocisem. Din pricina acestei porniri fanteziste am avut multe de pătimit. Dar cel mai surprinzător fapt era că de-a lungul întregii mele vieți n-am întîlnit măcar un singur om care să fi încercat a înțelege sau cel puțin a găsi o scuză acestui fel al meu de a fi.

Lena însă credea ceea ce îi spuneam. Voia să creadă tot ce născocisem. Dacă se întîmpla să nu vin două-trei zile cu Galia la vie, ne aducea ea singură struguri și se adresa stingherită mamei: „Ana Petrovna v-a trimis acest cadou." Apoi, prinzînd o clipă prielnică, îmi șoptea grăbită:

— Nu zău, asta nu-i frumos! De ce n-ai mai venit?

Tata părăsi curînd Alușta. Trebuia să fie la Petersburg pentru niște treburi urgente. Pe urmă plecă și Borea, să-și dea examenul de admitere la Institutul politehnic din Kiev.

Mama era — nu știu de ce — alarmată de plecarea tatii și nu ne mai băga de loc în seamă. Părea chiar că se bucură cînd rătăceam zile întregi pe țărmul mării și n-o plictiseam.

Îmi petreceam ziua, cît era de lungă, vîrît pînă la brîu în apă și prinzînd crabi de sub pietre. Acestei îndeletniciri i-am pus capăt într-o zi, pe înserate, cînd, făcînd baie, am răcit și m-am îmbolnăvit de pneumonie. Și — colac peste pupăză! — chiar în prima noapte de boală, pe cînd zăceam arzînd de friguri, mă mai mușcă și o scolopendră.

Se apropia luna august. Curînd începea și liceul. Trebuia să ne înapoiem la Kiev. Boala mea însă încurcase toate socotelile. În cele din urmă,

mama îi expedie pe Galia și pe Dima și rămase singură cu mine.

Boala a fost lungă și grea. Noaptea nu dormeam aproape de loc. Mă durea cînd trăgeam aer în piept. Căutam deci să respir cu băgare de seamă și priveam cu tristețe pereții albi. Din crăpăturile lor ieșeau miriapode. Pe masă se afla o lampă aprinsă. Umbrele sticlelor cu doctorii îmi evocau niște animale preistorice care amușinau parcă plafonul, întinzîndu-și gîturile lungi.

Întorceam capul și priveam la geamul înnegrit. Lampa se reflecta în fereastră. Dincolo de această imagine vuia marea. Un fluture de noapte se izbea de geam. Voia să fugă din zăpușeala camerei în care stăruia mirosul a tot felul de medicamente.

Mama dormea în camera de alături. O chemam, ceream de băut și o rugam să-i dea drumul fluturelui afară. Mama îi dădea drumul și atunci aţipeam.

Pe urmă însă, nu știu cum, vedeam parcă fluturele cum se așază pe iarba uscată, chiar lîngă geamul meu și cum, după ce se odihnea puțin, se înapoia din nou în cameră ; de astă dată era mare cît o cucuvea. Mi se lăsa pe piept. Îl simțeam greu ca un bolovan care acu-acu îmi va strivi inima.

O chemam din nou pe mama și o rugam să-l dea afară. Strîngînd din dinți, mama îmi punea comprese fierbinți și mă învelea în pături.

Am pierdut socoteala nopților pline de un vuiet de neînțeles și de căldura uscată a cearșafurilor.

Într-o bună zi a sosit la noi Lena. Nu mi-am dat din prima clipă seama că-i Lena.

Era în uniformă — o rochie cafenie, un șorț negru și niște pantofi micuți, tot negri.

Cozile ei blonde erau împletite cu grijă și atîrnau pe piept, încadrîndu-i fața bronzată. A venit să-și ia rămas bun de la noi înainte de a pleca la Yalta. Cînd mama ieși din odaie, ea îmi puse mîna pe frunte. Mîna era rece, sloi de gheață. Un capăt al cozii îmi atinse fața. Simții mirosul cald și plin de prospețime al părului ei.

Mama se întoarse. Lena își retrase repede mîna, iar mama îmi spuse că Lena ne-a adus niște struguri minunați.

— Din păcate n-avem mai buni — răspunse Lena și rostind aceste cuvinte se uită în ochii mei și nu la mama, parcă ar fi vrut să-mi spună ceva foarte important.

Pe urmă Lena plecă. Auzeam cum coboară în goană scările. În afară de noi nu mai locuia nimeni în casă — se risipiseră care încotro. De aceea, fiecare sunet se auzea foarte tare.

Chiar în ziua aceea am intrat în convalescență. Medicul susținea că, după ce voi părăsi patul, va trebui să mai rămîn la Alușta măcar două luni de zile, adică pînă în noiembrie. Trebuia să-mi recapăt puterile și să mă odihnesc. În fața acestei situații, mama a hotărît s-o aducă aici pe Liza, care se afla la Kiev. Ea urma să mă îngrijească, să-mi pregătească mîncarea. Nu-mi dădeam seama din ce pricină mama se grăbea să plece la Kiev.

Liza a sosit peste o săptămînă, iar a doua zi mama a plecat cu trăsura la Simferopol.

Liza se minuna tot timpul. Nu văzuse niciodată pînă atunci marea, chiparoșii și viile. Mama o adusese la Kiev din Riovnî, din pădurile Breanskului.

Am rămas așadar singur cu Liza. Începusem să cobor cîte puțin din pat, dar nu mi se îngăduia însă să ies din casă. Stam zile întregi pe terasa cu geamlîc, în lumina dulce a soarelui de toamnă, și citeam. Am găsit într-un sertar al scrinului „Tristan și Isolda". Mai citisem de cîteva ori această legendă minunată și de fiecare dată mă cuprindea o tristețe mai adîncă.

M-am hotărît apoi să scriu și eu ceva în felul acesta și cîteva zile în șir tot născoceam o povestire romantică, dar n-am izbutit decît să descriu o furtună pe mare lîngă un țărm stîncos.

Doctorul mi-a dat voie să ies abia la sfîrșitul lunii septembrie. Hoinăream prin Alușta acum pustie. Îmi plăcea să stau pe furtună la debarcader.

Valurile se rostogoleau peste podina de scînduri roase. Prin crăpăturile ei țîșneau șuvoaie de apă.

Într-o zi m-am abătut pe la Ana Petrovna. M-a tratat cu cafea și a spus că trebuie să vin neapărat duminică, pentru că în ziua aceea era așteptată să sosească de la Yalta și Lena.

Pe urmă m-am gîndit tot timpul la întîlnirea cu Lena.

Duminica aceea mi s-a întipărit atît de adînc în minte, încît revăd și astăzi totul, parcă s-ar fi întîmplat ieri ; și faptul se datorează celor două evenimente petrecute atunci.

Știam că Lena va sosi din Yalta cu vaporul de dimineață. M-am dus deci la debarcader. Dar îndată ce vaporul se arătă la orizont, m-am ascuns după un chioșc de lemn în care se vindeau cărți poștale cu vederi din Crimeea. M-am așezat pe o piatră și am rămas acolo pînă cînd vaporul se apropie de debarcader. De pe vas a coborît Lena și, după ce a căutat cu ochii pe cineva, s-a îndreptat spre casă. Mă temeam că are să mă vadă. Ar fi fost caraghios de tot. Întoarse de cîteva ori capul, pe urmă se înapoie la debarcader și rămase cîteva clipe lîngă afișier. Se prefăcea că citește afișele, deși toate erau rupte și atîrnau zdrențe.

O priveam pe furiș. Avea pe cap o basmăluță groasă de lînă albă. Pălise și se trăsese la față cît rămăsese la Yalta. Stătea lîngă afișier cu ochii în pămînt, deși, dacă ar fi citit cu adevărat afișele, ar fi trebuit să-și ridice privirea. Pe urmă a plecat.

Am mai așteptat puțin și apoi m-am dus și eu acasă. Mi-era rușine de propria-mi lașitate.

Nu știam ce să fac : să mă duc sau să nu mă duc la Lena. La masă n-am mîncat mai nimic și Liza m-a amenințat că va telegrafia mamei. Dar Liza știa prea puțină carte, așa că nu făcui decît să zîmbesc la amenințarea ei.

După-masă mă hotărîi, în cele din urmă ; mi-am pus mantaua și am plecat. Liza îmi striga din ușă să mă închei, dar n-am mai ascultat-o.

Mă apropiai de vie. Era acum toată purpurie. Am deschis portița și am intrat. Îndată ce ușa casei albe se auzi pocnind, o și văzui pe Lena. Venea spre mine numai în rochie.

Da, a fost o zi bună, o zi frumoasă. Am încetat să mă sfiesc și am pornit să povestesc despre Riovnî, despre profesorul de geografie Cerpunov și despre mătușa Nadia. Lena îmi tot punea pe nesimțite în farfurie ba prune renglote, ba struguri.

După cîtva timp m-a întrebat :

— De ce-ai venit pe frigul ăsta cu mantaua descheiată ? Pe cine vrei să dai gata ?

— Dar și dumneata singură ai ieșit din casă numai în rochiță — ripostai eu.

— Pentru că... începu ea și tăcu deodată. Pentru că eu n-am avut pneumonie ca dumneata.

O roșeață vie coloră deodată obrazul ei ars de soare. Ana Petrovna se uita cu dojană pe sub ochelari la Lena și clătina nemulțumită din cap.

— Să nu uiți, Lena, că ai împlinit șaptesprezece ani !

I-o spuse în așa fel, de parcă Lena ar fi fost o femeie în toată firea și cu toate acestea ar fi făcut prostii.

Ana Petrovna și Lena m-au condus pînă acasă și au intrat o clipă la mine, să vadă cum stau.

Liza se făcu roșie ca sfecla, dar se liniști îndată și se plînse Anei Petrovna că n-o ascult și că ies în oraș cu mantaua descheiată. Ana Petrovna i-a spus Lizei să vină la ea ori de cîte ori va avea nevoie de ceva. Liza s-a bucurat. Nu cunoștea pe nimeni aici, la Alușta. Cînd și cînd ieșea cu mine la plimbare, aduna pelin și-l atîrna pe pereți la ea în odaie. Tot timpul liber își dădea în cărți.

Liza avea fața îmbujorată, iar ochii păreau că se înecă în obrajii-i bucălați. Era foarte încrezătoare din fire. Credea toate prostiile care i se povesteau.

Ana Petrovna și Lena plecară. Mă plictiseam singur. Înaintea mea se așternea o seară nesfîrșit

de lungă. Îmi venea să mă duc iarăşi la vie, deşi îmi dădeam seama că n-ar fi de loc potrivit s-o fac.

Atunci am hotărît să mă apuc de povestirea mea şi m-am şi aşezat la masă. Dar în loc de povestire, am compus cele dintîi versuri din viaţa mea. Le-am uitat de mult. Îmi dăinuieşte în minte doar un singur vers :

O, rupeţi florile cu lujere plecate...

Aceste versuri mi-au plăcut. Voiam să mai lucrez, dar iată că intră Liza şi-mi spune : „Ia te uită ce-a mai născocit ! Vrei să-ţi strici ochii ? E timpul să te culci !" şi-mi stinse lampa.

Eu m-am supărat şi i-am declarat că sînt de ajuns de mare, ba i-am spus chiar că-i o fată proastă. Liza plînse de necaz şi plecă la ea în odaie, după ce m-a ameninţat mai întîi, cu glas răguşit :

— Uite, mîine plec pe jos la Kiev. Rămîi singur şi fă ce poftesti.

Eu tăceam. Atunci Liza îmi spuse că-i va telegrafia mamei cum mă port. Avea această slăbiciune : să mă sperie cu telegramele ei.

O auzii mult timp bombănind ceva în odaia de alături, pe urmă suspină şi spuse :

— Dumnezeu să te aibă în pază ! Acum culcă-te şi dormi ! Uite ce vînt s-a stîrnit afară !

La căpătîiul meu, pe perete, se afla un ceas rotund. Mă trezeam de fiecare dată cînd bătea ora două. M-am trezit şi de data aceasta şi mult timp nu puteam să înţeleg ce se întîmplă. Pe perete, deasupra patului, juca o lumină sîngerie. Fereastra dădea spre mare. Dincolo, în noapte, vuia monoton vîntul. Mă ridicai în capul oaselor şi privii spre geam. Deasupra mării se legăna o văpaie purpurie, Lumina norii joşi şi apele răscolite.

Am început să mă îmbrac în graba mare.

— Liza ! o strigai. Arde ceva în largul mării !

Liza se trezi, sări din pat şi începu şi ea să se îmbrace.

— Dar ce poate să ardă pe apă ? se miră Liza,

— Nu știu.

— Atunci de ce te-ai sculat? întreabă ea din nou.

Era somnoroasă și nu pricepea nimic.

— Mă duc pe mal.

— Merg și eu.

Am ieșit din casă. Vîntul se smuci de după colț și mă cuprinse în volbura lui rece. Vîlvătaia se înălța sus, spre cer. Lîngă poartă stătea portarul — un tătar.

— Arde un vapor — zise el. Ce poți face, a?

Am coborît spre mare. Lîngă debarcader, probabil la stațiunea de salvare, bătea clopotul. Oamenii stăteau pe mal, grupuri-grupuri. În întuneric m-am rătăcit de îndată de Liza.

Niște pescari cu cizme înalte și cu mantale impermeabile trăgeau pe pietriș o barcă spre mal. Se auzeau vorbe pripite: „de pasageri"... „vreo două mile depărtare"... „Atenție la prova, auzi? Să n-o ia razna!" Pescarii, uzi leoarcă, săreau în barcă, își împărțeau vîslele. Un val ridică barca și o tîrî în larg.

Cineva mă prinse de cot. M-am întors. Alături de mine stătea Lena. Văpaia o lumina slab. Mă uitam la ea, la chipul ei sever.

Stam tăcuți pe marginea debarcaderului. Din larg se ridică o rachetă albă, apoi a doua.

— Sosește ajutorul — spuse Lena. Dacă nu era mama, plecam cu pescarii. Mă duceam neapărat...

Tăcu puțin și apoi întrebă:

— Tu cînd pleci?

Inima mi-a zvîcnit în piept, atît de neașteptat era acest „tu"

— Probabil că peste o săptămînă.

— Atunci am să te mai văd. Am să încerc să vin mai devreme.

— Te voi aștepta — răspunsei eu și mi se păru că, spunînd aceste vorbe înspăimîntătoare, mi-am pierdut echilibrul și am alunecat într-o prăpastie. Lena mă trase ușurel deoparte.

— Ce-i de făcut? mă întrebă ea în şoaptă. Mama s-a speriat. E undeva pe-aici, lîngă debarcader. Nu eşti supărat pe mine ?

— De ce ?

Ea nu-mi răspunse.

— Lena ! se auzi din întuneric glasul Anei Petrovna. Unde eşti ? Hai acasă !

— Mîine — şopti fata — plec cu diligenţa de dimineaţă. Să nu care cumva să vii să mă conduci. Rămîi cu bine.

Îmi strînse mîna şi plecă. Stam şi priveam în urma ei. Cîteva clipe — atît — i-am mai zărit basmaua albă de pe cap.

Văpaia care se înălţase deasupra mării păli. Raza verzuie a reflectorului alunecă peste valuri. Purtătorul de mine „Stremitelnîi" sosea în ajutorul vaporului incendiat. Am găsit-o pe Liza şi ne-am înapoiat acasă.

Voiam să mă culc cît de repede şi să adorm, să nu mă mai gîndesc la toate întîmplările acelea minunate şi în acelaşi timp stranii care s-au petrecut între mine şi Lena.

Dimineaţa, cînd în locul văpăii de peste noapte se mai ridica doar o şuviţă subţire de fum, m-am dus în port şi-am aflat că arsese în larg un vapor de pasageri aparţinînd Societăţii ruse. Se spunea că în cala vasului ar fi explodat o maşină infernală, dar căpitanul a reuşit totuşi să îndrume vaporul pe stîncile de lîngă ţărm.

După ce am aflat noutăţile acestea, am pornit pe jos, departe, pe şosea, înspre Yalta. Pe aici trebuie să fi trecut Lena cu o oră mai devreme. M-am aşezat pe parapet, deasupra mării, şi am stat aşa mult timp, cu mîinile vîrîte în mînecile mantalei. Îngheţai de-a binelea. Şi probabil că aveam un aer foarte jalnic, pentru că un bătrîn, purtînd pe cap o pălărie de paie, care trecea pe acolo într-o căruţă, îşi opri caii şi mă îmbie :

— Hai, urcă, prietene, te duc pînă la Aluşta.

Am consimţit şi m-am urcat în căruţă. Bătrînul întoarse capul spre mine şi mă-ntrebă :

— N-oi fi cumva de la orfelinat ?

— Nu, sînt elev de liceu — răspunsei eu.

Ultimele zile la Alușta au fost nespus de frumoase. Așa sînt întotdeauna ultimele zile în locurile de care cu greu ne despărțim.

De pe mare s-a revărsat un val de ceață care a umezit iarba din fața vilei noastre. Soarele abia străbătea prin pîclă. Liza făcea foc în sobă, cu lemne gălbejite de salcîm.

Frunzișul se scutură, dar frunzele nu erau galbene ca la noi, la Kiev, ci aveau o culoare cenușie, cu nervuri liliachii.

Valurile ieșeau pe nesimțite din ceață, încălecau țărmul și se retrăgeau tot atît de tăcute în larg. Căluți de mare, morți, zăceau pe pietrișul malului.

Ceatîr-Dag și Bobugan-Iaila fură învăluiți de mulțimea norilor. Turme de oi coborau de la munte. Cîini ciobănești, sălbăticiți, alergau în urma oilor, privind cu teamă în jur.

Datorită ceții și a toamnei era atîta liniște în juru-mi, încît de pe balconul vilei auzeam glasuri care răzbăteau de jos, din orășel. În prăvălia unde se vindeau cebureci fierbinți ardeau mangalurile, mirosea a grăsime arsă și a chefal prăjit.

Eu și cu Liza urma să plecăm de aici luni dimineață. Liza arvunise chiar o trăsură.

Sîmbătă am așteptat-o pe Lena să sosească, dar ea n-a venit. Am trecut de cîteva ori prin fața viei lor, dar n-am văzut pe nimeni. N-a venit nici duminică dimineață. M-am dus pînă la stațiunea diligentelor. Acolo nu era nimeni.

Cuprins de neliniște, m-am reîntors acasă. Liza mi-a întins un plic.

— L-a adus un băiețandru — spuse ea. Trebuie că este de la Ana Petrovna... Să te duci să-ți iei rămas bun. Hai, du-te! Sînt oameni foarte cumsecade.

Am plecat în grădină și acolo am deschis plicul și am scos din el o fîșie îngustă de hîrtie. Pe ea sta scris : „Vino la ora șase la trei platani. Lena."

M-am dus la trei platani nu la șase, ci încă de la ora cinci. Era un loc singuratic. Într-o rîpă stîn-

coasă, lîngă matca unui pîrîu uscat, creşteau trei platani. În jur, totul era veşted. Numai ici-colo mai înfloreau ultimele lalele. De bună seamă, pe locul acesta a fost cîndva o grădină.

Un podeţ de lemn se avînta peste pîrîu. Sub unul din platani se afla o bancă veche, cu nişte picioare de tuci ruginite.

În pofida faptului că am venit cu mult înaintea orei indicate, am şi găsit-o acolo pe Lena. Şedea pe banca de sub platan cu palmele strînse între genunchi. Basmaua îi alunecase de pe cap pe umeri.

Lena îşi întoarse capul abia cînd mă apropiasem de bancă

— Tu n-ai să-nţelegi — îngînă ea luîndu-mi mîna. Nu, nu te potrivi mie. Eu spun într-una prostii.

Fata se sculă în picioare, zîmbind vinovat.

— Mama zice că-s nebună. Ei şi ? Rămîi cu bine !

Mă cuprinse de umeri, atrăgîndu-mă spre ea, şi mă sărută pe gură. Apoi, îndepărtîndu-mă uşurel, spuse :

— Şi acum du-te ! Şi să nu întorci capul ! Te rog ! Du-te !

Ochii i se umplură de lacrimi, dar numai una singură îi alunecă pe obraz, lăsîndu-i o dîră îngustă, umedă.

Am plecat. Dar n-am putut să rezist şi am întors capul. Lena stătea rezemată de trunchiul platanului, cu capul dat pe spate ca şi cum cozile-i grele îl trăgeau înapoi, şi se uita după mine.

— Du-te ! strigă fata şi glasul ei mi se păru straniu de schimbat. Toate astea-s nişte prostii !...

Am plecat. Cerul se întunecase. Soarele apusese după culmea Kastel. Dinspre Iaila bătea vîntul, sunînd prin frunzişul uscat.

Nu-mi dădeam seama că totul s-a sfîrşit, totul, şi că viaţa — dintr-o pricină pe care n-o puteam înţelege — m-a lipsit de ceea ce ar fi putut face fericirea mea.

A doua zi dimineaţă am plecat împreună cu Liza la Simferopol.

În pădurile de dincolo de Ceatîr-Dag, ploaia turna cu găleata. Tot drumul pînă la Kiev, ploaia a biciuit geamurile vagonului.

Revenirea mea în casa părintească părea că a trecut neobservată. Ceva rău se petrecuse în familia noastră. Dar ce anume nu știam.

Eram chiar bucuros că nu mă bagă nimeni în seamă. Mă gîndeam mult la Lena, dar nu îndrăzneam să-i scriu.

După toamna aceea, m-am reîntors în Crimeea abia în anul 1921, cînd toate cîte s-au petrecut între mine și Lena s-au preschimbat în amintiri și nu mai dureau — mă puneau doar pe gînduri. Dar cine nu e frămîntat de gînduri ? Nici nu face să vorbești de ele !

DEZASTRUL

După Crimeea, totul s-a schimbat dintr-o dată. Tata avusese o ciocnire cu directorul Căii ferate din sud-vest și și-a părăsit serviciul. Bunăstarea familiei s-a curmat brusc.

Ne-am mutat din strada Nikolsko-Botaniceskaia în strada Podvalnaia [1]. Și parcă în bătaie de joc ne instalarăm chiar într-un subsol.

Trăiam numai din ceea ce realiza mama vînzînd tot felul de lucruri. În casa noastră, rece și întunecoasă, apăreau tot mai des niște oameni tăcuți, cu căciuli de miel pe cap. Își plimbau privirea tăioasă peste mobile, peste tablouri, peste vesela expusă pe mese, ca apoi să discute încet și stăruitor cu mama și să plece. Iar peste vreo oră-două intrau în curte camioane cu cai și apoi plecau iarăși, ducînd cu ele ba un dulap, ba o masă, ba o oglindă mare sau un covor.

[1] Podvalnaia — (în lb. rusă) a subsolurilor. (n.t.)

Dimineața găseam adesea în bucătărie un tătar cu tiubeteikă neagră, tighelită, în cap. Noi îi ziceam „șurum-burum". Stătea pe vine și se uita în lumină ba la niște pantaloni și jachete vechi ale tatii, ba la niște cearșafuri.

„Șurum-burum" se tocmea îndelung, pleca, revenea. Mama se supăra, pînă cînd deodată cădeau la învoială. „Șurum-burum" bătea palma cu ea, scotea din buzunar un portmoneu îndesat cu bani și începea să-i numere banii zdrențuiți, udîndu-și cu scuipat, în chip delicat, chipurile, vîrfurile degetelor.

Tata aproape că nu mai stătea acasă. Pleca dis-de-dimineață și se întorcea seara tîrziu, cînd noi dormeam cu toții. Unde umbla el peste zi nu știa nimeni. Poate că-și căuta de lucru.

Mama a îmbătrînit dintr-o dată. O șuviță sură îi cădea tot mai des peste față — începuse să umble foarte neglijent pieptănată.

Borea se mutase de la noi și stătea acum în camerele mobilate din cartierul „Progres", lîngă gară, pretextînd că așa îi vine mai la-ndemînă, că e mai aproape de Institutul politehnic. De fapt, plecase pentru că nu se mai împăca cu tata, pe care-l socotea autorul tuturor nenorocirilor familiei noastre și nu voia să trăiască în atmosfera posomorîtă a străzii Podvalnaia. Borea își agonisea traiul de pe urma meditațiilor, dar n-avea posibilitatea să ne ajute și pe noi. Dima dădea și el meditații sau, cum se zicea pe atunci, era preparator.

Singur eu eram încă prea tînăr ca să meditez pe alții, iar Galia era atît de mioapă, încît nu putea să se ocupe de nimic altceva, în afară de ajutorul pe care i-l dădea mamei în casă. Pe Liza a trebuit s-o concediem.

Într-o bună dimineață au venit la noi portarul casei împreună cu portărelul, un bătrîn uscățiv și acru, și ne-au pus sechestru pe aproape toată mobila care ne mai rămăsese. Tata îi ascunsese mamei această datorie. După aceea, tata a luat un post, primul care s-a nimerit să fie liber, foarte

prost plătit, la o fabrică de zahăr din apropierea Kievului, și a plecat.

Am rămas singuri. Necazurile se abătură asupra casei noastre. Familia se destrăma.

Înțelegeam totul prea bine și mă simțeam foarte nenorocit după Crimeea, după dragostea mea scurtă și tristă pentru Lena, după copilăria mea senină.

O dată pe lună, nenea Kolea, aflat la Breansk, îi trimitea mamei bani. Și de fiecare dată cînd primea acești bani, mama plîngea de rușine.

Într-o zi o văzui pe mama în camera de primire a directorului liceului nostru. Am alergat spre ea, dar mama mi-a întors spatele și am înțeles că nu vrea s-o văd.

Nu puteam să-mi închipui de ce-a venit la director, dar nici n-am întrebat-o nimic.

Cîteva zile mai tîrziu, Tereșcenko, noul nostru director, numit în locul lui Bessmertnîi, un om mic de statură, chel și rotofei, cu un cap care părea uns cu unt (de unde și porecla de „Scoate-unt"), mă opri în timp ce treceam pe coridorul școlii și-mi spuse :

— Transmite-i mamei dumitale următoarele : consiliul pedagogic v-a scutit, pe fratele dumitale și pe dumneata, de plata taxelor. Dar să ai în vedere că se scutesc numai elevii buni, așa că vă sfătuiesc să învățați mai bine.

A fost prima umilință pe care-am încercat-o. Acasă, i-am spus mamei :

— Dima și cu mine am fost scutiți de taxe. De ce ai cerut asta directorului ?

— Dar ce puteam să fac ? răspunse mama încet. Să vă retrag de la liceu ?

— Aș putea să cîștig și eu cît îmi trebuie.

Atunci văzui pentru întîia dată pe chipul mamei întipărindu-se frica, de parcă ar fi lovit-o cineva.

— Nu te supăra — îngînă mama cu capul căzut în piept. Ședea la masă și cosea. Puteam oare să te silesc să muncești ?

Și izbucni în plîns.

— Dac-ai ști cît de mult sufăr pentru voi toți și mai ales pentru tine ! Cum de-a îndrăznit el, tatăl vostru, să procedeze atît de nechibzuit, să fie atît de ușuratic ?! Cum de-a putut ?!

De cîtva timp, mama, vorbind despre tata, îl numea „el" sau „tatăl vostru". Acum plîngea aplecată peste hainele vechi pe care le cîrpea. Pe jos zăceau bucăți de stofă și de ață albă.

Mama vînduse aproape toate lucrurile din casă. Locuința noastră era acum pustie și umedă. O lumină jilavă străbătea prin ferestre. Dincolo de ele se auzea tîrșîitul cizmelor, se zăreau trecînd șoșoni sau galoși. Această perindare de picioare stropite de noroaiele drumurilor desfundate era enervantă și nu-ți îngăduia să te concentrezi asupra unui gînd. Părea că toți străinii aceștia treceau chiar prin casa noastră, umplînd-o de frig și de noroi, și nici nu catadicseau măcar să ne arunce o privire.

În toiul iernii, mama primi o scrisoare de la nenea Kolea. Această scrisoare o răscoli adînc.

Seara, cînd ședeam cu toții în jurul mesei rotunde, pe care ardea unica lampă din casă, și în timp ce fiecare își vedea de treabă, mama ne spuse că nenea Kolea stăruie ca eu să mă mut pentru un timp la dînsul, la Breansk, că el mă va înscrie la liceul de acolo, că e neapărat necesar să se facă așa pînă ce tata își va găsi din nou o slujbă mai bună și se va reîntoarce printre noi.

Galia o privi cu spaimă pe mama. Dima tăcea.

— Dar tata nu se mai întoarce la noi — spuse mama. Are alte afecțiuni. Din pricina asta a făcut datorii de ne-a lăsat pe drumuri. Nici nu vreau să se mai întoarcă. Nu mai vreau să aud vorbindu-se despre asta nici măcar un cuvînt.

Mama a tăcut mult timp. Buzele ei erau strînse.

— Ei bine — începu ea în cele din urmă — să nu mai vorbim despre asta. Dar cum rămîne cu Kostik ?

— Foarte simplu — rosti Dima, evitînd s-o privească pe mama. La Dima toate erau foarte simple.

Anul ăsta eu termin liceul și voi intra la Institutul tehnologic din Moscova. Vom vinde totul. Tu, mamă, și cu Galia vă veți muta la Moscova și veți locui cu mine. Vom face față. Iar Kostik va rămîne deocamdată la nenea Kolea.

— Dar cum vine asta ?... se neliniști Galia. Cum o să stea el acolo ? De ce să ne despărțim ?

Ședeam cu capul în piept și desenam distrat pe hîrtie bucle și flori. De cîtva timp, ori de cîte ori eram copleșit de durere, începeam să desenez, fără să-mi dau seama, pe unde se nimerea, niște bucle fanteziste și complicate.

— Încetează o dată cu mîzgăleala ! se enervă mama. Și nu înțeleg de ce zîmbești într-una ! Ce părere ai despre toate astea ?

— Eu nu zîmbesc — mormăii, dar în aceeași clipă simții apărînd iarăși pe fața mea un zîmbet încordat. E numai așa...

Am tăcut și am continuat să desenez. Nu mă puteam opri.

— Kostik dragă — reluă deodată mama, cu voce surdă — de ce taci ?

— Bine... îngînai eu. Am să merg... dacă trebuie.

— Da, așa va fi cel mai bine — se grăbi Dima.

— Da... desigur... Așa va fi cel mai bine — întării și eu, ca să spun ceva.

Totul se prăbuși în această clipă. Nu vedeam înaintea mea decît o singurătate chinuitoare și propria-mi inutilitate.

Aș fi vrut să-i spun mamei că nu trebuia să mă trimită la Breansk, că pot să dau lecții tot atît de bine ca și Dima și chiar s-o ajut și pe ea, că sufletu-mi este plin de amărăciune și că nu pot să scap de ideea că în felul acesta sînt alungat din sînul familiei. Dar simțeam o durere atît de vie în gît, mi se încleștaseră atît de tare fălcile, că mi-era cu neputință să scot o vorbă și de aceea tăceam.

O clipă îmi trecu prin minte să plec chiar a doua zi la tata. Dar gîndul acesta mă părăsi de îndată și

locul lui fu luat de alt gînd — că sînt singur, cu desăvîrşire singur.

În cele din urmă mi-am adunat toate puterile şi am repetat, poticnindu-mă mereu, că sînt gata să plec la Breansk, că mă bucur chiar de împrejurare, dar că mă doare capul şi vreau să mă culc.

Am plecat în camera rece unde dormeam eu şi Dima, m-am dezbrăcat repede, m-am băgat în pat, vîrîndu-mă cu cap cu tot sub plapumă şi-am zăcut aşa aproape toată noaptea.

Mama a venit în odaie, m-a strigat încet pe nume, dar eu m-am prefăcut că dorm. Atunci ea m-a învelit peste pătură cu mantaua uniformei mele şi a ieşit.

Pregătirile pentru plecarea la Breansk au ţinut pînă în decembrie. Mie îmi venea greu să-mi părăsesc liceul, colegii, să încep o viaţă nouă şi — după cîte îmi dădeam dinainte seama — nu tocmai uşoară.

I-am scris tatii că plec la Breansk, dar a trecut mult timp pînă să capăt răspunsul. L-am primit cu două zile înaintea plecării.

Scrisoarea tatii era scurtă. Îmi cerea să îndur încercările acestea cu tot curajul şi cu demnitate, ca un bărbat.

„Se prea poate — îmi scria el — ca viaţa să redevină pentru noi iar frumoasă şi atunci voi putea şi eu să te ajut. Eu mai cred şi acum că tu vei putea să obţii de la viaţă ceea ce n-am izbutit să obţin eu şi vei deveni un om adevărat. Ţine minte ceea ce îţi spun acum (eu nu te-am plictisit niciodată cu sfaturile) : să nu judeci pe nimeni în grabă şi nici pe mine pînă cînd nu vei afla toate împrejurările care determină pe cineva să acţioneze într-un fel sau altul şi pînă cînd nu vei avea destulă experienţă ca să înţelegi multe lucruri pe care astăzi este şi firesc să nu le înţelegi. Îţi doresc multă sănătate. Scrie-mi şi caută să-ţi păstrezi calmul."

Mama şi Galia m-au petrecut pînă la gară. Trenul pleca dimineaţa. Dima nu putea să lipsească de la

școală. Plecînd la liceu, m-a sărutat, dar n-a rostit nici un cuvînt. Mama și Galia tăceau și ele.

Mamei îi era frig și nu-și scotea mîinile din manșon. Galia se agățase de brațul mamei. În ultimul an, miopia i se accentuase mult. Se pierdea în mulțime, se speria de șuieratul locomotivelor. Mama m-a binecuvîntat, m-a sărutat cu buzele-i subțiri și reci și, trăgîndu-mă de mînecă puțin mai la o parte, mi-a spus :

— Știu că-ți vine greu să pleci și că ești supărat. Dar înțelege că barem pe tine unul, din noi toți, vreau să te feresc de mizerie și de toate aceste chinuri. Numai din cauza asta am insistat să pleci la nenea Kolea.

I-am răspuns că înțeleg totul, că nu sînt supărat. Îi spuneam mamei vorbe de alinare, dar inima îmi era aidoma unui sloi de gheață și doream ca trenul să plece cît mai repede, să pună capăt acestui bun rămas atît de dureros.

Poate că-mi luasem adevăratul bun rămas de la mama cu mult înainte, în noaptea cînd ea mă învelise ultima oară cu mantaua.

Trenul se urni din loc, dar eu n-o mai văzui nici pe mama, nici pe Galia — aburul gros al locomotivei ascunse peronul și pe toți cei care veniseră să petreacă pe cîte cineva.

În inima mea era tot atît de frig ca și în vagonul învăluit de lumina sură a zilei de iarnă. De la ferestre trăgea îngrozitor. Întinderile troienite îți umpleau sufletul de tristețe. Peste noapte se auzea șuierul încrîncenat al viforniței. Căutam să adorm, dar somnul fugea de mine. Priveam la flăcăruia lumînării din felinar. Vîntul o apleca mereu într-o parte, căutînd parcă s-o stingă. Mi-am propus să ghicesc : dacă lumînarea nu se stinge, atunci voi avea și eu parte de ceva frumos în viață. Lumînarea a luptat dîrză cu vîntul și nu s-a stins pînă a doua zi dimineață. Simții parcă, din pricina asta, o ușurare.

Cînd am coborît la Breansk, era un ger atît de cumplit, încît tot văzduhul răsuna de scîrțîitul cizmelor. Aerul înghețat se tîra pe pămînt ca un fum. Un

soare cu dinți sclipea pe cer asemenea unei flăcări stacojii.

Nenea Kolea trimisese în întîmpinarea mea o sanie. În ea se afla un cojoc, o glugă călduroasă și niște mănuși cu un singur deget. Mă învelii. Caii porniră de îndată la galop. Zburarăm, învăluiți în pulberea scînteietoare a zăpezii, întîi pe un stăvilar și apoi peste gheața rîului Desna. Clopoțeii prinși de arcul saniei sunau înnebuniți. În depărtare, peste munți, asemenea unei jucării din poleială, străvechiul oraș sclipea învesmîntat în horbotele mițoase de promoroacă și țurțuri.

Sania se opri lîngă o casă de lemn, situată pe povîrnișul muntelui. Am urcat treptele. Ușa se deschise de perete. Mătușa Marusia mă apucă de mînecă, mă trase în sufragerie, pe tavanul căreia jucau pete de soare, și-mi turnă cu de-a sila pe gît o jumătate de pahar de vin roșu. Buzele îmi erau amorțite de ger. Nu puteam să-i vorbesc.

În casa lui nenea Kolea, întreaga ambianță era plăcută și veselă. Samovarul duduia, Mordan lătra, roiuri de scîntei.
mătușa Marusia rîdea, iar din sobe țîșneau trosnind
În curînd veni de la Arsenal și nenea Kolea. Mă sărută pe obraji și mă scutură de umeri.

— Principalul e să nu te dai bătut. Numai așa vom face niște isprăvi care să rămînă de pomină.

Încetul cu încetul începusem să mă încălzesc. Și-așa cum se-ntîmplă întotdeauna, memoria dădu la o parte tot ce fusese neplăcut și, tăind parcă dintr-o pînză tot ce fusese uzat, ea unise numai ce a rămas bun și frumos : toamna din Crimeea și această iarnă rusească, plină de sonorități.

Dar și eu luptam să nu mă gîndesc la cele petrecute în ultimul timp la Kiev. Preferam să-mi aduc aminte de Alușta, de cei trei platani, de Lena. I-am scris chiar o scrisoare, dar n-am avut curaj să i-o trimit : mi se părea prea stupidă. Dar o scrisoare mai de soi n-am izbutit să-i scriu, oricît m-am chinuit.

ARTILERIȘTII

Ofițerii-artileriști de la Arsenalul din Breansk îl porecliseră pe nenea Kolea „colonelul Verșinin". Într-adevăr, nenea Kolea semăna cu Verșinin din piesa „Trei surori" de Cehov chiar ca înfățișare, cu bărbuța lui neagră și cu ochii săi vioi și întunecați. Cel puțin așa ni-l închipuiam cu toții pe Verșinin. Ca și acestuia, lui nenea Kolea îi plăcea să vorbească despre un viitor luminos. Credea în el, era blînd și plin de viață. Se deosebea de Verșinin prin faptul că era un bun metalurgist, autorul unui mare număr de articole cu privire la proprietățile diferitelor metale. Aceste articole și le traducea singur în limba franceză — o cunoștea la perfecție — și le publica într-o revistă pariziană de specialitate - „Revue metallurgique". Articolele sale erau publicate și în Rusia, dar mult mai rar decît în Franța. Cînd am sosit la Breansk, nenea Kolea tocmai lucra cu multă pasiune la un asemenea articol, în care se vorbea despre fabricarea oțelului de Damasc.

Dorul de viață al lui nenea Kolea era de-a dreptul uimitor. Se părea că nu există nimic pe lume care să nu-i stîrnească interesul. Era abonat la mai toate revistele literare, cînta minunat la pian, cunoștea astronomia și filozofia, susținea conversații interesante, dovedind o vervă inepuizabilă.

Cel mai bun prieten al lui nenea Kolea era un căpitan, numit Rumeanțev, un tip înzestrat cu o barbă impunătoare. Ca exterior, aducea puțin cu poetul Fet, numai că avea părul roșu-aprins, era cam miop și din fire foarte blînd. Uniforma sa de ofițer îi stătea cît se poate de prost. Pînă și liceenii din Breansk îl tachinau, poreclindu-l „civilul".

Era anevoie să-l cunoști din capul locului. Se învăluia totdeauna în norii fumului de țigară și, datorită timidității, prefera, în salon, colțurile cele mai întunecoase. Ședea acolo aplecat peste tabla de șah, adîncit în rezolvarea unei probleme. Dar de

îndată ce reușea să găsească o soluție fericită, izbucnea în hohote de rîs și își freca mulțumit palmele.

Rumeanțev lua foarte rar parte la conversații. De obicei tăcea și doar din cînd în cînd tușea, privind în jur cu ochii mijiți. Dar de îndată ce era vorba de politică, despre Duma de stat sau despre greve, îl vedeai că se însuflețește deodată și-și dă, fără șovăire, părerile sale de om de extremă stîngă.

Rumeanțev nu era căsătorit. Locuia împreună cu cele trei surori ale sale, toate la fel de micuțe, toate tunse și cu ochelari. Toate trei fumau, purtau foi negre cu pliuri rigide, bluze cenușii și — parcă s-ar fi vorbit — își prindeau toate ceasul cu un ac de siguranță în același loc pe piept.

Surorile acestea dădeau mereu adăpost în casa căpitanului cînd unor studenți taciturni, cînd unor bătrîni îmbrăcați în niște macferlanuri, cînd unor femei aspre ca înfățișare, întocmai ca ele. Nenea Kolea mi-a atras atenția nu care cumva să pomenesc cuiva despre acești oameni care locuiau în casa lor.

În afară de Rumeanțev și de surorile lui, la nenea Kolea mai venea maiorul Ivanov, un tip curățel, cu mîini albe, cu o bărbuță blondă, ascuțită și cu o voce subțire.

Întocmai ca majoritatea holteilor, Ivanov s-a aciuat și el pe lîngă o familie străină, pe lîngă cea a lui nenea Kolea. Nu trecea seară fără ca el să nu-și facă apariția aici, să ia parte la taifas. Și de fiecare dată cînd își scotea în vestibul mantaua și sabia, se înroșea cumplit și spunea că a trecut așa, într-o doară, sau că vrea să-i ceară lui nenea Kolea o părere într-o chestiune, apoi rămînea bineînțeles acolo și ședea pînă tîrziu.

Îi sînt recunoscător lui Ivanov, pentru că el m-a învățat să nu-mi fie rușine să mă îndeletnicesc cu lucrurile cele mai simple, cele mai umile.

Într-o zi îl întîlnii în piață. Cumpăra cartofi și varză.

— Ajută-mă, te rog, să duc toate astea pînă la trăsură — se rugă el de mine. Piotr al meu — Piotr

era ordonanța lui Ivanov — s-a îmbolnăvit și trebuie să le fac singur pe toate.

Pe cînd duceam amîndoi o paporniță grea, plină de varză, am întîlnit-o pe tînăra profesoară de limbă germană de la liceul din Breansk. Drept răspuns la salutul meu, ea pufni în rîs și întoarse capul. Mă înroșii.

— Degeaba te rușinezi — spuse Ivanov. Doar dumneata nu faci nimic rău. Eu, ca să scap de priviri zeflemitoare, am o metodă a mea : îi privesc pe oameni drept în ochi. Asta produce un efect minunat.

Ne-am urcat în trăsura împovărată cu fel de fel de legume și am pornit de-a lungul străzii principale, Bolhovskaia. Am întîlnit o sumedenie de cunoștințe, pînă și pe generalul Sarandinaki, comandantul Arsenalului, care trecea într-o trăsură cu doi cai.

Văzîndu-ne, cunoștințele noastre zîmbeau, dar Ivanov le privea drept în ochi. Intimidați de privirea lui, ei încetau să rîdă, ba chiar ne salutau prietenește. Iar Sarandinaki a oprit chiar trăsura și i-a propus lui Ivanov să-i trimită ordonanța sa ca să-l servească. Ivanov mulțumi foarte politicos, spunîndu-i că el se descurcă de minune în treburile aste prea puțin complicate. Generalul ridică mirat din sprîncene, apoi îl îmboldi ușurel pe vizitiu cu sabia lui vîrîtă în teaca neagră, și caii suri porniră la trap.

— Ai văzut ? spuse Ivanov. Nu trebuie să cedezi niciodată în fața prejudecăților.

Știam că Ivanov are dreptate și cu toate acestea nu mă simțeam de loc în largul meu sub focul atîtor priviri zeflemitoare. Îmi dădeam seama că era vorba de o prejudecată a mea.

Uneori mă surprindeam asupra faptului — mă temeam să procedez altfel decît toată lumea, mă rușinam de sărăcia mea, căutam s-o ascund celorlalți.

Mama considera schimbarea intervenită în viața noastră ca pe cea mai mare nenorocire. Căuta s-o ascundă cu orice preț față de cunoscuți. Toată lumea

știa că tata și-a părăsit familia, dar la întrebările cunoștințelor, mama răspundea mereu în același fel : că totul merge bine și că soțul ei va reveni în scurt timp. Ne cîrpea nopți întregi boarfele, ne prefăcea hainele, temîndu-se „să nu se observe cumva" vreun semn al sărăciei noastre. Sfiiciunea asta avu o înrîurire și asupra noastră.

În timp ce trăsura urca spre casa lui Ivanov, toată varza din vehicul se rostogoli deodată pe uliță. Căpățînile de varză o porniră razna pe caldarîm, întrecîndu-se care de care s-o ia mai repede la vale. Băiețandrii de pe stradă începură să fluiere. Birjarul opri caii. Am coborît din trăsură și am început să adunăm verzele.

De bună seamă că mă înroșisem tot de rușine, pentru că Ivanov mă privi și-mi spuse deodată :

— Lasă, le adun eu și singur. Dumneata du-te mai bine acasă.

Dacă numai cu cîteva clipe înainte mă simțeam stingherit că adun verzele sub privirile tuturor trecătorilor, auzind aceste cuvinte mă înroșii pînă în vîrful urechilor. Am început să culeg de pe jos cu înverșunare ultimele căpățîni și în treacăt i-am ars o palmă răsunătoare băiatului lui Samohin, un negustor bogat din Breansk, care țopăia pe trotuar și cînta în batjocură :

Un elev trecea călare
Și-a pierdut o varză mare !

Tînărul Samohin pieri pe dată prin poarta curții sale, urlînd și întinzîndu-și lacrimile pe față cu mîinile murdare.

Judecînd după privirea malițioasă a lui Ivanov, eram sigur că împrăștiase înadins verzele.

De atunci începusem chiar să sfidez opinia publică. Ieșeam în fiecare zi în stradă cu o lopată de lemn și aruncam zăpada, spărgeam lemne, făceam foc în sobe și nu numai că nu evitam munca fizică, ci o căutam în fel și chip.

Iar băiatul lui Samohin încă mult timp după aceea, îndată ce mă zărea de departe, se ascundea în spatele porţii şi striga de acolo :

— Vită albastră !

„Vită albastră" era porecla dată liceenilor, din pricina chipielor lor albastre. Dar injuriile acestea ale lui Samohin nu mai aveau nici un efect asupra mea.

Lecţia pe care mi-o dăduse Ivanov a fost întărită de locotenent-colonelul Kuzmin Karavaev, un om cu pieptul îngust şi cu nişte ochi cenuşii, voluntari.

Kuzmin Karavaev fondase la Breansk prima cooperativă de consum, în strada Bolhovskaia. Aducea singur mărfurile şi le vindea într-o magherniţă strîmtă. Această iniţiativă a lui Karavaev stîrnise o adîncă tulburare în rîndurile negustorilor din Breansk. Decanul breslei trimisese chiar la Petersburg, la Direcţia generală a artileriei, un denunţ contra lui Karavaev. Dar de partea lui Karavaev erau toţi intelectualii şi toţi muncitorii de la Arsenal. Denunţurile nu avură nici o urmare. Cooperativa de consum prospera şi devenea pe fiece zi tot mai bogată.

În munca sa la prăvălie, la vînzarea mărfii, Karavaev era ajutat de toţi. Pe mine însă mă alesese să-i fiu ajutor permanent. Aproape tot timpul liber mi-l petreceam la cooperativă, deschizînd lăzile care miroseau a coloniale, cîntărind sarea, făina şi zahărul. Karavaev îşi legase deasupra tunicii sale elegante un şorţ de pînză groasă ca al fierarilor şi în această ţinută servea repede lumea, glumea cu cumpărătorii şi-mi povestea tot felul de istorii interesante privitoare la proveniența mărfurilor.

În cooperativa lui Karavaev erau adunate mărfuri din întreaga ţară : tutunuri din Feodosia, vinuri din Georgia, icre din Astrahan, horbote din Vologda, văsărie de sticlă din Malţevo, muştar din Sarepta şi aţică din Ivanovo-Voznesensk. Prăvălia mirosea a heringi, a săpun, dar toate acestea erau depăşite de minunatul miros de rogojini proaspete, depozitate într-o încăpere dosnică.

Seara, Karavaev închidea hambarul cu un zăvor de fier și amîndoi ne așezam să bem ceaiul tare și parfumat. Ceainicul juca pe sobița de tuci. Karavaev spărgea bucățile de zahăr cu o baionetă lată, japoneză. Din zahăr săreau scîntei albastre. Dintr-o ladă de lemn scoteam niște turte dulci cu miere, numite jamki.

La ora ceaiului trebuia neapărat să se abată pe la cooperativă careva dintre cunoscuți — fie Ivanov, fie surorile Rumeanțev, fie mătușa Marusia.

Ivanov se așeza pe o ladă goală, fără să-și scoată mănușile sau măcar mantaua, și începea să-i demonstreze lui Karavaev că Rusia nu este încă destul de coaptă pentru comerțul cooperatist. Karavaev tușea înecîndu-se și dădea numai nemulțumit din mînă.

Mătușa Marusia aducea întotdeauna niște prăjituri de casă sau plăcinte.

Surorile Rumeanțev sorbeau ceaiul din farfurioare, făcînd, prin mișcările capului, să le sticlească din cînd în cînd ochelarii. Spuneau de Karavaev că este un Don Quijote și că toată dandanaua asta cu cooperativa este de fapt o propovăduire în favoarea faptelor mici, iar Rusia are nevoie acum nu de cooperative, ci de zguduiri mari.

Atunci Ivanov începea să-și zornăie pintenii și să cînte „Malbruc pleacă la război" [1], iar surorile Rumeanțev îl făcea pe Ivanov „retrograd" și părăseau prăvălia.

În primele zile ale primăverii, cooperativa a fost incendiată și a ars pînă la temelie. Incendiatorii au lucrat grosolan și pe față. Ușa prăvăliei fusese spartă și mărfurile stropite cu gaz.

Tot orașul știa că focul a fost pus de negustorii din Breansk, dar cercetările durau la nesfîrșit și în cele din urmă totul s-a mușamalizat. Karavaev se

[1] Versul de început al unui vechi cîntec popular francez, ce-și bate joc de generalul englez John Churchill, duce de Malborough, care a comandat trupele engleze și cele din Țările de Jos împotriva Franței în luptele purtate în vremea lui Ludovic al XIV-lea. (n.r.)

trase la față și tușea acum și mai tare. Plictisit, dădea din mînă, alungîndu-și parcă tusea, și spunea :

— *Finita la commedia!*[1] Țara noastră se va schimba numai printr-o mare zguduire ! Întreaga Rusie trebuie ridicată în picioare ; numai atunci va ieși ceva !

Pierderile provocate de incendiu erau foarte mari. Ele fură cu greu acoperite de membrii cooperativei : muncitorii de la Arsenal, artileriști, tovarășii ai lui Karavaev. Ceea ce a surprins cel mai mult a fost faptul că cea mai mare parte din pierderi a fost acoperită de maiorul Ivanov. Era foarte strîngător din fire și în anii serviți la Arsenal adunase cîteva mii de ruble. Aproape toți banii aceștia îi dădu lui Karavaev.

Am petrecut toată iarna și toată vara în familia unită a „celor de la Arsenal". Dar amintirea încercărilor prin care trecusem la Kiev nu se șterse. Îmi aminteam mereu de mama, de tata și uneori mă simțeam rușinat că eu trăiesc aici, în casa asta frumoasă și primitoare, în atmosfera asta calmă, de înțelegere și voioșie. Vedeam în minte subsolul rece din Kiev, masa goală cu firimituri de pîine, chipul îngrijorat al mamei și pe Dima obosit de atîtea meditații.

Mama îmi scria rar de tot, Galia și Dima nici atîta. Uneori mă gîndeam că mama nu-mi scrie fiindcă n-are nici bani de timbre. Trebuie să fac într-un fel s-o ajut, dar nu știam cum.

Nu puteam să mă obișnuiesc cu liceul din Breansk. În clasa mea, toți elevii erau mult mai vîrstnici ca mine. Îmi aminteam tot mai des și cu părere de rău de vechiul meu liceu și mă muncea gîndul să fac ceva să mă reîntorc la Kiev. În cele din urmă am scris o scrisoare fostului meu diriginte, profesorul

[1] Comedia s-a sfîrșit — (în lb. italiană) cuvinte spuse de Beethoven prietenilor săi atunci cînd a simțit că i se apropie sfîrșitul. (n.r.)

de latină Suboci. Îi mărturisii sincer tot ce mi s-a întîmplat și-l întrebai dacă aș putea să mă reîntorc. În curînd am și primit răspunsul.

„De la începutul noului an școlar sînteți reînscris la Liceul nr. 1, în clasa mea, și veți fi scutit de taxe. Cît despre partea materială a chestiunii, pot să vă propun cîteva meditații foarte avantajoase. Ele vă vor permite să duceți un trai modest, dar independent și să nu fiți o povară pentru nimeni. Cît despre necazurile trecute, nu vă mai gîndiți la ele : tempora mutantur et nos mutamur in illis [1] și trebuie să sperăm că schimbarea va fi în bine."

Am citit această scrisoare cvasioficială și am simțit că mă îneacă plînsul. Am înțeles cîtă bunătate izvora din rîndurile ei și am mai înțeles că din această clipă pornesc singur, fără ca să mai aștept ajutorul nimănui, să-mi clădesc viața.

Și gîndul acesta mă îngrozi, deși pe atunci aveam aproape șaisprezece ani.

MARELE TRAGEDIAN KEAN [2]

Pe gardurile Breanskului se lăfăiau afișe galbene, anunțînd turneul artistului Orlenev [3]. Afișele erau imprimate pe o hîrtie subțire și în același timp zgrunțuroasă. Erau ude toate din pricina papului. Caprele le rupeau și le mestecau îndelung. Din gurile lor atîrnau zdrențe de hîrtie galbenă pe care se

[1] Vremurile se schimbă și noi o dată cu ele ! (în lb. latină). (n.r.)

[2] Kean Edmond (1787—1833) — actor englez, mare interpret al pieselor lui Shakespeare. (n.r.)

[3] Orlenev P. N. (1869—1932) — cunoscut actor rus, artist al poporului din R.S.F.S.R. (n.r.)

puteau citi cuvintele imprimate în negru „geniu... desfrîu". Numai pe cîteva afişe rămase neatinse se putea citi că Orlenev va apare pe scenă în rolul tragedianului englez Kean, în piesa „Kean sau geniu şi desfrîu" [1].

Nenea Kolea îşi procurase din timp bilete pentru spectacolele lui Orlenev. De cîteva zile, în casa lui nu se vorbea decît de Orlenev.

Spectacolele urmau să aibă loc la teatrul de vară, în grădina publică. Teatrul era vechi, de lemn, acoperit cu o vopsea roz, scorojită. Pe pereţii lui, ani de-a rîndul se lipiseră afişe. Hîrtia, decolorată de ploi, atîrna în zdrenţe groase.

Clădirea teatrului era veşnic închisă, cu scînduri bătute în cuie. Pe înserate, de sub acoperişul ei ieşeau în zbor lilieci, care săgetau prin aleile mai depărtate. Domnişoarele în rochiţe albe ţipau de frică — exista credinţa că liliecii trag la alb şi se încleştează atît de tare cu ghearele de îmbrăcăminte, încît nu-i mai poţi desprinde.

Teatrul, astfel părăsit, părea plin de mistere. Eram convins că în sala lui pustie şi în cabinele actorilor se mai găsesc şi acum, trîntite pe jos, flori uscate, cutiuţe cu farduri, panglici şi note îngălbenite. Zac toate aşa cum au fost lăsate atunci cînd, potrivit legendei care circula prin oraş, o trupă de operetă s-a abătut cîndva, în trecere, pe aici.

Părea că teatrul a murit de mult, că este în întregime acoperit de păienjeniş şi că nimeni niciodată n-o să mai joace pe scena lui.

Dar iată că fu deschis, curăţat şi aerisit. Au fost aşternute preşuri, s-a scuturat cu grijă praful de pe catifeaua lojilor, care din cenuşie a redevenit pe dată vişinie, aşa cum fusese dintru întîi.

Sus, sub plafon, fu aprins policandrul. Era vechi, de cristal şi la început strălucea nesigur şi slab, dar pe urmă, cutremurat de primele acorduri ale orches-

[1] „Kean sau geniu şi desfrîu" — comedie în cinci acte în proză de Al. Dumas-tatăl (1836). (n.r.)

trei, a prins să scînteieze deodată din toate stelele sale multicolore, care sunau cu un sunet slab.

La ușă răsăriră bătrînii plasatori cu mănuși albe de bumbac. Începu să miroasă a parfum, din grădină pătrunse în sală o adiere răcoroasă și se simți aroma unor bomboane parfumate. Se auzi din nou vuietul înăbușit al glasurilor, zornăitul pintenilor, scîrțîitul fotoliilor, rîsete și foșnetul programelor lunguiețe. Pe ele era imprimată o liră într-o coroană de frunze de stejar.

— Orlenev, Orlenev, Orlenev! se auzea în toate colțurile sălii.

Nenea Kolea se afla într-o lojă, elegant în uniforma sa cu guler de catifea neagră. Mătușa Marusia era înconjurată de o aureolă argintie, iscată de noua ei rochie de culoare gri-fumurie, de părul și ochii ei cenușii, plini de emoție : nu mai fusese de mult timp la teatru.

Maiorul Ivanov păși calm pe covoarele sălii. La ghetele lui elegante, cu vîrfuri ascuțite, zornăiau melodios niște pinteni mici.

Chiar și căpitanul Rumeanțev își pieptănase frumos barba lui roșie și lată cît o lopată și venise îmbrăcat în uniformă de gală. Scotea neîncetat batista din buzunar și-și ștergea fața stacojie.

Surorile Rumeanțev stăteau strînse una într-alta și obrajii le ardeau cumplit. Vechile mele cunoștințe din Riovnî Volodea Rumeanțev și Pavlea Tennov veniră și ei la spectacol.

Volodea Rumeanțev se urcă la galerie, deși avea un loc în lojă : se certase cu surorile lui. Pavlea Tennov ședea în stal, privind în jur cu îngăduință. Își întinse picioarele cît erau ele de lungi, încrucișîndu-le unul peste altul. Se cădea, oare, ca el, bătrîn student din Petersburg, să se arate impresionat de un astfel de spectacol ?

Odată ajunși în lojă, mătușa Marusia mă trase de mînă mai aproape de dînsa, înlătură un fir de praf nevăzut de pe gulerul jachetei mele, îmi privi atentă părul, mi-l netezi și constată :

— Ei, acum eşti bine !

Am aruncat o privire în lumina tulbure a oglinzii din avanlojă. Eram foarte palid şi slăbuţ ca un copil, atît de slăbuţ că părea că mă voi frînge din clipă în clipă.

Cortina se ridică şi spectacolul începu.

Văzusem la Kiev mulţi actori buni, dar iată că acum un om de statură mai curînd măruntă, cu o faţă tristă şi totodată aspră, realiza pe scenă o adevărată minune. Fiecare mlădiere a glasului său dezvăluia sufletul chinuit şi minunat al marelui Kean. „Pe cerb ei îl răniră cu-o săgeată !" strigă el cu o voce melodioasă şi în strigătul acesta izbucni tot dorul lui nemărginit de bunătate, de îndurare.

Tremuram din tot trupul cînd în sală a început „scandalul" jucat de actori. N-am putut să-mi stăpînesc lacrimile cînd, după lăsarea cortinei, bătrînul regizor englez a ieşit la rampă şi a anunţat, cu glasul tremurînd de emoţie, că spectacolul nu mai poate continua : „Marele tragedian Kean — soarele Angliei — a înnebunit".

Mătuşa Marusia întoarse capul spre mine, mă bătu uşurel peste mînă şi voi parcă să-mi spună ceva care să mă înveselească, dar n-apucă să-mi spună nimic, ci sări din loc cu un strigăt de mirare. Nenea Kolea se întoarse şi el şi se sculă în picioare. Întreaga sală se cutremura de aplauze.

M-am întors şi eu. În spatele meu stătea tata. Tot obosit ca altădată, cu un zîmbet blînd şi trist pe buze, cu capul cu desăvîrşire încărunţit. Totul prinse parcă a se învîrti în juru-mi, pe urmă nu mai văzui nimic şi mă cufundai în întuneric şi tăcere. Tata mă prinse în braţe.

Îmi dau anevoie seama sau, mai bine zis, nu-mi dau de loc seama de ceea ce a urmat. M-am trezit întins pe micul divan din avanlojă. Gulerul tunicii mele era desfăcut. De pe bărbie îmi picura apă, iar mătuşa Marusia îmi umezea tîmplele cu apă de colonie. Tata mă cuprinse pe după umeri, mă ridică în capul oaselor şi mă sărută.

— Stai cuminte, nu te mișca — spuse el. Acum te vei simți mai bine. Cum se poate să nu fi primit telegrama mea?

Și în timp ce Orlenev, obosit, ieșea să mulțumească publicului și să ridice florile care i se aruncau mereu pe scenă, tata îmi povesti pe fugă că primise un post la o uzină din localitatea Bejița, situată la 8 km de Breansk.

Abia sosise și, negăsind pe nimeni acasă la nenea Kolea, venise după noi la teatru.

— Dar mama? întrebai eu.

— Mama? îngînă tata. Ți-am adus o scrisoare de la ea. Nu vrea să se mute la Bejița. Va pleca împreună cu Dima la Moscova și se gîndește să se stabilească acolo pentru totdeauna. Desigur, o va lua cu ea și pe Galia.

— Da' cu privire la mine ți-a spus ceva?

Tata păru că se gîndește.

— Pe cît țin minte nu. Am văzut-o foarte puțin. Uite, de bună seamă că ți-a scris totul aici. Citește.

Și-mi întinse o scrisoare. Aplauzele nu conteneau. Citii repede scrisoarea. Era scurtă și rece.

Mama îmi scria că trebuie să mai rămîn la nenea Kolea pînă ce viața ni se va normaliza. Deocamdată nu-mi poate spune nimic bun — scria mama. Ea se pregătește să plece peste o lună, în iulie, la Moscova. Vara va trebui să mi-o petrec la Breansk, dar, dacă doresc, pot să stau și la Bejița cu tata. Totuși ar fi mai bine și ar fi mai liniștită dacă aș rămîne la Breansk. „În drum spre Moscova — scria mama — noi, din păcate, nu ne vom putea opri la Breansk, dar îți voi telegrafia și vei veni la gară. Atunci ne vom revedea și vom vorbi despre toate." Cînd terminai scrisoarea, mătușa Marusia îi spuse, rîzînd, tatii:

— Acum nu-l mai dăm nimănui. Nici chiar dumneavoastră Gheorghi Maksimovici.

— Nu-l mai dăm, pentru nimic în lume — întări și nenea Kolea. De altfel va trebui să mai vorbim despre asta cu tine, Gheorghi.

— O să vorbim — se învoi tata.

Am mers prin grădină pînă la trăsură. Felinare cu arc voltaic fîsîiau printre copaci. Fanfara militară cînta pe estradă un marş zgomotos — parcă se bucura că spectacolul s-a sfîrşit şi că poate să tune din nou cu toată puterea tromboanelor şi a talgerelor ei.

Ne-am urcat în trăsură. Caii coborau povîrnişul, călcînd des, cu paşi mici.

Eram descurajat de scrisoarea mamei. În urma ei, totul rămînea tot atît de tulbure ca înainte. Se vede că mama nu se împăcase cu tata. Nu puteam să înţeleg însă de ce-mi scria cu atîta răceală. Să fi început să mă uite? Se putea, oare, ca nimeni să nu aibă nevoie de mine?

Tata discuta voios cu nenea Kolea. De ce nu mă întreabă şi pe mine ceva? Aveam să-i povestesc atîtea lucruri triste şi — cine ştie? — poate aş fi plîns şi mi-aş fi uşurat niţel inima.

Aici, în casa lui nenea Kolea, toţi mă iubeau — şi el, şi mătuşa Marusia, chiar şi toţi camarazii lui. Simţeam totuşi ceva greu, ca un pietroi, apăsîndu-mi necontenit inima. Trebuia să-mi ascund tot timpul tristeţea, ca să nu-i jignesc pe nenea Kolea şi pe mătuşa Marusia.

Îmi aminteam de cuvintele lui Suboci că în curînd voi putea trăi fără să fiu o povară pentru alţii. Inima mi se strînse plină de durere. Eram deci o povară pentru toţi. Tata avea viaţa lui proprie. Cine ştie, poate că la Bejiţa nici nu va sta singur!

Dar mama? De ce oare a renunţat atît de uşor la mine? Probabil că din cauza Galiei. Galia era pe cale să orbească. Medicii nu-i puteau fi de nici un folos. Din pricina asta, mama era desperată. Groaznica soartă a Galiei umplea toate gîndurile ei. Se vede că în sufletul mamei nu mai rămăsese nimic în afară de mila copleşitoare faţă de soră-mea.

O lună prăfuită atîrna în văzduh, deasupra oraşului. Acoperişurile de tablă, luminate de lună, păreau umede. Mătuşa Marusia se aplecă spre mine:

— Dă-mi, te rog, scrisoarea, dacă se poate!

Îi întinsei scrisoarea mamei.

Mătușa Marusia o îndoi, făcînd din ea o fîșie lungă și îngustă, și o vîrî în deschizătura mănușii sale de piele albă, pe care o închise cu un nasture mic de sidef.

Începuse să mă doară capul. Mă durea atît de tare, încît îmi dădură lacrimile. Așa au început durerile acelea de cap care m-au chinuit apoi ani în șir.

— Ce-i cu tine? mă întrebă mătușa Marusia.

— Mă doare rău capul.

— Sărăcuțul de tine, toate s-au prăvălit dintr-o dată pe capul tău!

Odată ajuns acasă, m-au băgat în pat. Stăteam culcat, căutînd să prind ceva din cele ce se discutau în sufragerie, și ascultam glasul tatii, așteptîndu-l să vină în sfîrșit să-mi ureze noapte bună.

Aerul rece de afară se revărsa în casă amețindu-mă. Adormind, îl auzeam pe Orlenev strigînd în camera de alături: „Pe cerb ei îl răniră cu-o săgeată!" Și îndată undeva la hotarul nopții prinse să cînte o muzică lină. Ea se depărta, se stingea și, parcă întorcîndu-se către mine, îmi făcea semne din cap.

Pe urmă mătușa Marusia spuse: „E foarte simțitor. Și-a fost o emoție prea mare pentru el." „Cine este foarte simțitor?" întrebai eu. „Dormi — se auzi vocea mătușii. Rămîn cu tine. Luați-vă singuri ceaiul." Linguriețele de ceai au început să se învîrtească repede, tot mai repede în pahare. Din această cauză am amețit și am început să cad. Cădeam încet, foarte încet și, în timpul căderii, am uitat totul.

Cîteva zile am zăcut cu febră mare și avînd dureri violente de cap. În timpul acesta, tata a plecat la Bejița.

Cum m-am însănătoșit, am plecat cu nenea Kolea la tata.

Bejița era un tîrgușor umed și plictisitor. Pămîntul era amestecat cu zgura poroasă de la cup-

toarele uzinei. În grădiniţele din faţa caselor creşteau mesteceni schilozi. Uzina scotea mult fum.

Tata locuia într-o casă de lemn. Toată locuinţa mirosea a fum de cărbune. Mobila era sărăcăcioasă. În afară de el, nu mai locuia nimeni. L-am găsit cercetînd un dicţionar enciclopedic.

S-a bucurat mult văzîndu-ne.

— Înţeleg prea bine — spuse el — că Kostik nu poate să rămînă aici definitiv : aici e prea plicticos, prea neorganizat, prea multă singurătate. Nici eu n-o să rezist mult timp.

— Şi ce ai de gînd să faci ? întrebă sever nenea Kolea.

— Voi pleca undeva. În general, n-am izbutit în viaţă. Acum mi-e totuna. Eu singur sînt vinovat.

Priveam la tata. Nu mai semăna de loc cu ceea ce fusese în 1905 sau şi mai înainte, la Gorodişce, la Ghelengik sau atunci, în camera pictorului Vrubel. Parcă era propriul său *alter ego,* un ratat.

SINGUR PE DRUMUL CEL MARE

Iată că au sosit şi zilele primelor semne ale toamnei.

În spatele casei unchiului Kolea, pe povîrnişul abrupt al rîpei, se întindea o livadă de meri bătrîni. Trunchiurile găunoase ale merilor şi gardul aplecat erau acoperite cu un soi de lichen gălbui.

În această livadă nu călca aproape nimeni în afară de mine.

Veneam aici cu un caiet, mă întindeam pe pămîntul încălzit de soare şi scriam versuri. După cîte înţeleg acum, erau nişte versuri proaste. În ele, totul era înecat într-o tristeţe vagă.

Peste slovele poeziei mele alergau zorite furnicile, cărînd cine ştie unde o viespe moartă. Cîte o ramură uscată cădea din pom peste caiet...

Cerul străveziu, cu tot albastrul lui intens, scînteia deasupra livezii. Acolo sus, în cer, colinda vîntul, îngrămădind norii dincolo de Desna. Odată m-am apucat să-i număr ; am ajuns pînă la două sute şi m-am lăsat păgubaş — norii îmi jucau înaintea ochilor.

Toamna îşi vestea sosirea cînd printr-o frunză moartă, uitată întîmplător pe o bancă, cînd printr-o micuţă omidă verde care cobora pe firul ei ca de păianjen de-a dreptul pe capul meu.

Îmi părea rău de vara care se sfîrşea. Nenea Kolea a petrecut-o în întregime la Breansk. În timpul verii mergeam deseori la el, la Arsenal, în laboratorul lui sau la atelierul de fierărie.

Îmi plăcea să privesc cum lucrează ciocanul cu aburi. Lîngă acest ciocan l-am auzit pe maiorul Ivanov povestind despre celebrul fierar al uzinelor Obuhov. El putea să spargă cu ciocanul cu abur, de o sută de puduri, o nucă aşezată pe un pahar întors cu fundul în sus, şi o făcea cu atîta băgare de seamă, încît paharul rămînea întreg.

Îmi plăcea Arsenalul, clădirile lui joase, zidite încă sub domnia Ecaterinei, curţile acoperite cu iarbă, unde se aflau îngrămădite piesele turnate de fontă, tufele de liliac de pe lîngă zidurile atelierelor, luciul unsuros al cilindrilor de aramă de la vechile maşini cu aburi, mirosul de spirt venind din laboratoare, fierarii şi turnătorii bărboşi şi coloana de apă albăstruie a fîntînii arteziene, care ţîşnea din pămînt lîngă zidul Arsenalului.

Trebuia să-mi iau rămas bun de la toate acestea, de la Breansk, de la casa primitoare şi caldă a lui nenea Kolea — şi asta poate pentru mai mult timp.

În toamnă urma să mă înapoiez la Kiev. Aşa s-a hotărît în scurtul consiliu de familie ţinut în gara Breansk, cînd mama, Galia şi Dima au trecut spre Moscova. M-am dus la gară cu nenea Kolea şi cu mătuşa Marusia, s-o văd pe mama.

Mama îmbătrînise și vorbea cu nenea Kolea cu o voce vinovată, de parcă voia să se justifice în fața lui.

Galia orbise aproape cu totul. Și, pe lîngă această infirmitate, începea s-o lase și auzul. Purta ochelari cu sticlă groasă, dublă. Cînd cineva i se adresa, o vedeai rotindu-și îndelung privirea speriată, străduindu-se a ghici cine anume îi vorbește. Răspunsurile sale erau confuze. Dima se arăta posac și calm.

Mama mă îmbrățișă, pe urmă mă cercetă atent din creștet pînă în tălpi și observă că arăt mult mai bine decît la Kiev. În glasul ei străbătea parcă o notă jignitoare.

I-am spus că vreau să mă înapoiez la Kiev și că am fost reprimit la Liceul nr. 1. Voi locui împreună cu Borea și-mi voi agonisi traiul dînd meditații.

Mama își întoarse capul și-mi spuse că ar fi vrut foarte mult să mă ia și pe mine la Moscova, dar că deocamdată un asemenea proiect nu-i sta în putință să-l realizeze. Nu știe nici ea cum își va orîndui viața la Moscova.

Galia repeta într-una :

— Kostik, unde ești ? Ah, aici ! Eu nu te mai văd de loc.

Atunci mătușa Marusia a început să vorbească repede, susținînd că este o nebunie să fiu lăsat să plec la Kiev, că ea poate că nu înțelege mare lucru și nu are dreptul să se amestece în chestiunile noastre familiale, dar...

Aici tăcu deodată, întîlnind privirea plină de tîlc a lui nenea Kolea. Mama nu-i răspunse nimic. Privea undeva, pe fereastra vagonului, dincolo de peron. Ochii ei erau negri de mînie.

— În sfîrșit ! rosti deodată mama. Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

Pe peron venea tata. Sosise în clipa aceea cu cursa de Bejița. Purta o jachetă neagră, lucioasă de veche ce era.

Tata se urcă în vagon. Şi aproape în aceeaşi clipă clopotul gării bătu de două ori.

Am început să ne luăm rămas bun. Tata i-a sărutat mîna mamei şi i-a spus :

— Kostik rămîne în grija mea. Îi voi trimite în fiecare lună bani pentru întreţinere şi pentru alte nevoi.

— Să dea Dumnezeu ! Măcar puţinul ăsta să nu uiţi să-l faci. Te rog...

Dima îşi luă în chip foarte rece rămas bun de la tata, iar Galia îşi întinse mîinile, aşa cum fac orbii, şi tot căuta să-i pipăie faţa. Tata se făcu deodată atît de palid, încît i se albiră parcă şi ochii.

Clopotul răsună pentru a treia oară.

Am coborît pe peron. De la fereastra vagonului, mama îmi făgădui că la iarnă va veni neapărat la mine, la Kiev.

Trenul se puse în mişcare.

Tata stătea cu capul descoperit şi privea cum gonesc roţile vagoanelor. N-a vrut să meargă în oraş, la nenea Kolea, pretextînd că trebuie să se întoarcă cu primul tren la Bejiţa, unde îl aştepta o lucrare urgentă.

Am plecat acasă cu trăsura. Nenea Kolea şi mătuşa Marusia au tăcut tot drumul. Mătuşa Marusia îşi muşca batista micuţă, apoi se uită la nenea Kolea şi răbufni :

— Nu, eu tot nu înţeleg ! Cum se poate una ca asta ?

Nenea Kolea se posomorî şi mă arătă cu privirea. Mătuşa Marusia tăcu.

Mă simţeam ruşinat din pricina neînţelegerilor ivite în familia noastră, neînţelegeri care-i mîhneau nu numai pe-ai mei. Doream să plec cît mai curînd la Kiev, să uit toate mizeriile şi toate necazurile. Mai bine să trăiesc singur decît în această atmosferă de jigniri reciproce, atît de obositoare şi de neînţeles.

Așteptam luna august ca să pot pleca la Kiev. Și iat-o c-a și sosit, cu frunze moarte și cu ploi mohorîte.

Ploaia cernea și în ziua plecării mele. Bătea un vînt rece. Vagoanele garniturii Moscova-Kiev șiroiau de ploaie. Tata n-a venit să mă conducă, deși îmi promisese.

Cît am stat în gară, nenea Kolea a încercat să mă înveselească, făcînd tot felul de glume. Mătușa Marusia îmi strecură în buzunarul mantalei o scrisoare și-mi spuse : „Citește-o pe drum."

Cînd trenul se urni, ea își feri capul. Nenea Kolea o luă de braț și o întoarse cu fața spre tren. Mătușa Marusia îmi zîmbi și își întoarse din nou capul.

Picăturile de ploaie se prelingeau pe geamurile vagonului. Am deschis fereastra și m-am aplecat în afară.

Nenea Kolea și mătușa Marusia stăteau pe peron și priveau în urma trenului. Aburul locomotivei se tîra pe pămînt. Departe, în urma trenului, zării o fîșie de cer senin. Acolo, soarele prinsese a lumina.

Mi se păru că-i un semn bun. Am scos plicul din buzunar. În el erau niște bani și cîteva rînduri : „Ai grijă de tine. Acum pornești singur pe drumul cel mare și tocmai de aceea nu trebuie să uiți că ai în provincie un unchi și o mătușă care țin mult la tine și sînt gata oricînd să te ajute."

Partea a treia

ȚINEREȚE

FUNDĂTURA DIKI [1]

Borea locuia într-o cameră mobilată „Progres", pe Jileanskaia, o stradă murdară, de lîngă gară.

Mă întîmpină cu un aer prietenos și în același timp ocrotitor.

— Bravo ! glăsui el. Bine ai făcut că te-ai hotărît să fii independent ! Deocamdată vei sta la mine. Pe urmă îți vom găsi un loc mai bun. Nu face să rămîi aici.

— De ce ?

— O să vezi.

De văzut, am văzut foarte curînd. Imediat ce Borea plecă la Institutul politehnic, în odaia lui apăru un om cu fața buhăită, care semăna cu o căpățînă de varză murată. Pe trupul său diform se bălăbănea o tunică de student plină de praf și niște pantaloni verzui, cu genunchii umflați ca niște bășici. Ochii lui goi și bulbucați se roteau încet în jur, inspectînd încăperea, raftul cu merinde și pe mine însumi.

— Contele Potoțki ! se prezentă buhăitul. Cel mai intim prieten al fratelui dumneavoastră, fost student al Institutului politehnic... demisionat din cauza unei boli incurabile...

— Și de ce boală suferiți dumneavoastră ? întrebai cu compătimire.

— Boala mea nu se poate descrie — rosti Potoțki și luă din cutia lui Borea o mînă întreagă de

[1] Diki — (în lb. rusă) sălbatic. (n.t.)

țigări. Dar sufăr cumplit. Datorită bolii am căzut de trei ori la rînd la examenul profesorului Paton. Îl știți pe Paton ?

— Nu !

— O bestie ! exclamă contele Potoțki și punînd mîna pe cîrnatul de pe masă, îl învîrti între degete și-l vîrî în buzunar. Zbirul celor ce doresc să reușească. Leacul împotriva bolii mele este banalul creozot. Dar părinții mei au întîrziat cu trimiterea mandatului. Natural, tot disponibilul meu a secat, așa că nu mă pot repezi la farmacie după creozotul de care am pomenit. N-aș putea să mă „lămuresc" la dumneavoastră pînă mîine ?

— Cum să vă lămuriți ? întrebai eu cu naivitate.

— Bine ! zîmbi blajin contele Potoțki. Ajunge, m-am plictisit și eu să fac pe bufonul ! Am vrut să împrumut de la Borea trei ruble, dar l-am scăpat. Poate-i găsesc la dumneavoastră ?

— Desigur ! și scosei grăbit banii din buzunar. De trei ruble ați spus c-aveți nevoie ?

— O, tinere, tinere ! exclamă Potoțki plin de mîhnire. Dacă un tip obraznic cere bani cu împrumut, întotdeauna exagerează cifra, iar un om cumsecade o reduce. Dacă eu aș fi fost, doamne ferește, obraznic, v-aș fi cerut douăzeci de ruble. Dar eu vă cer numai trei ! Vă veți întreba care este adevărul ? Ca întotdeauna, adevărul este undeva la mijloc. Deci douăzeci minus trei fac șaptesprezece. Împărțim șaptesprezece la doi și obținem opt și jumătate. O mică rotunjire ne va da cifra nouă. Deci nouă ruble. Comod și simplu !

Îi întinsei zece ruble în loc de nouă. Îi luă într-un mod foarte ciudat. Nici n-am observat cum a făcut-o. Banii parcă se topiseră în aer.

În timpul cît am stat de vorbă cu contele Potoțki, ușa scîrțîise mereu. Dar în clipa în care banii se topiseră în aer, ușa se izbi de perete și în cameră năvăli o femeie scundă, într-un capot. Papucii din picioarele ei lipăiau la fiecare pas. Erau prea mari.

— De ce ? strigă ea cu un glas plin de patimă. De ce să-i daţi bani acestui monstru ? ! Dă-i încoace ! şuieră ea printre dinţi şi îl apucă pe contele Potoţki de tunică.

Mîneca tunicii pîrîi.

Contele se smuci şi fugi pe coridor. Femeia se repezi după el. Papucii ei pocneau ca nişte focuri de revolver.

— Dă-mi-i ! urla ea. Dă-mi măcar trei ruble, barem două !

Dar contele coborî scara cu o repeziciune uimitoare şi dispăru în stradă. Femeia în capot se rezemă de perete şi izbucni în hohote de plîns. Plînsul ei părea forţat, un plîns dizgraţios.

Locatarii ceilalţi începură să deschidă uşile. Faptul acesta mi-a permis să-i văd dintr-o dată pe toţi. Întîi apăru un tînăr cu obrazul plin de coşuri, într-o cămaşă liliachie, căutînd să prindă de ea un guler trandafiriu de celuloid.

— Madam Gumeniuk ! striga el cu un glas poruncitor. Luaţi, vă rog, măsuri !

În coridor apăru proprietara camerelor mobilate „Progresul", madam Gumeniuk — o doamnă durdulie, cu ochi blînzi şi galeşi. Se apropie de femeia în capot şi îi spuse cu o voce neaşteptat de clară şi de aprigă :

— Marş în cameră ! Şi fără scandal ! Altminteri te dau pe mîna poliţiei. Ai cuvîntul meu de onoare...

Femeia în capot trecu liniştită la ea în cameră. Coridorul vui încă timp îndelungat, comentînd întîmplarea cu contele Potoţki.

I-am povestit toate acestea lui Borea, cînd s-a înapoiat acasă. Borea mă încredinţă că am scăpat ieftin şi mă sfătui ca pe viitor să nu mă las tras pe sfoară. Contele Potoţki nu e de fel conte, nici student, ci un fost slujbaş de tribunal, dat afară pentru beţie.

— De mine se tem — observă Borea. Dar cu firea ta e mai bine să-i eviţi. Aici s-a adunat toată drojdia oraşului.

— Atunci de ce stai aici ?

— Eu m-am obișnuit. Nu mă mai deranjează.

Peste o lună, Borea îmi găsi o cameră „cu tot confortul" la o bătrînă cunoștință a mamei, pani Kozlovskaia, în fundătura Diki.

Am primit bani de la tata, dar chiar dacă nu mi-ar fi trimis nimic, după socoteala mea puteam să mai rezist timp de trei luni fără să dau meditații.

La pani Kozlovskaia, în afară de fiul ei Romuald, locotenent de infanterie, nu mai locuia nimeni. Casa era mică și cam strîmtă, cu podele lipicioase din cauza vopselei proaste. Ferestrele dădeau într-o grădină ai cărei pomi erau toți tăiați. Nu mai rămăseseră decît doi-trei pomi fructiferi Iarna, în această grădină se făcea patinaj. În mormanele de zăpadă strînse pe marginea patinoarului se înfigeau brăduți tăiați, care îngălbeneau foarte curînd. Taxa era foarte mică, patinajul fiind destinat puștimii de pe Glubociția și de pe strada Lvovskaia. Nu exista nici măcar o fanfară, ci numai un gramofon cu o imensă pîlnie liliachie.

Fundătura Diki era cu adevărat sălbatică. Se pierdea în niște maidane troienite de zăpadă și pline de grămezi de cenușă, din care ieșea un fum vinețiu. Aici mirosea veșnic a ars.

Mi-am împodobit pereții odăiței cu portretele lui Byron, Lermontov și Hugo. Pe masă mi-am rînduit cărțile. Seara mă slujeam de o mică lampă de bucătărie, care își proiecta lumina numai asupra mesei de scris și a portretului lui Hugo.

Scriitorul avea o înfățișare tristă, cu barba lui stufoasă și capul sprijinit în palma care-i răsărea din manșeta rotundă, scrobită. Privirea lui părea că-mi spune : „Bine, bine, tinere, ce-ai să faci mai departe ?"

În timpul acela citeam cu pasiune „Mizerabilii". Și poate că mai mult decît acțiunea romanului în sine îmi plăceau îndrăznețele incursiuni în istorie ale bătrînului Hugo.

În general am citit foarte mult în iarna aceea. Nu puteam să mă deprind de fel cu singurătatea. Cărţile mă ajutau să evadez din ea. Îmi aduceam aminte de viaţa noastră în strada Nikolsko-Botaniceskaia, de Lena, de artileriştii cei veseli, de focurile de artificii din bătrînul parc de la Riovnî şi de Breansk. Pretutindeni fusesem înconjurat de oameni de tot felul, plini de bunăvoinţă.

Acum însă simţeam un gol în jurul meu. Lampa scotea un fel de bîzîit şi sunetul acesta mărea simţămîntul meu de singurătate.

Dar trecu o lună, trecură două şi s-a petrecut o cotitură în viaţa mea. Am început să-mi dau seama că în viaţă binele şi răul stau laolaltă. Adesea, prin vălul minciunii, mizeriei şi suferinţelor răzbate, luminos, binele. La fel se întîmplă în asfinţit, într-o zi mohorîtă, cînd cenuşiul norilor este străpuns de raza soarelui care apune.

Mă străduiam să descopăr pretutindeni urmele binelui. Şi deseori le şi găseam. Puteau să strălucească dintr-o dată, ca pantofiorul de cleştar al Cenuşăresei de sub rochiţa ei murdară şi ruptă, aşa cum putea să strălucească undeva, pe stradă, privirea ei atentă şi blîndă. „Eu sînt ! spuneau ochii aceştia. Nu mă recunoşti ? Acum m-am prefăcut într-o cerşetoare, dar de îndată ce voi lepăda zdrenţele astea de pe mine voi fi din nou prinţesă. Viaţa este plină de neprevăzut. Nu te teme şi ai încredere în ceea ce-ţi spun eu".

Asemenea gînduri nelămurite mă frămîntau în iarna aceea.

Abia păşisem pe drumul vieţii, dar mi se părea că-l cunosc pe de-a-ntregul. Am citit undeva, la Fet, nişte versuri care, după părerea mea, se potriveau de minune cu ceea ce mă aştepta :

Din ţara viscolului, gheţii şi-a zăpezii,
Curat şi proaspăt vine al tău mai...

Citeam cu glas tare aceste versuri. Pani Kozlovskaia le auzea de după perete. Locotenentul

Romuald Kozlovski se întorcea tîrziu sau nici nu dormea acasă. Paniei Kozlovskaia îi era urît singură şi o bucura sunetul oricărui glas omenesc.

BĂTĂILE DE TOAMNĂ

Profesorii şi colegii mei de liceu mă întîmpinară, la înapoierea de la Breansk, cu tot atîta căldură ca şi Borea. Chiar şi protoiereul Tregubov rosti, cu acest prilej, cîteva cuvinte pline de tîlc despre fiul rătăcitor.

Suboci mă descusu cu de-amănuntul, interesîndu-se unde m-am instalat, şi promise că-mi va procura peste o lună cîteva meditaţii. Subdirectorul Bodeanski scoase pe nas un sunet înspăimîntător, care aducea cu un fel de sforăit — în felul acesta îi speria el pe „boboci" — şi-mi spuse :

— Eşti vinovat, dar meriţi îngăduinţă. Du-te în clasă şi nu mai păcătui !

Şi totuşi a trebuit să mai păcătuiesc.

În liceul nostru, fiecare clasă avea cîte două secţii : întîia şi a doua. Întîia era considerată aristocratică, iar a doua — democratică.

În secţia întîi învăţau toate găgăuţele : fii de generali, de moşieri, de funcţionari superiori şi financiari, pe cînd în secţia a doua erau adunaţi copiii de intelectuali, cei ce nu făceau parte din nobilime, evreii şi polonezii.

Separaţia aceasta se făcea pesemne în chip deliberat şi dintr-un ordin pornit de sus.

Animozitatea dintre cele două secţii nu înceta niciodată. Una pe alta se disprefuiau. O dată pe an însă, toamna, avea loc o bătălie tradiţională între secţii. La această bătălie nu luau parte „bobocii" şi nici elevii din ultima clasă. Aceştia din urmă erau socotiţi prea mari, aproape studenţi, şi nu le

stătea bine să se bată. Se întîmplau și toamne „goale", cînd cele două secții nu se războiau.

Data bătăliei se schimba în fiecare an. Aceasta spre a înșela vigilența conducerii noastre. Dar și direcția veghea, ghicea după unele semne apropierea acestei zile mari, se neliniștea și recurgea la fel de fel de șiretlicuri ca să împiedice ciocnirea : ba dădea liber îndată după ora întîi clasei suspectate că ar putea să provoace bătălia, ba ducea două-trei clase să viziteze Muzeul de arte, ba închideau pe neașteptate toate căile de acces în grădină, unde se desfășura de obicei bătălia.

Nici o stratagemă nu era însă de folos. Lupta începea în ziua stabilită și întotdeauna în recreația mare.

Pe unii elevi, clasa îi „scutea" de luptă : pe cei bolnavi, pe cei slabi sau pe băieții care manifestau întotdeauna dezgust nu numai pentru bătaie, dar și pentru o simplă hîrjoneală cu colegii.

Toți aceștia erau lăsați cu ușurință la o parte : tot nu erau de nici un folos.

Am fost scutit și eu pentru acest ultim motiv.

Cei scutiți trebuiau să-și scoată cureaua în timpul bătăliei. Și numai atunci, după legile de fier ale războiului dintre liceeni, nimeni nu se atingea de ei.

În general, aceștia preferau să nu iasă în grădină și priveau de la ferestrele claselor — de unde se vedea perfect desfășurarea bătăliei.

Lupta începea printr-o subită liniște prevestitoare a rele ce cuprindea întreaga clădire a liceului. Coridoarele se goleau într-o clipă. Toți elevii năvăleau în grădină.

Pe urmă izbucnea deodată un urlet surd, fioros. Subdirectorul Bodeanski pălea auzindu-l și își făcea semnul crucii. Printre norii de praf stîrniți de cetele care se apropiau una de alta zburau, șuierînd ca mitraliile, sute de castane...

Toți paznicii — Kazimir, Maksim Apă-Rece și încă alții — dădeau fuga în grădină. După ei alergau, care de care mai grăbit să-l întreacă pe celă-

lalt, pedagogii speriați. Ușile se trînteau. Pe coridoare se auzeau glasurile furioase ale profesorilor.

Subdirectorul Bodeanski, zorit să ajungă la fața locului, îmbrăca din mers mantaua de uniformă și chipiul cu cocardă.

Odată, după Bodeanski coborî în goana mare în grădină și ksiondzul — canonicul Olendski. Noi, „scutiții", ne-am urcat pe ferestre. Voiam să-l vedem pe Olendski cum va ridica crucea deasupra capului și-i va îndemna la pace și împăcare pe cei învrăjbiți.

Dar în locul acestei acțiuni, Olendski își suflecă mînecile sutanei și începu să-i despartă pe bătăuși, zvîrlindu-i în toate părțile. O făcea cu mare dexteritate. Elevii zburau din mîinile lui ca niște mingi. Probabil că Olendski și-o fi adus aminte de propria-i copilărie.

Ksiondzul se înapoie din grădină și intră, suflînd din greu, în cancelaria profesorilor. Judecînd după fața lui roșie și strălucitoare, această participare la bătălie, fie și în calitate de împăciuitor, îi făcea o mare plăcere.

De îndată ce lupta se declanșa, toate ieșirile de rezervă din grădină se deschideau. Era o manevră strategică, pentru ca paznicii și pedagogii care-i despărțeau pe bătăuși să poată să-i împingă către ieșirile acestea de rezervă.

— A început la Liceul nr. 1 ! urlau băieții pe străzi.

Privind de la fereastră, era greu să pricepi ce se petrece în grădină și ce anume a început. Se ridicau nori de praf, trosneau crengile copacilor, răsunau țipete și se auzea un tropot surd, de parcă cirezi întregi de elefanți înaintau prin grădină unii spre alții, călcîndu-se în picioare.

Pe urmă, măturînd totul în cale și răsunînd prin coridoarele sonore, se năștea, creștea și se transforma într-un bubuit de tunet strigătul victoriei. Aceasta însemna că secția întîi se retrage și-o ia la sănătoasa.

Pe cît îmi aduc aminte, nu s-a întîmplat niciodată ca secţia întîi să iasă învingătoare.

Aproape întotdeauna, în primele rînduri ale învingătorilor se afla un elev cu un nas cîrn şi obraznic — viitorul scriitor Mihail Bulgakov. Se arunca în luptă în cele mai primejdioase locuri. Victoria zbura pe urmele lui, încununîndu-l cu cunună de aur din propriul lui păr răvăşit.

Găgăuţele dintr-a întîi se temeau de Bulgakov şi încercau mereu să-l defăimeze. Şi acum, după luptă, răspîndiră zvonul că Bulgakov ar fi întrebuinţat un procedeu ilegal, că s-ar fi folosit în luptă de catarama de metal a curelei sale. Dar nimeni n-a dat crezare acestei clevetiri răutăcioase, nici măcar subdirectorul Bodeanski.

De astă dată am luat şi eu parte la luptă, pentru că aveam să mă răfuiesc cu elevul Havin, fiul unui agent de schimb.

Acest lungan deşelat, deşi graseia într-un chip uluitor, izbutea să vîre în aproape fiecare frază cuvîntul „sacramental". La teatru, trimitea cunoştinţelor sale nişte bezele languroase. Ne dispreţuia profund pe noi, cei care nu făceam parte din nobilime. Venea la liceu în trăsură proprie.

Totul a început din cauza paniei Kozlovskaia. Bătrînica avea vederea slăbită şi se temea să iasă singură în oraş. O însoţeam deci la kostiol aproape în fiecare duminică. Pani Kozlovskaia suferea la gîndul că mă stinghereşte, se scuza la nesfîrşit şi se sfia, se înroşea toată ca o fată mare ori de cîte ori era nevoită să apeleze la mine.

De obicei o luam la braţ, altfel se izbea mereu de trecători. Uneori, în treaba asta mă înlocuia locotenentul Romuald. Dar se întîmpla s-o facă foarte rar. Bănuiam că locotenentul se simte stingherit să iasă cu bătrîna sa mamă, că-i este ruşine s-o vadă lumea în paltonul ei vechi şi demodat şi că e atît de neajutorată. În orice caz, duminica dimineaţa locotenentul era aproape întotdeauna „al dracului de ocupat".

Odată, într-o duminică, o conduceam pe pani Kozlovskaia la kostiol. Pe strada Mihailovskaia l-am întîlnit pe Havin. Acesta își arcui sprîncenele și mă privi cu ochii mijiți. Fața lui exprima o mirare dispreţuitoare. O măsură încet pe bătrînă din cap pînă în picioare, zîmbi, pocni din degete și trecu fluierînd mai departe.

Cînd bătălia se porni de-a binelea, am ieșit și eu în grădină. Havin stătea deoparte. N-avea curea. Era „scutit". „Scutit" eram și eu, n-aveam nici eu curea, dar m-am apropiat de Havin și i-am ars o palmă.

Havin scoase un fel de piuit caraghios, iar pe mine mă apucă de mînă pedagogul Ţepușă.

A doua zi am fost chemat de către subdirectorul Bodeanski.

— Ce-nseamnă asta ? mă întrebă el. Înţeleg să vă fi bătut fiindcă așa trebuia, n-aveaţi încotro. Dar dumneata, poftim ! Îi dai o palmă ! De ce ?

— Aveam de ce... Nu m-am bătut niciodată cu nimeni, Pavel Petrovici. Asta o știţi și dumneavoastră !

— Hm ! Da, da ! Și totuși, riști ca pe semestrul al doilea să nu mai fi scutit de taxe. De ce l-ai lovit ?

M-am încăpățînat și n-am vrut să spun din ce pricină.

— Merita să fie lovit. Dacă mă credeţi, bine, Pavel Petrovici. Mai mult nu vă pot spune.

— Te cred — spuse Bodeanski. Și acum du-te ! Fie ca acest caz să-l înghită domoala Lethe [1].

După fiecare din aceste bătălii, directorul nostru și Bodeanski aveau discuţii neplăcute cu președintele circumscripţiei noastre de învăţămînt public și cu părinţii găgăuţelor scărmănate.

— Ce ţi-e și cu oamenii cărora le lipsește o doagă ! ne spunea Bodeanski cu amărăciune. Și

[1] Lethe — în mitologia greacă, unul din fluviile din Infern, al cărui nume înseamnă uitare. (n.r.)

mai citiți fel de fel de Ibseni și de Leonizi Andreevi! Tineri luminați sînteți voi? Viitori stîlpi ai societății? Zuluși și troglodiți, asta sînteți!

LIMBILE „VII"

Dintre limbile așa-zis „moarte" nu studiam în liceu decît latina. Era unul din obiectele principale. Latina ne-o preda Vladimir Fadeevici Suboci, care semăna cu un motan deșirat și slab, cu mustăți bălane zbîrlite.

Bodeanski urmărea de aproape cunoștințele noastre la limba latină și-i plăcea să repete:

— Limba latină este cel mai măreț fenomen al lingvisticii!

Limba greacă nu era obligatorie. Numai puțini dintre noi o studiam. Ne-o preda un ceh bătrîn, Pospeșil, cu hainele îmbibate de scrumul țigărilor fumate. Se tîra anevoie pe coridoare cu picioarele-i bolnave și umflate și veșnic întîrzia la ore. Din pricina asta i-am schimbat numele: în loc de Pospeșil îi spuneam Opozdal [1].

Dintre limbile „vii" studiam franceza și germana. Lecțiile erau tare plictisitoare.

Francezul Sairmou avea o mînă paralizată și o bărbuță roșcată, ascuțită, ca pe vremea lui Henric al IV-lea. Venea în clasă cu niște oleografii mari sub braț și le întindea pe perete.

Pe aceste oleografii era reprezentată viața fericită a unor țărani de naționalitate incertă, de-a lungul diferitelor anotimpuri. Primăvara, acești țărani, în cap cu pălării de paie garnisite cu panglici multicolore arau pămîntul, în timp ce soțiile lor, rumene și strînse în corsaje frumoase, dădeau de

[1] În limba rusă, „pospeșil" înseamnă „s-a grăbit", iar „opozdal" — „a întîrziat". (n.r.)

mîncare unor puișori galbeni. Vara, sătenii coseau fînul și jucau în jurul stogurilor, vînturînd ramuri de trandafiri înfloriți. Toamna treierau grîne lîngă niște căsuțe ca niște jucării, iar iarna, probabil că în lipsă de alte îndeletniciri, patinau pe rîul înghețat.

Și totuși pozele cu țărani erau mult mai distractive decît celelalte, care închipuiau niște camere triste, de construcție geometrică, cu un mobilier sumar și cu un pisoi care se juca cu un ghem de lînă.

Sairmou punea în cui oleografiile, lua în mîna-i sănătoasă o baghetă și, indicînd pe țăranii care jucau ținînd niște seceri în mîini sau arătînd un pisoi, întreba pe franțuzește, cu glas tunător :

— Ce vedem noi în acest tablou interesant ?

Iar noi răspundeam în cor, tot pe franțuzește, că în acest tablou vedem limpede niște țărani cinstiți sau o pisicuță jucîndu-se cu ghemul de ață al venerabilei bunice.

Această tărăgăneală cu poze a durat doi ani la rînd, pînă cînd într-o zi subdirectorul ne aduse în clasă, în locul lui Sairmou, un nou profesor, pe monsieur Hauvas.

Monsieur Hauvas era proaspăt sosit în Rusia. Nu cunoștea nici un cuvînt rusesc. Prima lui lecție în această țară misterioasă se nimeri s-o facă în clasa noastră.

Monsieur Hauvas, de felul lui din Bretania, era un omuleț gras, mic de statură și atît de calm, încît nici nu catadicsea să se supere pe noi.

Subdirectorul ni-l prezentă pe monsieur Hauvas și plecă. Atunci se sculă elevul Regamez și, foarte politicos, într-o impecabilă franțuzească pariziană, îi aduse la cunoștință lui monsieur Hauvas că în Rusia există obiceiul ca înainte de lecție să se citească o rugăciune. Monsieur Hauvas zîmbi îngăduitor și comprehensiv, zicîndu-și, desigur, că fiecare țară își are ciudățeniile ei.

Atunci a intrat în joc elevul Littauer. Deşi evreu, el cunoştea la perfecţie slujba bisericească ortodoxă.

Littauer ieşi din bancă, se opri în faţa icoanei, îşi făcu cu gesturi mari semnul crucii şi începu rugăciunea „Înainte de învăţămînt" : „Preabunule Doamne, Dumnezeule, trimite-ne harul sfîntului tău duh, care ne dăruieşte şi ne întăreşte puterile noastre sufleteşti".

Citi această rugăciune de cinci ori, pe urmă „Ectenia mare", după care „Crezul", „Tatăl nostru" şi începu şi rugăciunea „Sfîntului Efrem Sirin".

Monsieur Hauvas asculta nedumerit, cu capul plecat în chip smerit.

— „Doamne şi stăpîne al vieţii mele ! implora Littauer. Duhul trîndăviei, al întristării, al dorului de putere, al vorbirii în deşert să nu ni-l dai nouă !"

Noi repetam în cor cuvintele rugăciunii şi ne tot uitam la ceas : ne temeam ca nu cumva cunoştinţele lui Littauer în ale slujbei bisericeşti să-i fie insuficiente ca să mai umple cele zece minute care mai rămăseseră din oră. Dar Littauer nu ne-a dezamăgit. Recită a doua oară „Crezul" şi termină ora cu o solemnă citire a rugăciunii „Mîntuieşte, Doamne, poporul tău".

Clopoţelul sună, iar monsieur Hauvas se îndreptă spre cancelaria profesorilor, ridicînd uşurel din umeri. Uniforma lui neagră luci o clipă în bătaia soarelui şi pluti, legănat, prin coridor.

Rîdeam cu hohote, ascunzîndu-ne după capacele pupitrelor, dar un minut mai tîrziu năvăli în clasă, sufocat de indignare, subdirectorul Bodeanski şi strigă :

— Schimonoseli ! Aţi binevoit să profanaţi religia, trîntorilor ! Cine a organizat tedeumul ? Desigur tu, Littauer !

— Se poate una ca asta, Pavel Petrovici ? Doar sînt evreu ! exclamă Littauer, sculîndu-se în picioare.

— Vai, vai, vai! făcu Bodeanski. Auzi! Este evreu! Interesant alibi! Parcă eu sînt acela care crede că o să ți se usuce mîna dacă o să faci semnul crucii! Ia, strînge-ți cărțile și marș acasă! Și să meditezi pe drum la trista împrejurare de a avea un al doilea „patru" la purtare.

Cu monsieur Hauvas ne-am înfundat în hățișurile de nepătruns ale verbelor neregulate și ale conjugărilor. Divina limbă se transforma într-o schemă greoaie. Ne rătăceam printre misterele accentelor, printre toate aceste „accent aigu", „accent grave" și „accent circonflexe" și, treptat-treptat, limba vie a lui Flaubert și a lui Hugo a început să existe pentru noi ca ceva cu desăvîrșire rupt de ceea ce pretindea că ne predă monsieur Hauvas.

Cu cît înaintam în vîrstă, cu atît mai mult ne plăcea literatura franceză și cu atît mai mult ne străduiam să citim pe autorii francezi în original. În acest scop studiam limba singuri sau cu ajutorul profesorilor particulari, lăsîndu-l în plata domnului pe flegmaticul breton. Iar el conjuga, declina și privea într-una pe geam la cerul rusesc, care cernea fulgi albi și reci de zăpadă. Și în ochii lui monsieur Hauvas nu puteai citi nimic în afară de dorul după focul din cămin.

Am încercat să aducem vorba despre Balzac și despre Dumas, despre Hugo și Daudet, dar monsier Hauvas fie că tăcea, fie că ne răspundea că această literatură este pentru cei mari și nu pentru niște băiețandri ruși care pînă acum nu cunosc nici măcar ce deosebire este între „futur" și „conditionnel".

Cu timpul am aflat că profesorul nostru are în Bretania, într-un mic orășel, o căsuță de piatră și o mamă bătrînă, și că a venit în Rusia numai pentru ca să agonisească în cîțiva ani o sumă bunicică și să se întoarcă apoi la el în patrie, unde maică-sa se ocupă cu creșterea iepurilor de casă, iar monsieur Hauvas voia să cultive ciuperci, pe care să le vîndă apoi la Paris, ceea ce era foarte rentabil.

De aceea, pe monsieur Hauvas nu-l interesa nici Rusia ca atare, nici literatura franceză.

O singură dată s-a întîmplat ca monsieur Hauvas să stea cu noi de vorbă. Era primăvară. Monsieur Hauvas se pregătea să plece în Bretania, ca să-şi petreacă acolo vacanţa de vară. Datorită acestei împrejurări era ceva mai comunicativ.

Deşi tot posomorît, glumea cu noi şi ne declară că omul este făcut pentru o viaţă ferită de emoţii, iar pentru a o realiza, el trebuie să se plece în faţa legilor şi să se mulţumească cu puţin.

Pe urmă ne povesti cum, copil fiind, prindea cu bunicul său omari. Se opri din povestit, oftă şi căzu pe gînduri. Dincolo de ferestre înfloreau castanii. Primăvara rătăcea prin coridoare, aducînd cu sine o adiere lină de vînt, care îţi mîngîia faţa cu suflarea ei feciorelnică. Monsieur Hauvas privea la primăvara de afară şi clătina trist din cap — pe el, viaţa îl aruncase în lumea largă, aşa cum aruncă vîntul de pe frunza verde o gărgăriţă durdulie. Şi toate acestea numai fiindcă nu are avere şi trebuie să-şi agonisească prin munca asta plictisitoare un viitor molcuţ, ferit de griji.

— Da — rosti monsieur Hauvas — aşa e viaţa! Să avem deci răbdare. Nu se cade să cîrtim împotriva soartei, împotriva lui Dumnezeu. Iar răbdarea ne va fi răsplătită. Nu-i aşa?

Nimeni nu i-a răspuns nimic, pentru că noi credeam tocmai contrariul.

După mulţi ani i-am povestit odată unui prieten al meu, scriitorul Arkadi Gaidar, în ce fel ne preda monsieur Sairmou limba franceză după oleografiile acelea.

Gaidar s-a bucurat nespus de mult, fiindcă şi el învăţase cam tot aşa. Amintirile îl copleşiră. Cîteva zile la rînd nu-mi vorbi decît după metoda lui Sairmou.

Pe atunci ne stabilisem în împrejurimile Reazanului, hoinăream mult şi prindeam peşte de prin lacuri.

— Ce vedem noi în acest tablou? mă întreba uneori pe neașteptate Gaidar în timpul hoinărelilor noastre, și imediat răspundea tot el: Vedem un sat neprimitor, pe care-l părăsesc niște sărmani drumeți. Vedem niște săteni care nu vor să le dea drumeților nici măcar trei ouă în schimbul unei mîini de tutun.

Odată, pe cînd călătoream spre Moscova pe o linie puțin umblată a căilor ferate dintre stațiunea Tuma și orașul Vladimir, Gaidar mă trezi în toiul nopții și mă întrebă:

— Ce vedem noi în acest tablou interesant?

Eu nu vedeam nimic, pentru că lumînarea din felinar tremura neîntrerupt și prin vagon se tot mișcau niște umbre.

— Noi vedem — începu Gaidar — pe un hoț de tren, care scoate din coșul unei venerabile bătrîne o pereche de cizme calde rusești, așa-zișii „pîslari".

Și, spunînd acestea, Gaidar, mătăhălos și blînd, sări de pe patul său aflat în rîndul al doilea, apucă de guler un omuleț ager, cu o șapcă cadrilată în cap, îi luă din mînă pîslarii și-i strigă:

— Marș afară! Și să nu-mi mai ieși în cale cît oi trăi!

Hoțul, speriat, o zbughi pe platformă, iar de acolo sări din tren în plină viteză. Cred că acest caz reprezintă unica aplicație practică a metodei Sairmou.

Orele de germană erau mai interesante decît cele de franceză. Și nu pentru că Oskar Fedorovici Iohansohn ar fi fost un profesor model, ci pentru că în timpul lecțiilor lui ne apucam uneori de îndeletniciri care n-aveau nici în clin, nici în mînecă cu limba germană. De cele mai multe ori, Oskar Fedorovici ne dădea să copiem partitura operei sale: „Buchetul vinului de Tokáy".

Iohansohn era un vienez în vîrstă și foarte nervos. Venea în clasă ținînd în mînă piciorul unui scaun tăiat cu ferăstrăul. Cînd zgomotul din clasă

depășea limitele îngăduite, profesorul bătea cu piciorul scaunului, cu toată puterea, în catedră. Ne potoleam imediat.

Iohansohn era cunoscător și amator de muzică. Dorea să devină compozitor, dar nu știu ce nenorocire care intervenise în viața lui l-a împiedicat să-și realizeze visul și atunci se apucă, plin de dezgust, să predea limba sa maternă.

Cerea de la noi puține cunoștințe de germană. Dacă vreunul din băieți nu știa nimic la lecție, Iohansohn îl privea lung pe deasupra ochelarilor, ofta și-i punea cu mișcări domoale nota trei minus în catalog.

Într-o zi, eram pe atunci în clasa a șasea, Iohansohn a pierdut în tramvai manuscrisul operei sale. Era un exemplar unic. A dat îndată un anunț la mica publicitate. Dar nimeni nu i-a adus partitura. Iohansohn a lipsit de la ore o săptămînă încheiată și cînd a reapărut, în cele din urmă, nu-l mai recunoșteam : pămîntiu la față, purta la gîtul lui galben un fular rupt. În ziua aceea, la ora lui Iohansohn domni o liniște adîncă.

— Așadar, tinerilor — rosti Iohansohn — totul s-a sfîrșit. Această compoziție era opera întregii mele vieți. Redeveneam tînăr scriind-o. Cu fiecare pagină cădeau de pe umerii mei cîțiva ani. Da ! Așa era ! Era muzica fericirii ! Scriam despre ea. Unde este fericirea ? Pretutindeni ! În vuietul pădurii... În frunzișul stejarului, în aroma butoaielor de vin. În glasul femeilor și în ciripitul păsărilor. Peste tot, pretutindeni !... Visam să devin un cîntăreț rătăcitor... Nu mă gîndeam la acest surtuc de uniformă. Îi invidiam pe țigani. Aș fi cîntat la țară pe la nunți și în căsuța pădurarului. Aș fi cîntat pentru cei îndrăgostiți, pentru cei singuratici, pentru eroi și pentru poeți, pentru cei înșelați de viață, ca și pentru cei care nu și-au pierdut încă încrederea în bine. Toate acestea se găseau în opera mea. Toate ! Speram să mor liniștit, după ce o voi auzi pe scena Operei din Viena. Mă gîndeam :

poate bătrînul meu prieten, poetul Altenberg, va veni și el, se va așeza ca un urs în fotoliul de catifea și va lăcrima ascultîndu-mi muzica. Aceasta ar fi pentru mine cea mai înaltă răsplată. Și, cine știe ? Poate că această muzică ar fi auzit-o și aceea care n-a crezut niciodată în puterile mele...

Iohansohn vorbea privindu-și mîinile slabe și parcă era beat de durere. Întotdeauna vorbea cam pompos și teatral, dar acum nu mai simțirăm acest defect. Stăteam toți cu ochii plecați. După terminarea acestei ore, în recreație, veni Suboci.

— Am vrut să vă previn — începu el, în timp ce noi îl înconjurarăm cu toții — că trebuie să vă purtați acum cît se poate de frumos la orele lui Oskar Fedorovici. Dar m-am gîndit că asta o știți și singuri și că nu-i nevoie de povețele mele.

În aceeași zi, prin toate clasele liceului se lansă un apel : „Să găsim opera dispărută ! S-o găsim cu orice preț !"

Cine lansase acest apel nu știu. Dar el trecea din gură în gură. Ne adunam în grupuri și discutam cum trebuie căutată. Umblam prin oraș cu mutre de conspiratori. În sufletul fiecăruia clocotea nerăbdarea. Cercetările începură. Interogam pe conducătorii tramvaielor, cercetam toate piețele. Răscoleam hîrtia de învelit a tuturor negustorilor și în cele din urmă descoperirăm opera în piața Lukeanovski.

Un elev dintr-a opta o zări la o precupeață. Aceasta se văieta că hîrtia nu e bună pentru învelit : rîndurile scrise cu cerneală se întipăreau pe slănină și cumpărătorii se supărau. De aceea, din manuscris nu lipseau decît trei pagini.

Manuscrisul îi fu restituit lui Iohansohn în ora de germană pe care o ținea la clasa a opta. N-am văzut cum s-au petrecut lucrurile. Am fost însă de față cînd Iohansohn a ieșit din clasă după lecție, înconjurat de cei dintr-a opta. Era fără ochelari și mergea cu pași nesiguri, clătinîndu-se. Cei dintr-a opta îl sprijineau de braț. În ușa cancelariei se afla

subdirectorul Bodeanski ; zîmbea și clătina din cap. Îl îmbrățișă pe Iohansohn și se sărutară.

Timp de cîteva zile, tot liceul fu cuprins de nebunia notelor. Iohansohn aducea partitura operei și hîrtie curată de note. Ne împărțea această hîrtie, iar noi transcriserăm opera în cîteva exemplare.

Acestea se petrecuseră pe la sfîrșitul iernii, iar primăvara am primit prin poștă un mic carton, prin care Oskar Fedorovici Iohansohn mă ruga să onorez cu prezența mea o audiție la care se vor executa fragmente din opera sa. Audiția avea loc în casa unuia dintre colegii mei de clasă.

Seara am pornit la adresa indicată, pe bulevardul Bibikov. Scara largă care ducea la locuința colegului meu era luminată ca ziua. Două săli spațioase erau tixite de lume. Oaspeții, în majoritatea lor, erau elevi de liceu, dar veniseră și eleve de la Liceul de fete Mariinski, și muzicanți cu părul cărunt, și actori. Iohansohn încă nu sosise. Stăteam la intrarea sălii și priveam scara luminată. În curînd apăru și Oskar Fedorovici. Urcă în goană scara, subțirel, întinerit parcă în haina-i neagră, elegantă, și intră grăbit în sală. Toți începurăm să aplaudăm.

Concertul începu îndată. Cînta un cvartet acompaniat de pian. Era, într-adevăr, muzica fericirii, care povestea despre suferințele celor ce iubesc, suferințe la fel de mari ca și chinurile lui Tristan și ale Isoldei. Nu pot să spun cît de melodioasă era această muzică, nici să redau amploarea ei simfonică.

Atunci cînd audiția se termină și majoritatea musafirilor îl felicitară pe Iohansohn și se retraseră, noi, cei rămași, am fost poftiți la masă.

Tîrziu, noaptea, l-am petrecut pe Iohansohn acasă. El se abătu pînă la poștă și trimise o telegramă la Viena. Cînd ieși de la oficiul telegrafic păru deodată trist și ne spuse c-a așteptat prea mult această zi. Iar cînd aștepți ceva prea mult timp, bucuria se transformă într-un fel de tristețe.

„DOMNII ELEVI"

Cine putea şti ce avea să iasă din noi, din „domnii elevi", cum avea obiceiul să ne spună Bodeanski ? Ce va ieşi din toţi aceşti tineri cu chipiele decolorate de soare, veşnic gata la tot felul de pozne, de zeflemele şi de sfadă ? Ce putea să iasă, de exemplu, din Mişa Bulgakov ? Nimeni nu putea şti.

Bulgakov era mai în vîrstă decît mine, dar îmi aduc perfect de bine aminte şi de vioiciunea lui năvalnică, şi de limba lui neiertătoare, de care se temeau toţi, şi de acea senzaţie de preciziune şi forţă care emana din fiecare cuvînt al său, fie el oricît de neînsemnat.

Bulgakov era plin de idei năstruşnice, pus totdeauna pe glume şi farse. Transforma lumea cunoscută de noi de-a fir-a-păr într-o lume ale cărei personaje şi întîmplări erau cu totul neobişnuite.

Un supraveghetor oarecare, de pildă Ţepuşă, nimerind în cercul născocirilor şi al „farselor" lui, căpăta importanţa unui Sobakevici [1] sau a unui Tartarin [2], şi începea să trăiască o viaţă dublă, misterioasă, dar nu ca Ţepuşă cel cu nas umflat şi roşu, de beţivan, ci ca erou al unor peripeţii hazlii şi fanteziste.

Inventivitatea lui Bulgakov deplasa uşurel cele înconjurătoare, dintr-o lume pe deplin reală, dincolo de hotarul unei lumi a exagerării, a unei lumi aproape fantastice.

După terminarea liceului l-am revăzut abia în 1924, cînd se şi afirmase ca scriitor. Nu trădase bătrînul Kiev. În piesa lui intitulată „Vremea Turbinilor" am recunoscut holul liceului nostru şi pe paznicul Maksim Apă-Rece — un bătrînel cinstit

[1] Sobakevici — personaj din romanul „Suflete moarte" de N. V. Gogol. (n.r.)

[2] Tartarin — eroul unor povestiri ale scriitorului francez Alphonse Daudet. (n.r.)

și arțăgos. Părea că din culisele teatrului au prins a foșni castanii tomnatici ai Kievului.

Cam în același timp cu mine au învățat la liceul nostru și cîțiva tineri care, mai tîrziu, au devenit literați, actori sau dramaturgi cunoscuți. Kievul a fost întotdeauna orașul pasiunii pentru teatru.

A fost oare o întîmplare că acest liceu a dat în scurt timp atîția literați și artiști? Cred că nu. (Nu degeaba ne spunea Suboci ori de cîte ori întîrziam „întîmplător" la ore: „În viață nu există nimic întîmplător, în afară de moarte". Și, enunțînd această sentință, îi punea vinovatului cinci minus la purtare.)

Nu, de bună seamă nu era o simplă întîmplare. Cauzele acestui fenomen sînt atît de numeroase și atît de greu de sesizat că noi, din comoditate, nu vrem să le aprofundăm și preferăm să credem că totul nu se datorește decît unei fericite întîmplări.

Îi uităm cu ușurință pe profesorii care ne-au trezit dragostea pentru cultură, uităm și de minunatele teatre din Kiev, și de pasiunea pe care o aveam cu toții pentru filozofie și poezie uitam că pe vremea aceea, în tinerețele noastre, mai trăiau Cehov și Tolstoi, Serov și Levitan [1], Skriabin [2] și Komissarjevskaia [3].

Uităm revoluția din 1905 și mitingurile studențești, la care izbuteam să ne strecurăm și noi, elevii de liceu, uităm discuțiile celor mari asupra faptului că Kievul a fost întotdeauna un oraș de o mare incandescență revoluționară.

Uităm cu cîtă lăcomie îl citeam pe Plehanov, pe Cernîșevski și broșurile revoluționare tipărite pe o hîrtie proastă, cu lozincile: „Proletari din

[1] Serov V. A. (1865—1911) și Levitan I.I. (1861—1900) — celebri pictori ruși. (n.r.)

[2] Skriabin A. N. (1871—1915) — cunoscut compozitor rus. (n.r.)

[3] Komissarjevskaia V. F. (1865—1910) — mare actriță rusă. (n.r.)

toate țările, uniți-vă!", „Pămînt și libertate!", uităm cum îl citeam pe Herzen, „Manifestul comunist" și romanele revoluționare. În ziarul „Kievskaia Mîsl" ne plăceau mai ales articolele semnate „Homo novus". Mult mai tîrziu am aflat că acesta era pseudonimul lui Lunacearski.

Chiar și cititul acesta dezordonat dădea roade.

Uităm vestita bibliotecă Idzikovski de pe Kreșceatik, uităm concertele simfonice, grădinile Kievului, minunata toamnă kievleană, cu murmurul foșnitor al frunzișului, uităm că solemna și nobila limbă latină ne-a însoțit de-a lungul anilor de liceu. Uităm și Niprul, iernile blînde și cețoase, uităm Ucraina cea bogată și prietenoasă, care înconjura orașul cu inelul cîmpiilor sale de hrișcă în floare, uităm imaginea acoperișurilor de paie și prisacele.

E greu să urmărești procesul înrîuririi tuturor acestor realități atît de variate și de deosebite una de alta asupra conștiinței noastre de adolescenți. Dar această influență s-a făcut simțită. Ea conferea tuturor gîndurilor, tuturor senzațiilor noastre o anumită tonalitate poetică.

Ne pasiona poezia și literatura. Dar înțelegerea literaturii ruse, a adîncimii și clarității ei clasice am dobîndit-o mult mai tîrziu decît înțelegerea literaturii, mult mai ușoare pentru noi, apusene.

Eram tineri și literatura apuseană ne atrăgea prin eleganța, seninătatea și perfecțiunea ei formală. Mérimée cel rece și prea lucid ne era mai apropiat decît chinuitorul Dostoievski. La Mérimée sau la Flaubert, totul era senin, aidoma unei dimineți de vară, pe cînd Dostoievski venea ca o furtună, aducînd cu el neliniște și dorința de a te afla undeva, într-un adăpost sigur.

Sau poate că vinovate de pasiunea noastră pentru literatura apuseană erau și cărțile acelea galbene, ieftine, apărute în „Biblioteca universală"? Pe atunci, ele inundau librăriile. Pentru douăzeci de copeici puteai citi „Mont-Oriol", „Eugénie Grandet", „Rața sălbatică" și „Mănăstirea din Parma". Le-am citit pe toate cu nesaț.

Cîtva timp ne-a pasionat mai ales poezia franceză: Verlaine, Leconte de Lisle și Théophile Gauthier. Îi citeam și în original, și în traducere. Limba franceză, aeriană, uneori aproape insesizabilă ca o mireasmă îndepărtată, altă dată dură ca metalul, suna la acești poeți ca o adevărată vrajă.

Această poezie ne atrăgea nu numai prin muzicalitatea și prin conținutul ei nebulos, care aducea cu cețile ușoare ale primăverii, ci și prin faptul că evoca imaginea poeților Parisului. Această poezie era unul din lucrurile ispititoare dintr-un șir de lucruri foarte ispititoare legate de imaginea Parisului. Acoperișurile de ardezie, inelul de bulevarde, ploaia, luminile, Pantheonul, noaptea trandafirie de deasupra Senei și, în sfîrșit, versurile. Astfel apărea Parisul în imaginația noastră naivă. Fără poezie, el era de neconceput, așa cum era de neconceput fără baricade și fără sărutări.

Dar, foarte curînd, eu, cel ce mă pasionasem după poezia franceză, am înțeles că alături de mine scînteiază uriașele comori ale poeziei ruse, plină de substanță și pură.

Își cerne-alene codrul veșmîntul ruginiu
Și veștedele cîmpuri, cu-argint le-așterne gerul...

Creșteam și, treptat, literatura rusă punea stăpînire pe inimile noastre.

În afară de literatură ne mai pasiona și pictura.

În sala de festivități, pe o tablă de marmură, erau săpate în litere de aur numele medaliaților și ale oamenilor celebri care absolviseră liceul nostru. Printre aceștia se afla și pictorul Ghio [1]. Deși fusese unul din colegii noștri mai mari, nu-l apreciam însă din pricina tonalității sumbre și a didactismului tablourilor sale. În vremea noastră începuse să se afirme o atracție spre impresionism.

[1] Ghio N. N. (1831—1894) — cunoscut pictor rus cu tendințe realiste. (n.t.)

Colegul meu de clasă Emma Schmuckler se pregătea să devină pictor. Studia pictura cu impresionistul Manevici din Kiev. Îmi plăceau tablourile lui Manevici: curți și ogrăzi de prin tîrguri pierdute, pictate gros, cu penel aproape ca al unui zugrav.

Veneam deseori în vizită la Emma. Era, cum se spunea, o casă de artiști.

Tatăl lui Emma, un medic foarte cunoscut și onest, se pregătise în tinerețea lui să devină cîntăreț de operă. Nu știu ce s-a întîmplat — fapt e că n-a reușit. Totuși, pasiunea predominantă a doctorului Schmuckler rămăsese opera.

În casa lui, totul era întocmai ca la operă; nu numai stăpînul casei, înalt, masiv, cu fața rasă și cu vocea puternică, dar și pianul, notele scrise de mînă, coșurile destinate florilor ce i-ar fi fost dăruite, afișele, portretele cîntăreților celebri și binoclurile de sidef — totul aducea cu ambianța operei.

Chiar și zgomotul neîncetat care domnea în casa medicului era aidoma ca la operă. Fie că se supăra pe copii și striga la ei, fie că se certa — totul aducea a rulade și recitative, în moderato, allegro și forte, totul părea a fi duete sau triolete, arii care se întretăiau, cîntate de copii, femei sau bărbați. În tot zgomotul acesta exista o melodie ascunsă. Vocile din apartamentul lui sunau limpede și libere, ca un „bel-canto", și răsunau pe toată scara intrării principale.

Deși veneam des la Emma Schmuckler, preferam totuși acestei case patriarhale cămăruța unui alt coleg de liceu, a polonezului Fițovski. Locuia singur, ca și mine.

Fițovski era un tînăr voinic, cu o șuviță blondă căzută pe frunte, de un calm imperturbabil, care considera tot ce se petrecea în lume drept o agitație stupidă.

Avea ciudățeniile lui, care scoteau din fire pe profesori. Vorbea, de pildă, cu colegul lui de bancă, cu ghidușul de Stanișevski, în cea mai curată limbă

rusă posibilă, dar în așa fel că deseori nu puteai înțelege nimic. Realiza acest lucru într-un mod foarte simplu. Fițovski accentua greșit toate cuvintele și le rostea foarte repede.

Tot el m-a silit să învăț limba internațională esperanto. Această limbă incoloră, născocită de stomatologul Zamenhof din Varșovia, avea singurul merit că era ușoară. Nu era propriu-zis o limbă, ci pleava imponderabilă care rămîne după vînturarea tuturor limbilor din lume.

Totuși, în această limbă apăreau în diferite țări un mare număr de ziare. Din aceste ziare mă interesau coloanele cu adresele oamenilor care doreau să corespondeze în esperanto.

Urmînd exemplul lui Fițovski, am început să corespondez cu cîțiva esperantiști din Anglia, Franța, Canada și chiar din Uruguai. Le trimiteam ilustrate cu vederi din Kiev, iar în schimb primeam vederi din Glasgow, Edinburgh, Paris, Montevideo și Quebec. Treptat, am început să-mi îmbogățesc corespondența. Ceream să mi se trimită portretele scriitorilor de acolo și reviste ilustrate. Așa a apărut în casa mea un minunat portret al lui Byron, pe care mi l-a trimis un tînăr medic englez din Manchester, precum și portretul lui Victor Hugo, pe care mi l-a trimis o tînără franțuzoiacă din Orléans. Aceasta era de felul ei foarte curioasă și-mi punea o mulțime de întrebări: dacă e adevărat că preoții ruși poartă veșminte cusute din fire de aur, dacă toți ofițerii ruși vorbesc franțuzește.

În fiecare săptămînă organizam mici chefuri în cămăruța lui Fițovski. La aceste chefuri beam prea puțin (nu ne ajungeau banii decît pentru o sticlă de vișinată), dar declamam poezii, discutam, rosteam cuvîntări și cîntam.

Astfel ne prindea dimineața. Lumina crepusculară care pătrundea în chichineața plină de fum de tutun ne părea zorii unei vieți minunate, care ne aștepta dincolo de prag. Fermecătoare erau mai ales diminețile de primăvară. În aerul limpede ră-

suna cîntul păsărelelor, iar capul ne era plin de povești romantice.

Această viață minunată ce ne aștepta dincolo de prag era legată într-un fel imperceptibil de teatru.

În acel an ne pasionarăm după drama rusă și după artista Polevițkaia. Ea interpreta rolul Lizei din piesa „Un cuib de nobili" și al Nastasiei Filipovna din „Idiotul".

Nu ni se îngăduia să frecventăm teatrul decît cu un bilet de voie semnat de subdirectorul Bodeanski. Iar el nu ne dădea mai mult de un bilet de voie pe săptămînă. Atunci am început să falsificăm biletele. Eu mă specializasem în așa măsură să-i imit semnătura lui Bodeanski, încît subdirectorul clătina doar din cap atunci cînd pedagogul îi arăta biletele de voie confiscate de la elevi. Nu le putea deosebi pe cele bune de cele false și spunea :

— Am să-i fac terci pe amatorii ăștia de teatru ! Să învețe limba latină, nu să colinde galeriile teatrelor ! Plastografi, iată ce sînteți, și nu fiii unor părinți respectabili !

După spectacol, o așteptam pe Polevițkaia la intrarea actorilor. Apărea înaltă, cu ochii plini de lumină. Ne zîmbea și se urca în sanie. Zurgălăii tresăreau. Clinchetul lor se pierdea în josul străzii Nikolaevskaia și amuțea în adîncul ei troienit.

Ne împrăștiam pe la casele noastre, iar zăpada cernea, cernea într-una. Obrajii ne ardeau în văpăi. Fericirea noastră tînără și înflăcărată alerga, luîndu-se la întrecere cu noi, pe trotuarele lunecoase, ne însoțea și multă vreme nu ne îngăduia să adormim.

Ea licărea pe pereții camerei mele asemenea unui felinar în noapte, cădea de sus pe pămînt, asemenea unor fulgi grei de zăpadă. Ea își cînta noaptea întreagă, prin somnul nostru molcuț, cîntecul ei etern despre dragoste și tristețe.

Dincolo de ferestre treceau șuierînd tălpicile săniilor. Zburau cai înfierbîntați. Pe cine duceau ei în astă noapte ?

În odaia locotenentului Romuald răsuna, singură, o strună de chitară. Sunetul ei tremura îndelung în aer. Se subția mereu pînă devenea, întîi, aidoma unui firicel de argint, apoi ca un păienjeniș de argint. Atunci se stingea.

Astfel, în această stare de fericită agitație, în volbura zilelor în care viața se împletea atît de strîns cu strofele poeziilor, încît nu puteai desprinde una de alta, trecea iarna.

În această epocă trăiam singur și-mi cîștigam existența dînd meditații prost plătite. Banii abia îmi ajungeau pentru mîncare și taxă la bibliotecă ; dar pe atunci, datorită tinereții, de bună seamă, nu simțeam nici un fel de neliniște sau greutate.

REGELE CU NASUL COROIAT

Cînd sosea la Kiev vreo persoană suspusă, i se arăta neapărat liceul nostru. Era unul dintre cele mai vechi din Rusia.

Direcțiunea se mîndrea nu numai cu istoricul acestui liceu, dar și cu clădirea lui impunătoare și rece. Singura podoabă a acestei clădiri era sala de marmură albă, cu două rînduri de ferestre. În această sală era întotdeauna frig — pînă și în toiul verii.

Ne plăceau vizitele simandicoase fiindcă fiecare din persoanele suspuse ruga pe director ca, în cinstea ei, să ne suspende pentru o zi sau două cursurile.

Directorul mulțumea pentru cinstea ce i se făcea și aproba cererea. Ne legam în grabă cărțile cu cureaua și năvăleam în stradă, în grupuri gălăgioase.

Dar nu toate vizitele simandicoase sfîrșeau atît de fericit. Se întîmplau și lucruri neplăcute. O asemenea întîmplare neplăcută s-a petrecut și cu

prilejul vizitei regelui Serbiei, Petru Karagheorghevici. Noi știam că se urcase pe tron în urma unui sîngeros complot ce avusese loc în palatul regal și că el contribuise la înrobirea popoarelor balcanice de către Austria.

Cu o săptămînă înainte, Platon Fedorovici începu să ne învețe imnul regal sîrbesc : „Dumnezeu al dreptății, tu care ne-ai scăpat de năpastă, fii cu noi". În afară de asta, ni se ordonase să-l salutăm pe rege strigînd nu „ura", ci „jivio" [1].

Directorul Tereșcenko, „Scoate-unt", trebuia să-i spună regelui cîteva cuvinte de bun venit în limba franceză. Textul salutului îl scrisese monsieur Hauvas, care se mîndrea cu această misiune : era pentru prima dată cînd îi revenea cinstea de a scrie un salut adresat unei maiestăți regale.

Directorul învățase pe dinafară acest cuvînt de bun sosit. În felul acesta devenise, într-o oarecare măsură, egal cu noi, elevii. „Scoate-unt" era însă cunoscut pentru slaba ținere de minte pe care o avea și se temea ca în fața lui Petru Karagheorghevici să nu uite cuvîntul de bun sosit.

Directorul se frămînta. Îi ceru noului nostru subdirector, Varsonofi Nikolaevici (pe atunci Bodeanski fusese numit director al Liceului nr. 3), să-i dea ca ajutor pe cel mai bun sufleor dintre elevi.

Nu-l aveam la inimă pe „Scoate-unt" și am refuzat să dăm în vileag numele celui mai bun sufleor : lasă-l pe „Scoate-unt" să se descurce cum o știi !

Cel mai bun sufleor din liceu, care pe deasupra era și francez, Regamez, învăța la noi în clasă. Ca și noi, el asculta fără să clipească rugămințile subdirectorului și zîmbea politicos.

În cele din urmă am cedat. Am făgăduit să-i dăm un sufleor, dar numai cu condiția ca să fie schimbat doiul nemeritat pe care-l primise la ma-

[1] Jivio — (în lb. sîrbă) trăiască. (n.r.)

tematică sfiosul elev Borimovici. Ivanov făgădui că va schimba doiul în trei.

Convenţia a fost încheiată. Regamez a primit textul salutului şi l-a transcris pe o fiţuică. Salutul începea cu cuvintele: „Sire, permettez-nous..." şi urma în acelaşi stil. În traducere, suna cam aşa: „Sire, îngăduiţi-ne să vă salutăm între zidurile cărunte ale gloriosului nostru liceu."

Am învăţat cu toţii pe de rost acest salut. Cînd directorul trecea pe coridor, noi, din clasă, imitîndu-i vocea piţigăiată rosteam în cor:

— Sire, îngăduiţi-ne să vă salutăm între zidurile cărunte ale gloriosului nostru liceu!

Ne distrau mai ales „zidurile cărunte". „Scoate-unt" se prefăcea că n-aude nimic.

În ziua sosirii regelui, liceul strălucea de curăţenie. Pe scara cea largă fuseseră aşternute covoare roşii.

În pofida zilei însorite, în sala de festivităţi fură aprinse candelabrele.

Noi, liceenii, ne puserăm uniformele de mare ţinută. Clasa noastră fusese aşezată în hol, pe două rînduri. Alături de noi se afla Suboci, care-şi atîrnase la uniforma sa de gală o mică spadă, al cărei mîner de aur sclipea. Suboci mirosea a parfum. Ochelarii lui sclipeau atît de viu, de parcă lentilele ar fi fost fabricate din nişte plăcuţe de diamant.

Lîngă una din coloanele de marmură stătea „Scoate-unt". În limbajul nostru, al elevilor, „Scoate-unt" se „dezumflase". Era palid la faţă. Pe tunica lui, care sta gata să plesnească, zăngăneau decoraţiile.

Din stradă se auziră strigăte de „ura". Strigau trupele aliniate pe ambele părţi ale străzii.

Acest „ura" se apropia de liceu. Răsună fanfara. „Scoate-unt" se întoarse, îl privi rugător pe Regamez şi porni în trap în întîmpinarea regelui.

Regele, pricăjit, cu nasul coroiat şi cu mustaţă cărunţă, îmbrăcat într-o manta albastră, cu nasturi şi fireturi de argint, intră grăbit, cu pas săltat, în

hol. În spatele lui nu se vedea decît albastrul mantalelor ofițerești și luciul jobenelor civililor.

Vasili, portarul, care fusese cîndva luptător de circ, trebuia să-i scoată regelui mantaua. Se zăpăci însă și în loc să-i ajute s-o scoată, începu să-l îndese pe rege înapoi în manta.

Regele opunea rezistență. Ba se și înroșise la față. În cele din urmă izbuti să se smulgă din brațele vînjoase ale lui Vasili. Aghiotantul ajunse dintr-un salt la rege și, dîndu-l la o parte pe Vasili, scoase slugarnic, cu o mînă strînsă într-o mănușă albă de piele de căprioară, mantaua regală. Ochii lui Vasili se încețoșară, de parcă ar fi fost beat. Stătea smirna și își trăgea cu greu răsuflarea. Nu putea înțelege ce se petrecuse.

— Sire! spuse „Scoate-unt", frîngîndu-se în fața regelui și dînd desperat din mîna stîngă, pe care o ținea la spate. Aceasta însemna că a uitat discursul.

Regamez începu de îndată să-i sufle, dînd dovadă de o adevărată virtuozitate.

Regele privea nemulțumit chelia roșie a directorului. Nu-și revenise încă după lupta cu Vasili. Apoi auzi cum îi suflă un elev și zîmbi ironic.

Directorul își termină, de bine, de rău, salutul și-i arătă regelui spațiul strîmt dintre cele două șiruri de elevi, invitînd-o pe „maiestatea sa" să poftească în sala de festivități.

Regele porni. În urma lui, zăngănindu-și săbiile tîrîte nepăsător pe lespezile de tuci ale holului, năvăli suita. Înaintea ochilor noștri prinseră să se perinde epoleții.

La un pas în spatele regelui păși marțial generalul Ivanov, comandantul regiunii militare Kiev.

În urma suitei veneau, ținîndu-și jobenele în mîini și zîmbind dulceag, miniștrii regelui Petru.

Noi, băieții, ne înțeleseserăm din timp. În clipa cînd regele porni pe culoarul alcătuit de uniformele albastre ale elevilor, începurăm, toți într-un singur

glas, să strigăm din adîncul plămînilor : „Julio !" [1]. Cuvîntul aducea cu „jivio".

Am repetat acest strigăt de cîteva ori. El detuna între „zidurile cărunte ale liceului".

Regele, fără să bănuiască nimic, păşea încet, sunîndu-şi pintenii, salutînd prietenos din cap şi zîmbindu-ne.

Suboci pălise. Ivanov ne ameninţă pe furiş, pe la spate, arătîndu-ne pumnul. Strîngea în pumn o mănuşă. De indignare, mănuşa tremura. „Scoateunt", căruia i se muiaseră genunchii de speriat ce era, venea grăbit, cu paşi mărunţei, în urma regelui.

Regele trecu şi am auzit corul elevilor intonînd, cu glas solemn şi scîrbit, „Dumnezeu al dreptăţii, tu care ne-ai scăpat..."

Suboci ne cerceta cu privirea. Noi însă stăteam nemişcaţi, fără să scoatem un cuvînt. Pe feţele noastre nu se putea citi decît emoţia pe care o resimţeam în această clipă solemnă. Suboci ridică din umeri şi ne întoarse spatele.

Dar povestea cu regele nu se sfîrşise încă. Atunci cînd trecu înapoi, strigarăm un înfrăţit şi tunător „Derji evo !" [2]. Aceasta aducea de asemenea cu „jivio". Iar regele nici de astă dată nu înţelese nimic. El surîdea graţios, iar miniştrii îşi duceau înainte, cu aceeaşi graţie, jobenele căptuşite cu atlaz alb.

Cînd prin dreptul nostru trecu însă, cu barba lui cărunţă, primul ministru Paşici, care era considerat liberal, noi strigarăm pentru prima oară şi foarte limpede : „Jivio Paşici !" [3]

Bineînţeles că sărisem peste cal. Astfel, pe Matuşevici, care avea o voce puternică de bas (mai tîrziu a ajuns cîntăreţ la opera din Kiev) l-am însărcinat să răcnească „Derji evo !" drept la urechea regelui. Regele se clătină speriat, dar se stăpîni de

[1] Julio — (în lb. rusă) potlogar. (n.r.)

[2] Derji evo — (în lb. rusă) puneţi mîna pe el. (n.t.)

[3] Jivio Paşici — (în lb. rusă) trăiască Paşici ! (n.t.)

îndată și-i făcu din cap lui Matușevici un semn plin de bunăvoință.

După întîmplarea cu regele, doisprezece elevi din clasa noastră, printre care și eu, am primit o severă admonestare din partea directorului și, în afară de aceasta, ni s-a interzis să frecventăm cursurile timp de trei zile. Direcția căuta în mod vădit să mușamalizeze povestea cu regele, temîndu-se să nu ajungă publică.

Nici astăzi nu înțeleg tîlcul acestei eliminări. Au fost trei zile de odihnă lipsită de griji, trei zile de lectură, de plimbări pe malul Niprului și de spectacole de teatru.

Bineînțeles că și alții au aflat întîmplarea cu regele Serbiei. Tot liceul ne invidia cumplit. Și nu numai liceul nostru, ci și Liceele nr. 2 și 3, precum și Liceul real, școli în care niciodată nimeni n-a invitat vreun rege.

ZILE DEȘARTE

Pînă în ziua de azi simt o mare neîncredere față de oamenii cu ochii negri, rotunzi ca măslinele. Asemenea ochi avea eleva mea Marusia Kazanskaia.

Ei priveau fără expresie lumea înconjurătoare și scînteiau, plini de interes, doar atunci cînd vedeau un chipeș elev de școală militară sau un elev de liceu într-o manta cu guler de lutru. Și era de ajuns ca prin dreptul ferestrei casei lor să treacă un asemenea elev de școală militară, și tot ce învățase Marusia pe de rost — datele cronologice, geografia, regulile sintaxei — i se evaporau într-o clipă din cap.

Eram meditatorul Marusiei Kazanskaia. Scump m-a mai costat această Marusie, cu ciripitul ei, cu năsucul ei ascuțit și cu ochii ei ca două gămălii de

ac! Suboci îmi făcuse rost de această meditație. „E o familie respectabilă — mi-a spus el — dar te previn că fata nu strălucește prin deșteptăciune."

„Respectabila familie" se compunea din Marusia, tatăl ei, un general în retragere, și mama, o franțuzoaică sfrijită.

Generalul avea înălțimea lui Statu-Palmă, dar purta o barbă impunătoare; era atît de scund, încît nu putea ajunge la cuier ca să-și atîrne mantaua.

Era foarte curat și îngrijit, cu mînuțe durdulii și cu niște ochi apoși. Ochii aceștia i se aprindeau însă plini de mînie cînd își amintea de dușmanii lui, de generalii care i-o luaseră înainte: Suhomlinov, Dragomirov, Kuropatkin și Rennenkampf.

Kazanski ajunsese la gradul de general-adjutant, comandase diferite regiuni militare și îi predase strategia lui Nicolae al II-lea.

— În strategie, tînărul acesta era aidoma unui buștean — spunea Kazanski despre Nicolae al II-lea.

El socotea că ultimul împărat adevărat a fost Alexandru al III-lea.

Kazanski avea o bogată bibliotecă militară. Dar niciodată nu l-am văzut scoțînd măcar o carte din dulapurile încuiate. Își petrecea întreaga zi citind „Novoe vremea" [1] sau făcînd pasiențe. Pe genunchii generalului stătea culcat ghem un mic șpiț, cu niște ochi negri, întocmai ca ai Marusiei. Șpițul era prost și rău.

După fiecare lecție, generalul mă conducea pînă în piața Galițki. Îi plăceau aceste plimbări cotidiene. În stradă se înviora de îndată, începea să chicotească și să înșire anecdote cazone.

Împungea cu bastonul burțile soldaților și ale elevilor de școală militară, care luau poziția de drepți în fața lui, spunînd:

[1] Novoe vremea — „Vremea nouă", cotidian reacționar care apărea la Petersburg între anii 1868—1917. (n.r)

— M-am scîrbit, frăţioare! Pretutindeni nu întîlneşti decît burţile voastre.

Madam Kazanskaia îl striga pe soţ „dusik" [1], iar el îi spunea „muftocika" [2].

Am văzut în viaţa mea mulţi oameni plicticoşi. Soţia generalului însă îi întrecea pe toţi.

Cît era ziua de mare sta şi cosea, clipind din ochii ei veşnic înlăcrimaţi, ca ai unei potăi bătrîne; cosea şorţuleţe pentru Marusia sau picta în ulei, pe panglici de mătase, nişte stînjenei de culoare mov.

Panglicile acestea roz le dăruia cunoştinţelor cu prilejul diferitelor sărbători familiale. La ce puteau folosi însă, era cu neputinţă să ştii. N-aveau nici o întrebuinţare. Unii dintre cunoscuţii familiei generalului le fixau în perete sau le puneau pe măsuţele din salon. Alţii căutau să le folosească drept semne de carte. Dar panglicile erau prea late şi nu încăpeau în cărţi. Cei mai pretenţioşi le ascundeau însă cît mai departe de văzul lumii.

Madam Kazanskaia, cu încăpăţînare, picta totuşi într-una noi panglici şi le dăruia pentru a doua şi a treia oară aceloraşi cunoscuţi.

Toată locuinţa familiei Kazanski era plină de aceste panglici. Ţi se prindeau de degete, foşneau, încît pe un om nervos îl puteau îmbolnăvi de urticarie.

Casa în care locuia familia Kazanski era foarte înaltă şi luminoasă, dar lumina părea rece şi cenuşie. Razele soarelui, intrînd în această locuinţă, îşi pierdeau strălucirea şi căldura şi zăceau pe podea, asemenea unor foiţe de hîrtie decolorată.

Nu mi-am putut da imediat seama care sînt concepţiile membrilor familiei Kazanski. Credeau în Dumnezeu, precum şi în faptul că lumea a fost orînduită de el în aşa fel, încît lor să le fie bine. După părerea lor, Dumnezeu era un fel de guvernator general, numai că puterea lui se întindea asupra în-

[1] Dusik — corespondentul romînesc ar fi „puişor". (n.t.)

[2] Muftocika — (în lb. rusă) manşonel. (n.t.)

tregului univers. El făcea ordine în acest univers și ocrotea familiile respectabile.

În afară de Dumnezeu, familia Kazanski o avea pe Marusia. Părinții o iubeau cu acea dragoste bolnăvicioasă specifică oamenilor cărora le-a fost dat să aibă un copil la bătrînețe.

Considerau toate toanele Marusiei nu numai drăgălașe, ci chiar manifestări de-a dreptul sfinte. Era de ajuns ca ea să se bosumfle pentru ca tatăl — generalul — să-și scoată imediat pintenii, să umble în vîrful picioarelor și să ofteze, iar mama, cuprinsă de o mare grabă, să pregătească la bucătărie prăjitura favorită a Marusiei...

Principalul subiect al discuțiilor dintre cei doi bătrîni era căsătoria fetei. Căutarea mirelui îi preocupa necontenit. Ea se transformase într-o patimă, într-o manie. Memoria doamnei Kazanski semăna cu un registru voluminos în care se aflau numerotate și îndosariate toate „partidele" din Kiev și din toată partea de sud-vest a Rusiei.

Marusia învăța la liceul particular al doamnei Ducinskaia. Era un liceu burghez, în care notele se puneau în raport cu averea sau rangul părinților. Marusia însă era atît de proastă, încît nici marele grad al tatălui, generalul Kazanski, n-o salva de doiuri. Cînd era scoasă la tablă, tăcea mînioasă, încleștîndu-și cu înverșunare gura, și își frămînta cu degetele colțul șorțului ei negru de uniformă.

Fiecare doi stîrnea panică în casa generalului. Marusia se închidea la ea în cameră și declara greva foamei. Madam Kazanskaia plîngea zguduită de suspine. Generalul alerga dintr-un colț într-altul, țipînd că mîine chiar se va duce la guvernator și va cere să închidă liceul.

A doua zi, generalul își punea uniforma de gală, cu toate decorațiile, și se ducea la Ducinskaia, directoarea liceului, o doamnă impunătoare, care cunoștea de minune rangul pe care-l dețineau părinții elevilor ei.

Tărășenia se încheia prin preschimbarea doiului Marusiei într-un trei cu minus.

Directoarea nu voia să renunțe la o elevă care aparținea unei familii de vază. O asemenea pierdere ar fi aruncat o umbră asupra ireproșabilului renume al instituției sale. Cît despre familia Kazanski, aceasta se liniștea pînă la un alt doi.

Chiar de la prima lecție m-am convins că e cu totul inutil să încerc să-i explic ceva Marusiei. Era incapabilă să priceapă. Atunci am hotărît să întreprind o acțiune riscantă : am forțat-o să-și învețe lecțiile din manuale pe de rost. Lucrul ăsta îi mai reușea, de bine, de rău. Învăța pagină cu pagină, așa cum învață copii fel de fel de năstrușnicii, cum ar fi de pildă „numărătorile" : „Enchi, penchi, turca zo..."

Cu același succes aș fi izbutit să fac pe un papagal să învețe istoria, geografia și limba rusă. Depuneam o muncă infernală, care pur și simplu mă istovea.

În curînd însă, strădania mea a fost răsplătită : Marusia a căpătat primul trei.

Seara, cînd am sunat la ușa familiei Kazanski, mi-a deschis chiar generalul în persoană. Dansa pe loc și-și freca mîinile. Pe gîtul lui sălta ordinul sf. Ana. M-a ajutat să-mi scot mantaua mea ponosită de elev.

În salon, Marusia, într-o rochie nouă, cu niște funde uriașe în păr, valsa cu un scaun, în sunetele pianului. Cînta domnișoara Martin, o profesoară de franceză, care îi preda Marusiei această limbă. Cîinele șpiț gonea dintr-o cameră într-alta, lătrînd ca un nebun.

Ușa sufrageriei s-a deschis, și doamna Kazanskaia își făcu apariția îmbrăcată într-o rochie cu trenă. În spatele ei am zărit o masă pusă ca de sărbătoare.

În cinstea primului trei s-a servit o cină aleasă.

La sfîrșitul mesei, generalul a desfundat cu multă îndemînare o sticlă de șampanie. Doamna Kazanskaia îl urmărea tot timpul cu ochii, ca nu cumva acesta să păteze fața de masă.

Generalul bea șampanie de parcă ar fi fost apă. Pe dată se înroși și începu să dea din mîini în timp ce vorbea. Din mînecile tunicii se vedeau ieșind niște manșete rotunde, de o albeață strălucitoare.

— Da ! spuse generalul și clătină cu amărăciune din cap. Fiecare bărbat e dator să-și poarte crucea în viața asta afurisită. Da, și noi o purtăm, nu huzurim ! Femeile, domnule elev, nu ne înțeleg. Ele au creier de găină.

— Dusik ! exclamă speriată doamna Kazanskaia. Ce cot spui acolo ! Nu înțeleg de fel !

— Rahat ! îi replică în chip hotărît generalul. De trei ori rahat ! Să bem, domnule elev. Așa cum a spus genialul nostru poet : „Crezi, creatorule, că-i glumă cînd fată ai de măritat ?"

— Dusik ! strigă din nou doamna Kazanskaia, și pungile vinete de sub ochi prinseră să-i tremure.

— Muftocika — rosti dulceag și totodată aspru generalul — sper că n-ai uitat că sînt general-adjutant în armata rusă ?

Apoi izbi cu pumnul în masă și începu să țipe cu un glas dogit :

— Dumneata te rog să asculți cînd ți se spune ceva ! Eu l-am învățat pe maiestatea sa împăratul și nu permit să-mi facă observații o toantă fără pic de creier ! Drepți !

Totul s-a sfîrșit cînd generalul a sărit de pe scaun, a înhățat de pe masă un șervet și, bătînd din picior, s-a pornit să joace rusească. Imediat s-a prăbușit într-un fotoliu. I s-au dat în grabă picături de valeriană. Gemea și zvîrlea din picioare, căutînd să se împotrivească.

Am părăsit festinul o dată cu domnișoara Martin. Felinarele abia luminau strada. Era o seară cețoasă de martie.

— Ah ! spuse domnișoara Martin. Sînt atît de istovită ! Nu mai pot să-i predau acestei prostuțe și nici să mai intru în casa asta. Am să renunț la lecții.

O invidiam pe profesoara de franceză. Ea putea să renunțe la lecțiile cu Marusia, eu însă n-o puteam face : Kazanski îmi plătea pentru meditații treizeci de ruble pe lună ; pentru un meditator, o asemenea sumă constituia o remunerație neobișnuit de mare.

Pe atunci, tata părăsise pe neașteptate postul pe care îl avusese la uzina din Breansk și plecase din Rojița la Gorodișce, la conacul părintesc. El nu mai putea să mă ajute. Iar pe mama am mințit-o. I-am scris că am ajuns să cîștig cincizeci de ruble pe lună și că nu am nevoie de nimic. Și apoi, ce putea ea să-mi trimită ? !

La colțul străzii Bezankovskaia, domnișoara Martin și-a luat rămas bun de la mine. Se pornise să cearnă o ninsoare deasă. Deasupra unei farmacii bîzîia un felinar.

Domnișoara Martin s-a îndepărtat repede, cu mersul ei lin, cu pași mărunți, în direcția bulevardului Bibikovski. Părea că se mișcă pe niște rotițe. Aplecase capul și-și apăra cu manșonul fața de năvala fulgilor.

Stăteam și priveam în urma ei. După șampania băută, mă simțeam cuprins de o stare ciudată. Capul ba mi se încețoșa, și atunci totul mi se părea plin de un înțeles minunat, ba vălul de ceață se risipea, și atunci îmi dădeam foarte limpede seama că în viața mea nu se petrecuse pînă acum nimic, nimic deosebit. Mîine, ca și astăzi, voi străbate iarăși aceleași străzi, ale căror nume, înscrise pe firme, de la prima pînă la ultima, le știu pe dinafară. Voi trece iarăși, în drum spre casa familiei Kazanski, pe lîngă aceleași garduri, pe lîngă aceiași birjari, pe lîngă aceiași stîlpi de afișaj, pe lîngă aceiași sergenți de stradă, voi urca aceeași scară în plăci galbene de faianță, voi suna la ușa a cărei culoare imita lemnul de stejar și, răspunzînd soneriei, șpițul va lătra, iar eu voi intra în același antreu, cu oglindă și cuier, unde, mereu pe același cîrlig, voi vedea atîrnînd, încheiată la toți nasturii, mantaua de general cu reverele ei roșii.

Cînd venea însă vălul de ceață, mă gîndeam că toți oamenii singuratici ca mine, ca domnișoara Martin și ca Fițovski se înrudesc între ei. Mi se părea că trebuie să ne împrietenim și să ne purtăm de grijă unul altuia, ca, strînși laolaltă, să învingem greutățile vieții.

De unde îmi venise oare gîndul că domnișoara Martin este o singuratică ? N-o cunoșteam de loc. Auzisem doar că e de fel din Grenoble și văzusem că are niște ochi întunecoși, cam mohorîți. Atîta tot.

Am mai stat un timp în colțul străzii, apoi m-am dus la Fițovski. Nu era acasă. Scoțînd cheia din ascunzătoarea știută, am deschis ușa. În odaie era frig. Am aprins lampa, am făcut focul în soba de tuci, am luat de pe masă o carte, m-am trîntit pe canapeaua de mușama, învelindu-mă cu mantaua, și-am deschis volumul. Erau versuri.

Din nou mă cuprinse un val de ceață. „Se deapănă încet a toamnei lungă zi" — citeam. Printre versuri se strecura o lumină caldă, care creștea și-mi încălzea fața. „Se lasă frunza-n zborul ei rotit. / Sînt prospețimi senine-n astă zi, / Văzduhul e curat, neasemuit. / E-n van ; și sufletul, și el cîndva-ți va putrezi."

Am pus cartea deoparte. Stăteam culcat și mă gîndeam că viața mă așteaptă, plină, desigur, de încîntări, de clipe vesele sau triste.

Viața era întocmai ca această noapte, cu lumina ei slabă cernută de nămeți, cu tăcerile grădinilor și nimbul felinarelor. Noaptea ascundea în întunericul ei acei oameni dragi pe care cîndva îi voi simți aproape și zorile pline de liniște ce vor străluci neapărat deasupra acestui pămînt. Noaptea ascundea toate tainele, toate întîlnirile, toate bucuriile viitoare. Cît era de bine !

Nu, nu avea dreptate poetul cînd se plîngea de destinul generației mele. Noi nu eram nefericiți. Noi credeam și iubeam. Noi nu ne îngropam talentul în pămînt. E sigur că sufletul nostru nu va „putrezi cîndva". Nu și iar nu ! Noi vom lupta pînă

în clipa morții pentru a ne croi drum spre vremuri minunate.

Așa gîndeam, stînd culcat pe canapeaua de mușama. Blestemați fie dar toți acești Kazanski grețoși, blestemat fie acest viespar plin de răutate și de convenienție! În acea seară le-am declarat război.

Cînd m-am înapoiat de la Fițovski acasă, în fundătura Diki, pani Kozlovskaia mi-a înmînat o telegramă. Mi se anunța că la conacul Gorodișce, lîngă Belaia Țerkov, trage să moară tata.

În dimineața următoare am părăsit Kievul plecînd la Belaia Țerkov... Moartea tatălui meu a rupt primul din firele care mă legau de familie. Iar mai tîrziu au început să se rupă și celelalte care au mai rămas.

CÎRCIUMA DE PE BRAGHINKA

Plescăind din zbaturi, străvechiul vapor prinse să se tîrască pe Nipru în sus. Era noaptea tîrziu. În cabină, căldura era înăbușitoare. Nu era chip să adorm și am ieșit pe punte.

Din văzduhul copleșit de o beznă adîncă porneau năvală pale de vînt, aducînd cu ele stropi de ploaie. Un bătrîn îmbrăcat într-o haină peticită stătea lîngă dunetă. Flacăra palidă a unei lanterne îi lumina fața acoperită de țepii bărbii.

— Căpitane — se ruga moșneagul — de ce nu vrei să faci un bine unui om bătrîn? Coboară-mă aici, pe mal. De aici pînă în sat nu-mi rămîne de străbătut nici o verstă. De la Teremții însă am de orbecăit noaptea întreagă. Fă-mi binele ăsta!

— Îți arde de glumă? îl întrebă căpitanul. Pe bezna asta de-ți bagi degetele în ochi, tu vrei să trag la mal, să fărîm vaporul de dragul tău?

— N-ar avea nici un rost să glumesc — răspunse bătrînul. Uite ici, peste deal, e satul meu. Dă-mă jos, fii bun! stărui el.

— Terenti — întrebă căpitanul, prefăcîndu-se că nu ascultă ce-i spune bătrînul — vezi ceva?

— Nici mîna nu mi-o văd — bombăni supărat cîrmaciul. Afurisită beznă! Cîrmesc doar după auz.

— O să fărîmăm vaporul — oftă căpitanul.

— Las' că nu pățește nimic blestemăția asta a voastră! mormăi supărat bătrînul. Halal căpitani, n-am ce zice! Mai bine ați vinde pere la Loev decît să umblați cu vaporul pe Nipru! Ei? Mă dați jos ori ba?

— Mult ai să mă mai bîrîi?!

— Da, mult! răspunse moșul cu arțag. Unde s-a mai pomenit să-i duci pe călători tocmai la Teremți.

— Ci înțelege odată — începu să țipe jalnic căpitanul — că e al dracului de întuneric! Unde vrei să acostez? Spune, unde?

— Păi uite-aici, în dreptul rîpei! Bătrînul arătă din nou spre bezna de nepătruns. Uite-aici! Lasă-mă să stau lîngă cîrmaci, să-i arăt pe unde s-o ia.

— Știi ce? rosti căpitanul. Du-te învîrtindu-te acolo unde și-a înțărcat dracu' copiii!

— Aha! exclamă triumfător bătrînul. Va să zică nu vrei! Așa e?

— Așa e! Nu vreau!

— Va să zică nu-ți pasă că mă zoresc să ajung la nunta fetei? Nu-ți pasă de nimic! Năpăstuiești pe un bătrîn? Ai?

— Ce-mi pasă mie de fie-ta!

— Da' de Andrei Gon îți pasă? rosti deodată încet și amenințător bătrînul. Nu v-ați dat încă bună ziua cu Andrei Gon? Află, așadar, că însuși Andrei Gon petrece la această nuntă.

Căpitanul tăcea.

— Taci, ai? întrebă cu o bucurie răutăcioasă bătrînul. Drăcoveniei ăștia a voastre îi spune „Nădejdea". Atunci să știți că nu vă rămîne nici o nă-

dejde să vă înapoiaţi cu bine şi sănătate dacă nu mă lăsaţi la mal. Nu v-o iartă el, Gon. Sîntem cumnaţi. Nu lasă el aşa treaba asta!

— Ia nu mai ameninţa! bombăni căpitanul.

— Sidor Petrovici — spuse cu glas răguşit cîrmaciul — vezi şi dumneata ce încăpăţînat e moşul. Hai să-l lăsăm ici pe mal. N-are rost să ne aprindem paie în cap cu Gon ăsta.

— Hai, luate-ar naiba! îi spuse căpitanul. Treci lîngă cîrmaci şi arată-i drumul. Bagă de seamă numai să nu fărîmi vaporul!

— Doamne! Păi cunosc Niprul cum îmi cunosc buzunarele! Şi-apoi, vaporul e al statului!

Bătrînul se apropie de cîrmă şi prinse să comande:

— Ţine pe dreapta! Mai mult! Altfel intrăm în răgălii. Aşa. Mai mult!

Crengile răchitişului prinseră să biciuiască bordul. Vaporul se lovi de fund şi se opri. Jos pe punte se auzi larma călătorilor treziţi din pricina hurducăturii.

Un marinar lumină terenul cu un felinar aflat la prova. Vaporul se oprise în tufărişul înecat de revărsarea apelor. Pînă la mal mai erau vreo treizeci de paşi. Apa neagră curgea printre tufişuri.

— Poftim — i se adresă căpitanul moşului — coboară! Am ajuns.

— Unde să cobor?! se miră bătrînul. Aici apa îmi trece de cap. Pot să mă înec.

— Ce-mi pasă? Singur ai cerut-o! Hai! strigă căpitanul. Cară-te, că de nu îi pun pe marinari să te arunce în apă!

— Bună treabă! mormăi bătrînul şi o porni către prova.

Îşi făcu cruce, încălecă bordul şi sări în apă. Apa îi ajungea pînă la piept.

Drăcuind, bătrînul porni cu zgomot către mal. Vaporul se trase încet înapoi şi ieşi din hăţiş.

— Ei, ce faci acolo, mai trăieşti? îi strigă căpitanul.

— Ce tot cîrîi ! răspunse moşul de pe mal. Să ştii că tot n-ai scăpat să-i dai bună ziua lui Andrei Gon.

Vaporul se depărtă.

Pe-atunci, în vara aceea, gubernia Cernigov şi întreaga Polesie erau cutreierate de nişte bande de tîlhari cu neputinţă de prins. Bandiţii jefuiau conacele şi moşiile, poşta şi trenurile.

Cel mai cutezător şi mai îndîrjit dintre toate căpeteniile acestor bande era Andrei Gon. Detaşamentele de dragoni şi de strajnici îl împresurau în păduri, îl împingeau în mlaştinile de netrecut ale Polesiei, dar Andrei Gon izbutea întotdeauna să scape, şi lumina pîrjolurilor îi însemna din nou drumul în nopţile întunecoase.

În jurul lui Gon începuse să se ţească mrejele legendei. Se spunea că Andrei Gon este ocrotitorul celor săraci, al celor năpăstuiţi şi al celor orfani, că-i jefuieşte numai pe boieri. Unii pretindeau că fusese elev la liceul din Cernigov, alţii că fusese fierar într-un sat. Numele lui devenise simbolul răzbunării poporului.

Eu veneam să-mi petrec vara tocmai în acele locuri în care stăpînea Andrei Gon, la familia Sevriuk, cu care mă înrudeam de departe. Aceştia posedau în Polesie o mică moşie, Jolcea. Vizita mea fusese pusă la cale de Borea — eu nu cunoşteam pe nimeni din familia Sevriuk.

— La Jolcea ai să te poţi odihni — mi-a spus el. Stăpînii moşiei sînt oameni cu anumite ciudăţenii, dar foarte simpli. Au să se bucure.

M-am învoit să plec, întrucît altceva tot nu aveam ce face. Trecusem într-a opta de liceu. Abia îmi isprăvisem examenele, iar la Kiev mă aştepta o vară chinuitoare. Unchiul Kolea şi mătuşa Marusia plecaseră la Kislovodsk. Mama rămăsese la Moscova. La Gorodişce nu voiam să merg, fiindcă din scrisorile lui nenea Ilko înţelesesem că nu mai se înţelege cu mătuşa Dozia. Toate conflictele familiale mă îngrozeau. Nu voiam să le mai fiu martor şi părtaş fără de voie.

În cea de-a doua zi a călătoriei, vaporul se apropie de malul de jos al Niprului, în Polesie. Nori de ţînţari zumzăiau în văzduh. Soarele purpuriu se lăsa în pîcla lăptoasă ce stăruia peste apă. O adiere rece venea dinspre tufişurile de pe mal. Lîngă apă ardea un foc. În apropierea lui se aflau nişte cai vînjoşi de călărie.

Pe mal mă aştepta familia Sevriuk : un om uscăţiv, în cizme, cu o haină de lustrin — stăpînul moşiei ; apoi o femeie tînără, de statură mică — soţia lui ; şi un student — fratele soţiei.

Pe mine mă urcară într-o căruţă. Sevriucii săriră cu toţii pe cai şi o luară la goană chiuind, în trap întins.

Curînd dispărură, şi eu rămăsei singur cu căruţaşul. M-am dat jos din căruţă şi am pornit-o alături de cai, pe drumul nisipos. Pe marginile şanţului, iarba se ivea din apa întunecată a bălţilor. În această apă ardeau ca jeraticul sub spuză, fără să se stingă, razele palide ale apusului. Şuierînd ritmic din aripile lor grele, treceau în zbor raţe sălbatice. Prin tufişuri îşi tîra zdrenţele sure negura.

Apoi, deodată, sute de broaşte prinseră să orăcăie strident, şi căruţa porni să hurducăie pe bîrnele unui podeţ de lemn. În faţa ochilor apăru curtea, împrejmuită cu o palisadă de pari. Într-o poiană de pădure se afla o casă veche de lemn, în opt colţuri, cu o mulţime de verande şi anexe.

Seara, pe cînd stăteam la o cină modestă, în sufragerie intră un bătrîn adus de spate, în nişte opinci, în cap cu un chipiu fără cozoroc. El îşi desprinse de pe umăr o armă lungă de vînătoare, pe care o rezemă de perete. În urma lui, ţăcănind cu ghearele, îşi făcu apariţia un pointer bălţat, care se aşeză în prag şi începu să bată cu coada în podea. Coada bocănea atît de tare, că bătrînul se văzu obligat să-l potolească :

— Încet, Galas ! Dă-ţi seama unde te afli !

Galas încetă să mai bocănească, începu să caşte şi apoi se întinse pe jos.

— Ei, ce se aude, Trofime ? întrebă Sevriuk şi, întorcîndu-se spre mine, spuse : Ăsta-i pădurarul, paznicul nostru.

— Păi ce să se audă ! oftă Trofim, aşezîndu-se la masă. Acelaşi lucru. La Leadî au pus foc conacului, iar la Staraia Guta l-au ucis în bătaie pe pan Kapuţinski, fie-i ţărîna uşoară ! Era şi el, la drept vorbind, un bătrîn rău şi ticălos. Pe toţi din jur îi ucid şi îi prădă, numai pe dumneavoastră singur vă iartă ! Ciudată treabă ! Şi de ce v-o fi lăsînd în pace Andrei Gon ăsta ? Cine ştie ? Poate că a auzit că sînteţi apropiaţi de oamenii simpli. Sau poate că nu v-a venit încă rîndul.

Soţia lui Sevriuk, Marina Pavlovna, izbucni în rîs.

— Uite, aşa e întotdeauna Trofim ăsta — spuse ea — se tot miră că mai trăim.

— D-apoi, după mine, n-aveţi decît să trăiţi sănătoşi — rosti Trofim. N-am nimic împotrivă. Dar despre călăuză aţi auzit ?

— Nu — răspunse repede Marina Pavlovna. Ce s-a-ntîmplat ?

— Ce să se-ntîmple ? Mîine îl îngroapă. La Pogonnoe. Ar trebui să mergem şi noi !

— Mergem neapărat — spuse Marina Pavlovna.

— Pentru asta o să vă ierte Dumnezeu multe păcate — oftă Trofim. Să mă luaţi şi pe mine cu dumneavoastră. Nu mă ajută puterile să bat pe jos drumul pînă acolo.

Trofim se întoarse, cercetă cu privirea ferestrele şi zise :

— Nu-i pe-aici nimeni străin ?

— Nu — răspunse Sevriuk — spune !

— Uite — glăsui în chip misterios Trofim — la crîşma lui Leizer, pe Braghinka, s-au adunat maiştrii.

— Cine s-au adunat ? întrebă studentul.

— Ei, maiştrii, moşii din Moghiliov !

— Ia stai, Trofime ! spuse Sevriuk. Lasă-mă să-i lămuresc pe oameni. Ei nu ştiu nimic despre moşii din Moghiliov.

Atunci am auzit pentru prima oară uimitoarea poveste despre „moșii din Moghiliov". Ascultînd această poveste, timpul a făcut un salt înapoi și m-a dus cu un veac în urmă, ba poate cu și mai mulți ani, în plin ev mediu.

Din vremuri străvechi, încă de pe timpul stăpînirii polone, în Moghiliov, pe Nipru, începu să se formeze o obște a cerșetorilor și a orbilor. Acești cerșetori, cărora poporul le spunea „moșii din Moghiliov", își aveau căpeteniile și învățătorii lor, așa-zișii maiștri.

Aceștia îi dăscăleau pe cei proaspăt primiți în obște, îi îndrumau în complicata lor meserie, îi învățau cîntece religioase, îi inițiau în științele cerșitului și în legile nestrămutate ale obștei cerșetorilor.

Cerșetorii se împrăștiau prin toată Polonia, Bielorusia și Ucraina, maiștrii însă se adunau în fiecare an în locuri tainice, în crîșmele din mijlocul bălților, în casele părăsite de pădurari, pentru a se sfătui și judeca și pentru a primi în rîndurile obștei noi cerșetori.

Moșii din Moghiliov își aveau limba lor, neînțeleasă de cei din jur.

În vremurile tulburi, în anii frămîntărilor populare, acești cerșetori reprezentau o forță cumplită. Ei erau iscoadele celor de jos și tot ei nu lăsau să se stingă mînia poporului, pe care o întreținеau prin cîntecele lor, unde se vorbea despre nedreapta stăpînire a boierilor, despre soarta grea a țărănimii înrobite.

După ce-am ascultat povestea cerșetorilor și a maiștrilor, ținutul Polesiei mi s-a înfățișat într-o cu totul altă lumină. Am văzut că în țara bălților, a pădurilor pricăjite, a negurilor și a pustietății mocnește, fără să se stingă, asemenea lungilor apusuri de soare de pe aceste meleaguri, flacăra răzbunării și a obidei. Din acea clipă mi s-a părut că hainele de aba ale cerșetorilor miros nu a pîine și a colbul de pe drumurile străbătute, ci a sînge și a praf de pușcă.

Am început să privesc mai atent pe orbi și pe milogi și am înțeles că ei nu numai că sînt un neam aparte, dar că sînt și oameni talentați, voluntari și dîrji.

— De ce s-au adunat la crîșma de la Braghinka ? întrebă Sevriuk.

— Treaba lor ! răspunse în silă Trofim. În fiecare an se adună. Strajnicii au dat tîrcoale pe aici ?

— Nu — răspunse Sevriuk. Se zice că au fost ieri la Komarin.

— Ei, și-așa ! Trofim se ridică. Mulțumesc. Mă duc în fînărie să mă hodinesc.

Trofim plecă, dar nu la fînărie, ci în pădure și nu apăru decît în dimineața următoare.

Marina Pavlovna mi-a spus povestea băiatului-călăuză.

Cu două zile în urmă, un orb cu călăuza lui intrase în curtea bogatului moșier Liubomirski. Au fost luați la goană. Cînd bătrînul a ieșit pe poartă, paznicul arnăut (pe atunci mulți dintre moșierii bogați aveau pe moșiile lor paznici arnăuți) asmuți asupra bătrînului un cîine lup, pe care îl țineau în lanț.

Bătrînul se opri, dar băiatul care-l călăuzea se sperie și o luă la fugă. Cîinele îl ajunse și îl sugrumă. Bătrînul scăpă numai datorită faptului că rămase nemișcat. Cîinele îl mirosi, mîrîi și plecă.

Țăranii ridicară băiatul mort și îl duseră în satul Pogonnoe. Mîine trebuia să-l îngroape.

Îmi plăceau soții Sevriuk. Marina Pavlovna era o minunată călăreață și un vînător iscusit. Mică de stat, foarte vînjoasă, cu o voce tărăgănată, umbla repede și ușor, judeca totul cu asprime, bărbătește, și îi plăcea să citească romane istorice lungi.

Sevriuk făcea impresia unui om bolnav, fiind foarte slab. Nu era prieten cu nici unul din vecini. Prefera societatea țăranilor polesieni și își vedea de mica lui gospodărie. Iar fratele Marinei Pavlovna, studentul, dispărea în fiecare zi la vînătoare. În timpul liber, umplea cartușe, turna alice și își curăța arma sa belgiană de vînătoare, cu două țevi.

A doua zi ne-am dus în satul Pogonnoe. Am trecut pe un pod cu parîmă apa adîncă şi rece a Braghinkăi. Malurile acoperite de sălcii foşneau în bătaia vîntului.

Dincolo de rîu, drumul nisipos trecea pe la marginea unei păduri de pini. De cealaltă parte a drumului se întindea o baltă. Se pierdea dincolo de zări, în văzduhul mohorît, luminată ici-colo de ochiuri de apă, pătată de galbenul insuliţelor acoperite de flori şi lărmuind din păpurişul ei sur.

Nu văzusem niciodată pînă atunci bălţi atît de întinse. Departe de drum, printre mlaştinile verzi şi invoalte, se vedea o cruce neagră, aplecată într-o rînă. Acolo, cu mulţi ani în urmă, se înecase în baltă un vînător. Apoi a ajuns pînă la noi, din Pogonnoe, dangătul clopotelor trase pentru morţi. Trăsurica intră într-un sat pustiu, cu căsuţe joase, acoperite cu paie putrezite. Găinile, cotcodăcind speriate, zbucneau dintre picioarele cailor.

Lîngă biserica de lemn se înghesuiau oamenii. Prin uşa deschisă se vedeau limbile de flacără ale lumînărilor. Ele luminau cununile de flori de hîrtie care atîrnau pe lîngă icoane.

Am intrat în biserică. Mulţimea tăcută se dădu înlături, ca să ne facă drum.

În coşciugul strîmt de brad se afla un băiat cu părul ca fuiorul de cînepă, pieptănat cu grijă. În mîinile lui galbene, fără pic de sînge, ţinea o lumînare înaltă şi subţire, care se îndoise şi ardea pîcîind. Ceara pica pe degetele lui moarte. Un popă lăţos, într-un patrafir negru, vîntura zorit cu cădelniţa, citind rugăciuni.

Priveam băiatul. Părea că vrea să-şi amintească ceva şi nu izbuteşte de fel.

Sevriuk îmi atinse mîna. M-am întors. Îmi făcu un semn din ochi, arătînd spre coşciug. Am privit. Acolo, aşezaţi în rînd, stăteau bătrînii cerşetori.

Erau îmbrăcaţi toţi la fel, în haine de şiac cafeniu, şi ţineau în mîini toiege de lemn care luceau de vechi ce erau. Ţineau sus capetele parcă ninse. Cerşetorii priveau spre porţile altarului. Acolo se

afla icoana domnului Savaot, cu barba lui albă. Semăna în chip ciudat cu aceşti cerşetori. Avea, aidoma lor, ochi crunţi, adînciţi în orbite, şi faţa suptă.

— Maiştrii ! îmi spuse în şoaptă Sevriuk.

Cerşetorii stăteau nemişcaţi, fără să se închine sau să facă mătănii. În jurul lor, locul era gol. În spatele cerşetorilor am văzut doi băieţi-călăuze, cu desagi de pînză în spinare. Unul din ei plîngea încetişor, ştergîndu-şi nasul cu mîneca hainei. Celălalt îşi lăsase privirile în pămînt, zîmbind cu amărăciune.

Femeile oftau. Uneori, din tinda bisericii ajungea pînă la noi vuietul surd de glasuri bărbăteşti. Atunci preotul îşi înălţa capul şi începea cu glasul mai ridicat să citească rugăciunea. Vuietul se domolea.

Apoi cerşetorii porniră toţi deodată spre coşciug, îl ridicară tăcuţi pe umeri şi îl scoaseră din biserică. În urma lor, călăuzele îi conduceau pe orbi.

În cimitirul cu cruci căzute, coşciugul fu coborît în groapă. Pe fundul gropii se şi strînsese apa. Preotul rosti ultima rugăciune, îşi scoase patrafirul, îl strînse sul şi părăsi şchiopătînd cimitirul.

Doi polesieni în vîrstă îşi scuipară în palme şi puseră mîna pe lopeţi. Atunci se apropie de mormînt un orb cu o faţă ca de uliu şi spuse :

— Adăstaţi !

Mulţimea tăcu. Orbul, pipăind pămîntul cu toiagul, se închină în faţa sicriului, apoi se îndreptă de spate şi, aţintind înainte ochii lui albi, cuvîntă cîntat :

— Daţi, oameni buni, pentru odihna sufletului nevinovatului prunc Vasili, care a fost răpus ! .

Întinse chipiul vechi, în care începură să curgă bănuţii de aramă. Cei doi polesieni zvîrliră pămîntul în groapă.

Am pornit încet spre biserică, unde ne aşteptau caii. Marina Pavlovna plecase înainte. La îna-

poiere, în tot timpul călătoriei, tăcurăm cu toţii. Numai Trofim spuse :

— De mii de ani trăiesc oamenii, dar mintea încă nu i-a dus la bine. Ciudată treabă !

După înmormîntarea călăuzei, conacul soţilor Sevriuk fu cuprins de neliniște. Seara, uşile erau închise cu zăvoare de fier. În fiecare noapte, Sevriuk şi studentul se sculau şi făceau ocolul curţilor. Îşi luau cu ei puştile încărcate.

Într-o noapte se aprinse în pădure un foc. A ars pînă în zori. Dimineaţa, Trofim ne povesti că la acel foc înnoptase un necunoscut.

— E, de bună seamă, unul din oamenii lui Gon — adăugă dînsul. Dau tîrcoale ca lupii.

În dimineaţa următoare se ivi în curte un flăcău desculţ. Purta nişte pantaloni negri, de militar, cu o vipuşcă roşie, decolorată. Îşi atîrnase cizmele pe umăr. Obrazul i se jupuia, ars de soare. Avea o privire posomorîtă.

Flăcăul ceru de băut. Marina Pavlovna îi aduse o cană cu lapte şi un codru de pîine. Flăcăul sorbi cu lăcomie laptele şi zise :

— Viteji boieri ! Nu vă e teamă să trăiţi în locurile astea ?

— Nu se atinge nimeni de noi — îi răspunse Marina Pavlovna.

— Şi de ce, mă rog ? zîmbi flăcăul.

— N-am făcut rău nimănui.

— De departe se vede mai bine — spuse, în chip enigmatic, flăcăul şi plecă.

Din această pricină, în ziua următoare, Marina Pavlovna se învoi cam greu să-l lase pe Sevriuk să se ducă într-un tîrguşor vecin, unde trebuia să se aprovizioneze cu alimente şi cu pulbere. Sevriuk mă luă cu el. Urma să ne înapoiem în seara aceleiaşi zile.

Mi-a plăcut această călătorie prin ţinutul pustiu. Drumul ducea printre bălţi, peste dîmburi de nisip, acoperite cu o pădure joasă de pini. De pe roţile căruţei, nisipul se scurgea într-una în şuviţe sub-

țiri. Șerpi de casă se tîrau de-a curmezișul drumului.

Era arșiță și de aceea vedeai foarte limpede cum tremura aerul cald deasupra bălții.

În tîrgușor, pe acoperișurile înverzite de mușchi ale căsuțelor evreiești, păștеau caprele. Steaua lui David, făcută din lemn, stătea prinsă la intrarea sinagogii.

În piața acoperită de rămășițele de fîn picoteau caii deșeuați ai dragonilor. Pe lîngă ei, stacojii din pricina căldurii, stăteau, întinși pe pămînt, dragonii, cu tunicile descheiate. Cîntau alene :

Soldățele, spune drept,
Unde ți-e nevasta ?
Iaca, pun mîna pe piept,
Soață-i arma asta !

Un ofițer de dragoni stătea în cerdacul hanului și bea cvas tulbure, făcut din pîine.

Noi colindam prăvăliile-„cavouri". În ele era întuneric și răcoare. Porumbeii ciuguleau grăunțe de pe cîntarele decimale. Negustorii evrei, cu tichiile lor negre și lucioase, se văietau că nu mai e chip să faci negoț, fiindcă tot cîștigul îl înghit plocoanele date ispravnicului. Povesteau că, acum trei zile, Andrei Gon prădase conacul vecin și furase patru cai buni.

Într-unul din „cavouri" am fost tratați cu ceai. Ceaiul mirosea a petrol. Ni s-a servit și zahăr-candel de culoare trandafirie.

Am întîrziat. Cînd am ieșit din tîrgușor, Sevriuk începu să gonească. Dar caii erau obosiți din pricina drumului nisipos și nu puteau merge decît la pas.

Deasupra crupei lor zumzăiau nori de muște. Cozile cailor, cu părul rar, șuierau necontenit.

Dinspre sud se apropia furtuna. Bălțile se întunecaseră. Începură să năvălească pale de vînt, care răscoleau frunzișul și aduceau miros de apă. Sclipeau fulgere. În depărtare, pămîntul duduia.

— Va trebui s-o luăm pe la cîrciuma de pe Braghinka — spuse Sevriuk. Vom înnopta acolo. Am întîrziat în tîrgușor.

Am cotit pe un drum de pădure ce abia se zărea. Căruța hurducăia pe rădăcini.

Începu să se întunece de-a binelea. Pădurea se rări, și din față ne lovi o adiere umedă. Ne apropiarăm de cîrciumă, care părea o pată neagră.

Era așezată chiar pe malul rîului Braghinka, printre sălcii. În spatele cîrciumii, malul era năpădit în întregime de urzici și de umbrelele florilor de cucută. Din aceste desișuri de buruieni mirositoare venea un piuit speriat — se vede că acolo se adăpostiseră de furtună puii.

În cerdacul strîmt apăru un om gras, în vîrstă — stăpînul cîrciumii, pe nume Leizer. Purta cizme. Pantalonii lui largi, ca de țigan, erau încinși cu o curea roșie.

Leizer zîmbi dulce, închizînd ochii.

— Ce oaspete ! exclamă el și clătină din cap. E mai ușor să găsești în pădure un briliant, decît să ademenești un oaspete atît de plăcut. Fiți buni, treceți direct în odaia curată.

Cu tot zîmbetul lui, Leizer ne privea bănuitor pe sub pleoapele lui roșii umflate.

— Știu, Leizere, că la dumneata în cîrciumă au tras maiștri. Nu te neliniști. Asta pe noi nu ne interesează. Parcă puțină lume înnoptează la crîșmă !

— Ce pot să fac ! oftă cu greu Leizer. De jur împrejur sînt bălți. Parcă eu îmi aleg mușteriii ? Și mie uneori mi-e teamă de ei, pane Sevriuk.

Am intrat în încăperea curată. Podelele geluite scîrțîiau. Camera se lăsase într-o rînă și tot ce era în ea stătea strîmb. Pe pat ședea o femeie umflată, căruntă, rezemată de niște perne de culoare roz.

— Mama mea — ne lămuri Leizer. E bolnavă de dropică. Dvoira ! strigă el. Pune samovarul !

De după perdea se ivi și ne salută o femeie mică de stat, cu o față tristă — soția lui Leizer.

Din pricina furtunii, ferestrele erau închise. Mușteie se loveau de geam.

Leizer aşternu pe duşumea fîn şi-l acoperi cu o pătură groasă de cînepă.

Ne-am aşezat apoi la masă şi am început să bem ceai. Deodată, văzduhul fu spintecat de un trăsnet atît de năprasnic, încît farfuria albastră de pe masă sări cît colo. Puhoaiele de ploaie se abătură cu un ropot greu şi uniform asupra cîrciumii. Dincolo de ferestre păreau a curge rîuri de beznă fumurie. Fulgere palide le sfîrtecau necontenit.

Vuietul ploii acoperea ţiuitul samovarului. Beam ceai cu covrigi. De multă vreme nu mi se păruse ceaiul atît de gustos. Îmi plăcea această cîrciumă, aceste locuri sihastre, zgomotul ploii şi bubuitul tunetului din pădure. De după perete răzbăteau, abia auzit, glasurile cerşetorilor.

Mă obosiseră hurducăturile căruţei şi zăpuşeala unei zile atît de lungi şi îndată după ceai am adormit pe jos, în fîn. M-am trezit noaptea, lac de năduşeală. Fumul lămpii de gaz atîrna în valuri în odaie. Lampa de noapte pîlpîia. Bătrîna suspina într-una. Sevriuk şedea în capul oaselor lîngă mine, în fîn.

— Hai mai bine să ne culcăm în căruţă. Simt c-o să fac o sincopă din pricina zăpuşelii.

Am ieşit binişor afară. Căruţa era trasă sub şopron. Am răscolit fînul, ne-am culcat în el şi ne-am acoperit cu ţolul.

Furtuna trecuse. Deasupra pădurii luminau stelele umede.

De pe streaşină cădeau cu zgomot picăturile de apă. Sub şopron pătrundea mirosul de buruieni ude.

Apoi scîrţîi o uşă. Din cîrciumă ieşi cineva. Sevriuk îmi şopti :

— Nu face zgomot ! Trebuie că sînt maiştrii.

Cineva se aşeză pe o bîrnă de lîngă şopron şi prinse să scapere din amnar. Simţirăm miros de mahorcă.

— Cum o începe să ardă, cum o pornim cu toţii — rosti o voce scîrţîitoare — altfel ne mai vîră în puşcărie.

— Ce mai tura-vura, ne-am oploșit aici, la Leizer. Arhanghelii aleargă peste tot în căutarea noastră — se auzi răspunsul rostit de o voce răgușită.

— Deocamdată nu se vede nimic — își dădu cu părerea o a treia voce, foarte tinerească. Te pomenești că ploaia a făcut să cadă totul baltă!

— Ai lui Gon nu știu nici de ploaie, nici de nevoie — rosti vocea care aducea a scîrțîit.

— Așa-i — se auzi vocea răgușită. Or să răzbune ei obida noastră. Vedea-vom pedeapsa Domnului. Încă nu ni s-au întunecat ochii.

Cerșetorii tăcură.

— Petro — întrebă vocea scîrțîitoare — sînt gata toți oamenii?

— Toți — răspunse cea tînără.

— Să iasă atunci din crîșmă. Și Leizer să nu pălăvrăgească. Nu e treaba lui. Banii și i-a căpătat. Călătorii dorm?

— Dorm, ce vrei să facă?

Vocile tăcură din nou. M-am mișcat. Sevriuk îmi atinse mîna. Din cîrciumă mai ieșiră cîțiva oameni.

— Eu și Kuzma o să ne îndreptăm către Cernobîl și Ovruci — rosti cu glas cunoscut. Poate-mi găsesc o călăuză prin părțile Cernobîlului. E foamete pe-acolo.

Astea le spunea orbul care vorbise la Pogonnoe, la mormîntul călăuzei. Se lăsă din nou liniște. Inima îmi zvîcnea cu putere.

Mi s-a părut că a trecut foarte mult timp pînă ce-am auzit o exclamație ușoară:

— Arde!

Cerșetorii se foiră.

— Ei, fraților — spuse vocea cea răgușită — acu' să ne rugăm lui Dumnezeu, și la drum!

Cerșetorii se ridicară și o porniră.

— Despre ce vorbeau? îl întrebai încet pe Sevriuk.

— Nu știu — răspunse el. Mă duc să fumez mai departe de fîn.

Se sculă și ieși de sub șopron.

— Ce-i asta! auzii exclamația lui mirată, răsunând de undeva, din întuneric. Ia vino-ncoace!

Am sărit din căruță. Peste apa neagră a Braghinkăi, dincolo de răchitișul des, cerul era plin de fum și de văpăi. Snopi înalți de scîntei izbucneau parcă de după tufele din preajma noastră. Vîlvătaia se oglindea palid în apele rîului.

— Ce-o fi arzînd? întrebă Sevriuk.

— Arde Liubomirski — răspunse Leizer din întuneric.

N-am băgat de seamă că se apropiase de noi.

— Pane Sevriuk — rosti el cu o voce rugătoare — fie-vă milă de dumneavoastră și de mine, biet cîrciumar. Am să vă înham caii și duceți-vă cu Dumnezeu. Nu e bine să mai rămîneți aici.

— De ce?

— Pentru că din clipă în clipă te poți pomeni aici cu dragonii tîrgușorului sau cu strajnicii. Mie, cîrciumarului, n-au ce-mi face. Cîrciumarul nu vede, n-aude.

— Păi nici noi n-am văzut nimic! îi răspunse Sevriuk.

— Pane! exclamă Leizer. Vă rog, în numele Dumnezeului dumneavoastră pravoslavnic, plecați de-aici! N-am nevoie de banii dumneavoastră! Mai scumpă mi-e liniștea mea. Vedeți ce se-ntîmplă în jur!

— Bine, bine — se învoi Sevriuk. Slabi nervi mai ai, Leizere! Hai, înhamă caii!

Leizer înhămă repede caii. Am plecat.

Drumul ducea de-a lungul malului Braghinkăi. Sevriuk nu mîna. Lăsase hățurile și caii mergeau singuri. Lumina vîlvătăii sporea mereu. Crengi ude ne biciuiau fețele.

— Înțeleg acum — spuse încet Sevriuk. I-au pus foc lui Liubomirski.

— Cine?

— Nu știu. De bună seamă că răzbună moartea călăuzei. Dar noi doi n-am rămas peste noapte la crîșmă și n-am văzut nimic. Bine?

— Bine — mă învoii eu.

De dincolo de Braghinka răsună încet, dar lămurit, un șuierat. Sevriuk opri imediat caii. Șuieratul se auzi din nou. Căruța se afla într-un tufăriș des. Nu ne putea vedea nimeni.

— Hei, crîșmar — răsună vocea cuiva de pe celălalt mal — vino să mă treci !

Nu răspunse nimeni. Noi ascultam atenți.

Se auzi plescăitul apei. Se vede treaba că omul sărise în apă și-o pornise înot. În curînd îl văzurăm de după tufișuri. Înota în mijlocul rîului, luminat slab de flacăra incendiului. Curentul apei îl ducea repede.

Omul ieși la mal nu departe de noi. Se auzea șiroind apa ce se scurgea de pe el.

— Stai tu, Leizere ! spuse omul și intră în pădure. Ai să mi-o plătești tu pentru trecerea apei !

Cînd zgomotul pașilor lui se stinse, pornirăm și noi mai departe.

— L-ai recunoscut ? întrebă Sevriuk, abia auzit.

— Cum ? răspunsei, neînțelegînd întrebarea.

— L-ai recunoscut pe omul ăsta ?

— Nu.

— Flăcăul ăsta a trecut pe la noi. A băut lapte. Cred că era glasul lui. Acum totul e limpede. Maiștrii s-au plîns lui Gon. Iar ăsta e unul din oamenii lui. El a și pus focul. Așa cred. Leizer l-a trecut pe malul celălalt. Dar, ține minte : noi n-am văzut și nu știm nimic.

Sevriuk își aprinse cu grijă o țigară, acoperind flacăra chibritului cu poala mantalei de ploaie.

Văpaia focului se clătina pe întinsul cerului. Rîul lărmuia prin tufele înecate de revărsarea apei, osiile căruței scîrțîiau. Apoi, dinspre baltă se ridică o ceață rece.

Abia în zori, uzi și rebegiți, ajunserăm acasă.

După cele întîmplate, zilele începură să treacă încărcate de neliniște. Mie însă îmi plăceau aceste zile. Mă încînta starea aceea de necontenită așteptare a primejdiei, îmi plăceau discuțiile pe șoptite, precum și veștile aduse de Trofim cu privire la

Andrei Gon, care, după spusele lui, se ivea ba ici, ba colo, cînd nu te aşteptai.

Îmi plăcea Braghinka cea rece, cu hăţişurile ei cu urmele misterioase lăsate de nişte potcoave pe drum, urme care nu fuseseră cu o seară înainte. Eu, drept să spun, aş fi dorit ca Andrei Gon să atace conacul lui Sevriuk, dar fără ca să-l prade, să-i dea foc sau să ucidă.

Dar în locul lui Andrei Gon apărură într-o seară la curte nişte dragoni. Descălecară la poartă. Un ofiţer cu cizmele prăfuite se apropie de verandă, unde ne beam ceaiul, se scuză şi întrebă :

— Dumneavoastră sînteţi domnul Sevriuk ?

— Da — răspunse Sevriuk. Cu ce vă pot fi de folos ?

Ofiţerul se întoarse spre soldaţi :

— Hei, Marcenko ! strigă el. Ia adu-l aici !

De după cai se iviră doi dragoni care duceau între ei un om desculţ. Mîinile îi erau legate la spate. Omul purta o pereche de pantaloni negri soldăţeşti, cu vipuşcă ieşită de soare.

Îl aduseră lîngă verandă. Omul o privea ţintă pe Marina Pavlovna, de parcă ar fi vrut să-i spună ceva.

— Îl cunoaşteţi pe flăcăul acesta ? întrebă ofiţerul.

Nu răspunse nimeni.

— Uitaţi-vă mai bine !

— Nu — spuse Marina Pavlovna pălind. Nu l-am văzut niciodată pe acest om.

Omul tresări şi lăsă ochii în pămînt.

— Dar dumneavoastră ? îl întrebă ofiţerul pe Sevriuk.

— Nu. Nu-l cunosc.

— Păi ce-mi tot spui gogoşi, frăţioare — se răsuci ofiţerul spre omul legat — că eşti de pe aici şi că ai muncit la curtea domnului Sevriuk ? Acuma s-a zis cu tine !

— Bine, fie ! spuse omul. Duceţi-mă ! A voastră-i puterea, dar dreptatea, ba !

Marina Pavlovna se ridică brusc şi intră în casă.

— Lasă vorba ! i-o reteză ofițerul. Marș pe poartă-afară !

Dragonii plecară. Marina Pavlovna plînse multă vreme.

— Cu ce ochi mă privea ! spuse ea printre lacrimi. Cum de n-am înțeles ? Trebuia să spun că-l cunosc și că a muncit la noi.

— Păi de unde să-ți dea asta prin minte ! se căina Trofim. Barem să fi făcut vreun semn ! Dar pe Liubomirski, omul acela l-a ars de n-a rămas din el nici un oscior. Strașnică treabă ! Asta pentru flăcăiașul ucis !

Curînd după aceea am plecat la Kiev.

În amintirea mea, Polesie a rămas o țară tristă și plină de taină. În ea înflorea volbura, lărmuiau aninii și sălciile dese, iar sunetul lin al clopotelor părea că nu va vesti niciodată tăcuților polesieni ajunul marii sărbători a poporului. Așa gîndeam eu pe atunci. Din fericire însă s-a întîmplat altfel.

VISUL DIN GRĂDINA BUNICII

Bunica mea, Vikentia Ivanovna, trăia la Cerkassî împreună cu mătușa mea, Eufrosinia Grigorievna. Bunicul murise de mult, iar în vara în care fusese în Polesie, muri de o boală de inimă și mătușa Eufrosinia Grigorievna.

Bunica se mută la Kiev, la una din fetele ei, mătușa Vera, care se măritase cu un mare om de afaceri.

Mătușa Vera avea o casă proprie la marginea orașului, pe Lukeanovka. Pe bunica o instalară într-un mic pavilion din grădina casei.

După viața independentă pe care o dusese la Cerkassî, bunica se simțea ca o povară în casa fiicei sale Vera, unde domnea eticheta. Din această pricină, bunica plîngea pe ascuns și n-o bucura decît

faptul că locuiește separat, în pavilion, că-și gătește singură și că, măcar în acest fel, e oarecum independentă și nu trebuie să se îndatoreze la bogata ei fiică.

Bunicii îi era urît, așa că m-a convins să mă mut de la pani Kozlovskaia în locuința ei. Pavilionul avea patru încăperi mici. Într-una locuia bunica, într-alta bătrînul violoncelist Gattenberger, cea de-a treia cameră mi-o dădu mie, iar a patra, deși rece, se numea „seră". Toată podeaua era acoperită cu ghivece de flori.

Cînd m-am înapoiat din Polesie, pe la jumătatea verii, orașul părea pustiu. Toată lumea era plecată la băi. Borea plecase și el la practică, la Ekaterinoslav. Pe Lukeanovka nu locuiau decît bunica mea, Vikentia Ivanovna, și Gattenberger.

Bunica îmbătrînise mult, se gîrbovise, severitatea ei de altădată dispăruse, dar cu toate acestea nu-și schimbase obiceiurile. Se scula în zori și imediat dădea ferestrele de perete. Apoi își pregătea cafeaua la o lampă de spirt.

După ce-și bea cafeaua, ieșea în grădină și, așezîndu-se într-un jilț împletit, citea cărțile ei favorite — nesfîrșitele romane ale lui Kraszewski [1] sau povestirile lui Korolenko ori ale Elizei Orzeszckowa [2]. Deseori, în timp ce citea o fura somnul. Căruntă, îmbrăcată toată în negru, își odihnea mîinile-i slabe pe brațele jilțului.

Fluturi i se așezau pe mîini și pe boneta neagră. Din pomi cădeau cu zgomot prunele răscoapte. Un vînt cald trecea pe deasupra grădinii, alungînd pe cărări umbrele frunzelor.

Sus pe cer, deasupra bunicii, strălucea soarele, soarele acela atît de curat și de călduros al verii kievlene. Iar eu mă gîndeam că așa va adormi, odată și-odată, pentru totdeauna, bunica, în căldura mîngîietoare și în prospețimea acestei grădini.

---

[1] Kraszewski J. (1812—1887) — romancier polonez. (n.r.)

[2] Eliza Orzeszckowa (1842—1912) — cunoscută scriitoare clasică poloneză. (n.r.)

Eram prieten cu bunica. Mi-era mai dragă decît oricare alta dintre rubedenii. Ea, la rîndu-i, mă iubea tot atît de mult. Bunica crescuse cinci fete și trei băieți, dar acum, la bătrînețe, trebuia să-și ducă singură traiul. Așa că nici dînsa n-avea în jur pe nimeni. Tocmai din pricina singurătății pe care și eu și bunica o încercam, se născu acel simțămînt care ne apropie.

Bunica revărsa în juru-i duioșie și tristețe. Cu toată diferența de vîrstă, aveam foarte multe trăsături comune. Bunica iubea poeziile, cărțile, pomii, cerul și propriile ei cugetări. Ea nu mă silea niciodată la nimic.

Singurul defect pe care îl avea era că, la cea mai mică răceală, mă doftoricea cu un remediu experimentat de ea, pe care îl botezase „spiritus".

Era o doctorie cumplită. Bunica amesteca laolaltă toate soiurile de spirt pe care le cunoștea : alb, metilic, denaturat etc., apoi adăuga amoniac și terebentină. Astfel obținea un amestec purpuriu care te ardea ca acidul azotic.

Cu acest „spiritus", bunica mă fricționa pe piept și pe spate. Era ferm convinsă de puterea lui tămăduitoare. Prin tot pavilionul se răspîndea un miros care te ustura în gît. Gattenberger își aprindea de îndată o țigară groasă de foi. Fumul albăstrui îi învăluia odaia ca o ceață plăcută.

De multe ori, bunica adormea în grădină chiar și atunci cînd din camera lui Gattenberger începea să se audă violoncelul.

Gattenberger era un bătrîn frumos, cu o barbă albă, ondulată și cu niște ochi cenușii, severi.

Cînta mereu o compoziție proprie, cu numele „Moartea lui Hamlet".

Violoncelul plîngea, iar sunetele lui se înlănțuiau atît de sonor, de parcă sub bolțile Elsenorului ar fi răsunat cuvintele :

Și patru căpitani, ca pe un rege,
Pe Hamlet pîn' la catafalc să-l poarte.

De cîte ori ascultam această melodie, în fața ochilor îmi apărea sala Elsenor, scăldată în razele soarelui ce se strecurau prin ferestrele înguste, gotice, auzeam larma fanfarelor, vedeam uriașele flamuri, pe cît de înalte, pe atît de ușoare, care se plecau pînă la pămînt și foșneau deasupra trupului împietrit al lui Hamlet. Apa rîului dusese de mult buchetul Ofeliei în mare, iar valurile, departe de mal, legănau ușor cununițele de rozmarin, obligeană și rută. Erau cei din urmă martori ai tristei sale iubiri. Și despre asta cînta violoncelul.

Bunica se trezea și spunea :

— Dumnezeule, oare nu se poate cînta ceva mai vesel ?

Atunci Gattenberger, ca să-i facă pe plac bunicii, cînta pastorala ei preferată, din „Dama de pică" : „Prieten drăgălaș, iubite păstoraș..."

Pe bunica, muzica o obosea. Se odihnea de obicei în serile cînd Gattenberger pleca să concerteze cu violoncelul său în grădina Kupeceski.

Mă duceam deseori la aceste concerte. Orchestra cînta într-un boschet, pe o scenă în formă de scoică albă de lemn, iar publicul sta sub cerul liber.

Ronduri mari de micșunele și de regina-nopții răspîndeau în amurg o mireasmă puternică și dulce. Erau stropite din belșug înaintea fiecărui concert.

Lămpi puternice inundau cu lumina lor orchestra. Publicul stătea în întuneric. Numai rochiile albe luceau stins, copacii foșneau ușor și, uneori, sus, în văzduh, deasupra capului, licăreau fulgere depărtate.

Îmi plăceau în mod deosebit serile umede, cînd în grădină aproape că nu se aflau vizitatori. Atunci mi se părea că orchestra cîntă numai pentru mine și pentru o tînără femeie care purta o pălărie cu boruri mari, lăsate în jos.

O întîlneam aproape la toate concertele. Mă privea cu atenție din cînd în cînd. Eu o urmăream cu ochii pe furiș. O singură dată i-am întîlnit pri-

virea și mi s-a părut că în ochii ei a sclipit o lumină șăgalnică.

Vara kievleană, atît de plictisitoare, se umplu deodată cu visuri, al căror obiect era femeia necunoscută. Începui să mai consider vara monotonă. Ea deveni zgomotoasă, cu ploi sonore și melodioase. Ploile se revărsau din înaltul cerului, foșnind în verdeața grădinilor. Stropii de cleștar, căzînd din nori, păreau că lovesc clapele unui pian — odaia mea se umplea de clinchetul lor repetat. Mi se părea o adevărată minune că apa, obișnuita apă, poate cînta astfel scurgîndu-se de pe acoperiș într-o cadă verde.

— A plouat cu găleata toată vara! spunea bunica. E bine pentru recoltă.

Dincolo de pîcla ușoară a acestor „ploi cu găleata" și de strălucirea curcubeelor, undeva, alături de noi, locuia necunoscuta. Îi eram recunoscător că apăruse și preschimbase dintr-o dată totul în jur.

Pînă și trotuarele de cărămidă galbenă, acoperite de băltoace mici, îmi păreau acum frumoase, ca în basmele lui Andersen.

Dintre cărămizi răzbeau fire de iarbă. În băltoace se zvîrcoleau furnici.

Cînd se abătea asupra mea o perioadă de „născociri" sau, cum spunea bunica în limba poloneză, o perioadă de „majenia", toate mi se păreau uimitoare, chiar și trotuarele Kievului.

Nici în ziua de azi nu știu cum să definesc această stare. Ea era provocată de pricini neînsemnate și n-avea nici pic de exaltare. Dimpotrivă, îmi aducea pacea și odihna. Era de ajuns însă ca să se ivească o grijă cît de măruntă, ca această stare să dispară.

Simțeam nevoia să o exprim. Și iată că în vara asta călduroasă, cu ploi abundente, am început, pentru întîia oară, să scriu.

Bunicii îi ascundeam acest lucru. Ei, care se mira că stau scriind cu orele în camera mea, îi

spuneam că mă pregătesc pentru cursurile de literatură de la liceu și-mi fac niște conspecte.

În zilele cînd nu se dădeau concerte în grădina Kupeceski, plecam pe malul Niprului sau la marginea orașului, într-un parc părăginit, numit „Alungă-ți tristețea". El era proprietatea mecenatului kievlean Kuljenko.

Pentru două-trei țigări, paznicul mă lăsa să intru în acest parc cu desăvîrșire pustiu, năpădit de buruieni. Iazurile erau acoperite de lintiță. În copaci lărmuiau stăncuțele. Băncile putrezite se clătinau sub mine cînd mă așezam.

În parc nu întîlneam decît un pictor bătrîn. Stătea sub o umbrelă mare de pînză și făcea schițe. Încă de departe, pictorul mă privea atît de supărat, încît n-am cutezat niciodată să mă apropii de el.

Mă strecuram în cel mai sălbatic loc din parc. Acolo se afla o casă veche, părăsită. Mă așezam pe treptele terasei și citeam.

Vrăbiile își făceau de lucru în spatele meu. Deseori îmi ridicam ochii de pe carte și priveam în adîncul parcului. O lumină fumurie cernea printre copaci. Așteptam. Eram sigur că tocmai aici, în acest parc, o voi întîlni pe necunoscuta mea.

Ea însă nu venea și atunci mă înapoiam acasă, pornind pe cel mai lung drum : mergeam cu tramvaiul prin Priorka și Podol, apoi prin Kreșceatik și prin strada Proreznaia.

În drum, mă abăteam pe la biblioteca lui Idzikovski, care se afla pe Kreșceatik. Vara, această bibliotecă era pustie. Tineri palizi, cu mustăcioara udă de transpirație, funcționarii lui Idzikovski îmi schimbau cărțile. Împrumutam cărți pentru mine și pentru bunica. În starea de spirit care mă stăpînea pe atunci doream să citesc numai versuri. Bunicii însă îi aduceam romanele lui Spielhagen și Boleslav Prus.

Mă întorceam acasă, la Lukeanovka, obosit și fericit.

Fața îmi ardea din pricina soarelui și a aerului proaspăt.

Bunica mă aștepta. Masa mică din camera ei era acoperită cu o față albă, pe care se afla pregătită cina.

Îi povesteam bunicii despre „Alungă-ți tristețea", iar ea clătina din cap. Uneori îmi spunea că i-a fost urît să stea așa singură o zi întreagă și că ziua aceea i s-a părut a fi tare lungă. Dar niciodată nu m-a certat că am lipsit atît de mult.

— Tinerețea își are legile ei — spunea bunica. De ce să mă amestec în ele ?

Apoi mă duceam în camera mea, mă dezbrăcam și mă culcam în patul meu strîmt. Lampa lumina crăcile mărului găunos de lîngă fereastră.

Prin vălul ușor al primului somn simțeam noaptea, întunericul și liniștea ei de necuprins. Iubeam noaptea, deși mă înspăimînta gîndul că în slăvi, pe deasupra Lukeanovkăi, pe deasupra acoperișului căsuței noastre trece Săgetătorul, Vărsătorul, Gemenii, Orionul și Fecioara.

Am scris atunci o povestire în care era cuprinsă toată vara asta kievleană : violoncelistul Gattenberger, necunoscuta din grădina Kupeceski, parcul „Alungă-ți tristețea", nopțile și un elev de liceu visător, nițel cam caraghios.

M-am chinuit mult cu elaborarea acestei povestiri. Cuvintele își pierdeau puterea, deveneau moi ca vata. Excesul de superlative mă obosea pînă și pe mine. Uneori ajungeam la desperare.

Pe vremea aceea apărea la Kiev o revistă care purta ciudatul titlu de „Rîțar" [1]. Era redactată de cunoscutul literat și iubitor de artă din Kiev Evgheni Kuzmin.

Am stat mult timp în cumpănă, dar pînă la urmă am dus totuși povestirea mea la redacția revistei „Rîțar".

Redacția revistei era instalată în casa lui Kuzmin. Mi-a deschis un elev de liceu, mic și politicos, care m-a condus în biroul lui Kuzmin. Un buldog bălțat stătea tolănit pe covor, privindu-mă cu niște

[1] Rîțar — cavaler. (n.r.)

ochi bolnavi, în timp ce din bot i se prelingea un fir de salivă.

În încăpere era un aer înăbuşitor. Stăruia mirosul lumînărilor aromate. Pe tapetul întunecat atîrnau măştile albe ale zeităţilor greceşti. Pretutindeni zăceau maldăre de cărţi legate în scoarţe de piele, scorojite de uscăciune.

Aşteptam. Cărţile trosneau uşor. Apoi intră Kuzmin. Era foarte înalt, foarte slab şi avea nişte degete albe, pe care străluceau inele de argint.

Discuta cu mine aplecîndu-şi capul în chip binevoitor. Eu mă înroşisem şi nu ştiam cum să părăsesc mai repede încăperea. Ceea ce aşternusem pe hîrtie mi se părea acum fără valoare şi mă simţeam un gîngav prost.

Kuzmin răsfoi manuscrisul cu degetele lui veştede şi sublinie ceva cu unghia ascuţită.

— Revista mea — spuse el — este o tribună a tinerelor talente. Voi fi foarte fericit dacă voi afla în dumneata încă un confrate. Am să citesc povestirea şi am să vă trimit o carte poştală.

— Dacă nu vă e greu, vă rog să-mi trimiteţi răspunsul într-un plic închis.

Kuzmin zîmbi înţelegător şi încuviinţă din cap.

Am plecat. Am coborît scara în grabă, sufocat de emoţie, şi am ieşit în stradă. Portarii stropeau caldarîmul. Apa făcea să pîrîie furtunurile. Pe faţă ţi se aşternea o pulbere fină de apă. M-am simţit uşurat.

Am sărit din mers într-un vagon de tramvai, ca să mă îndepărtez cît mai repede de aceste locuri. Călătorii mă priveau ironic. Coborîi din tramvai tot din mers şi o pornii pe jos.

În piaţa Sennîi, praful se înălţa în trîmbe. Pe deasupra străzii Lvovskaia, atît de plicticoasă, treceau plutind nori rotunzi, uniformi. Stăruia un miros iute de balegă de cal. Un cal sur, pricăjit, tîra o căruţă încărcată cu saci de cărbune. Un om cu faţa şi straiul pline de negreală mergea pe lîngă căruţă, strigînd cu glas amărît :

— Ia cărbunii !

Mi-am amintit că în biroul cu aer înăbușitor al lui Kuzmin, pe masa lui de lucru, zace povestirea mea, supraîncărcată de floricele stilistice, plină de gînduri nelămurite despre viață.

M-am rușinat deodată și m-am jurat că n-o să mai scriu niciodată nici un fel de povestiri.

— Nu e ceea ce trebuia să fie, nu e! repetam eu. Dar poate că, deși e scris prost, e totuși ceea ce trebuie?

Nu mai știam nimica. Mă încurcasem cu totul.

Am cotit pe Glubocița spre Podol. Cîrpacii băteau cu ciocanele în tălpile încălțămintelor vechi. Ciocanele făceau să țîșnească din piele șuvițe de colb. Niște băiețandri trăgeau cu praștia în vrăbii. Trecea un car plin cu saci de făină. Din sacii găuriți curgea făina pe caldarîm. Prin curți, femeile întindeau rufe de toate culorile.

Era o zi cu vînt. Vîntul ridica deasupra Podolului gunoaie mărunte. Sus, pe deal, se înălța, dominînd orașul, catedrala sfîntului Andrei, cu turlele ei argintate — strălucita operă a lui Rastrelli. Capitelurile roșii ale coloanelor se răsuceau puternice.

Am intrat într-un birt unde am băut vin acru, dar băutura nu m-a liniștit.

Spre seară m-am înapoiat acasă. Mă durea capul. Bunica m-a fricționat de îndată cu „spiritus"-ul ei și m-a culcat.

Eram convins că am făcut o greșeală de neiertat, că am compus o povestire execrabilă și din pricina asta mi-am răpit pentru toată viața posibilitatea de a scrie. În jurul meu nu era nimeni care să-mi spună ce să fac de-aici înainte. Este oare posibil să tinzi din tot sufletul spre îndeletnicirea care ți-e dragă și totuși orice sforțări să fie zadarnice?

Gattenberger începu să cînte în surdină, în odaia lui. Acum însă nu cînta „Moartea lui Hamlet", ci fragmente din noua sa compoziție „Chef în vremea ciumei". Gattenberger muncise mult la

această piesă și deseori ne cînta, mie și bunicii, fragmente din lucrare.

Bunica se mira, ca de obicei, de fantezia sumbră a lui Gattenberger.

— Ba moarte, ba ciumă! se plîngea ea. Nu înțeleg. După mine, muzica trebuie să-i înveselească pe oameni.

Acum Gattenberger cînta pasajul său favorit:

Și răsunau amarnice suspine
Pe maluri de puhoaie-n greu frămînt
Ca azi voios străbat, cu unde line,
Sălbatic rai — al patriei pămînt.

— Iată! Iată adevărata artă! mormăiam eu. „Sălbatic rai — al patriei pămînt".

„Sălbatic rai!" Ca o adiere tămăduitoare mă loviră în piept aceste cuvinte. Trebuie să lupți, trebuie să muncești, trebuie să trăiești prin poezie, prin cuvînt. Înțelegeam cît de lung și cît de spinos va fi drumul ales. Nu știu de ce, dar acest gînd mă liniști.

Peste două zile sosi o carte poștală de la Kuzmin. Nu-mi respectase rugămintea și nu trimisese răspunsul în plic.

Kuzmin scria că-mi citise povestirea și că o va publica în primul număr al revistei sale.

Bineînțeles că bunica citi această carte poștală și începu chiar să plîngă.

— Tatăl tău, Gheorghi Maksimovici, rîdea de mine — îmi spuse ea. Dar era un om bun. Îmi pare rău că n-a apucat să trăiască clipa asta.

Bunica mă binecuvîntă și mă sărută.

— Ei, muncește și fii fericit. Se vede că Domnul s-a milostivit de mine și mi-a hărăzit acum, spre sfîrșitul vieții, această bucurie.

Ea era mai fericită decît mine de prima mea povestire publicată.

Cînd a apărut numărul din „Rîțar" în care se tipărise povestirea mea, bunica, de bucurie, a făcut

chiar niște „mazurci" și a gătit o masă ca de zile mari.

În cinstea acestei mese, bunica și-a pus rochia ei de mătase neagră. Înainte n-o îmbrăca decît de Paști. Pe piept își prinsese un buchețel de flori artificiale.

De astă dată însă nu mai părea întinerită în rochia asta — așa cum se întîmpla înainte. Numai ochii ei negri rîdeau tinerește cînd se uita la mine.

Viespile se așezau pe vasul cu dulceață, iar Gattenberger, ghicind parcă ce se întîmplă la noi, cînta mazurca lui Wieniawski, bătînd tactul cu piciorul.

„LATINA CEA DE AUR"

Suboci, profesorul de latină, mă privea cu ochii-i rotunzi. Mustața i se zbîrlise.

— Poftim, elev într-a opta ! se supără el. Te ții de dracu' știe ce ! Ar trebui să-ți trîntesc un patru la purtare ! Atunci să te văd ce-ai să-mi cînți !

Suboci avea dreptate. Trucul sau, cum îi spuneam noi, „experiența psihologică" pe care o făcusem în ora de latină putea fi definită numai cu aceste cuvinte : „Dracu' știe ce !"

La noi în clasă fuseseră atîrnate cîndva niște tablouri. Ele nu mai erau de mult, dar pe pereți rămăseseră șase cîrlige mari de fier.

Aceste cîrlige făcură să ne treacă prin cap „o idee reușită". Clasa noastră o puse în practică în mod strălucit și cu multă dibăcie.

Suboci era un om veșnic grăbit ; năvălea în clasă asemenea unui meteor. Poalele vestonului său de uniformă fluturau în vînt. Ochelarii îi scînteiau. Catalogul despica șuierînd aerul și cădea pe catedră. În urma latinistului se învolburau nori

de praf. Clasa sărea în picioare, detunînd cu capacele pupitrelor, și se așeza, de asemenea, în bubuitul lor. Ușa cu geamuri zornăia. Vrăbiile din plopii de după ferestre se desprindeau cu zgomot și dispăreau în adîncul grădinii.

Așa se petrecea de obicei apariția lui Suboci în clasă.

Apoi profesorul se oprea, scotea din buzunar o mică agendă, o apropia de ochii lui miopi și, ridicînd în aer mîna în care ținea un creion, încremenea. Vijelia făcea loc unei liniști amenințătoare. Suboci își alegea din agendă o nouă victimă.

Șase dintre cei mai mici și mai pirpirii din clasă, printre care și eu, am fost agățați de curea în cele șase cîrlige. Cîrligele ne înțepau dureros mijlocul, curelele strînse ne tăiau răsuflarea.

În clasă năvăli Suboci. În acest timp, toți cei-lalți elevi executară „lumînarea", adică, sprijinindu-se cu mîinile de pupitre, se așezară cu capul în jos și picioarele întinse în sus.

Suboci își luase avînt și nu se putea opri. El azvîrli catalogul pe catedră și, în aceeași clipă, întreaga clasă trecu cu zgomot în „poziția normală", adică în picioare, și se așeză în bănci. Iar noi, cei șase, desfăcîndu-ne curelele, căzurăm pe podea și ne luarăm și noi locurile în bănci.

Se lăsă o liniște prevestitoare de rău. Totul era în perfectă ordine. Noi stăteam cu o mină nevinovată, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Profesorul porni să tune și să fulgere. Noi însă negam absolut totul. Îi argumentam cu hotărîre că nu s-a întîmplat absolut nimic, că nimeni n-a fost atîrnat în cîrlige, că nimeni din clasă n-a executat nici un fel de lumînare. Ba am îndrăznit chiar să insinuăm că Suboci ar suferi de halucinații.

Profesorul de latină se zăpăci. Îi chemă la catedră pe cei șase elevi care stătuseră atîrnați în cîrlige și-i cercetă bănuitor, din cap pînă în picioare. Vestoanele lor nu purtau nici o urmă de var care s-ar fi luat de pe perete. Suboci ridică din umeri. Privi cîrligele, inspectă podeaua, încercînd să gă-

seacă urme de tencuială. Pe fața lui se zugrăvi neliniștea : Suboci era foarte impresionabil, chiar ipohondru.

— Elevul de serviciu să-l cheme la mine pe Platon Fedorovici — rosti Suboci.

Elevul de serviciu ieși și se înapoie cu pedagogul Platon Fedorovici.

— N-ați observat nimic la începutul orei mele? îl întrebă Suboci.

— Nu — răspunse pedagogul.

— Nici un fel de zgomot, bocănituri ?

— Cînd clasa se ridică sau se așază se produce întotdeauna puțin zgomot — răspunse cu prudență Platon Fedorovici și privi nedumerit la profesor.

— Vă mulțumesc — îi spuse Suboci — mi s-a părut că s-au petrecut în clasă niște fenomene cam stranii.

Platon Fedorovici rămase cu privirile ațintite asupra lui Suboci.

— Dar ce anume s-a petrecut ? întrebă el, căutînd să-i intre în voie.

— Nimic ! i-o reteză, înfuriindu-se deodată, Suboci. Iartă-mă că te-am stingherit.

Platon Fedorovici își desfăcu brațele a mirare și ieși din clasă.

— Așezați-vă în liniște — spuse Suboci, luînd catalogul. Mă întorc îndată.

Plecă, și peste cîteva minute se înapoie cu subdirectorul Varsonofi Nikolaevici, care fusese poreclit „Varsapont".

Varsapont ne cercetă atent, apoi se apropie de perete, se urcă pe o bancă și trase de unul din cîrlige. Cîrligul ieși din perete fără să opună nici un fel de rezistență.

— Așa-a ! rosti enigmatic Varsapont și vîrî cîrligul la loc.

Clasa îl urmărea cu încordare.

— Așa-a ! repetă el. Ce voia să-nsemne asta ?... Așa-a ! exclamă pentru a treia oară, apoi clătină din cap și părăsi sala.

Suboci se așeză la catedră și rămase mult timp nemișcat, cu privirea pironită în catalog, meditînd. Apoi sări deodată de pe scaun și o zbughi din clasă. Ușile zăngăniră. Vrăbiile zburară speriate din plopi. O pală de vînt trecu printre bănci, mișcînd paginile manualelor.

Am stat singuri pînă la sfîrșitul orei, căutînd să nu facem gălăgie. Eram neliniștiți de succesul „experienței psihologice" și ne temeam că, datorită ei, mintea lui Suboci o să se tulbure cu adevărat.

Lucrurile se sfîrșiră însă mult mai simplu. „Experienței noastre psihologice" i se duse buhul prin tot liceul, provocînd invidia tuturor.

Elevii uneia din clasele inferioare hotărîră să repete experiența cu un profesor de-al lor. Dar, după cum se știe, un lucru genial reușește o singură dată. Încercarea se soldă cu un eșec total.

Suboci, aflînd totul, fu cuprins de mînie. El rosti un discurs în care ne înfiera. Discursul aducea cu acela rostit de Cicero: „Pînă cînd vei abuza, Catilina, de răbdarea noastră!"

Dar în acest discurs, profesorul făcu o cotitură neașteptată. El nu ne beșteli pentru că l-am indus în eroare pe el, pe Suboci, ci pentru că am îndrăznit să ne purtăm atît de nedemn în ora „latinei de aur", în ora celei mai minunate dintre toate limbile din lume.

— Limba latină! exclamă el. Limba lui Ovidius și Horatius! A lui Titus Livius și a lui Lucretius! A lui Marcus Aurelius și Iulius Caesar! Ea era adorată de Pușkin și de Dante, de Goethe și de Shakespeare. Și nu numai că o adorau, dar o și cunoșteau, și trebuie să vă spun cu acest prilej că o cunoșteau mai bine ca voi. Latina de aur! Oricare din cuvintele ei îl poți turna din aur. Oamenii nu vor pierde nici un strop de aur, nici o fărîmă din acest metal prețios, fiindcă în limba latină nu există impurități. E un monolit. Iar voi ce faceți? Vă bateți joc de ea! Vă îngăduiți să faceți circ în orele cînd vi se predă această limbă! Capetele voastre

sînt împănate cu gînduri de duzină ! Cu pleavă ! Cu anecdote ! Cu fotbal ! Cu biliard ! Cu ţigări ! Cu rînjete ! Cu cinematograf ! Cu fel de fel de aiureli ! Ruşine să vă fie !

Suboci tuna şi fulgera. Eram covîrşiţi de greutatea acestor incriminări şi de imaginea propriei noastre nimicnicii. Dar, în afară de asta, eram jigniţi. Cea mai mare parte dintre noi cunoşteam perfect latina.

Concilierea s-a făcut curînd. Iar după ea a urmat marele triumf al „latinei de aur".

Căutînd să ne ispăşim vina faţă de Suboci, ne-am apucat cu furie de latină. Ne deprinsesem cu Suboci şi ţineam foarte mult la el.

Şi iată că, în sfîrşit, a venit şi acea zi de pomină în care Suboci a fost nevoit să pună nota cinci tuturor celor pe care i-a ascultat.

— Un concurs fericit de împrejurări ! zise Suboci şi rîse pe sub mustaţă.

Dar şi la ora următoare, oricît a căutat Suboci să ne încurce şi oricît ne-a plimbat prin „textul încurcat", a fost din nou nevoit să pună tuturor nota cinci.

Suboci radia. Totuşi bucuria îi era înveninată de o oarecare nelinişte. Se întîmpla un fenomen nemaiîntîlnit în practica lui. Pur şi simplu se petrecea o minune.

După cea de-a treia oră, la care iarăşi toţi cei ascultaţi căpătară cîte un cinci, Suboci se mohorî. Se vedea că e îngrijorat. Strălucita noastră cunoaştere a limbii latine degenera vădit într-un scandal. Tot liceul începuse să vorbească despre această minune. Gurile rele îl invinuiau pe Suboci că-i prea indulgent cu elevii şi că încearcă astfel să-şi creeze faima celui mai bun profesor de latină.

— Va trebui — spuse într-o zi Suboci, cu voce nesigură — să pun la trei-patru dintre voi nota patru. Ce părere aveţi ?

Ofensaţi, n-am răspuns nimic. Ni se părea că acum Suboci ar fi mulţumit dacă vreunul din noi ar fi încasat un doi. Poate că îi părea chiar rău că

rostise acel neinspirat discurs despre „latina de aur".

Acum însă nu mai era chip să ştim mai puţină latină decît ştiam. Nimeni din noi nu era de acord să cadă în mod voit la latină pentru a astupa gura bîrfei. Intrasem pînă peste cap în acest joc. Ne plăcuse.

Totul s-a terminat în felul următor: Suboci, neputînd îndura neîncrederea generală, a organizat pentru noi un examen public.

El a invitat la una din ore pe inspectorul adjunct al regiunii de învăţămînt, pe director, pe subdirectorul Varsapont şi pe ksiondzul Olendski, bun cunoscător al limbii latine.

Profesorul ne căuta, în chip perfid, nod în papură. Se străduia să ne dezorienteze, să ne încurce.

Noi însă întîmpinam bărbăteşte toate atacurile sale, dînd într-un mod strălucit examenul.

Directorul îşi rîdea în barbă şi îşi freca palmele, vesel. Inspectorul regional adjunct zîmbea îngăduitor. Iar ksiondzul Olendski clătina doar uimit din cap.

— Măi, ce mai poligloţi! Măi, ce mai pezevenghi! Măi, ce mai şmecheri!

Bineînţeles că după examen ne-am înmuiat. Nu puteam suporta această stare de încordare. Din nou au apărut notele de patru şi de trei, însă lui Suboci i-a rămas faima de cel mai bun profesor de latină şi nimic nu i-o mai putea răpi.

PROFESORII DE ŞTIINŢE UMANISTICE

Şulghin, profesorul de literatură rusă, un bătrînel delicat, cu o barbă albă, îngrijită, şi cu ochi albaştri, se deosebea printr-o însuşire curioasă: îl apucau furiile de cîte ori auzea cuvinte lipsite de înţeles.

Era de ajuns să audă o prostie, că se făcea stacojiu la față, înhăța manualele și le sfîșia în bucăți sau, împletindu-și degetele, își vîntura cu atîta forță, în fața elevului speriat, mîinile astfel împreunate, că mînecile lui rotunde se loveau cu zgomot una de alta, în timp ce Șulghin striga :

— Dumneata ! Chiar dumneata ! Te rog ! Afară ! Da, dumneata ! Afară !

Aceste crize îl istoveau pînă la urmă cu desăvîrșire. Era, desigur, ceva bolnăvicios. Atît noi toți, cît și profesorii și pedagogii, îi cunoșteam slăbiciunea. Dacă criza se prelungea, Platon Fedorovici intra în clasă în vîrful picioarelor și, petrecîndu-și brațul pe după umerii lui Șulghin, îl ducea în cancelaria profesorilor, unde îi dădea picături de valeriană.

În mod obișnuit însă, Șulghin era un bătrînel blînd și sfios. Literatura rusă, în prezentarea lui, apărea primitivă și senină. Notele le punea la întîmplare.

Elevii din clasele inferioare, cei îndrăzneți și gata oricînd să bîzîie, izbuteau foarte lesne să-l înduplece pe Șulghin să le preschimbe notele din doi în trei sau din trei în patru.

Într-o zi compuneam o lucrare pe tema cunoscută și arhicunoscută : „Tipuri de femei în opera lui Turgheniev".

Gudim, un elev obraznic, veșnic mînjit de cerneală, care se strîmba neîncetat, strigă pe neașteptate :

— Pe bulevard au venit papagalii !

Era una dintre tîmpeniile acelea care îl făceau pe Șulghin să-și iasă din fire. Criza se dezlănțui pe dată.

Șulghin îl apucă pe Gudim de umeri și începu să-l zgîlțîie cu atîta putere, încît capul elevului se izbi de perete. Apoi Șulghin își sfîșie uniforma pe piept. Nasturii auriți zburară care încotro, rostogolindu-se pe dușumea.

Matusevici îi prinse brațele. Unul din noi fugi pe coridor să-l aducă pe Platon Fedorovici.

Șulghin se așeză într-o bancă, își îngropă capul în mîini și începu să plîngă înăbușit.

Mulți dintre noi, neputînd îndura acest spectacol, ne ascunserăm în dosul pupitrelor.

Speriați, apărură subdirectorul și Platon Fedorovici, care-l luară cu ei pe Șulghin.

În liniștea mormîntală care se lăsă în clasă, Stanișevski se sculă de la locul său. Era foarte palid. Se apropie încet de Gudim și-i zise :

— Lichea ! Afară imediat din clasa noastră ! Că altfel nu scapi viu de aici ! Șterge-o !

Gudim zîmbi strîmb și nu se urni din bancă. Stanișevski îl înhăță de piept, îl smuci spre el și-l prăvăli la pămînt. Gudim sări în picioare. Clasa tăcea.

— Afară ! repetă Stanișevski.

Atunci Gudim, clătinîndu-se pe picioare, se îndreptă spre ușă. Părea că vrea să spună ceva, dar cînd constată că patruzeci de ochi îl țintuiesc cu răceală și dușmănie, se răzgîndi, își afundă capul între umeri și ieși.

De atunci n-a mai revenit printre noi. Dar nici că s-ar fi putut să mai vie : legile morale ale liceului erau necruțătoare. Nimeni nu se putea abate de la ele.

Părinții lui Gudim îl mutară de la liceul nostru la liceul real al lui Valker, cuibul derbedeilor și al leneșilor.

După această întîmplare, Șulghin căzu la pat. Zăcu multă vreme, iar cînd își reveni, nu se mai înapoie la liceu. Medicii îi interziseră să mai predea.

Uneori îl întîlneam în scuarul Nikolaevski. Stătea pe bancă, sprijinindu-și bărbia în baston, și se încălzea la soare. La picioarele lui se jucau în nisip niște copii. Îl salutam ; el însă ne privea speriat și nu ne răspundea la salut.

Dintru-ntîi n-am avut noroc cu profesorii noștri de literatură rusă. După Șulghin apăru Trosteanski — un ins înalt și trufaș, cu o față palidă și plictisită.

După părerea lui, toți scriitorii ruși se împărțeau în cei bine intenționați, care meritau să fie studiați și în răzvrătiți, raznocinți [1] care se abătuseră de la calea cea dreaptă. Despre aceștia din urmă vorbea cu părere de rău, ca despre niște talente irosite în zadar.

Modul în care preda Trosteanski ne enerva. În lucrările pe care le compuneam în clasă, noi făceam una cu pămîntul pe toți idolii cărora li se închina el și-i preamăream pe răzvrătiți. Trosteanski, zîmbind politicos, ne demonstra, cu un glas potolit, că ne înșelăm și ne trîntea cîte un doi.

Lui Trosteanski i-a luat locul profesorul de psihologie și literatură rusă Selihanovici, care semăna cu poetul Briusov. Umbla într-un surtuc negru, încheiat pînă la gît.

Era un om blînd și talentat. El „a spălat" în fața noastră literatura rusă așa cum meșterii restauratori experimentați spală vechile picturi. El a șters de pe literatura rusă colbul și noroiul aprecierilor meschine și greșite, al nepăsării, al opiniilor formaliste și al didacticismului plicticos. Și ea prinse să scînteieze în fața noastră în culori atît de vii, atît de minunate, dezvăluind o adîncime de idei și adevăruri atît de mari, încît mulți dintre noi, deveniți acum tineri formați, am rămas uluiți.

Am învățat multe de la Selihanovici. Acest profesor nu ne-a introdus numai în literatura rusă; el ne-a făcut să cunoaștem Renașterea și filozofia apuseană a secolului al XIX-lea, ne-a inițiat în frumusețea povestirilor lui Andersen și a poemului „Cuvînt despre oastea lui Igor". Pînă atunci învățam pe de rost, fără nici un sens, textul vechi, slavon, al poemului.

Selihanovici era dotat de la natură cu darul atît de rar întîlnit pe-atunci al expunerii pline de culoare și pitoresc. Cele mai complicate teorii filo-

[1] Raznocinți — în secolul al XIX-lea, în Rusia țaristă erau denumiți așa intelectualii care nu erau nobili, ci proveneau din celelalte clase sociale. (n.t.)

zofice, cînd erau explicate de ei, deveneau limpezi, armonioase și te lăsau entuziasmat în fața profunzimii rațiunii omenești.

Filozofii, scriitorii, învățații și poeții ale căror nume nu ne aminteau pînă atunci decît niște date seci, lipsite de viață și o aridă enumerare a meritelor lor față de umanitate, redeveneau oameni pe care îi simțeam. În prezentarea lui Selihanovici, ei nu au existat niciciînd numai prin ei înșiși, rupți de epoca lor.

La lecția în care a vorbit despre Gogol, Selihanovici a făcut să reînvie în fața noastră Roma de pe vremea lui Gogol, harta ei, dealurile ei și ruinele, pictorii, carnavalurile, aerul cîmpiei romane și azurul cerului ei. Șiruri întregi de oameni de seamă ale căror nume se leagă de Roma se perindau prin fața ochilor noștri, reînviați de o forță magică.

Această forță magică se reducea la ceva simplu, accesibil oricui, și se numea cunoașterea, însuflețită de dragoste pentru subiect și de imaginație.

Treceam dintr-o epocă într-alta, dintr-un loc foarte interesant în altul tot atît de interesant. Studiind literatura, am călătorit împreună cu Selihanovici pretutindeni : am fost printre armurierii din Tula, în stanițele căzăcești de la granițele Daghestanului, am călătorit prin ploaia măruntă „a toamnei boldiniene", am vizitat orfelinatele și închisorile pentru datornici din Anglia, am vizitat piețele Parisului, mănăstirea părăsită de pe insula Majorca, unde a zăcut Chopin, am colindat prin Tamarul pustiu unde vîntul mării foșnește prin porumbii uscați.

Am urmărit cu atenție viețile oamenilor cărora le datoram cunoașterea țării noastre și a lumii întregi, ale oamenilor care ne-au făcut să încercăm simțămîntul frumosului — viața lui Pușkin, a lui Lermontov, a lui Cehov, a lui Dickens, a lui Balzac și a atîtor alte glorii ale omenirii. Acest simțămînt ne umplea de mîndrie, făcîndu-ne totodată să ne dăm seama de forța artei și a spiritului omenesc.

În afară de literatura rusă, profesorul ne învăţa şi alte lucruri — cu totul neaşteptate — cum ar fi politeţea şi chiar delicateţea. Cîteodată cerea să răspundem la nişte ghicitori. De pildă :

— Cîţiva oameni stau jos într-o încăpere. Toate fotoliile sînt ocupate. Intră o femeie. Are ochii plînşi. Ce trebuie să facă un om politicos ?

Răspundeam că un om politicos trebuie, bineînţeles, să-i ofere imediat femeii fotoliul său.

— Dar ce trebuie să facă un om care nu numai că este politicos, dar este în acelaşi timp şi delicat ? întreba din nou Selihanovici.

Nu izbuteam să ghicim.

— Să-i cedeze un loc cu spatele spre lumină — răspundea Selihanovici — ca să nu i se observe ochii plînşi.

Pe mine, Selihanovici m-a uimit datorită faptului că, mărturisindu-i dorinţa de a ajunge scriitor, m-a întrebat :

— Dumneata crezi că o să fii destul de stăruitor ?

Nu bănuiam că această însuşire este indispensabilă dacă vrei să te dedici scrisului. Mai tîrziu m-am convins că Selihanovici avea dreptate.

Într-o zi mă opri pe culoar şi-mi spuse :

— Vino mîine la conferinţa lui Balmont [1]. Vino neapărat ! Dumneata vrei să devii prozator, trebuie deci să cunoşti bine de tot poezia.

M-am dus la conferinţa lui Balmont. Titlul ei era : „Poezia privită ca vrajă".

În sala asociaţiei negustorilor era cald şi înghesuială. Pe o măsuţă acoperită cu o bucată de catifea verde ardeau lumînările în două candelabre de bronz.

Apăru Balmont. Purta o haină la două rînduri şi la gît avea o lavalieră bogată de mătase. O mo-

[1] Balmont K. D. (1867—1942) — poet rus decadent, unul din reprezentanţii principali ai simbolismului. (n.r.)

destă margaretă era prinsă la butonieră. Părul rar, gălbui, i se revărsa pe guler. Ochii lui cenușii priveau cu o expresie enigmatică și chiar trufașă undeva deasupra capetelor celor din sală. Balmont nu mai era tînăr.

Își începu conferința cu o voce tărăgănată. După fiecare frază tăcea, ascultîndu-se, așa cum asculți coarda unui pian cînd ai ridicat pedala.

După pauză, Balmont citi cîteva din poeziile sale.

Al cucului glas trist, în codru o să-ți pară
O implorare jalnică și prea ciudată.
În vesela și amara primăvară,
Frumoasă-i firea-n vraja-i nevisată!

El recita înălțîndu-și barba scurtă, roșcată. Versurile se revărsau asemenea unor unde peste sală.

Ca din zări răsun-un tropot, la fereastră-aud un ropot;
Ca un tainic glas de clopot sună stropii grei căzînd.

Balmont sfîrși cuvîntarea. Aplauzele făcură să tremure cristalele lustrelor. Balmont ridică mîna. Se făcu tăcere.

— Am să vă citesc „Corbul" lui Edgard Poë — spuse Balmont. Dar mai întîi vreau să vă povestesc cît de milostivă e totuși uneori soarta cu noi, poeții. Cînd a murit Edgard Poë și l-au înmormîntat la Baltimore, rudele poetului au așezat pe mormîntul lui o lespede de piatră neobișnuit de grea. Acești quakeri cu frica lui Dumnezeu se temeau, pe cît se pare, ca spiritul răzvrătit al poetului să nu se smulgă din încătușarea mormîntului și să nu reînceapă să tulbure tihna americanilor afaceriști. Și iată că în clipa în care lespedea era pe cale să fie așezată pe mormîntul lui Edgard, piatra s-a spart. Această lespede spartă zace și astăzi deasupra rămășițelor lui pămîntești și în crăpăturile ei înflo-

resc în fiecare primăvară panseluțe. Trebuie să vă amintesc că Edgard Poë botezase cu numele acestei flori pe adorabila lui soție, Virginia, care a murit atît de tînără.

Balmont începu să citească „Corbul". În sală se revărsa suflul sumbru și minunat al poeziei.

Dincolo de fereastră nu mai era nici Kievul, nu mai erau nici luminile Kreșceatikului, suspendate asemenea unor lanțuri albastre, nu mai exista nimic. Numai vîntul vuia trist deasupra văii negre, cu sclipiri de zăpadă. Și cuvîntul de fier „nevermore!" cădea greu în hăul acestei nopți, asemenea bătăilor unui orologiu.

„Nevermore!" „Niciodată!" Conștiința nu se putea împăca cu o asemenea idee. Niciodată oare? Oare niciodată nu se va reîntoarce pe pămînt Virginia și niciodată nu va mai ciocăni ea poznaș și ușor în ușa cea grea? Oare niciodată nu vor reveni tinerețea, dragostea și fericirea? „Nu, niciodată!" croncănea corbul, și omul, sub povara singurătății, se ghemuia în jilțul ros și privea pierdut, cu ochii-i de copil bolnav, în golul rece. Iar acest om firav, părăsit de toți, era Edgard Poë, marele poet al Americii.

I-am rămas toată viața recunoscător lui Selihanovici pentru că a trezit în mine dragostea față de poezie. Ea mi-a dezvăluit toată bogăția limbii. În poezie, cuvintele se reîmprospătau, căpătau deplina lor putere. Uriașul univers plastic al poeților a pătruns în conștiința mea, de pe ochii mei s-a luat parcă un văl.

Selihanovici ne-a dezvăluit literatura și filozofia, iar bătrînul Kleacin, istoria Europei apusene.

Mereu nebărbierit, slab, cu mărul lui Adam proeminent, cu ochii pe jumătate închiși — care îți făceau impresia că nu înregistrează nimic din afară — Kleacin, purtînd un surtuc descheiat, vorbea răgușit, răstit, în frînturi de frază.

Din gura sa, cuvintele ieșeau zvîrlite ca niște bulgări de lut. Și în acest fel ne modela statuile

vii ale lui Danton, Babeuf, Marat, Bonaparte, Louis-Philippe, Gambetta.

În gîtlejul lui clocotea indignarea atunci cînd ne vorbea despre 9 thermidor sau despre trădarea lui Thiers. Uita cu totul pînă într-atît, încît își aprindea țigara în clasă, dar revenindu-și imediat, o stingea de primul pupitru.

Kleacin era un bun cunoscător al Revoluției franceze. Prezența acestui profesor într-un liceu de pe vremea aceea constituia o adevărată enigmă. Uneori cuvintele lui căpătau atîta însuflețire, de parcă nu ar fi vorbit de pe catedră, ci de la tribuna Convenției [1].

Acest om era un anacronism viu și totodată cel mai progresist dintre toți profesorii noștri.

Uneori ți se părea că este ultimul montagnard [2] bătrîn, care, printr-o minune, a trăit o sută de ani și a nimerit la Kiev. Scăpase de ghilotină și de moarte în mlaștinile Guyanei, fără să-și piardă nici o picătură din dîrzul său entuziasm.

Cîteodată, Kleacin obosea. Atunci ne povestea despre Parisul de pe vremea revoluției, despre străzile și casele lui, ne spunea ce fel de felinare ardeau pe atunci prin piețe, cum se îmbrăcau femeile, ce cîntece cînta poporul, cum arătau ziarele.

După orele lui Kleacin, mulți dintre noi am fi vrut să ne întoarcem cu o sută de ani în urmă, ca să fim martorii măreților evenimente despre care ne povestea el.

---

[1] Convenția națională — organ reprezentativ suprem în timpul revoluției burgheze din Franța, constituit la 21 septembrie 1792 prin vot universal. Dominată la început de reprezentanții burgheziei mijlocii, ea devine în 1793 exponenta năzuințelor democratice ale maselor populare, năzuințe curmate la 9 thermidor anul II (27 iulie 1794) de lovitura de stat contrarevoluționară a marii burghezii. (n.r.)

[2] Montagnard — nume dat în timpul Convenției celor din fracțiunea cea mai revoluționară. (n.r.)

O ÎMPUȘCĂTURĂ LA TEATRU

Parchetul sălii de festivități era atît de lustruit, încît se reflectau în el, ca într-o oglindă, rîndurile albastre de elevi în uniformele lor cu nasturi strălucitori și lustrele care fuseseră aprinse în plină zi.

În sală domnea un vuiet ușor. El conteni brusc.

Sunîndu-și pintenii, în sală intră un colonel mic de statură, cu niște ochi bulbucați, de culoare deschisă. Se opri și ne privi țintă. Trompetele izbucniră cu glasul lor de aramă.

Stăteam nemișcați.

După colonel, care nu era altul decît împăratul Nicolae al II-lea, intră, clătinîndu-și capul în chip de salut, o femeie înaltă, uscată, îmbrăcată într-o rochie albă, scrobită, și cu o pălărie uriașă în cap. De pe borurile pălăriei se revărsau pene de struț. Femeia avea o față împietrită, frumoasă și rea. Era împărăteasa.

După ea veneau în șir, una cîte una, niște fete fără buze, îmbrăcate și ele, aidoma ei, în niște rochii albe scrobite. Pe trupurile lor, rochiile erau țepene. N-aveau cute și părea că sînt făcute dintr-un carton alb, gofrat.

După șirul acesta de fete, care erau marile ducese, venea, parcă plutind, o doamnă gigantică, într-o rochie liliachie cu dantele negre, cu ochelari cu ramă de aur și cu o panglică de atlaz trecută peste umăr. Era educatoarea fiicelor țarului, doamna de onoare Narîșkina. Osînza i se revărsa vălurind pe sub mătăsurile strîmte cu care era îmbrăcată. Își făcea vînt cu o batistuță de dantelă.

Astfel începu serbarea solemnă a centenarului liceului nostru.

Suita îl ascunse pe Nicolae de ochii noștri. Nu vedeam decît capetele miniștrilor, cu părul periat cu grijă ca să le ascundă cheliile, panglicile roșii, pantalonii albi cu lampasuri de aur, prinși cu niște cureluțe pe sub ghetele de lac, pantalonii largi ca

niște șalvari ai generalilor și centiroanele lor de argint.

Cel mai bun dintre recitatorii liceului, Nedelski, declamă în fața țarului o poezie de bun sosit, pe care o compusese el însuși ; răcnea versurile cu multă silință, dar cu o voce inexpresivă. I se adresa țarului cu „tu".

Apoi suita se dădu în lături și prin spațiul larg care se formase se apropie de noi Nicolae. Se opri, își netezi mustața blondă și spuse moale, graseind puțin :

— Bună ziua, domnilor.

Noi îi răspunserăm, așa cum fusesem învățați, nu prea tare, dar limpede :

— Trăiască maiestatea voastră imperială !

Eu eram ultimul din rînd, fiindcă eram cel mai mărunt din clasa care termina în acel an liceul. Nicolae se apropie de mine. Un tic ușor făcu să-i tresară un obraz. Mă privi distrat, zîmbi, așa cum obișnuia, numai din ochi și mă întrebă :

— Cum te cheamă ?

I-am spus.

— Ești malorus ?

— Da, maiestatea voastră — am răspuns eu.

Nicolae își lunecă peste mine privirea plictisită și se apropie de vecinul meu.

Trecu pe la fiecare. Pe toți îi întreba cum îi cheamă.

După trecerea în revistă începu serbarea. Nicolae asculta în picioare. De aceea, toată lumea rămase în picioare.

Prin toată înfățișarea lui, Nicolae parcă ar fi vrut să arate că e plictisit de aceste festivități și că nu e dispus să-și piardă timpul cu asemenea serbări școlare. Se juca nerăbdător cu mănușa pe care o scosese de pe mîna dreaptă.

Serbarea fu scurtată. Fanfara liceului intonă „Slăvit, slăvit să fii, țarul nostru rus". Apoi cineva recită „Cîntecul lui Oleg înțeleptul" [1], iar corul intonă niște cantate.

[1] Poem de A. S. Puşkin. (n.t.)

Totul era plicticos și nimeni nu simțea nevoia acestei serbări. Miniștrii căscau în spatele țarului. Îți venea greu să-i privești pe protagoniștii serbării : tremurau de frică.

În timpul cît s-a desfășurat serbarea, i-am cercetat cu privirea pe miniștri și pe cei din suită.

Am fost mirați constatînd deosebirea dintre țar și suita lui. Nicolae, figură neînsemnată și chiar diformă, se pierdea printre curtenii suitei sale numeroase. Aurul și argintul sunau și sclipeau pe membrii suitei, cizmele lor de lac străluceau, cartușierele de aur sclipeau, ca și eghileții, dolmanele țesute în fir, săbiile, pintenii și dragonii săbiilor. Chiar și atunci cînd stăteau nemișcați, auzeam un clinchet vag, pe care-l scoteau decorațiile și armele curtenilor.

Nicolae asistă la serbare cu o față impietrită, după care părăsi liceul. Era nemulțumit. Își avea socotelile lui cu liceul nostru. Cu două zile înainte de festivitate, la Teatrul de Operă, un fost elev al liceului nostru, pe nume Bagrov, trăsese asupra ministrului Stolîpin, rănindu-l mortal.

Cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la înființare, fusese hotărît ca liceul nostru să fie transformat în colegiu. Decretul era pregătit. După comiterea atentatului, schimbarea n-a mai fost posibilă : cum să se acorde unui liceu din care vin criminali politici, potrivnici statului, drepturile pe care le are un colegiu !

Din această cauză, liceul a fost doar rebotezat, căpătînd denumirea de „Liceul Imperial Alexandru", în cinstea lui Alexandru I, iar în locul stemei obișnuite pe care o purtau elevii, apărură stemele cu monograma „A" și cu o coroană.

Noile litere de pe această stemă „I.A.G." — au prilejuit elevilor celorlalte licee din Kiev un bogat izvor de porecle care, la rîndul lor, provocau încăierări.

Cît despre noi, elevii din ultima clasă, am hotărît să purtăm pînă la sfîrșit vechile steme. Direcția

era indignată, dar noi invocam motivul că nu avem bani pentru noile steme și paftale. În cele din urmă, direcția ne lăsă în plata domnului. N-avea nici un rost să intre în conflict cu clasa absolvenților.

Cu ocazia venirii lui Nicolae la Kiev, s-au organizat tot felul de festivități. A fost dezvelită statuia schiloadă a lui Alexandru al II-lea și monumentele și mai pocite, turnate în ghips, ale sfinților Kirill, Metodiu și Olga.

În împrejurimile Kievului se desfășurau manevrele militare. Nu mai știu ce se tot sfințea, inaugura ; se organizau fel de fel de procesiuni și spectacole de gală. O săptămînă în cap spînzurară steagurile deasupra caselor.

Pe hipodrom, după alergările de trap, avu loc parada tuturor liceelor din Kiev.

Am defilat, stîrnind praful, prin fața lui Nicolae. Soarele care asfințea ne bătea drept în ochi. Nu vedeam nimic și am „stricat alinierea". Fanfarele militare urlau cu ultimele lor puteri.

Liceul nostru se făcu remarcat datorită faptului că a uitat să răspundă la salutul țarului. Din care cauză se apropie de noi, în goana calului, un general de corp de armată, care ne ocărî îndelung, smucind nervos frîiele roibului ; acesta își ciulea urechile și se tot trăgea înapoi.

La Teatrul de Operă se dădu un spectacol de gală, la care asistă și Nicolae. La reprezentație am fost aduși toți elevii și elevele din ultima clasă a tuturor liceelor.

A luat parte și clasa noastră.

Am fost duși la galerie. Galeria era închisă, nu puteam coborî la balcoane. La uși stăteau ofițeri de jandarmi, manierați, dar cu priviri insolente. Își făceau cu ochiul atunci cînd lăsau să treacă eleve drăguțe.

Eu stăteam în ultimul rînd și nu vedeam nimic. Plafonul sălii de spectacole aproape că-mi atingea creștetul.

Abia în pauză am izbutit să-mi părăsesc locul și să mă apropii de bară. M-am sprijinit în coate și

am privit în jos. Sala era învăluită de o pîclă ușoară. Prin această pîclă scînteiau ici-colo focurile multicolore ale briliantelor. Loja imperială era goală : Nicolae trecuse cu familia sa în avanloje.

Lîngă bara care separa sala Operei de orchestră stăteau miniștrii și curtea.

Priveam sala, ascultînd zgomotul iscat de glasurile care se contopeau într-un vuiet înăbușit. Cei din orchestră, în fracuri negre, stăteau la pupitrele lor și, împotriva obiceiului, nu-și acordau instrumentele.

Deodată răsună un fel de pîrîit brusc. Cei din orchestră săriră de la locurile lor. Pîrîitul se repetă. Nu mi-am dat seama că erau focuri de armă. O elevă care stătea lîngă mine striga :

— Priviți, s-a așezat pe podea !

— Cine ?

— Stolîpin. Uite ! Lîngă balustrada orchestrei !

Am privit într-acolo. În teatru se lăsase o liniște neobișnuită. Lîngă bară ședea pe podea un om înalt, cu o barbă neagră, retezată rotund, și cu o panglică trecută peste umăr. Pipăia cu mîinile bara, de parcă ar fi vrut să se agațe de ea și să se ridice.

În jurul lui Stolîpin, locul se golise cu totul.

Pe interval, dinspre Stolîpin spre ușa de ieșire pășea un tînăr în frac. Din cauza depărtării nu-i deslușeam fața. Am remarcat doar că mergea foarte calm, fără să se grăbească.

Cineva scoase un țipăt prelung. Din lojile aflate în rîndul întîi, un ofițer sări cu zgomot peste balustrată și-l prinse de braț pe tînărul în frac. În jurul lor se adună pe dată mulțimea.

— Goliți galeria ! strigă în spatele meu un ofițer de jandarmi.

Ne-au gonit în grabă pe culoar și paznicii au închis ușile sălii de spectacol.

Stăteam fără să înțelegem ceva. Din sală răzbea pînă la noi un vuiet surd. Apoi zgomotul se stinse și orchestra începu să cînte imnul imperial „Doamne, păzește-l pe țar".

— Stolîpin a fost ucis — îmi spuse în șoaptă Fițovski.

— Lasă vorba ! Părăsiți imediat teatrul ! strigă un ofițer de jandarmi.

Pe aceleași scări întunecoase am ieșit în piața puternic luminată de felinare.

Piața era pustie. Lanțurile de polițiști călări respinseseră mulțimea care se adunase în fața teatrului, împingînd-o în străzile laterale, și acum continuau s-o gonească tot mai departe de Operă. Caii se trăgeau nervos îndărăt, frămîntînd locul cu picioarele. Întreaga piață răsuna de țăcănitul sacadat al potcoavelor.

Se auzi o goarnă. De clădirea teatrului se apropia în trap întins trăsura salvării. Din ea săriră niște sanitari cu o targă și intrară în goană în teatru.

Noi părăseam cu pas domol piața. Voiam să vedem ce va mai fi. Sergenții de stradă ne zoreau, dar arătau și ei atît de zăpăciți, încît nu le dădeam nici o atenție.

Am văzut cum l-au scos pe targă pe Stolîpin. Targa fu împinsă în ambulanța salvării, care porni în goana cailor pe strada Vladimirskaia. Trăsura era încadrată de jandarmi călări.

M-am înapoiat acasă pe Lukeanovka, și i-am povestit bunicii și lui Gattenberger despre împușcarea lui Stolîpin.

Bunica a făcut observația că nu trebuie să tragi în teatru, fiindcă poți răni oameni nevinovați. Iar Gattenberger se tulbură, ne afumă cu țigara lui de foi și spuse că această bestie de Stolîpin trebuia ucisă cîndva. Apoi plecă de îndată în oraș să afle noutăți.

Se înapoie după miezul nopții și ne povesti că pe strada Malaia Vladimirskaia, unde se afla spitalul în care a fost internat Stolîpin, au fost așternute paie și că cei din sotniile negre instigă lumea la pogrom.

— Asta ne mai lipsea ! exclamă bunica mînioasă.

Gattenberger o asigură însă că atîta timp cît ţarul se află încă la Kiev, nu va fi nici un pogrom.

A doua zi dimineaţă, bunica mă întrebă :

— Pleci din nou în oraş ?

— Da. La liceu.

— De ce ?

— Se face repetiţie pentru primirea ţarului.

— Mai bine îmbolnăveşte-te şi nu te duce — mă sfătui bunica. Auzi ce prostie au mai scornit ! Oare ţarul nu are altă treabă decît să se expună în faţa oamenilor ?

I-am spus că, după cîte se pare, nu.

— Ei bine, n-ai să te duci ! hotărî bunica. Din pricina acestui Nicolae, toţi umblă brambura prin oraş şi nu mai pricep nimic. Îşi irosesc timpul cu fleacuri, cu prostii, de parcă Dumnezeu le-ar prelungi viaţa cu prilejul ăsta. Rămîi ! Ce, nu se poate să te doară capul ? Stai în grădină, citeşte, iar eu am să-ţi coc un strudel (aşa-i spune bunica, în limba poloneză, plăcintei cu mere). Nu pricep cum poţi să-ţi pierzi vremea fără nici un rost, fără nici o noimă, cînd afară-s nişte zile atît de frumoase !

Am ascultat-o şi nu m-am dus la repetiţie.

Într-adevăr, afară era un timp minunat. Frunzele merilor se rumeniseră şi începeau să se usuce. Unele dintre ele erau strînse sul şi învăluite în pînză de păianjen. De o parte şi de alta a cărărilor înfloreau dalii albe şi roşii. Fluturi galbeni zburdau printre pomi. Se aşezau, în stoluri mici, pe toate locurile încălzite de soare : pe treptele de piatră ale verandei şi pe stropitoarea de tablă ce zăcea uitată în grădină.

Micşorat parcă din pricina toamnei, soarele călătorea îndelung pe deasupra capului nostru, apropiindu-se de vîrfurile nucilor.

Citeam în grădină, aşezat în jilţul împletit al bunicii. În răstimpuri, auzeam o muzică îndepărtată, ce venea din oraş. Am pus apoi cartea deoparte şi am privit cărarea. Era tăiată prin iarba deasă. Pe marginile ei drepte se vedea înnegrind un muşchi mărunt, care aducea a catifea verde. În

mijlocul acestui mușchi se zărea ceva albind gingaș. Era o floare de pădure — niște dediței, care nu știu de unde nimeriseră la noi în grădină, și acum înfloreau a doua oară.

Din curte se ivi o rață albă. Văzîndu-mă, se opri, măcăi nemulțumită și porni înapoi, legănîndu-se. Pesemne că-i încurcasem socotelile. Vrăbiile stăteau pe streașină și-și ciuguleau penele, apoi își lungeau capetele privind în jos să vadă dacă nu cumva acolo e ceva interesant. Erau în așteptare.

Bunica, într-o rochie călduroasă, ieși pe verandă și zvîrli pe cărare un pumn de firimituri. Vrăbiile părăsiră streașina și prinseră să salte, ca niște mingi cenușii, pe cărare.

— Kostik ! mă strigă bunica. Hai să mănînci !

Stătea pe treptele verandei. M-am ridicat și m-am îndreptat spre ea. Din cameră răzbătea pînă la mine mirosul de plăcintă cu mere.

— Oare nu e asta o adevărată sărbătoare împărătească ? constată bunica, privind grădina. Și oamenii scornesc atîtea prostii cu Nicolae ăsta al lor !

În grădină era, într-adevăr, o sărbătoare a luminii și a aerului cald și pur.

RAZGULEAI

Mergeam să-mi petrec vacanța de Crăciun la Moscova. Cînd trenul trecea pe lîngă Breansk, cădea o zăpadă atît de deasă, încît nu puteai deslușì nimic dincolo de fereastră. Ghiceam numai în spatele vălului de zăpadă care cădea, cădea mereu, orășelul cunoscut, sclipirea omătului așternut ca un covor pe străzile lui și casa lui nenea Kolea, cu cerdacul ei de sticlă.

Era prima oară cînd mă duceam la Moscova. Eram tulburat că o voi revedea pe mama și că am

pornit din Kievul nostru sudic, provincial, spre această capitală nordică.

Ceas de ceas, trenul se afunda tot mai departe în cîmpiile albe, urcînd încet spre marginea cerului plumburiu. Acolo se așternea negura. Mi se părea că la orizont, ziua se contopea cu eterna noapte polară.

Mă cam temeam de iarna Moscovei. N-aveam pe mine o manta călduroasă, doar niște mănuși de lînă cu un singur deget și o glugă groasă.

Prin gări se auzeau limpede sunetele clopotelor. Pîslarii scîrțîiau pe zăpadă. Vecinul meu mă trată cu șuncă de urs. Carnea de urs mirosea a rășină.

Noaptea, după ce trecurăm de Suhinici, trenul se înzăpezi. Vîntul urla în ventilatoarele de tinichea. Prin vagoane treceau în fugă conductorii, cu felinare de mînă. Erau albi și mițoși din pricina zăpezii și semănau cu niște duhuri ale pădurii, ieșite din bîrlogul lor. Conductorii trînteau ușile cu toată puterea. Mă trezeam de fiecare dată, din cauza zgomotului.

Dimineața, am ieșit pe platforma vagonului.

Acele de gheață ale văzduhului îmi înțepau obrajii. Jos, pe podeaua vagonului, vîntul îngrămădise, prin crăpăturile ușii, movilițe mici de zăpadă.

Am deschis cu greu ușa. Viscolul se domolise. Vagoanele încremeniseră înecate pînă la tampoane într-o zăpadă minunată. Te afundai în ea cu cap cu tot. Pe acoperișul vagonului stătea o pasăre mică, albăstrie și piuia, răsucindu-și căpșorul în toate părțile. Nu puteai distinge unde se unește cerul alburiu cu pămîntul alb. Era atîta liniște, încît auzeam cum picura apa din locomotivă.

La Moscova, în gara Breansk, m-a întîmpinat Dima. O mustăcioară neagră îi răsărea deasupra buzei. Purta uniforma de student al Institutului tehnologic.

Eram rebegit și am intrat la bufet să bem un ceai.

M-a uimit gara din Moscova : era de lemn, joasă și semăna cu o cîrciumă uriașă.

Soarele portocaliu lumina tejgheaua cu capacele ei de alpaca, mesele cu palmieri albaștri, aburul ce se ridica din ceainice și perdelele de muselină. Dincolo de geamurile împodobite de ger cu flori de gheață lărmuiau birjarii.

Am băut ceai cu zahăr bucăți. Ni s-au servit colăcei presărați cu făină. Aveau o coajă zgrunțuroasă.

Apoi am ieșit afară. Deasupra cailor mițoși se învălătucea aburul. Mantalele lungi, peticite, ale birjarilor, cu numerele de tinichea prinse pe piept, începură să-mi joace pe dinaintea ochilor. Pe zăpada presărată cu bălegar se lăsau porumbei.

— Porunciți, luminăția voastră ! prinseră să răcnească birjarii, plescăind din limbă și smucindu-și hățurile.

Unul din ei izbuti să ne iasă înainte. Dădu la o parte blana roasă de lup, și noi ne așezarăm în sania strîmtă. La picioare era așternut fîn. Priveam uimit în jur. Asta să fie oare Moscova ?

— În Razguleai ! îi indică Dima birjarului adresa. Dar ne duci prin Kremlin.

— Dii ! răcnii birjarul și adăugă : Pentru noi tot aia e ! Ce mi-e aici, ce mi-e la Kremlin, că tot nu-mi ține cojocul de cald !

Chiar lîngă gară, în Dorogomilovo, am nimerit într-un vălmășag de sănii, de arcuri de hulube zugrăvite cu flori, de zurgălăi, de aburul din boturile ridicate ale cailor ce-ți bătea drept în față, de firme de cîrciumi, de sergenți de stradă cu mustățile sloi și de dangătul clopotelor care făceau parcă să tremure văzduhul.

Am intrat pe podul Borodino. Dincolo de rîu, în ferestrele caselor, pîlpîia, gata să se stingă, nimbul mohorît al soarelui. Ceasornicul mare, rotund, așezat la intersecția străzii, arăta abia orele două. Toate acestea te uimeau, te zăpăceau și te încîntau în același timp.

— Ei, îți place Moscova ? mă întrebă Dima.

— Foarte mult !

— Așteaptă, ai să mai vezi tot felul de minunății.

Trecînd prin piața Arbatskaia am intrat într-o stradă îngustă. La capătul ei, pe un deal, am văzut zidurile și turnurile trandafirii ale unei cetăți, acoperișurile verzi ale bisericilor și clădirile cenușii ale catedralelor. Toate acestea erau învăluite în pîcla roșiatică a înserării.

— Ce e asta ? îl întrebai pe Dima, nefiind în stare să-mi dau seama de nimic.

— Cum, nu recunoști clădirea ? E Kremlinul.

Am oftat înăbușit. Nu eram pregătit pentru această întîlnire cu Kremlinul. Se înălța în mijlocul orașului uriaș, ca o cetate zidită din piatră albă, aur vechi și tăcere.

Era Kremlinul, Rusia, era istoria poporului meu.

Cușma cine nu-și va scoate
La intrarea-ți, sfînt Kremlin ?...

Ochii mi se umplură de lacrimi.

Am pătruns în Kremlin prin porțile Borovițkie. Am văzut clopotul-țar, tunul-țar și clopotnița lui Ivan cel Mare, care se pierdea în cerul înserării.

Birjarul își scoase căciula, eu și Dima chipiele si astfel trecurăm pe sub turnul Spasski. În gangul întunecos licărea o candelă. Orologiul turnului, impasibil și maiestuos, prinse să bată deasupra capetelor noastre.

— Dar asta ce este ? îl întrebai pe Dima, apucîndu-l de mînă, cînd ieșeam pe porțile Spasski.

Pe coasta care cobora spre rîu se înălțau, asemenea unor căpșoare multicolore de brusture, nenumărate turle de arhitectură complicată.

— Nu le recunoști ? rîse Dima. E catedrala sfîntului Vasili.

În Piața Roșie ardeau focuri mari. La ele se încălzeau diferiți trecători și birjari. Fumul se așternea pe caldarîmul pieței. Tot aici, pe ziduri, am văzut afișele Teatrului de artă, pe care se afla desenat un pescăruș în zbor, precum și alte afișe, avînd

imprimat, cu caractere mari, negre, numele lui Emile Verhaeren [1].

— Ce e asta ? îl întrebai din nou pe Dima.

— Verhaeren e acum la Moscova — îmi răspunse el și, privindu-mă, izbucni în rîs. Se vede că arătam tare năuc. Așteaptă, ai să mai vezi tot felul de minuni.

Pînă am ajuns la Razguleai, s-a întunecat. Sania se opri în fața unei case cu ziduri groase. Clădirea avea două etaje.

Am urcat o scară aproape dreaptă. Dima sună și mama ne deschise imediat ușa. În spatele mamei stătea Galia, care, întinzînd gîtul, se străduia să mă vadă în sălița întunecoasă.

Mama mă îmbrățișă și izbucni în plîns. De la ultima noastră întîlnire căruntise cu totul.

— Doamne ! se miră mama. Ce mare te-ai făcut ! Și cum îi semeni tatii ! Doamne, cum îi mai semeni !

Galia era aproape oarbă. Mă conduse în odaie, mă îndreptă spre lampă și mă cercetă îndelung. După felul în care își încorda fața, îți puteai da seama că nu mă vedea de loc, deși spunea că nu m-am schimbat cîtuși de puțin.

Lucrurile din odaie mi-erau străine și trădau mizeria. Am observat totuși și unele pe care le știam din copilărie : caseta mamei, străvechiul ceas deșteptător de bronz și o fotografie a tatii, făcută încă în tinerețe. Fotografia era prinsă în perete, deasupra patului mamei.

Mama începu să se frămînte din pricină că masa nu era gata pînă la ora asta și plecă la bucătărie. Galia, după obiceiul ei, începu să mă întrebe fel de fel de fleacuri : cum e timpul la Kiev, de ce a întîrziat trenul și dacă bunica Vikentia Ivanovna mai bea cafea dimineața, așa cum obișnuia. Dima tăcea.

Aveam impresia că în anii scurși pînă atunci s-au petrecut atîtea lucruri grele și hotărîtoare,

[1] Verhaeren Emile (1855—1916) mare poet belgian. (n.r.)

încît nu mai ştiam despre ce anume să vorbim. Mi-am dat apoi seama că nu e potrivit să discut despre nimic important.

In cei doi ani de cînd ne-am despărţit, fiecare a pornit în altă direcţie. Cele zece zile pe care urma să le petrec la Moscova erau insuficiente pentru cîte aveam să ne povestim.

Iată de ce nu le-am vorbit de loc despre prima mea povestire publicată. Am ascuns lucrul ăsta atît mamei, cît şi lui Dima şi Galiei.

M-am gîndit, cuprins de o uşoară tristeţe, la bunica, la cămăruţa mea de pe Lukeanovka. Se vede că acolo rămăsese adevărata mea viaţă. Aici era ceva străin, şi institutul lui Dima, şi apartamentul întunecos, compus din două camere ; străine erau şi întrebările plicticoase ale Galiei. Numai ochii mamei erau tot cei dinainte. Acum însă, pe mama o frămîntau tot felul de probleme mărunte, pe care, înainte vreme, nici nu le lua în seamă.

Mă aşteptam ca mama să-mi vorbească despre viitorul meu. Ea însă tăcea. Numai în timpul mesei mă întrebă în treacăt :

— Ce ai de gînd să faci după ce termini liceul ?

— Universitatea — i-am răspuns eu.

După-masă, mama scoase din casetă nişte bilete cenuşii de teatru pe care era imprimat un pescăruş şi mi le întinse :

— Astea-s pentru tine.

Erau bilete pentru Teatrul de artă, la piesele „Cadavrul viu" şi „Trei surori".

Am aflat că mama, ca să procure biletele, a stat la coadă la casa teatrului o noapte întreagă, cît e aceasta de lungă şi de geroasă iarna. Darul m-a bucurat foarte mult şi am sărutat-o pe mama, iar dînsa mi-a spus zîmbind că s-a amuzat de minune stînd întreaga noapte în grămada de studenţi şi de studente şi că de multă vreme nu-şi mai petrecuse timpul într-un chip atît de vesel.

Piesa „Trei surori" se reprezenta chiar în ziua sosirii mele. Îndată după masă, am început să ne pregătim, împreună cu Dima, pentru teatru. Pînă

în piața teatrului am călătorit într-un tramvai înghețat. Scînteile albastre pîrîiau pe firele electrice.

Piața teatrului era plină toată de cristalele scînteietoare ale zăpezii. Ele pluteau în văzduh și se deslușeau foarte bine în dreptul felinarelor. Vitrinele marelui magazin „Mur et Mérilise" [1] aruncau pe trotuar fîșii de lumină. Dincolo de pereții de sticlă ai magazinului se vedea scînteind un brad. Lanțuri de hîrtie poleită, aurie și argintie, coborau pînă la pămînt.

Am străbătut piața teatrului și, trecînd prin stradela Kamergherski, am intrat în teatrul care, pe dinafară, nu arăta cîtuși de puțin frumos.

Înăuntru, podeaua era acoperită cu postav cenușiu. Pașii spectatorilor nici nu se auzeau. Caloriferele răspîndeau o adiere fierbinte. Draperia cafenie, pe care se vedea un pescăruș, se legăna abia simțit. Domnea o atmosferă austeră și totodată sărbătorească.

Mie îmi ardeau atît de tare obrajii și, de bună seamă, îmi scînteiau atît de puternic ochii, încît vecinii din fotoliile alăturate mă priveau în răstimpuri, zîmbind. Dima îmi spuse :

— Stăpînește-te ! Altminteri n-ai să vezi și n-ai să auzi nimic.

Mă dureau suferințele eroilor din piesa lui Cehov. Dar, totodată, nu mă părăsea simțămîntul de ceva proaspăt și sărbătoresc. Această atmosferă de prospețime și sărbătoare izvora din măiestria artei.

Tot ce era trist și urît din cele văzute de mine în locuința de pe Razguleai mi se păru că va trece și că nu prezintă prea multă gravitate. Chiar dacă acolo e încă sărăcie, umilință, înfrîngeri, nimeni niciodată nu va putea să înăbușe lumina ce-mi venea acum din țara plină de mistere a artei. Nu va izbuti nimeni să-mi răpească această comoară. Și nimeni, în afară de mine, nu era stăpîn pe ea !

---

[1] Mur et Mérilise — firma unei mari case de comerț franceze, existente pe atunci în Moscova. (n.t.)

Într-o asemenea stare de spirit am trăit toate cele zece zile pe care le-am petrecut la Moscova. Mama mă privea și repeta mereu că am început să-i semăn tatii într-un chip uimitor.

— Eu m-am convins : e foarte îndoielnic ca tu să devii cîndva un om practic — îmi spuse ea odată.

Apoi, după ce tăcu un timp, adăugă :

— Nu, e absolut sigur că n-ai să-mi fii niciodată reazim în viață. Nici ție însuți n-ai să-ți fii. Cu înflăcărările tale ! Cu fantezia ta ! Cu felul tău ușor de a privi lucrurile !

Tăceam. Mama mă trase spre ea și mă sărută.

— Ei, Domnul să te aibă în pază ! Vreau să fii fericit. Restul nu contează !

— Eu sînt fericit și așa — am răspuns eu. Te rog să nu te frămînți din pricina mea. Doar am trăit singur doi ani. Am să trăiesc și de acum înainte.

Pe atunci, mama purta ochelari. Rama ochelarilor era ruptă și prinsă cu un șiret. Mama se căzni mult timp pînă desprinse șiretul, își scoase ochelarii și mă privi atentă.

— Cît de rece a devenit familia noastră ! oftă ea. Și cît de închisă în sine ! Asta-i numai din cauza sărăciei. Iată, ai venit și nu mi-ai vorbit nimic despre tine. Iar eu tac și amîn mereu. Și totuși trebuie să stăm de vorbă !

— Bine, o să stăm, numai să nu te frămînți, te rog !

— Galia e oarbă ! spuse dînsa, după care rămase multă vreme tăcută. Iar acum — continuă ea — a început să și surzească. Nu-ți dai seama în ce fel trebuie s-o îngrijesc. Nu mai am puteri decît pentru Galia. Singur Dumnezeu vede cît vă iubesc, și pe tine, și pe Dima, și pe Borea, dar nu mă pot rupe în bucăți.

I-am spus că o înțeleg perfect și că, foarte curînd, o voi putea ajuta, și pe ea, și pe Galia. Îndată ce voi absolvi liceul.

Nu mă mai gîndeam, ca pînă în clipa aceea, să mă înapoiez la ea. Dar mi-era milă de mama, o iu-

beam și nu voiam să-și sfîșie inima gîndindu-se la mine.

Am liniștit-o și, cu inima ușoară, m-am pregătit să mă duc la Galeriile Tretiakov.

Mă simțeam oaspete în familia mea. Prea mare era contrastul între Moscova cea geroasă, plină de strălucirea zăpezii și a cerului ei de iarnă, cu teatrele, muzeele și clopotele ei, și între viața tristă și înghesuită din cele două cămăruțe înghețate de pe Razguleai.

Vedeam, plin de uimire, că Dima este pe deplin satisfăcut de viața pe care o duce, de institutul și profesia pe care și-a ales-o. Dar mie îmi era străină o astfel de viață. Cu aceeași uimire am băgat de seamă că în camera lui Dima, în afară de manuale și cursuri litografiate, nu se mai aflau alte cărți.

Galia, fiind oarbă, își irosea ziua întreagă cu tot felul de treburi mărunte. Izbutea să facă toate cu ajutorul pipăitului. Pentru ea, timpul se oprise în loc acum trei ani, cînd începuse să orbească. Galia trăia numai cu amintiri mărunte și plicticoase. Cercul lor devenea din ce în ce mai restrîns. Începuse să uite multe.

Uneori rămînea tăcută, șezînd gînditoare, cu mîinile pe genunchi. Din cînd în cînd, seara, mama își făcea timp și-i citea Galiei cîte ceva, de obicei din Goncearov sau din Turgheniev. Cînd sfîrșea, Galia o întreba în mod amănunțit despre cele abia citite, căutînd să reconstituie în memoria ei cea mai neînsemnată legătură între episoadele romanelor. Mama îi răspundea la toate cu răbdare.

Am fost de-am văzut Galeriile Tretiakov. Am întîlnit acolo foarte puțini vizitatori. Iarna, cu liniștea ei adîncă, părea că a strămutat undeva departe galeria de tablouri ; a dus-o din capitală, undeva în Podmoskovie [1]. Aici, în sală, nu răzbăteau de fel zgomotele orașului. Pe scaune moțăiau niște bătrîne : erau paznicele vestitelor tablouri.

[1] Podmoskovie — regiunea din jurul Moscovei. (n.r.)

Am stat mult timp în fața tabloului lui Nesterov „Viziunea pruncului Bartolomeu". Mestecenii zvelți semănau cu niște fetițe, albeau pe pînză asemenea unor lumînări. Fiecare din firele de iarbă se înălța încrezător către cer. Ți se strîngea inima în fața acestei frumuseți atît de înduioșătoare.

Pe o canapea, în fața tabloului, ședea o doamnă corpolentă, căruntă, îmbrăcată în negru, care privea pînza printr-un lornion. Alături de ea ședea o fată tînără, cu niște cozi blonde.

M-am oprit la o oarecare distanță, ca să nu le stînjenesc. Doamna cea căruntă s-a întors către mine și m-a întrebat :

— Cum ți se pare, Kostik, nu seamănă oare cu dealurile acelea de la Riovnî care se întindeau dincolo de parc ?

Am tresărit și m-am fîstîcit. Doamna cea căruntă mă privea zîmbind.

— Ce lipsit de observație mai este și tineretul din ziua de azi ! spuse ea. I-ai uitat oare pe Karelini ? De la Riovnî ! Pe mine, pe Liuba și pe Sașa ? E drept că au trecut de atunci cîțiva ani.

M-am înroșit și am salutat-o. Abia acum am recunoscut-o în doamna cu părul cărunt pe Maria Trofimovna Karelina. Pe Liuba însă n-am recunoscut-o imediat. Crescuse, și în cozile ei nu mai vedeam împletite panglicuțe negre.

— Ia loc — mă pofti Maria Trofimovna. Cît ai crescut ! Mai că nu-mi vine să-ți spun „tu". Ia zi, cum de-ai nimerit aici ? Și hai să ne amintim împreună de Riovnî. Ah, ce mai locuri, ce mai locuri ! Vara asta ne vom duce acolo neapărat.

I-am povestit despre mine. Iar Maria Trofimovna m-a informat că locuiește, ca și înainte, la Oriol, împreună cu Sașa, Liuba însă a absolvit liceul și a intrat la Școala de pictură și sculptură din Moscova. Maria Trofimovna a venit aici cu Sașa ca s-o vadă pe Liuba și să petreacă împreună vacanța de iarnă la Moscova.

— Dar Sașa unde e ? am întrebat-o eu.

— A rămas la hotel. O doare gîtul.

Liuba mă privea pieziș, cu capul aplecat într-o parte.

Am plecat cu toții din sala de tablouri. Le-am condus pînă la hotelul Loskutnaia. Nu s-au lăsat pînă cînd n-am urcat, să mă încălzesc și să beau o cafea.

În apartamentul lor cu două încăperi era aproape întuneric, din pricina draperiilor grele de la ferestre și a covoarelor.

Sașa m-a primit ca pe un vechi prieten și m-a și întrebat imediat de Gleb Afanasiev. Din cîte știam, Gleb urma la liceul din Breansk.

Sașa avea gîtul legat cu o fundă, cum poartă pisicile. M-a luat de mînă :

— Vino să-ți arăt tablourile Liubei !

Mă trase în camera de alături. Dar Liuba mă apucă de cealaltă mînă și mă opri.

— Fleacuri ! zise ea și se îmbujoră. Ai să le vezi mai tîrziu. Cred că o să ne mai întîlnim, nu-i așa ?

— Nu știu — am răspuns eu nehotărît.

— O să facă revelionul cu noi ! strigă Sașa. La Liuba ! În atelierul ei de pe Kislovka. Vai, Kostik, dacă ai ști ce boemi se adună acolo ! Cavaleri ai penelului și ai paletei. Una din pictorițe parcă-i ieșită din paginile unui roman franțuzesc. Ai să te îndrăgostești neapărat de ea. Umblă într-o rochie de atlaz negru. Fîș-fîș ! Fîș-fîș ! Dar parfumul ei ! Ce mai parfum ! „Tristețea tuberozelor" !

— Doamne ! interveni Liuba. Ce limbută nesuferită ! Înțeleg acum de ce te doare mereu gîtul !

— Eu am un gît de privighetoare, nu suportă iernile rusești — răspunse Sașa, făcînd o mină galeșă.

— Nu-i așa că ai să vii la revelion ? mă întrebă Liuba.

— Îl petrec acasă. E o tradiție a familiei.

— Întîmpină Anul nou acasă, cu ai tăi, dar după ora douăsprezece vino la Liuba — spuse hotărît Maria Trofimovna. Își vor face de cap acolo pînă dimineața.

M-am învoit. Apoi am băut cafea. Saşa îmi puse în pahar patru bucăţi de zahăr. Bineînţeles că o cafea atît de dulce nu putea fi băută.

Maria Trofimovna se supără. Liuba stătea cu ochii în pămînt.

— Ce-mi stai aşa, ca Ileana Cosînzeana ? o întrebă Saşa. Nu-i aşa, Kostik, că Liuba a devenit o fată foarte frumoasă ? Priveşte-o ! Nu e ca sora ei, jigărită şi fără nici un Dumnezeu.

Liuba se aprinse, se ridică, dîndu-şi ceaşca deoparte.

— Ai de gînd să sfîrşeşti odată ? Gaiţă !

M-am uitat la Liuba. O flacără albastră luci în ochii ei. Într-adevăr era foarte frumoasă.

Am plecat. Acasă i-am povestit mamei că i-am întîlnit pe Karelini şi că m-au poftit la ei de revelion. Mama s-a bucurat.

— Să te duci neapărat ! Cred că te plictiseşti la Moscova. Karelinii sînt foarte simpatici şi, într-adevăr, oameni culţi.

Mama îi preţuia pe oameni după gradul lor de cultură. Dacă mama aprecia pe cineva, atunci spunea : „Este un om într-adevăr cult !"

Pînă la Anul nou mai erau două zile. Două zile minunate, cărunte din pricina brumei, pline de promoroacă.

Făceam patinaj în Grădina zoologică. Gheaţa era întărită şi neagră, nu era ca la noi, la Kiev. Oamenii de serviciu măturau gheţuşul cu nişte mături uriaşe.

Patinînd, m-am luat la întrecere cu un om bărbos, care purta în cap o căciuliţă neagră de astrahan. L-am întrecut. Chipul acestui om mi l-a amintit pe pictorul întîlnit la moşia de lîngă Smelîi, unde am fost împreună cu mătuşa Nadia.

Mama se tot pregătea să meargă cu mine la mormîntul mătuşii Nadia, la cimitirul Vagankovo, dar n-a fost chip. Ea mi-a povestit că pe mormînt se află şi acum trandafirii de porţelan. Spunea că şi-au pierdut culoarea, dar nu s-au sfărîmat.

Am fost la „Cadavrul viu", la Teatrul de Artă. Această piesă mi-a plăcut mai mult decît „Trei surori". Am văzut pe scenă adevărata Moscovă, tribunalul și am auzit cîntecele țigăncilor.

Moscova plină de zăpada lui decembrie mi-a amintit, nu știu de ce, de vremurile de altădată. Revedeam Alușta, pe Lena și felul în care mi-a strigat : „Du-te ! Toate astea-s niște prostii !"

În toți acești ani mă tot gîndeam să-i scriu, apoi renunțam. Iar acum eram sigur că m-a uitat.

Mi-am adus aminte de Lena și m-a uluit ideea că atîția oameni dispar din viața noastră, ca să nu mai revie niciodată. În acest fel au dispărut Lena, mătușa Nadia, bunicul meu prisăcarul, tata, unchiul Iuzea și atîția alții.

Era ciudat, era trist și, cu toate că aveam numai optsprezece ani, mi se părea că am trecut prin multe. Îi iubeam pe acești oameni. Plecînd, fiecare luase cu el o părticică din dragostea mea. Din această pricină, se vede, devenisem mai sărac.

Așa gîndeam pe atunci, dar aceste gînduri nu se potriveau cu uimitoarea dragoste de viață care sporea în mine an de an.

Mulți oameni plecau pentru totdeauna ; alții însă, numai pentru un timp îndelungat și de aceea întîlnirea cu Karelinii, despre care uitasem cu desăvîrșire, îmi păru plină de tîlc, de parcă n-ar fi fost vorba de o simplă întîmplare.

Am întîmpinat Anul nou împreună cu ai mei. Mama a pregătit prăjituri de casă. Dima a cumpărat aperitive, vin și prăjituri de la cofetărie. Pe la unsprezece, Dima se făcu nevăzut. Mama îmi spuse că s-a dus să-și aducă logodnica. O chema Margarita.

Mama mă asigură că e o fată admirabilă și că nu i-ar putea dori lui Dima o soție mai bună.

Ca să n-o mîhnesc, mă arătai plăcut surprins, deși nu-mi plăcuse numele logodnicei lui Dima.

I-am ajutat mamei să pună masa. În cameră mirosea a ars : Galia, ondulîndu-se pe pipăite, își pîr-

lise o lungă șuviță de păr. Asta o mîhnea mult. Căutam în toate chipurile s-o înveselesc.

Am aprins lumînările. Mama așeză pe masă deșteptătorul de bronz. Eu îl potrivii pentru ora douăsprezece.

Am scos din geamantan darurile aduse de la Kiev : pentru mama, un material de rochie de culoare cenușie, pentru Galia, o pereche de pantofi, iar pentru Dima, o trusă de desen. Trusa era minunată. Mama se bucură mult de aceste daruri. Ba chiar se și îmbujoră la față.

Nu mai rămăseseră decît cîteva minute pînă la Anul nou, cînd Dima sosi, împreună cu o fată înaltă, palidă. Avea o față prelungă, tristă. Rochia liliachie, cu cordon galben, nu i se potrivea de loc. La piept purta, prinsă cu un ac, o batistuță de dantelă. Roșea într-una, iar prăjiturile le lua cu furculița.

Galia începu imediat să discute cu ea despre creșterea copiilor. Fata răspundea în silă, trăgînd cu ochiul la Dima, care zîmbea reținut.

Deșteptătorul de bronz prinse să sune în neștire, punînd capăt reflecțiilor Galiei. Am golit un pahar de vin, felicitîndu-ne cu prilejul Anului nou.

O vedeam pe mama cum își dădea toată silința ca Margarita să se simtă bine la noi. În același timp însă, ea urmărea cu gelozie chipul în care Margarita se uita la Dima, căutînd parcă să-și dea seama dacă în privirile ei e destulă dragoste.

Eu pălăvrăgeam, căutînd să arăt în fel și chip că sînt foarte vesel, însă, pe furiș, trăgeam mereu cu ochiul la ceas.

Mama bău vin, se înveseli și porni să-i povestească Margaritei despre Paștele petrecut la bunica, la Cerkassî, și despre viața ușoară și veselă pe care am dus-o odinioară la Kiev. Părea că nici ei nu-i vine să creadă că toate acestea s-au petrecut aievea, cîndva. „Nu-i așa, Kostik ?" mă întreba ea într-una, iar eu, de fiecare dată, îi răspundeam că e adevărat.

Pe la unu și jumătate, m-am scuzat și am plecat. Mama mă petrecu în săliță. Ea mă întrebă în șoaptă, cu un aer conspirativ, dacă îmi place Margarita. Am înțeles perfect de bine că e inutil să-i spun adevărul. Spunîndu-i-l, însemna să-i produc încă o supărare, pe lîngă toate celelalte care o mîhneau. De aceea i-am spus că Margarita este o fată minunată și că mă bucur foarte mult pentru Dima.

— Să dea Dumnezeu să fie bine, să dea Dumnezeu ! șopti mama. Îmi face impresia că Margarita manifestă simțăminte frumoase și față de Galia.

Am ieșit în Basmannaia, m-am oprit în loc și am tras cu lăcomie în piept aerul rece. Ferestrele caselor erau luminate. Am tocmit un birjar și am plecat în Kislovka. Tot drumul, birjarul meu s-a sfădit cu calul.

În Kislovka mi-a deschis Sașa. Își legase la gît o fundă nouă, bogată. În săliță năvăliră niște fete, iar în urma lor intră un bătrîn frumos, într-o tunică de student. Nu știu din care pricină, dar Liuba nu se afla aici.

Fetele se apucară, rîzînd, să-mi dezlege gluga și să tragă de pe mine mantaua, iar bătrînul începu să cînte cu o voce tînără :

Și trei zeițe se sfădiră
Pe munte sus în ceas tîrziu...

— Ochii, ochii ! strigară fetele.

Sașa îmi acoperi ochii cu palmele. Mă înăbușeam de mirosul părului ei, al parfumului degetelor ei mici și tari, care-mi apăsau ochii.

Luîndu-mă fiecare fată de cîte un braț, mă duseră cu ele. Am simțit cum se dă în lături o ușă și în față mă izbi un val de aer cald. Larma se domoli și o voce de femeie rosti poruncitoare :

— Jură !

— Ce să jur ? întrebai eu.

— Jură că în această noapte vei uita totul în afară de obligația de a fi vesel.

Saşa îşi apăsă dureros degetele pe ochii mei.

— Jur ! am rostit eu.

— Iar acum, depune şi jurămîntul de credinţă !

— Cui ?

— Aceleia pe care am ales-o regină a petrecerii noastre.

— Jură ! îmi şopti Saşa la ureche.

Mă trecu un fior din pricina gîdilăturii.

— Jur !

— În semn de supunere, vei săruta mîna reginei. Acesta este obiceiul cavaleresc — se auzi vocea cuiva, care abia îşi stăpînea rîsul. Saşa, ia-ţi labele !

Saşa îşi ridică palmele de pe ochii mei. Am văzut o încăpere puternic luminată, în care se aflau o mulţime de tablouri. Pe pian, imitînd atitudinea demonului lui Vrubel, stătea lungit un om slab, într-o haină de catifea. Îşi ţinea mîinile împreunate deasupra capului şi mă privea cu nişte ochi trişti.

Un tînăr cîrn lovi clapele. Fetele se dădură în lături şi o văzui pe Liuba. Se afla într-un fotoliu aşezat pe o măsuţă rotundă. Rochia ei de mătase albă o învăluia uşor, coborînd pînă aproape de pămînt. Braţele ei goale atîrnau în jos. În mîna dreaptă ţinea un evantai din pene negre de struţ.

Liuba mă privea, căutînd să-şi stăpînească zîmbetul.

M-am apropiat de ea şi i-am sărutat mîna. Bătrînul cu tunica studenţească îmi oferi o cupă de şampanie. Băutura era rece ca gheaţa. Am dat-o pe gît pe nerăsuflate.

Liuba se ridică. Am ajutat-o să coboare de pe masă. Ea îşi prinse marginea rochiei ei lungi, se plecă spre mine şi mă întrebă :

— Nu te-am speriat oare cu prostiile noastre ? De ce ţi-au dat şampanie rece ? Bea acum ceva cald... Mi se pare că a mai rămas puţin vin fiert.

M-au dus aproape pe sus la masă şi au început să mă trateze ; foarte repede însă au uitat de mine şi, izbucnind cu toţii în hohote de rîs, m-au înghesuit, cu masă cu tot, într-un ungher, făcînd loc liber pentru dans. Tînărul atacă un vals.

„Demonul lui Vrubel" sări jos de pe pian și începu să danseze cu Liuba. Fata, cu capul dat mult pe spate, zbura prin cameră, ascunzîndu-și fața după evantaiul ei negru.

De fiecare dată cînd trecea prin dreptul meu, îmi zîmbea de după evantai. Cu una din mîini își ținea trena.

Bătrînul în tunică studențească dansa cu femeia pe care Sașa o considera eroină de roman franțuzesc. Eroina hohotea sinistru.

Sașa mă scoase de după masă, unde mă aflam. Am dansat cu ea. Era atît de subțire, că mă temeam parcă să nu se frîngă.

— Numai atîta vreau, să nu dansezi cu Liuba — îmi spuse Sașa.

— De ce ?

— E o înfumurată !

Odată dansul sfîrșit, „demonul lui Vrubel" începu să bea vinul rămas din toate sticlele și se îmbătă.

— Tînjesc după vară ! țipă el. Jos țurțurii ! Dați-mi ploaie !

Nimeni nu-i dădu nici o atenție și el dispăru. Bătrînul în tunică de student se așeză la pian și, cu o voce care-ți sfîșia sufletul, începu să cînte :

Iubito, înțelege-mi de departe plînsul !...

Cînd bătrînul sfîrși de cîntat, auzirăm deodată un zgomot ca de ploaie. Cădea undeva pe aproape, proaspătă și îmbelșugată. Tăcurăm cu toții, speriați, apoi ne repezirăm în coridor și de acolo în baie. „Demonul lui Vrubel" stătea în cadă, îmbrăcat în palton, cu galoșii în picioare, ținînd în mînă o mare umbrelă neagră, dar dușul curgea năvalnic din tavan, răpăind cu putere pe calota umbrelei.

— Aur ! Aur se revarsă din cer ! urla „demonul lui Vrubel".

Dușul a fost închis, iar demonul luat pe sus și scos din cadă.

Știu că în noaptea aceea am vorbit și eu, nu știu ce, am recitat versuri și am rîs în hohote în mijlocul acestui haos general. Mi-am venit în fire de-abia atunci cînd Liuba a stins policandrul și în încăpere s-a revărsat albastrul zorilor.

Tăcurăm cu toții. Albăstreala zorilor se însoțea cu lumina unei lămpi de masă. Fețele tuturor apăreau mate și frumoase.

— Asta este cea mai frumoasă clipă după nopțile de chef — constată bătrînul cu tunica de student. Acum pot să sorb în tihnă vinul, vorbind despre cîte-n lună și în soare. Îmi sînt dragi zorii zilei. Ei îți spală sufletul.

„Demonul lui Vrubel" nu se trezise încă din beție.

— Nici un fel de spălături ! răcni el. Nu vreau să aud de nimeni, oricine ar fi el, că-și spală sufletul.

Apoi rămaseră cu toții tăcuți, cuprinși de o ușoară toropeală. Liuba ședea alături de mine.

— Totul plutește parcă prin fața ochilor mei — spuse dînsa. Și totul e atît de albastru... Știi, nu mi-e somn de fel.

— Catharsis[1] ! spuse cu emfază bătrînul cu tunică de student. Purificarea sufletului după o tragedie.

— Nu știu ce e — răspunse Liuba.

Rămase pe gînduri. În ochii ei se răsfrîngea albastrul zorilor.

— Ai obosit — i-am spus eu.

— Nu. Mi-e doar atît de bine !

— E adevărat că la vară o să mergeți la Riovnî ?

— Da — răspunse Liuba — dar dumneata ?

— Voi veni dacă va fi acolo și nenea Kolea.

— Și de ce mă rog acest „dacă" ? întrebă Liuba, mîniată parcă.

Curînd, toți oaspeții se ridicară și începură să-și ia rămas bun. Am plecat ultimul. Trebuia s-o conduc pe Sașa pînă la hotelul Loskutnaia, iar ea,

[1] Catharsis — (în lb. greacă) purificare. (n.r.)

pentru că băuse un ceai fierbinte, aştepta să i se mai răcească gîtul.

Cînd am ieşit în stradă, un grup de femei în toalete de seară şi tineri eleganţi, probabil nişte actori, se băteau cu bulgări de zăpadă. Neaua era presărată cu confeti de toate culorile. Soarele se înălţa pe cer, sfîşiind cu lumina lui albă pîcla nopţii.

După această noapte plină de larmă, mi-era greu să mă întorc la Razguleai, în casa noastră sărăcăcioasă, îmbîcsită de miros de petrol. Dar nu mă gîndii decît o clipă la toate acestea. Apoi sufletul meu prinse din nou să cînte, de parcă zăpada, lumina soarelui, cerul şi mîna Liubei, care întîrziase o clipă în mîna mea atunci cînd mi-am luat rămas bun, şi toată această viaţă se prefăcea pe nesimţite în muzica lină a unei orchestre.

A doua zi am părăsit Moscova. Mama, adusă de spate, înfăşurată într-un şal călduros, m-a petrecut pînă la gară. În acea seară, Dima se duse cu Margarita la teatru. Cît despre Galia, ea se frămînta tot timpul de teamă că o să pierd trenul.

Pe peron, mama îmi spuse :

— Nu fi supărat. Mi se pare că ţi-am spus că semeni cu tata. Eu însă ştiu că eşti bun.

Trenul porni — era seară. Am privit mult timp luminile Moscovei. Poate că în această noapte, una dintre ele era proiectată chiar din odaia Liubei.

POVESTIRE DESPRE NIMIC

Începînd din februarie s-a pornit dezgheţul. Kievul a fost învăluit de ceţuri, împrăştiate deseori de un vînt cald. La noi, pe Lukeanovka, mirosea a zăpadă topită şi a coajă de copac. Vîntul aducea acest miros de peste Nipru, din pădurile Cernigo-

vului, care căpătaseră o culoare întunecată, prevestind primăvara.

Streşinile plîngeau, ţurţurii scînteiau în lumină şi doar în timpul nopţii, şi asta destul de rar, vîntul sfîşia norii, aşternînd peste bălţoace o pojghiţă subţire de gheaţă. Atunci, pe cer se zărea sclipirea jucăuşă a stelelor. Dar nu le puteai vedea decît la noi, la periferie ; în oraş, ferestrele caselor şi felinarele de pe străzi revărsau atîta lumină, încît, de bună seamă, nimeni nici nu bănuia prezenţa stelelor.

În serile umede de februarie era atît de bine şi de cald în căsuţa bunicii ! Lămpile electrice revărsau lumină, iar după obloanele ferestrelor vîntul dădea glas uneori grădinii pustii.

Scriam o nouă poveste, despre Polesie şi despre „moşii din Moghiliov". Lucram de zor şi cu cît mă căzneam mai mult, cu atît îmi părea mai „sleită" povestirea, mai fadă şi lipsită de conţinut. Cu toate acestea am izbutit s-o termin şi am dus-o la redacţia revistei „Ogni".

Redacţia revistei ocupa o mică încăpere într-o curte de pe strada Fundukleievskaia. Un omuleţ rotund şi jovial tăia pe un vraf de şpalturi nişte salam, pregătindu-se să-şi ia ceaiul. Nu s-a mirat de fel văzînd un elev de liceu care vine la redacţie cu o povestire.

Îmi luă povestirea, aruncă în fugă o privire pe pagina finală şi-mi spuse că-i place, dar că trebuie să-l aştept pe redactor.

— Aţi semnat povestirea cu adevăratul dumneavoastră nume ? mă întrebă dolofanul.

— Da !

— Rău aţi făcut ! Revista noastră e o publicaţie de stînga. Iar dumneavoastră sînteţi elev de liceu. Puteţi avea neplăceri. Gîndiţi-vă la un pseudonim.

Am acceptat, supus, sfatul dat, am tăiat cu o trăsătură de condei numele meu şi în locul lui am scris „Balaghin".

— Merge — a încuviinţat dolofanul.

În încăpere intră un om slab, cu fața pământie, cu barba răvășită și cu niște ochi pătrunzători, duși în fundul capului. Mult timp se căzni, drăcuind și tușind, să-și scoată galoșii mari și să-și desfacă fularul.

— Iată-l pe redactor — îmi spuse dolofanul și, încetînd să curețe salamul, îmi arătă, cu briceagul întins, pe cel care intrase.

Redactorul nu mă învrednici nici măcar cu o privire. Se apropie de birou, se așeză, întinse o mînă înainte, în spațiu, și rosti cu o voce surdă, înspăimîntătoare :

— Dă-mi-l !

Am depus manuscrisul în mîna întinsă.

— Știi — întrebă redactorul — că manuscrisele neacceptate nu se restituie ?

— Știu.

— Perfect ! mormăi el. Vino peste o oră. O să ai răspunsul.

Dolofanul îmi făcu semn din ochi și rîse.

Am plecat descurajat. Multă vreme m-am plimbat pe Kreșceatik, apoi am trecut pe la bibliotecă, unde l-am găsit pe Fițovski, care luase tocmai atunci un mic volum al lui Ibsen. Fițovski începu să mă certe că citesc prea puțin din operele lui Ibsen și-mi spuse că cea mai minunată dintre toate dramele din lume este „Strigoii".

Am părăsit împreună biblioteca. Era prea devreme să mă înapoiez la redacție, așa că am intrat într-o curte întunecoasă și am fumat ; pe stradă putea să dea peste noi vreun profesor sau vreun pedagog și noi nu aveam voie să fumăm.

Fițovski mă conduse pînă la redacția revistei și hotărî să mă aștepte la poartă. Era curios să afle cum se va sfîrși povestea. Eu însă l-am convins să plece. Mi-era teamă. Dacă nu-mi vor primi povestirea, cu ce ochi o să mă privească Fițovski ?

Am intrat în redacție. Redactorul mă privi țintă cîtva timp, fără să scoată un cuvînt. Tăceam și eu și simțeam cum îmi dogoreau obrajii. Se vede că roșisem cumplit.

— Dați-mi voie să-mi iau manuscrisul — am rostit eu.

— Manuscrisul ? se miră redactorul înecîndu-se de rîs. Mă rog. Poftim ! Îl poți lua și zvîrli în foc. Să știi însă că voiam să public această povestire. Închipuiește-ți că mi-a plăcut.

— Iertați-mă, n-am știut — îngînai eu.

— Da' pripit mai ești, tinere ! Dacă ai pornit pe drumul scrisului, fii bun și înarmează-te cu răbdare. Banii, miercuri ! rosti el pe un ton glacial, cu o voce schimbată. Iar tot ce vei mai scrie ne aduci nouă.

Am părăsit redacția în goană. În poartă mă aștepta Fițovski. Nu plecase.

— Ei ? mă întrebă el speriat. Au primit-o ?

— Da !

— Hai la mine ! izbucni. Am o sticlă de tamîioasă și niște mere murate. Vom sărbători evenimentul !

Am golit cu Fițovski o sticlă de tămîioasă. M-am înapoiat acasă foarte tîrziu. Tramvaiele nu mai circulau.

Străzile erau pustii. Felinarele stinse. Dacă aș fi întîlnit vreun cerșetor, cred că i-aș fi dat mantaua de pe mine sau aș fi făcut vreo altă trăsnaie de felul ăsta.

Dar n-am întîlnit decît un cîine alb, ud leoarcă. Stătea zgribulit sub un gard. Am cotrobăit prin buzunare, dar n-am găsit nimic. Atunci l-am mîngîiat. Cîinele se luă imediat după mine.

Am vorbit cu el tot drumul. Drept răspuns, cîinele sărea și mă trăgea cu dinții de mîneca mantalei.

— Ia să ascultăm ! spuneam eu și mă opream.

Cîinele își ciulea urechile. Din grădini se auzea un foșnet de parcă cineva ar fi răscolit frunzele căzute în toamnă.

— Înțelegi ce-nseamnă asta ? întrebam eu cîinele. E primăvară ! Apoi va fi vară și am să plec de aici. Și poate că am s-o revăd pe cea mai minunată femeie din lume.

Cîinele sărea, îmi apuca mîneca mantalei cu dinții și eu mergeam mai departe.

La nici una din ferestrele caselor nu se mai zărea lumină. Orașul dormea. După părerea mea, ar fi trebuit ca toți locuitorii să se trezească de îndată și să dea buzna pe străzi, să vadă acest zbor întunecat al norilor, să asculte cum se topește trosnind zăpada și cum picură încetișor apa pe sub nămeții împuținați de dezgheț. Nu ți-era îngăduit să dormi într-o noapte atît de minunată.

Nu-mi mai amintesc cum am ajuns acasă. Bunica dormea. Cîinele mă urmă plin de cuviință în odaie. Pe masă mă aștepta o cină rece. Am îndestulat cîinele cu pîine și cu carne și l-am culcat în colț, lîngă sobă. Cîinele adormi îndată. Din cînd în cînd, fără să se trezească, dădea recunoscător din coadă.

Dimineața, bunica dădu cu ochii de cîine, dar nu se supără. Îi fu milă de el. Îl botează Kado, începu să-l hrănească și cîinele rămase la ea.

Primăvara se apropia zi cu zi. O dată cu ea veneau și examenele de absolvire. Ca să reușești, trebuia să repeți toată materia făcută în liceu. Era greu, mai ales primăvara.

Sosi Paștele. Pe la sfîrșitul vacanței veni de la Breansk, pentru cîteva zile, nenea Kolea, s-o vadă pe bunica.

Nenea Kolea se instală în camera mea, în pavilion. Mătușa Vera, care locuia cu familia ei în casa cea mare, de la stradă, se supără pe nenea Kolea că a tras la mine, dar el izbuti s-o îmbuneze cu o glumă.

Seara, întinși în paturile noastre înguste, stam de vorbă și rîdeam cu nenea Kolea. Auzindu-ne pălăvrăgind, bunica se scula, se îmbrăca, venea la noi în odaie și rămînea cu noi pînă noaptea tîrziu.

Am fost odată, împreună cu nenea Kolea, la o masă cu pretenții dată de mătușa Vera, care ne-a obligat să răspundem invitației. În casa ei, după cum spunea bunica, se adunau tot felul de „monștri și creaturi". Dintre toți aceștia mă indigna mai cu

seamă medicul Dumitrașko, un om foarte mic de statură, cu vocea stridentă, purtînd o barbă creață și niște buclișoare de aur, care-i ajungeau pînă pe gulerul hainei lui negre.

De îndată ce apărea acest Dumitrașko, întreaga atmosferă se umplea de venin. Frecîndu-și mîinile puhave, Dumitrașko începea să debiteze măscări la adresa intelectualilor. Soțul Verei, un afacerist bubos, îi ținea isonul.

Apoi, de fiece dată, apărea și generalul în retragere Piotuh, însoțit de trei fete bătrîne — fiicele lui. Generalul discuta de preferință despre prețul lemnelor. Făcea, pe sub mînă, puțintel negoț cu lemnele.

Mătușa Vera căuta să susțină o conversație la nivelul celor din lumea bună, dar strădania ei nu izbutea. Începea aproape toate frazele cu aceleași cuvinte preferate : „Aveți în vedere".

„Aveți în vedere — zicea ea — că doamna Bușinskaia poartă numai rochii liliachii." „Aveți în vedere că această plăcintă e făcută din merele din livada noastră proprie."

Ca să-și distreze oaspeții, o punea pe fiica sa, Nadia, să cînte, acompaniindu-se la pian. Nadia se temea de ochii sfredelitori ai fetelor bătrîne ale generalului. Ea se acompania stîngaci la pian și cînta, cu o voce subțire și tremurătoare de-ți făcea milă, un cîntec pe atunci la modă : „Lebăda".

Doarme lacul, tace-oglinda apelor...

Profesoara de muzică, o nemțoaică, părtașă tăcută a acestor seri, o supraveghea atentă. Nemțoaica avea un nas neobișnuit de subțire, care devenea transparent cînd nimerea în bătaia lămpii. Deasupra acestui nas se înălța o claie de păr pieptănată în așa fel, încît îți părea festonată.

După cină, m-am înapoiat cu nenea Kolea în pavilionul bunicii.

— Ptiu ! făcu nenea Kolea, trăgîndu-și răsuflarea. Ce greață îți fac toate astea !

Ca să uităm această seară și ca să ne distrăm, nenea Kolea l-a momit pe Gattenberger și a organizat un concert de casă, cîntînd pentru bunica, acompaniat de violoncel, cîntece naționale poloneze.

Tu, Vistulă, floare minune,
Albăstrea !
Te grăbești să pleci în lume,
Calea-i grea !

Bunica asculta, ținîndu-și mîinile strînse în poală. Capul îi tremura ușurel și o pînză de lacrimi i se așternu pe ochi. Polonia era departe, departe de tot. Bunica știa că nu va mai vedea vreodată Niemenul, nici Vistula, nici Varșovia. În ultimul timp începuse să se miște anevoie și încetase să mai meargă pînă și la biserică.

În ziua plecării, nenea Kolea îmi spuse că la vară o să se ducă din nou la Riovnî și mă obliga să-mi dau cuvîntul că am să vin și eu. N-a fost nevoie să mă roage prea mult. M-am învoit cu multă bucurie.

Din clipa în care am aflat că mă voi duce la Riovnî, totul s-a schimbat. Am început chiar să cred că voi lua cu bine examenul de maturitate. Nu-mi rămînea decît să aștept, iar așteptarea unor zile fericite este de multe ori mai frumoasă decît chiar zilele acelea. Dar de lucrul acesta m-am convins mai tîrziu. Pe atunci nu bănuiam încă existența unei asemenea ciudățenii în viața omenească.

EXAMENUL DE MATURITATE

Examenele de absolvire începeau pe la sfîrșitul lui mai și țineau o lună în cap. Toate clasele luaseră vacanța de vară. Numai noi mai veneam la liceul

pustiu și răcoros, care se odihnea parcă după trepidația din tot timpul anului. Zgomotul pașilor noștri făcea să răsune întreaga clădire.

În sala de festivități, unde se țineau examenele, ferestrele erau date de perete. Puful de păpădie plutea în bătaia soarelui, asemenea unor luminițe albe, pîlpîitoare.

La examen trebuia să venim în uniformă. Gulerul aspru al tunicii, cu galonul lui de argint, ne rodea gîtul. Ne așezam în grădină, la umbra castanilor, cu tunicile descheiate, așteptînd să ne vină rîndul.

Examenele ne speriau. Și ne întristam la gîndul că vom părăsi liceul. Ne obișnuisem cu el. Viitorul se contura nesigur și plin de obstacole, mai cu seamă pentru că urma să ne pierdem, inevitabil, unul de altul. Se va destrăma familia noastră de liceeni, pînă atunci unită și veselă.

În preajma examenelor a fost organizată, în grădina liceului, o întrunire. Au fost convocați toți elevii clasei noastre, în afară de cei de origine străină. Aceștia nu trebuiau să afle nimic despre întrunire.

La adunare s-a luat, de comun acord, hotărîrea ca elevii cei mai buni să facă în așa fel încît să capete la examen, măcar la una din materii, nota patru. În felul acesta, ei nu puteau primi medalia de aur. Ne-am înțeles cu toții ca aceste medalii să le dăm celor care fără ele, nu puteau intra în universitate.

Am făcut jurămînt să păstrăm în mare taină această hotărîre. Spre cinstea clasei noastre, n-am divulgat secretul nici atunci și nici mai tîrziu, cînd am devenit studenți. Astăzi calc acest legămînt, fiindcă dintre foștii mei colegi de liceu n-a mai rămas aproape nici unul în viață. Cea mai mare parte dintre ei au pierit în cele două mari războaie pe care le-a trăit generația mea. Au supraviețuit doar cîțiva.

A mai avut loc și o a doua întrunire. La ea, cîțiva dintre noi ne-am învoit să ajutăm la teză

unele eleve de la liceul Mariinski. Nu știu din ce pricină dădeau examenul de literatură rusă împreună cu noi.

Parlamentările cu fetele erau duse de Stanișevski. El aduse lista elevelor care trebuiau ajutate. Pe listă figurau șase nume.

Eu am fost însărcinat s-o ajut pe eleva Bogușevici. N-o cunoșteam nici din văzute.

Compunerea o scriam în sala de festivități. Stăteam fiecare la cîte-o mescioară; fetele în stînga, băieții în dreapta. În mijlocul sălii, pe largul interval dintre cele două rînduri, se plimbau, în sus și în jos, pedagogii. Ei ne supravegheau pentru ca nu cumva să ne strecurăm unul altuia bilete, sugative sau alte obiecte suspecte.

Cele șase eleve de pe lista lui Stanișevski au ocupat, toate, locurile dinspre interval. Căutam să ghicesc care din ele este eleva Bogușevici. Numele de „Bogușevici" îmi trezea în minte imaginea unei ucrainene trupeșe. Una dintre eleve era trupeșă și avea părul împletit în cozi groase. Mi-am spus că asta e Bogușevici.

Intră directorul. Ne ridicarăm în picioare. Directorul deschise cu zgomot un plic gros, scoase dinăuntru o foaie de hîrtie pe care se afla scris subiectul compunerii, primit de la secția de învățămînt, luă creta și scrise pe tablă: „Adevărata cultură îmbină dezvoltarea morală cu cea intelectuală."

Sala fu străbătută de un vuiet de șoapte alarmate — era un subiect încuietoare.

N-aveam timp de pierdut. Am început de îndată să scriu pe o fîșie îngustă de hîrtie un conspect pentru compunerea elevei Bogușevici.

În timpul examenelor de absolvire ni se îngăduia fumatul. Foloseam această favoare ieșind pe rînd, cîte unul. Ne duceam în camera de fumat, aflată la capătul culoarului, unde făcea de serviciu paznicul Kazimir, același care mă condusese cîndva în clasa pregătitoare și care acum îmbătrînise cu totul.

În drum spre camera de fumat am făcut un sul subțirel din conspectul pregătit și l-am băgat în cartonul țigării. Am fumat țigara, iar mucul l-am pus pe pervazul ferestrei, la locul stabilit. Kazimir nu observă nimic. Stătea pe scaun, mestecînd o tartină.

Îmi îndeplinisem sarcina. După mine se duse să fumeze Littauer. El lăsă pe fereastră mucul țigării lui, în care vîrîse alt conspect, scoase din mucul lăsat de mine sulul mic de hîrtie și, înapoindu-se în sală, în timp ce stăbătea intervalul, îndreptîndu-se spre locul său, azvîrli fițuica pe măsuța elevei Boguşevici. După Littauer, același lucru îl făcură Stanișevski, Regamez și alți doi elevi. Manevra lor cerea multă dibăcie și un ochi sigur.

Cînd Littauer se înapoie în sală, eu îmi și începusem compunerea. L-am urmărit. Voiam să văd cum și cui îi va zvîrli din mers fițuica. El însă făcu acest lucru cu atîta iuțeală, încît nu observai nimic. Numai faptul că una dintre eleve începu să scrie în grabă mi-a dat să înțeleg că treaba se făcuse și că Boguşevici era salvată.

Însă fata care începuse să scrie nu avea cozi groase ; era cu totul alta. Nu-i vedeam decît spatele slăbuț, pe care se încrucișau bretelele șorțului alb al uniformei de gală, și buclele castanii ce i se revărsau pe ceafă.

Pentru compunere ni se dăduseră patru ore. Cea mai mare parte dintre noi am terminat-o înainte. Elevele doar au mai rămas să se chinuie la mesele lor.

Am ieșit în grădină, unde în ziua aceea cîntau atît de multe păsări, încît părea că s-au adunat aici toate zburătoarele din Kiev.

În grădină era gata să izbucnească o ceartă între Littauer și Stanișevski. Littauer își dădu cu părerea că Stanișevski nu organizase cum trebuie ajutorarea elevelor. Stanișevski se înfurie. El era foarte mîndru de succesul ideii lui și aștepta să fie lăudat și nicidecum criticat.

— Ce vrei să spui cu asta? îl întrebă el pe Littauer pe un ton provocator, care nu prevestea nimic bun.

Vreau să spun că n-aveam nevoie să mai știm numele elevelor cărora le-am scris compunerea. Șase eleve? Șase fițuici! Oricare din ele putea primi oricare din fițuici. La ce naiba trebuia să știu că scriu pentru Bogușevici sau pentru Iavorskaia? Nu-i totuna pentru mine? Asta n-a făcut decît să ne îngreuneze sarcina aruncării fițuicilor.

— Dumnezeule! Stanișevski clătină îndurerat din cap. Ești un cretin sadea! N-ai nici pic de imaginație. Află, așadar, că am făcut-o intenționat.

— Și de ce, mă rog?

— Pentru că mi s-a părut mai interesant! răspunse autoritar Stanișevski. Poate că, îmi spuneam, de pe urma acestui ajutor, între salvator și cea salvată ar putea izbucni o dragoste înflăcărată! La asta te-ai gîndit?

— Nu.

— Vezi că ești fleț? i-o reteză Stanișevski. Și acum, la François! Să mîncăm înghețată.

După fiecare examen, făceam un mic chef, după slabele noastre resurse; ne duceam la cofetăria lui François și mîncam cîte cinci porții de înghețată.

Pentru mine, examenul cel mai greu era la trigonometrie. Am reușit totuși și la acest obiect.

Examenul ținu pînă seara.

După examen, am așteptat pînă cînd subdirectorul a anunțat notele și, fericiți că n-a căzut nici unul dintre noi, am năvălit zgomotos în stradă.

Stanișevski își zvîrli în sus, cu toate puterile, manualul făcut ferfeniță. Din cer spre caldarîm, legănîndu-se în aer și răspîndindu-se în toate părțile, începură să curgă foile cărții. Asta ne-a plăcut. Ca la o comandă, ne-am zvîrlit cu toții cărțile în aer și peste o clipă caldarîmul se albi de hîrtie foșnitoare. În spatele nostru răsună fluierul unui sergent de stradă.

Am cotit-o pe Fundukleievskaia, apoi pe îngusta stradă Nesterovskaia; treptat, ne risipirăm, ră-

mînînd pînă la urmă numai cinci: Stanișevski, Fițovski, Schmukler, Horojevski și eu.

Am pornit-o spre piața Galițki, unde se aflau o mulțime de mici ospătării și berării. Am hotărît să ne îmbătăm, fiindcă socoteam examenele terminate. Ne mai rămînea doar latina, dar la acest obiect nu se temea nimeni.

Glumeam și rîdeam. După cum sună vechea zicală, dăduse strechea în noi. Trecătorii întorceau capul în urma noastră.

Am intrat într-o berărie în piața Galițki. Podelele miroseau a bere. De-a lungul peretelui erau niște boxe de lemn, tapetate cu hîrtie. Se numeau „separeuri". Am ocupat unul din aceste „separeuri" și am comandat vodcă și boeuf à la Stroganov [1].

Patronul, prevăzător, trase peste intrarea boxei perdeaua decolorată. Dar făceam atîta gălăgie, că din cînd în cînd un vizitator dădea la o parte perdeaua și arunca o privire în „separeul" nostru. Noi îi tratam cu vodcă pe toți acești curioși, iar ei primeau cu plăcere darul nostru și ne felicitau pentru „absolvirea cu succes a școlii".

Se făcuse seara tîrziu cînd patronul intră în „separeul" nostru și, privind pieziș spre perdea, ne spuse în șoaptă:

— Răgușitul s-a proțăpit în fața intrării.

— Cine mai e și ăsta? întrebă Stanișevski.

— E ăl de la poliție. Trebuie să plecați binișor, prin curte, ieșind pe ușa de serviciu. Iar din curte ajungeți în strada Bulvarno-Kudreavskaia.

N-am dat prea mare însemnătate celor spuse de patron; totuși, am ieșit pe ușa de serviciu, nimerind într-o curte întunecoasă și urît mirositoare. Am trecut pe lîngă lăzile de gunoi și magaziile de scînduri, aplecîndu-ne ca să nu ne lovim cu capul de frînghiile de rufe ce erau întinse curmezișe, și am

[1] Boeuf à la Stroganov — o mîncare de carne cu sos picant, numită astfel după numele inventatorului, gastronomul rus Stroganov. (n.t.)

ieşit în Bulvarno-Kudreavskaia. Nu ne urmărea nimeni.

Din gangul porţii am ajuns pe trotuarul slab luminat. Acolo stătea un om adus de spate, purtînd pe cap un melon ; se vede că ne aştepta.

— Bună seara ! şuieră el cu o voce plină de răutate şi-şi ridică melonul. Aţi petrecut bine, domnilor liceeni ?

Nu l-am învrednicit cu nici un răspuns şi am pornit-o în sus, pe Bulvarno-Kudreavskaia. Omul cu melon se luă după noi.

— Nu li s-a uscat caşul la gură şi au şi început să colinde curţile cu două intrări ! rosti el cu ură.

Stanişevski se opri. Omul cu melon se opri şi el şi-şi vîrî mîna în buzunarul surtucului său lung.

— Ce doreşti ? îl întrebă Stanişevski. Cară-te dracului numaidecît !

— Umblaţi prin cîrciumi — vorbi omul cu melon. Şi unde mai pui că sînteţi elevi ai liceului imperial ! Pentru frecventarea cîrciumilor vi se cuvine un certificat de proastă purtare. Ştiţi asta ?

— Să mergem ! ne spuse Stanişevski. Ţi se urăşte să asculţi un neghiob.

Am plecat. Omul cu melon o porni după noi.

— Eu nu sînt neghiob — zise el. Voi sînteţi neghiobi. Şi eu am urmat liceul.

— Se şi vede ! observă Schmukler.

— Ce se vede ? zbieră, cuprins parcă de isterie, omul cu melon. M-au eliminat de la liceu pentru beţie şi mi-au dat un certificat de proastă purtare. Iar eu credeţi c-o să vă iert c-aţi chefuit ? Nu ! V-o fac eu ! N-o să am linişte pînă nu veţi căpăta fiecare cîte un certificat de proastă purtare. S-au dus dracului examenele voastre ! O să vedeţi universitatea cînd vă veţi vedea ceafa ! Aţi vorbit la cîrciumă împotriva guvernului ? Aţi vorbit ! V-aţi bătut joc de familia imperială ? V-aţi bătut ! Vă arestez cît ai zice peşte ! Nu vă sfătuiesc să glumiţi cu mine ! Orice-aţi face, tot vă duc la ohranka.

Am cotit-o pe străzile pustii dinspre rîpa Sveatoslavski. Credeam că agentul o să se teamă

să ne urmărească în această ripă întunecoasă. El însă se ţinea după noi cu încăpăţînare.

— Oare cinci, cîţi sîntem, nu-i putem veni de hac? întrebă încet Stanişevski.

Ne-am oprit. Agentul scoase din buzunar un revolver. Ni-l arătă şi rîse surd.

L-am cărat multă vreme după noi, evitînd intersecţiile la care stăteau sergenţi de stradă. Fiţovski propuse să ne desprindem de grup, unul cîte unul, şi să dispărem. Procedînd astfel, agentul va urmări întotdeauna pe cei rămaşi şi nu pe cel care va pleca. În felul acesta vor rămîne întîi patru, apoi trei, apoi doi şi, în sfîrşit, unul singur. În loc de cinci, nu va putea aresta decît pe unul — ultimul rămas.

Nici unul din noi însă nu a împărtăşit părerea lui Fiţovski. N-ar fi fost tovărăşeşte.

Ne băteam joc de agent. Fiecare povestea cu glas tare biografia agentului, născocită pe loc. Erau nişte biografii monstruoase şi jignitoare. Agentul horcăia de mînie. De bună seamă că obosise, dar, cu încrîncenarea unui nebun, se tîra pe urmele noastre.

Dinspre răsărit se născu o zare albastră. Era timpul să acţionăm. Ne-am înţeles şi, mergînd în ocol prin diferite stradele, ne-am apropiat de casa în care locuia Stanişevski.

La stradă, clădirea era înconjurată cu un zid de piatră a cărui înălţime era cam de un stat de om şi jumătate, iar în partea de jos avea o ieşitură mai lată. Ca la comandă, am sărit cu toţii pe această ieşitură şi apoi peste gard. Ce bine ne prindeau acum orele de gimnastică!

Dincolo de zid, în grădiniţa din faţa casei, zăcea un morman de cărămidă sfărîmată. O grindină de cărămizi se porni să cadă asupra agentului care rămăsese dincolo de zid. El scoase un ţipăt, sări în mijlocul străzii şi trase. În aer răsună şuieratul neplăcut al glontelui.

Am străbătut în goană grădiniţa, precum şi un gang care ducea într-o a doua curte, am urcat în

fugă pînă la al treilea etaj și am intrat în apartamentul ocupat de Stanișevski, iar peste cîteva clipe stăteam cu toții dezbrăcați, culcați pe divane și pe canapele și trăgeam cu urechea la ceea ce se petrecea afară, în stradă.

Tatăl lui Stanișevski, un avocat cărunt, cu părul ca peria, se plimba în halat — așa cum se afla — prin cameră. Era cuprins de un impuls războinic, întocmai ca noi — dar ne implora să stăm culcați, în liniște, să nu sărim de la locul nostru și să nu ne apropiem de ferestre.

La început, auzirăm pe cineva zgîlțîind nebunește poarta și certîndu-se cu portarul. Apoi în curte răsună glasul răgușitului, precum și al unor sergenți de stradă. Spre norocul nostru, curtea casei în care locuia Stanișevski avea două ieșiri. Portarul îi asigură pe polițiști că elevii au șters-o, de bună seamă, prin această curte, ieșind în cealaltă stradă. După ce făcură puțin tărăboi, agentul și sergenții plecară.

Noi am adormit buștean și ne-am trezit abia pe la amiază, cînd le-am trimis pe surorile lui Stanișevski să cerceteze împrejurimile. Negăsind nimic suspect, ne-am împrăștiat pe la casele noastre.

Oricît de straniu ar părea astăzi, dar am scăpat de un mare bucluc: eliminarea sigură din liceu și un certificat de proastă purtare — și asta cu două zile înainte de a termina școala. Pedeapsa ar fi fost egală cu moartea civilă.

În cele din urmă a sosit și acea zi de neuitat cînd în sala de festivități, în fața unei mese uriașe, acoperite cu postav verde, directorul ne-a împărțit diplomele, felicitîndu-ne pe fiecare cu prilejul absolvirii liceului.

A doua zi, la liceu avu loc balul tradițional. La bal au fost invitate și elevele cu care dădusem examenul de literatură rusă.

Liceul era luminat ca ziua. Grădina era împodobită cu lampioane colorate. Cînta o orchestră.

Înainte de a începe balul, Suboci ne ține o cuvîntare:

— În clasa a patra v-am tolerat. Într-a cincea am început să vă cresc, deşi erau puţine şanse să pot face din voi oameni adevăraţi. Într-a şasea m-am împrietenit cu voi. Într-a şaptea v-am îndrăgit, iar într-a opta am început chiar să mă mîndresc cu voi. Sînt un părinte nefericit. Am prea mulţi copii, nici mai mult, nici mai puţin ca patruzeci. Pe deasupra, din cîţiva ani în cîţiva ani mereu am alţi copii. Unii pleacă, alţii vin. De aici, concluzia : am de patruzeci de ori mai multe mîhniri decît oricare alt tată. Şi de patruzeci de ori mai multă bătaie de cap. De aceea poate că n-am acordat întotdeauna tuturora aceeaşi atenţie. Îmi vine greu să mă despart de voi. Am căutat să fac din voi oameni de ispravă. La rîndul vostru, aţi dat un înţeles vieţii mele. Întinéream împreună cu voi. Iert de acum şi pînă în veac toate năzbîtiile voastre şi chiar bătăile cu prima secţie. Vă iert totul. Desigur, în aceasta nu e nici un fel de mărinimie. Vouă însă vă cer să fiţi mărinimoşi. Heine a spus că pe lume sînt mai mulţi proşti decît oameni. Desigur că a exagerat. Totuşi, ce înseamnă asta ? Înseamnă că întîlnim zilnic oameni a căror existenţă nu le aduce nici lor, nici celor din jur nici o bucurie şi nici un folos. Temeţi-vă să fiţi nefolositori. Orice veţi fi, nu uitaţi sfatul cel înţelept : „Nici o zi fără să scrii un rînd." Munciţi ! Ce este talentul ? De trei ori, de patru ori muncă ! Iubiţi munca şi să vă pară întotdeauna rău să renunţaţi la ea. Drum bun ! Să nu vă aduceţi aminte cu năduf de dascălii care au încărunţit războindu-se cu voi !

Ne-am repezit la el şi ne-a sărutat pe fiecare, pe rînd.

— Iar acum — zise Suboci — cîteva cuvinte în latineşte !

Îşi înălţă mîinile şi începu să cînte :

Gaudeamus igitur juvenes dum sumus !

Şi cu toţii am intonat primul nostru cîntec studenţesc.

Apoi a început balul. Stanișevski făcea pe maestrul de ceremonii. El porunci elevilor salvatori să invite la vals pe elevele salvate. Tot el îmi prezentă o fată slăbuță, cu niște ochi plini de veselie — era Olia Bogușevici. Purta o rochie albă. Cu ochii în pămînt, îmi mulțumi pentru ajutorul dat, pălind de sfioasă ce era. I-am răspuns că a fost o nimica toată și am dansat cu ea. Pe urmă i-am adus o înghețată de la bufet.

După bal am condus elevele acasă. Olia Bogușevici locuia în Lipki. Mergeam alături de ea în noapte, pe sub frunzișul cald al pomilor. Rochia-i albă părea prea elegantă chiar pentru această noapte de iulie. Ne-am despărțit prieteni.

Apoi m-am dus la Fițovski, unde grupul nostru și-a petrecut restul nopții. Am pus mînă de la mînă, am cumpărat vin și am organizat o cină la care l-am poftit pe Suboci, pe Selihanovici și pe Iohansohn. Iohansohn ne-a cîntat lieduri de Schubert. Suboci l-a acompaniat cu virtuozitate din sticle.

Am făcut multă gălăgie și ne-am împrăștiat după ce se înălțase soarele. Pe străzi mai dăinuiau însă umbre reci și lungi.

La despărțire, ne-am îmbrățișat cu putere și fiecare și-a văzut de drum, cuprins fiind de un ciudat amestec de triste̦te și de bucurie.

O NOAPTE CU FURTUNĂ

Și iată din nou, dincolo de fereastră, frunzele alunului pe care îl cunoșteam atît de bine. Pe frunze au rămas stropi de ploaie. Iată iarăși soarele năvălind în parcul ud ciuciulete și iată că se aude iar vuietul apelor dincolo de stăvilar. Din nou la Riovnî. Liuba însă lipsește.

Vila Karelinilor stătea pustie, cu ușile și ferestrele bătute în cuie. Pe veranda ei se pripășise

un dulău negru, al nimănui. De îndată ce se apropia cineva de vilă, cîinele sărea schelălăind și, cu coada între picioare, se pitea în tufișuri. Rămînea acolo multă vreme, așteptînd să treacă primejdia.

Sașa se îmbolnăvise de anghină difterică, și Karelinii urmau să vină poate abia pe la sfîrșitul verii sau chiar de loc. Nimeni nu știa nimic.

Vara se nimerise furtunoasă și cu toane, pricina fiind — după cum spunea nenea Kolea — numeroasele pete apărute pe soare.

După lanțul de ploi veni seceta. Dar aceste zile liniștite erau tulburate de un vînt fierbinte, care le învăluia într-o pîclă dogorîtoare. Apa rîului se înnegrea. Pinii începeau să-și clatine vîrfurile, lărmuind plini de neliniște.

Praful stîrnit se înălța deasupra drumurilor, gonea de-a lungul lor pînă la capătul zării, urmărindu-i pe călători.

— Secetoasă vară! spuneau țăranii.

În tei se iviră frunze uscate. Apa rîului scădea zi de zi. Roua dimineților cădea tot mai puțină, iar ziua auzeai cum pîrîie prin iarbă capsulele uscate cu semințe.

Cîmpiile încinse erau ninse cu puful alb al brusturilor.

— Ce mai furtună o să vie după arșița asta! spuneau toți.

Și furtuna izbucni, în sfîrșit. Se apropia încet, iar eu, împreună cu Gleb Afanasiev, o urmăream încă de dimineață. La rîu, în locul unde ne scăldam, era atîta zăpușeală, că ți se făcea negru înaintea ochilor. Am rămas multă vreme în apa călduță.

Cerul se învălui într-un zăbranic de fum. În spatele lui se iveau munți uriași de vată neagră, parcă împietriți. Erau norii de furtună ce se zăreau de după pîclă.

În jur domnea o liniște de mormînt. Amuțiră și broaștele, și păsările, peștele încetă să se mai joace. Pînă și frunzele, speriate de furtună, încremeniră. Mordan, cîinele, se vîrî sub cerdacul vilei, unde schelălăia încetișor, și nu voia să mai iasă

de acolo. Numai oamenii făceau gălăgie și se strigau pe nume, dar nici ei nu se simțeau în largul lor.

Către seară, pîcla se mai risipi și un nor negru ca noaptea acoperi cerul pe jumătate. Norul era brăzdat de fulgere. De tunat însă nu tuna. Dinspre răsărit se înălță o lună palidă. Ea ieși în întîmpinarea norului singură, părăsită de toți ; nici o stea nu se zărea în spatele ei. Și pălea la fiecare izbucnire a fulgerelor.

Apoi pămîntul oftă, în sfîrșit, prelung, răspîndind o răcoare proaspătă. Primul tunet se rostogoli prin păduri și o luă spre miazăzi, pe deasupra holdelor gălăgioase din pricina vîntului. Se depărta bombănind, iar în urma lui, tot spre miazăzi, se rostogoli un altul, cutremurînd pămîntul.

— Prorocul Ilie se plimbă cu carul pe cer — spunea Gleb Afanasiev.

Înăuntrul norului începu să se vadă mișcarea unor vîrtejuri gălbui. O margine a norului prinse să se îndoaie spre pămînt. Fulgerele explodau și se alungau prin peșterile întunecate ale cerului.

În clopotnița satului traseră în grabă clopotul, făcîndu-l să sune de cîte două ori. Era semnalul care-i vestea pe oameni să toarne apa peste focurile din vatră.

Am închis toate ușile și toate ferestrele, ușițele sobelor și obloanele și ne-am așezat pe verandă, în așteptare.

Din depărtări, de dincolo de parc, izbucni un vuiet sinistru, larg, larg cît pămîntul. Mătușa Marusia nu-l putu îndura și intră în casă. Vuietul se apropia. Părea că oceanul, măturînd totul în calea lui, năvălește asupra noastră. Venea furtuna.

Apoi totul prinse să urle și să șuiere. Teii seculari începură să geamă, pîcla gălbuie porni să gonească jos, jos de tot, deasupra pămîntului. Răsună un zgomot de cioburi. Din această pîclă izbucni o lumină albă, nemaivăzută și pe dată răsună un trosnet de parcă vila ar fi fost băgată în pămînt pînă la acoperiș. Prin vîrfurile foșnitoare ale copacilor

se rostogoli un glob galben de pară. El trosnea și fumega, apoi se sfărîma cu zgomot sec, asemenea unui proiectil aruncat de un tun cu tragere lungă.

— De-ar porni mai repede ploaia! repeta într-una mătușa Marusia. De-ar veni mai repede ploaia!

Și iată că asupra pămîntului se prăbușiră puhoaiele de ploaie. Șuvoaiele cenușii cădeau peste parcul răvășit.

Ploaia vuia, prinzînd din ce în ce mai multă putere. Petrecuți de zgomotul ei liniștitor, ne împrăștiarăm prin camere și adormirăm adînc.

Noaptea am fost trezit de lătratul cîinilor, sforăitul unor cai, niște pași grăbiți ce se auzeau jos, rîsete, zăngănit de vase. Nici Gleb nu dormea.

Ploaia trecuse, dar fulgera într-una.

— Kostik — îmi zise Gleb — inima mea simțitoare îmi șoptește că a sosit cineva. Dar cine? Hai să ascultăm!

Am stat cîteva clipe fără să scoatem o vorbă. Gleb sări din pat și începu să se îmbrace în întuneric.

— M-am lămurit! spuse el. Aud sunetul stins al graiului divin al Sașei! Sînt Karelinii! Scoală-te!

Am început și eu să mă îmbrac pe dibuite. Am auzit-o jos pe mătușa Marusia spunînd:

— Da, Kostik e aici. A venit de mult. E și Gleb. Trebuie să-i trezim.

— Lasă-i să doarmă — răspunse Maria Trofimovna. Au destul timp mîine să se satureze de pălăvrăgeală. Nu-mi dau nici eu seama cum de-am izbutit s-ajung pînă la voi. La Reabciovka am stat două ore în cap așteptînd să treacă furtuna. Noroc că drumul e nisipos.

— Haidem! spuse Gleb.

— Coboară tu mai întîi!

— Aha! exclamă Gleb. Care va să zică aveți emoții, tinere domn?!

— De ce să am emoții?

— Atunci hai împreună!

Am coborît. Lămpile luminau încăperea. Mătușa Marusia pregătea masa pentru ceai. Pe lîngă pereți zăceau geamantanele ude.

Maria Trofimovna stătea la masă. Saşa se repezi în întîmpinarea noastră şi ne sărută atît pe Gleb, cît şi pe mine. Era înspăimîntător de slabă, însă ochii îi străluceau ca şi în trecut.

Am sărutat respectuos mîna Mariei Trofimovna.

— Oho, cum te-ai mai bronzat ! îmi spuse ea şi mă mîngîie pe obraz.

Liuba stătea în genunchi, cu spatele spre noi, căutînd ceva într-un coş. Nu se întoarse, ci continua să tot caute.

— Liuba — o strigă Maria Trofimovna — tu nu vezi ? Kostik e aici. Şi Gleb.

— Viu imediat — răspunse Liuba şi se ridică fără grabă. Nu găsesc lămîia, mamă.

— Ei şi ? Dă-o-ncolo de lămîie !

Liuba se întoarse spre noi, îşi potrivi părul şi-mi întinse mîna. Mă privi în fugă, apoi îşi întoarse ochii de la mine.

— Luaţi loc — ne pofti mătuşa Marusia. Se răceşte ceaiul.

Ne-am aşezat la masă. Nenea Kolea nu era în odaie. Îl auzeam pe verandă cum îi turna cuiva apă să se spele, iar cel căruia îi turna pufnea spălîndu-se şi spunea rîrîind :

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu vă obosiţi ! Vă mulţumesc.

— Cine e ? o întrebai pe Saşa.

Ea mă prinse de umăr şi-mi şopti la ureche :

— Leonka Michelsohn. Un coleg de-al Liubei. Un „copil-minune". Un prostănac !

— Cine ? o întrebai din nou, nedumerit.

— Un pro-stă-nac ! răspunse, apăsînd pe silabe, Saşa. Ai să-ţi dai tu singur seama ! Nu-l pot suferi !

— Saşa ! strigă la ea Maria Trofimovna. Încetează cu şuşotitul !

Liuba aruncă o privire nemulţumită Saşei şi se mohorî.

De pe verandă apăru nenea Kolea. În urma lui venea, ştergîndu-şi mîinile, un tînăr înalt, cu ochelari, cu o faţă prelungă şi cu nişte dinţi mari. Privindu-ne blajin în faţă, ne salută, pe mine şi pe Gleb. Cu toată miopia şi stîngăcia lui, se cunoştea de îndată că e „de familie bună", după expresia favorită a mamei. Avea o ţinută cuviincioasă, firească, dar se vedea, bineînţeles, că era „un copil minune" şi un orăşean.

Se aşeză la masă, luă din mîinile mătuşii Marusia un pahar de ceai, îi mulţumi şi spuse :

— Viaţă pastorală !

Pe Gleb îl pufni rîsul. Mătuşa Marusia ne aruncă amîndurora o privire alarmată, iar Saşa zise :

— Leonka, zău, ia mai bine dulceaţă. E de fragi.

Nenea Kolea îi aruncă şi el o privire severă lui Gleb, dar nu se putu stăpîni şi zîmbi imediat după aceea.

Odată ceaiul luat, ajutarăm Karelinilor să-şi ducă bagajele în camerele lor. Parcul foşnea, scuturîndu-se de ploaie. În sat începură să cînte cocoşii. Peste vîrfurile copacilor se şi iveau zorii.

Karelinii făcură de îndată ordine în odăi şi se instalară cum se cuvine.

Se înălţă şi soarele, aurind parmalîcul verandei şi dezvăluind, de jur împrejur, neobişnuita puritate şi prospeţime a dimineţii de vară. Leonka Michelsohn desena ceva cu un beţişor pe nisipul cărării din faţa vilei Karelinilor.

— Ce dimineaţă ! îmi spuse Gleb, după ce aduserăm ultimele geamantane şi Maria Trofimovna ne porunci să nu ne mai foim degeaba. Hai să ne scăldăm !

Am luat cu noi nişte prosoape pluşate şi ne-am dus la scăldat. Pe cărarea nisipoasă din faţa vilei Karelinilor se afla desenat un cap în profil, care semăna foarte mult cu al Liubei. Sub el era scris : „O, tu, însorire din lumini ţesută !"

Gleb se înfurie :

— Decadentul ! Extaz de vită încălţată ! Poetul mămiţichii !

Gleb mergea vînturîndu-şi prosopul. Apoi zise fără să mă privească :

— Iar tu, Kostik, lasă, nu te mai amărî. Lasă, zău ! Nu face să-ţi strici vacanţa de vară din pricina asta ! Hai să vedem care ajunge primul ?

O luă la fugă. Am alergat să-l ajung. Broaştele ţîşneau din locurile lor, speriate, căutîndu-şi scăparea în iarba udă. Globul alb al soarelui se înălţa din ce în ce mai sus. Cerul proaspăt spălat se făcea de un azur tot mai viu.

În timp ce fugeam spre scăldătoare, am avut impresia că amărăciunea din suflet aproape că mi s-a risipit.Gîfîiam, mă înroşisem, inima îmi bătea nebuneşte şi mă gîndii că n-are rost să mă chinui din pricina Liubei, din pricina unei fete trufaşe, cînd în jur s-au aprins zorii unei asemenea dimineţi şi mă aşteaptă o zi lungă, minunată, de vară.

Iată-l şi pe nenea Kolea, care venise şi el să se scalde. Am înotat cu toţii şi atîta ne-am zbenguit în apă, încît undele răscolite de jocul nostru făceau să salte nuferii tocmai hăt-departe, la stăvilar. Aproape uitasem că am încercat simţămîntul primei infidelităţi. Ţineam însă cu tot dinadinsul să-i arăt Liubei că nu sînt de loc mîhnit, că mi-e plină existenţa de atîtea preocupări interesante, încît ar fi pur şi simplu caraghios să sufăr din pricina unei idile de sezon, cu oftaturi şi declaraţii incerte.

„Şi, la urma urmei, nu-i aşa oare ? mă întrebam. Cu ce e mai frumoasă pasiunea mea pentru Liuba decît soarele acesta ? Razele lui se mutaseră de pe iarba verde în apa întunecată. Cu ce e mai frumoasă decît mirosul ăsta uimitor de luncă necosită ? Şi cu ce e mai frumoasă decît acest gîndăcel verde care grăbeşte pe peretele de scîndură al cabinei noastre ?"

Mi-a fost uşor să mă consolez, datorită desigur faptului că totul în jur era plin de un farmec neobişnuit.

Gleb se cocoţă pe acoperişul cabinei, îşi întinse mîinile către soare şi strigă solemn, graseind : „O,

tu, însorire din lumini țesută !", apoi scoase un țipăt și se azvîrli în apă.

— Ei, derbedeilor ! strigă nenea Kolea. Ieșiți din apă ! După ce luăm ceaiul, pornim în recunoaștere.

— Unde ? întrebai eu.

— Pe rîu, în jos, dincolo de colina Melovaia.

Am ieșit din apă. Era plăcut să umbli pe podina caldă și uscată, lăsînd pe scînduri urme umede de pași. Ele se uscau văzînd cu ochii. Prosopul plușat mirosea a apă sărată de mare. Soarele îți încălzea pieptul și capul ud, și n-aveai altă dorință decît să rîzi și să sporovăiești despre lucruri interesante sau să te întreci cu Gleb, alergînd înapoi, pînă la vilă.

Așa am și făcut. Mordan și Cetvertak goneau pe urmele noastre, lătrînd ca niște smintiți, sărind și căutînd să ne smulgă din fugă prosoapele din mîini.

Am trecut așa, gonind, cu rîsete și lătrături, pe lîngă vila Karelinilor și am năvălit la noi pe verandă, cu atîta zgomot, încît am speriat-o pe mătușa Marusia.

După ce-am luat ceaiul, am pornit cu nenea Kolea pe rîu în jos. Eu și cu Gleb însemnam cursul rîului pe o hartă alcătuită de noi și născoceam cîte un nume pentru fiecare cot, surpătură, scobitură sau pentru fiecare alt loc minunat.

Crengile și ierburile înalte ne biciuiau obrajii. Cămășile ni se îngălbeniseră de polen. Malurile rîului miroseau a iarbă și a nisip încins de soare. Gleb observa filozofic :

— Nu pot suferi melancolia !

În felul acesta am trăit toată vara.

Curînd însă, în locul zilelor călduroase veniră altele. Deasupra parcului bîntuia furtuna. Ea prăvălea norii peste vîrfurile copacilor. Norii se încurcau printre vîrfuri, apoi se smulgeau, lăsînd pe crengi zdrențe umede, și goneau îngroziți încotro vedeau cu ochii.

Parcul se clătina căinîndu-se. Frunzele nuferilor de pe rîu se zbîrleau. Ploaia răpăia pe acoperiș. La

mezanin era o gălăgie de-ai fi crezut că locuiam înăuntrul unei tobe.

În afară de nenea Kolea, Gleb şi cu mine, toată lumea blestema aceste zile ploioase. Noi ne puneam mantalele de ploaie şi ne duceam la stăvilar, să vedem cîrligele pe care le pusesem în ajun. În realitate, nu cu scopul ăsta ne duceam acolo ; doream să ne umplem plămînii respirînd pînă la durere umezeala furtunii. Vîntul bătea cu atîta putere, încît îţi lipea de obraz cîte o frunză umedă, smulsă de prin copaci. Mantalele deveneau scorţoase, aidoma lemnului. Ca să nu ne pierdem unul de altul, ne strigam cu glas tare.

Nimeream în inima furtunii şi, sufocaţi din pricina vîntului, îi întorceam spatele.

— E bine ! striga nenea Kolea. E foarte bine ! Bagă de seamă să nu te ia vîntul !

— Viaţă pastorală ! urla Gleb, graseind.

El continua să-şi bată joc de Leonka Michelsohn.

Dădeam ocol domeniilor noastre. Sălciile bătrîne vuiau nebuneşte din toată căciula lor verde de frunze, cu căptuşeală sură, pe care vîntul o întindea ca pe nişte strune. Ele se luptau cu vîntul din răsputeri. Crengi putrede trosneau şi cădeau. Stăncuţe zbîrlite goneau, duse de vînt. Ţipau, dar nu le auzeai glasul. Nu li se vedeau decît ciocurile căscate.

Dincolo de stăvilar era un loc în care nu răzbea vîntul. Coboram acolo, în mijlocul buruienilor. Urzicile ne biciuiau faţa, dar nu ne înţepau. Aici, în dosul unei bîrne, îşi ascunsese nenea Kolea undiţele. Le scoteam pe furiş, ca nişte hoţi. Mîinile ne tremurau. Ce s-ar fi întîmplat dacă afla despre asta mătuşa Marusia ! Şi fără asta ne socotea nişte nebuni.

Aruncam undiţele. Furtuna vuia deasupra capetelor noastre ; o puteai ajunge dacă întindeai mîna. Dar aici, jos, era linişte.

— O să prindem pe dracu' — spunea Gleb. Peștele nu-i atît de prost ca noi!

Vorbea intenționat în acest fel, ca să liniștească, chipurile, peștii. Dar ardea de dorință ca peștele să se prindă. Și, într-adevăr, se petrecea o minune — plutele undițelor se cufundau încet în apă.

— Scobari! striga nenea Kolea.

Începeam să tragem și scoteam peștii tari, ca de plumb. Furtuna se încrîncena. Puhoaiele de ploaie goneau cu o iuțeală înspăimîntătoare pe fața apei.

Noi însă nu mai luam nimic în seamă.

— N-ați înghețat? ne striga nenea Kolea.

— Nu! E minunat!

— Atunci continuăm?

— Bineînțeles!

Furtuna ținu cinci zile. Se sfîrși într-o noapte, cînd nimeni nu băgă de seamă.

Dimineața m-am trezit în ciripitul păsărelelor. Prin parcul înecat în ceață își făcea drum soarele. Deasupra ceții albăstrui se zărea cerul senin.

Lîngă verandă, nenea Kolea aținea samovarul. Fumul din coșul samovarului urca spre cer. La noi, la mezanin, mirosea a conuri de brad arse.

Stăteam culcat și priveam pe fereastră. În coroana unui tei bătrîn se petreceau minunății. O rază de soare răzbise prin frunziș și, răscolind înăuntrul teiului, iscă o mulțime de flăcări verzi și aurii. Această priveliște n-ar putea-o zugrăvi nici un pictor, cu atît mai puțin Leonka Michelsohn.

În tablourile lui, cerul era portocaliu, copacii albaștri, iar fețele oamenilor verzui, ca niște pepeni galbeni înainte de a se coace. Toate acestea erau imagini născocite, de bună seamă, așa cum fusese născocită și pasiunea mea pentru Liuba. Acum eram cu desăvîrșire lecuit.

Cred că stării mele i-a ajutat mai mult decît orice această furtună de vară, care s-a prelungit atîta vreme ; ea m-a lecuit.

Urmăream o rază de soare care pătrundea tot mai adînc în frunziș. Iat-o luminînd singura frunză îngălbenită, apoi un pițigoi, cocoțat pe o creangă, cu o aripă lăsată spre pămînt, apoi un strop de ploaie, ce tremură gata-gata să cadă.

— Kostik, Gleb, auziți ? întrebă de jos nenea Kolea.

— Ce e ?

— Cocorii !

Ne-am ascuțit auzul. În ceața azurie se auzeau niște sunete stranii, de parcă cineva pritocea apă undeva, în cer.

O MICĂ DOZĂ DE OTRAVĂ

La nenea Kolea venea uneori în vizită farmacistul din sat. Se numea Lazar Borisovici.

După părerea noastră, era un farmacist destul de ciudat. Umbla îmbrăcat într-o tunică studențească. Pe nasul lui lat abia se țineau niște ochelari legați cu un șiret negru. Farmacistul era mic de statură, îndesat, cu o barbă care-i pornea chiar de sub ochi, și de felul lui foarte caustic.

Lazar Borisovici, originar din Vitebsk, învățase la universitatea din Harkov, dar nu-și terminase facultatea. Acum locuia la farmacie, în sat, împreună cu sora lui — o femeie cocoșată. După cîte bănuiam, farmacistul nu era străin de mișcarea revoluționară.

Purta mereu cu el broșurile lui Plehanov, în care se aflau multe locuri subliniate apăsat cu roșu și cu albastru, avînd pe margini semne de mirare și de întrebare.

Duminica, farmacistul se ducea cu aceste broşuri în fundul parcului, îşi aşternea tunica pe iarbă, se culca şi citea, picior peste picior, clătinîndu-şi gheata groasă.

Într-o zi m-am dus la farmacie după nişte prafuri pentru mătuşa Marusia. Suferea de migrenă.

Îmi plăcea farmacia — o casă veche, curată, cu preşuri, cu glastre de năprasnică, cu sticle şi borcane de faianţă albă în rafturi şi cu miros de ierburi. Lazar Borisovici le aduna cu mîna lui, le usca şi făcea din ele tincturi.

Niciodată n-am întîlnit o casă mai scîrţiitoare decît aceea în care era instalată farmacia. Fiecare scîndură a podelei scîrţîia în alt fel. În afară de asta, toate lucrurile din casă scîrţîau : scaunele, divanul de lemn, rafturile, micul birou la care îşi scria reţetele Lazar Borisovici. Fiecare mişcare a farmacistului provoca atîtea feluri de scîrţîituri, încît ţi se părea că în farmacie sînt cîţiva violonişti care-şi trec arcuşurile pe nişte strune uscate şi întinse, gata-gata să plesnească.

Lazar Borisovici desluşea perfect fiecare scîrţîit şi-i prindea cele mai fine nuanţe.

Uneori, farmacistul ne spunea nouă, celor ce-l vizitam :

— Vă rog foarte mult să nu vă aşezaţi pe acest divan, altminteri o să stîrniţi o muzică să înnebunească, nu alta.

Acum, în timp ce amesteca prafurile pentru mătuşa Marusia, Lazar Borisovici iscă o mulţime de scîrţîituri şi observă :

— Filozoful grec Socrate a fost otrăvit cu cucută. Aşa ! Iar aici, în balta de lîngă moară, e o pădure întreagă de cucută. Vă previn, are flori albe, ca nişte umbreluţe. Otrava se află în rădăcină. Aşa ! De altfel, această otravă, în doze mici, este folositoare. Cred că fiecărui om ar trebui să i se adauge în mîncare o mică doză de otravă, ca să-l scuture cum trebuie şi să-şi vină în fire.

— Credeţi în homeopatie ? îl întrebai eu.

— Cînd e vorba de factorul psihic, da ! declară cu convingere Lazar Borisovici. M-ai înțeles ? Să o verificăm asupra dumitale. Facem o experiență ?

M-am învoit. Eram curios să văd ce fel de experiență are de gînd să facă.

— Și eu știu că tinerețea își are drepturile ei — spuse Lazar Borisovici — mai ales cînd un tînăr a absolvit liceul și intră la universitate. În capul lui, atunci, e un haos. E bine totuși ca el să mediteze !

— La ce ?

— De, parcă n-ai avea la ce medita ! spuse supărat Lazar Borisovici. Iată, ești la începutul vieții. Așa e ? Ce vrei să devii, îngăduie-mi să-mi satisfac curiozitatea ? Și ce existență te gîndești să duci ? Vei reuși oare să te înveselești într-una, să glumești și să dai la o parte problemele grele ? Viața nu este o vacanță, tinere ! Nu ! Vă prezic : sîntem în preajma unor evenimente mari. Da ! Vă asigur că așa este. Cu toate că Nikolai Grigorievici mă ia peste picior, dar vom vedea curînd cine are dreptate. Așa că, uite, mă interesează ce vrei să devii !

— Vreau... începui eu.

— Lasă ! strigă Lazar Borisovici. Ce-o să-mi spui ? Că vrei să te faci inginer, medic, profesor sau mai știu eu ce. Asta nu are nici un fel de importanță.

— Atunci ce are importanță ?

— Drep-ta-tea ! strigă el. Trebuie să fii alături de popor. Și pentru popor. Fă-te ce vrei, fie chiar dentist, dar luptă ca oamenii să aibă o viață mai bună. Înțelegi ?

— De ce mi-o spuneți tocmai mie ?

— De ce ? O spun în general ! Fără nici un motiv ! Ești un tînăr simpatic, dar nu-ți place să gîndești. Am observat-o de mult. Așa că, fii bun și meditează !

— Vreau să mă fac scriitor — am spus eu roșind.

— Scriitor ? Lazar Borisovici își potrivi ochelarii și mă privi plin de o cruntă nedumerire. Ehe ! Parcă puțini sînt cei care ar vrea să ajungă scriitori ? Poate că și eu aș vrea să fiu un Lev Nicolaevici Tolstoi !

Duminica, farmacistul se ducea cu aceste broşuri în fundul parcului, îşi aşternea tunica pe iarbă, se culca şi citea, picior peste picior, clătinîndu-şi gheata groasă.

Într-o zi m-am dus la farmacie după nişte prafuri pentru mătuşa Marusia. Suferea de migrenă.

Îmi plăcea farmacia — o casă veche, curată, cu preşuri, cu glastre de năprasnică, cu sticle şi borcane de faianţă albă în rafturi şi cu miros de ierburi. Lazar Borisovici le aduna cu mîna lui, le usca şi făcea din ele tincturi.

Niciodată n-am întîlnit o casă mai scîrţîitoare decît aceea în care era instalată farmacia. Fiecare scîndură a podelei scîrţîia în alt fel. În afară de asta, toate lucrurile din casă scîrţîau : scaunele, divanul de lemn, rafturile, micul birou la care îşi scria reţetele Lazar Borisovici. Fiecare mişcare a farmacistului provoca atîtea feluri de scîrţîituri, încît ţi se părea că în farmacie sînt cîţiva violonişti care-şi trec arcuşurile pe nişte strune uscate şi întinse, gata-gata să plesnească.

Lazar Borisovici desluşea perfect fiecare scîrţîit şi-i prindea cele mai fine nuanţe.

Uneori, farmacistul ne spunea nouă, celor ce-l vizitam :

— Vă rog foarte mult să nu vă aşezaţi pe acest divan, altminteri o să stîrniţi o muzică să înnebunească, nu alta.

Acum, în timp ce amesteca prafurile pentru mătuşa Marusia, Lazar Borisovici iscă o mulţime de scîrţîituri şi observă :

— Filozoful grec Socrate a fost otrăvit cu cucută. Aşa ! Iar aici, în balta de lîngă moară, e o pădure întreagă de cucută. Vă previn, are flori albe, ca nişte umbreluţe. Otrava se află în rădăcină. Aşa ! De altfel, această otravă, în doze mici, este folositoare. Cred că fiecărui om ar trebui să i se adauge în mîncare o mică doză de otravă, ca să-l scuture cum trebuie şi să-şi vină în fire.

— Credeţi în homeopatie ? îl întrebai eu.

— Cînd e vorba de factorul psihic, da ! declară cu convingere Lazar Borisovici. M-ai înțeles ? Să o verificăm asupra dumitale. Facem o experiență ?

M-am învoit. Eram curios să văd ce fel de experiență are de gînd să facă.

— Și eu știu că tinerețea își are drepturile ei — spuse Lazar Borisovici — mai ales cînd un tînăr a absolvit liceul și intră la universitate. În capul lui, atunci, e un haos. E bine totuși ca el să mediteze !

— La ce ?

— De, parcă n-ai avea la ce medita ! spuse supărat Lazar Borisovici. Iată, ești la începutul vieții. Așa e ? Ce vrei să devii, îngăduie-mi să-mi satisfac curiozitatea ? Și ce existență te gîndești să duci ? Vei reuși oare să te înveselești într-una, să glumești și să dai la o parte problemele grele ? Viața nu este o vacanță, tinere ! Nu ! Vă prezic : sîntem în preajma unor evenimente mari. Da ! Vă asigur că așa este. Cu toate că Nikolai Grigorievici mă ia peste picior, dar vom vedea curînd cine are dreptate. Așa că, uite, mă interesează ce vrei să devii !

— Vreau... începui eu.

— Lasă ! strigă Lazar Borisovici. Ce-o să-mi spui ? Că vrei să te faci inginer, medic, profesor sau mai știu eu ce. Asta nu are nici un fel de importanță.

— Atunci ce are importanță ?

— Drep-ta-tea ! strigă el. Trebuie să fii alături de popor. Și pentru popor. Fă-te ce vrei, fie chiar dentist, dar luptă ca oamenii să aibă o viață mai bună. Înțelegi ?

— De ce mi-o spuneți tocmai mie ?

— De ce ? O spun în general ! Fără nici un motiv ! Ești un tînăr simpatic, dar nu-ți place să gîndești. Am observat-o de mult. Așa că, fii bun și meditează !

— Vreau să mă fac scriitor — am spus eu roșind.

— Scriitor ? Lazar Borisovici își potrivi ochelarii și mă privi plin de o cruntă nedumerire. Ehe ! Parcă puțini sînt cei care ar vrea să ajungă scriitori ? Poate că și eu aș vrea să fiu un Lev Nicolaevici Tolstoi !

— Dar eu am mai scris... și am publicat.

— Atunci — spuse răspicat Lazar Borisovici — fii bun și așteaptă puțin. Am să cîntăresc prafurile, te conduc și ne vom lămuri.

Se vedea că e tulburat și, în timp ce cîntărea prafurile, scăpă de două ori ochelarii.

Am ieșit și am luat-o de-a dreptul către rîu, iar de acolo spre parc. De cealaltă parte a apei, soarele cobora spre păduri.

Lazar Borisovici rupea vîrfurile pelinului, le freca între degete, le mirosea și spunea :

— Este un lucru de seamă scrisul, dar necesită o adevărată cunoaștere a vieții. Nu-i așa ? Iar dumneata o cunoști prea puțin, ca să nu spun de loc. Scriitor ! Ți-e și frică să te gîndești cîte trebuie să știe un scriitor ! El trebuie să înțeleagă totul. El trebuie să trudească asemenea unui cal de povară și să nu alerge după glorie. Da ! Iată ! Pot să-ți spun un singur lucru : intră în locuințele țăranilor, du-te prin bîlciuri, pe la fabrici, prin azilurile de noapte. Pretutindeni, în toate locurile care sînt în jurul dumitale, la teatre, în spitale, în mine, prin închisori... Așa ! Pretutindeni ! Ca viața să-ți pătrundă așa cum pătrunde în organism alcoolul, valeriana ! Ca să rezulte într-adevăr o tinctură. Atunci vei putea să dai din ea oamenilor ca dintr-un balsam făcător de minuni ! Dar și atunci în anumite doze ! Da !

Vorbi încă mult timp despre menirea scriitorului. Ne-am luat rămas bun la intrarea în parc.

— Degeaba credeți că sînt un pierde-vară — îi spusei eu.

— O, nu ! exclamă Lazar Borisovici, apucîndu-mă de mînă. Te prețuiesc ! Vezi doar. Dar recunoaște că am avut puțină dreptate și că acum vei reflecta la unele probleme. După mica mea porție de otravă. Nu ?

Mă privi în ochi, fără să-mi lase mîna. Apoi oftă și plecă. Mergea peste cîmp, mărunțel și lățos și, ca și la ducere, rupea vîrfurile de pelin. Apoi scoase din buzunar un briceag mare, se lăsă pe vine și începu să dezgroape o plantă tămăduitoare.

Experiența farmacistului a reușit. Am înțeles că nu cunosc aproape nimic și că încă nu m-am gîndit la multe lucruri însemnate. Am ținut seamă de sfatul acestui omuleț ciudat și în curînd am plecat printre oameni, la acea școală a vieții pe care n-o poți înlocui cu nici un fel de cărți sau gîndiri abstracte.

Era o muncă grea și adevărată.

Tinerețea își lua ce e al ei. Nu-mi puneam problema dacă voi avea destulă putere să absolv cu succes această școală. Eram convins că o voi avea.

Seara ne-am dus cu toții pe colina Melovaia, al cărei povîrniș repezit către rîu era acoperit de pini tineri. De pe colină ni se deschidea privelișteа uriașei nopți calde de toamnă.

Ne-am așezat pe marginea povîrnișului. Dinspre stăvilar ajungea pînă la noi vuietul apei. Printre crengi, păsările își făceau de lucru, pregătindu-se pentru odihna de noapte. Pe deasupra pădurii, undeva în zare, scăpărau din cînd în cînd fulgere și atunci zăream nori firavi, aidoma unei șuvițe de fum.

— La ce te gîndești, Kostik? mă întrebă Gleb.

— Mde... așa... în general...

Mă gîndeam că n-am să cred niciodată pe cel care îmi va spune că o viață, care ne dă posibilitatea să iubim, să năzuim către adevăr și fericire, cu fulgerele și zgomotul depărtat iscat de ape în mijlocul nopții, este lipsită de sens și de rațiune. Fiecare dintre noi este dator să lupte pentru promovarea unei asemenea vieți mereu și pretutindeni, pînă la sfîrșitul zilelor sale.

1946

CUPRINS

Cîteva cuvinte despre autor 3
PARTEA ÎNTÎI — ANI ÎNDEPĂRTAȚI 6
Moartea tatii 7
Bunicul meu Maksim Grigorievici 16
Caraşii 25
O călătorie la Censtohov 30
Leandrii trandafirii 37
Strada Sveastolavskaia 58
Priveliști de iarnă 65
Aspirant de marină 71
Cum arată raiul 77
Pădurile din Breansk 84

PARTEA A DOUA — LICEUL CLASIC 93
Bobocii 95
Apa din rîul Limpopo 104
Porunca întîi 115
Floarea de tei 125
Eram, desigur, un băieţandru 137
Lanterna roşie 148
Turida cea pustie 156
Dezastrul 170
Artileriştii 178
Marele tragedian Kean 185
Singur pe drumul cel mare 192

PARTEA A TREIA — TINEREȚE 197
Fundătura Diki 199
Bătăile de toamnă 204
Limbile „vii" 209
„Domnii elevi" 218
Regele cu nasul coroiat 225
Zile deşarte 230
Cîrciuma de pe Braghinka 238
Visul din grădina bunicii 256
„Latina cea de aur" 266
Profesorii de ştiinţe umanistice 271
O împuşcătură la teatru 280
Razguleai 287
Povestire despre nimic 305
Examenul de maturitate 311
O noapte cu furtună 321
O mică doză de otravă 331

Coperta de
PETRE VULCĂNESCU

К. ПАУСТОВСКИЙ
ДАЛЁКИЕ ГОДЫ
ДЕТГИЗ 1960

Responsabil de carte : Natalia Petruț.
Tehnoredactor : Ștefania Mihai.

Dat la cules 11.08.1962. Bun de tipar 08.10.1962. Tiraj 16100+2060 ex. legate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Ft. 540×840/16. Coli editoriale 17. Coli de tipar 21. Comanda 5309. A .nr. 0660. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 (A) (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 20.893, la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii 1, București — R.P.R.

Lei 7,20

EDITURA TINERETULUI